

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**BATI AVRUPA'DA SİYASETİN YENİ DİNAMİKLERİ:
İNGİLTERE VE ALMANYA'DA SAĞ VE SOL POPÜLİZM**

BUĞRA KADİR KOÇER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: PROF. DR. BÜNYAMİN BEZCİ

OCAK – 2022

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BATI AVRUPA'DA SİYASETİN YENİ DİNAMİKLERİ:
İNGİLTERE VE ALMANYA'DA SAĞ VE SOL POPÜLİZM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BUĞRA KADİR KOÇER

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

“Bu tez 17/01/2022 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ	Başarılı
Prof. Dr. Derda KÜÇÜKALP	Başarılı
Prof. Dr. Köksal ŞAHİN	Başarılı

ETİK BEYAN METNİ

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmaları.)

Buğra Kadir Koçer

17/01/2022

ÖNSÖZ

Bu çalışma sürecinde emeklerini benden esirgemeyen ve çalışmanın her aşamasında bana yol göstererek cesaretlendiren danışmanım sayın Prof. Dr. Bünyamin Bezci'ye değerli katkıları için çok teşekkür ederim. Çalışma boyunca fikir alışverişinde bulunduğum, deneyimlerini benimle paylaşan ve bu süreci benim için kolaylaştıran değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Soner Tauscher'a ve bünyesinde bulunma fırsatı yakalamaktan dolayı mutluluk duyduğum Diaspora Araştırma Merkezi'ndeki tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma çalışmamı şekillendirmede buldukları yardımlardan dolayı teşekkür ederim.

Tüm eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini bir an olsun benden esirgemeyen ve içine girdiğim her zorlukta yanımda durmaya devam eden canım anneme, babama, kardeşime ve ablama ve çalışma sürecindeki tüm sıkıntılara benimle birlikte göğüs gererek bu tez çalışması için en az benim kadar emek sarf eden sevgili kız arkadaşım Anet Sandra Açıkgöz'e çok teşekkür ederim.

Buğra Kadir Koçer

17/01/2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: POPÜLİZMİN SOSYO-POLİTİK KAYNAKLARI	6
1.1. Sağ Popülizmin Kaynağı Olarak Küreselleşme.....	7
1.1.1. Egemenliğin Dönüşümü	12
1.1.1.1. Küreselleşme ve Ekonomik Eşitsizlikler	16
1.1.1.2. Uluslararası Hukuk ve Egemenlik	24
1.1.1.3. Egemenliğin Araçsallaştırılması ve Liderlik	32
1.1.2. Küreselleşme ve Kültürel Çatışma	38
1.1.2.1. Yerel Kültür ve Popülist Tepki.....	42
1.1.2.2. Göçmenler ve Yabancı Düşmanlığı.....	47
1.2. Sol Popülizmin Kaynağı Olarak Neoliberal Ekonomi Politik.....	55
1.2.1. Neoliberalizm ve Popülizm İlişkisi	59
1.2.2. İngiliz Siyaseti ve Neoliberalizm	65
1.2.3. Alman Siyaseti ve Neoliberalizm	71
BÖLÜM 2: SİYASAL POPÜLİZM	79
2.1. Popülizm Teorileri.....	79
2.1.1. Popülizme Yönelik Farklı Yaklaşımlar	82
2.1.2. Politik Bir Performans Olarak Popülizm.....	90

2.1.3. Medyatik Bir Performans Olarak Liderin Estetizasyonu	96
2.2. Popülizm Türleri.....	101
2.2.1. Sağ ve Sol Popülizm.....	106
2.2.2. Popülizm ve Anti-Popülizm	115
BÖLÜM 3: AVRUPA’DA POPÜLİZM	123
3.1. İngiltere ve Popülizm	126
3.1.1. Muhafazakâr Parti ve Brexit Kampanyası.....	129
3.1.2. İşçi Partisi ve Corbyn	134
3.2. Almanya ve Popülizm	137
3.2.1. AfD	139
3.2.2. Sol Parti	145
SONUÇ	151
KAYNAKÇA.....	159
ÖZGEÇMİŞ.....	183

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AfD	: Almanya için Alternatif
BM	: Birleşmiş Milletler
BNP	: İngiliz Ulusal Partisi
BREXIT	: Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılması
CDU/CSU	: Birlik Partisi
CDU	: Almanya Hristiyan Demokrat Birliği
CSU	: Hristiyan Sosyal Birliği
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FDP	: Hür Demokratik Parti
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
LGBT	: Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NF	: Ulusal Cephe
NPD	: Almanya Ulusal Demokratik Partisi
PDS	: Demokratik Sosyalizm Partisi
PEGIDA	: Batının İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar
PİP	: Parlamenter İşçi Partisi
SD	: İsveç Demokratları
SPD	: Sosyal Demokrat Parti
SSP	: İskoç Sosyalist Partisi

STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SYRIZA	: Radikal Sol Koalisyon
TPP	: Trans-Pasifik Ortaklığı
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
UKIP	: Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
WASG	: Çalışma ve Sosyal Adalet – Seçim Alternatifi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Popülistler Arasındaki Vurgu Farkları.....	105
Tablo 2: Sağ ve Sol Popülizm Arasındaki Temel Farklar.....	113

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Popülizm ve Anti-Popülizm Kutupları.....	118
---	-----

ÖZET

Başlık: Batı Avrupa’da Siyasetin Yeni Dinamikleri: İngiltere ve Almanya’da Sağ ve Sol Popülizm

Yazar: Buğra Kadir Koçer

Danışman: Prof. Dr. Bünyamin Bezci

Kabul Tarihi: 17/01/2022

Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 183 (tez)

2008 krizi ve Avrupa borç krizi sonrası büyük bir sarsıntı yaşayan Avrupa siyaseti, popülizmin yeni biçimleriyle merkez siyaseti baskı altına alarak değiştirdiği bir döneme girmektedir. Siyasetin yeni biçimlerini hızla belirleyen popülizmin, tek başına anlamlı bir ideoloji olarak tanımlanmasında yaşanan sıkıntılar ve siyasal hareketlerin popülizmi kendilerine eklemeyerek birbirinden farklı yapılar ve söylemler üretmesi, popülizm çalışmalarını zorlaştırmaktadır. Son dönemde popülizm üzerine yapılan çalışmalar belirli bir kavramsal çerçeve üzerine oturmaktan ziyade, genellikle Avrupa’daki farklı popülist hareketlerin ortak söylemlerine ve motivasyonlarına vurgu yapmaktadır. Ortak söylem ve motivasyonların merkezindeyse anti-elitizm, AB şüpheciliği ve farklı ‘‘halk’’ tanımlarına dayanan demokratikleşme olguları yer almaktadır. Neoliberalizm politikalarının ekonomik sonuçlarından etkilenen halk kitleleri, kaybetmiş ve güvencesiz hissetmekte, aynı zamanda küreselleşmeyle birlikte yükselişe geçen kimliklerin çoğalarak esnekleşmesi yine büyük bir kitlenin kültürel anlamda benliklerinin tehdit altında olduğunu düşünmesine yol açmaktadır. Merkezi söylemini yabancı düşmanlığı üzerinden oluşturan sağ popülizm, bir ‘‘öteki’’ üzerinden ortak kültüre sahip bir halk imgesi inşa etmeye çalışmaktadır. Söyleminin merkezine ekonomi odaklı bir anti- elitizmi koyan ve daha çok teorik tartışmaların ekseninde gelişen sol popülizm ise pratik olarak sınıf, kimlik ve halk kavramlarının çatışmalı ilişkisinde kendisine bir alan bulmaya çabalamaktadır.

Bu çalışmada, neoliberal küreselleşmenin yol açtığı dönüşümler bağlamında popülizmin Batı Avrupa siyaseti üstündeki etkileri İngiltere ve Almanya örnekleri karşılaştırılarak incelenecektir. Bu bağlamda popülizm, merkez siyaseti dönüştürme etkisi bakımından İngiltere’de Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi, sağ ve sol popülist partilerin karşılaştırılmaları bakımından ise Almanya’da AfD ve Sol Parti üzerinden ele alınarak, popülizmin politik alandaki dinamikleri anlaşılmasına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Avrupa, Kimlik, Öteki, Sol Popülizm

ABSTRACT

Title of Thesis: New Dynamics of Politics in Western Europe: Right-wing and Left-wing Populism in the United Kingdom and Germany

Author of Thesis: Buğra Kadir Koçer

Supervisor: Prof. Dr. Bünyamin Bezci

Accepted Date: 17/01/2022   **Number of Pages:** viii (pretext) + 183 (main body)

European politics, which experienced a great shock after the 2008 and European debt crises, is entering a term in which populism changes central politics by repressing it with its new forms. Populism, which is rapidly determining new forms of politics, has difficulties in defining it as a meaningful ideology on its own. In addition, the fact that political movements produce different structures and discourses by adding populism to themselves makes it difficult to study populism. Recent studies on populism generally emphasize the common discourses and motivations of different populist movements in Europe rather than relying on a specific conceptual framework. Anti-elitism, EU skepticism, and democratization based on different definitions of "people" are at the center of common discourses and motivations. The masses affected by the economic consequences of neoliberalism policies feel lost and insecure. At the same time, the increasing flexibility of identities that have risen with globalization causes the masses of people to assume that their cultural identities are under threat. Right-wing populism, which establishes its central discourse on xenophobia, tries to construct a public image with a common culture through the "other". Left-wing populism, which puts an economy-oriented anti-elitism in the center of its discourse and developed mainly on the axis of theoretical discussions, is practically endeavoring to locate a place for itself in the conflicting relationship between the concepts of class, identity, and people.

This study will examine the effects of populism on Western European politics in the context of the transformations caused by neoliberal globalization by comparing the United Kingdom's and Germany's cases. In this context, the dynamics of populism in the political field will scrutinize through the Conservative Party and the Labour Party in the United Kingdom regarding its effect on transforming central politics, and the AfD and Die Linke in Germany in terms of comparison of right-wing and left-wing populist parties.

Keywords: Populism, Europe, Identity, Other, Left-Wing Populism

GİRİŞ

Çağdaş politik alan 2008 ekonomik kriziyle birlikte büyük bir dönüşüm yaşayarak dünyanın farklı bölgelerinde birçok popülist partinin etkisi altına girmiştir. Beraberinde popülizme yönelik tartışmaları da alevlendiren bu dönüşüm, akademik alanda olduğu kadar kamusal alanda da büyük bir ilgi uyandırmıştır. Taggart'ın ifade ettiği gibi popülizmin sahip olduğu bukalemun karakteri (2000) akademik olarak kavramın belirsizliğini gidermeyi zorlaştırırken gerek siyasiler arasında gerek kamusal alanda yaygınlaşması ise kavramın anlamlarıyla olgusal olan arasındaki mesafeyi arttırmıştır.

Popülizmin kamusal alandaki anlamlarıyla olgusal olan arasındaki mesafenin artması popülizmin ne olduğuna yönelik birçok alternatif tanımı ortaya çıkartırken, kimin popülist olduğu sorunsalının da kavramın kendisiyle birlikte bulanıklaşmasına yol açmıştır. Kavram giderek siyasetçiler arasında bir suçlama ifadesi olarak kullanılırken, farklı toplumsal kesimler arasında da çeşitli politika önerileri popülist olarak damgalanmaya başlanmıştır. Popülizm bir anlamda bir yandan popüler ve basit olana indirgenmiş, bir yandan da artan ekonomik eşitsizlikler, göç krizi, terörizm ve iklim değişikliği gibi günümüz sorunlarının giderek bütünleşen ve karmaşıklaşan karakterine rağmen, sınırlı ve basit çözüm önerilerine artan talep, farklı grupların farklı konularda birbirlerini popülist ilan etmesiyle sonuçlanmıştır.

Popülizmin kamusal alandaki suçlamaya veya küçümsemeye dayanan anlamlarına rağmen akademik çalışmalar ise kavramın ne olduğuna ve politik alanda nasıl işlediğine odaklanarak popülizmin belirsizliğini gidermeye çalışmıştır. Bu anlamda popülizm ince veya zayıf (*thin*) bir ideoloji olarak (Mudde ve Kaltwasser, 2012), bir söylem olarak (Stavrakakis, 2017), politik bir strateji olarak (Weyland, 2017) ve performansa dayalı politik bir tarz olarak (Moffitt 2016) dört farklı yaklaşımla ele alınmaktadır.

Dünyanın farklı bölgelerindeki popülist unsurların farklı dinamiklere dayanması, o bölgelere odaklanan araştırmacıların popülizmi birbirinden farklı şekillerde ele almasına yol açarken, bu unsurlar o bölgedeki popülist partilerin neden ortaya çıktığına da farklı cevaplar verilmesine neden olmaktadır. Latin Amerika'daki popülist partilerle Avrupa'daki popülist partiler birbirinden farklı nedenlerle ortaya çıkarken, politikalarının yaslandığı dinamikler de birbirinden farklılık göstermektedir. Diğer yandan tüm bu farklılıklara rağmen popülist partilerin politikalarının temelleri benzer kavramlar ve

karşıtlıklar üzerine inşa edilmektedir. Dünyanın farklı bölgelerindeki tüm popülistler politikalarını halk ve elit karşıtlığına dayandırırken, aralarındaki farklılıklar bu kavramları ele alış biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Fakat tek bir çalışmada farklı bölgelerdeki popülist partilerin bu kavramları ele alış biçimlerini ve nedenlerini incelemek mümkün değildir.

Bu çalışmada; Batı Avrupa bölgesinde popülizmi ortaya çıkartan nedenler başta olmak üzere popülist partilerin birbirinden farklılıkları, İngiltere ve Almanya örnekleri ile sınırlandırılmış ve popülizm kavramı bu bağlamda ele alınmıştır. Batı Avrupa, en istikrarlı demokrasilerin olduğu bölgelerin başında gelirken, liberal demokrasiye bir tehdit olduğu düşünülen popülist partiler, bu bölgede de oldukça etkili olmuştur. Birbirinden farklı demokrasi geleneklerine sahip olan İngiltere ve Almanya ise bu popülist politikalarından farklı bağlamlarda etkilenmiştir. Her iki ülkede de 2008 krizi, Avrupa borç krizi ve göçmen krizi birçok toplumsal kesimde tepkilere neden olurken, ana akım partilerin sorunlara çözüm üretebilme kapasiteleri giderek sorgulanmıştır. Ana akım partilere olan güvenin azalmasıyla politik alanda oluşan boşluk ise popülist partiler tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Doğrudan liberal demokratik değerleri hedef alan popülist partiler bu anlamda geniş toplumsal kesimlerden de destek görmüştür.

Popülist gündemin yükselmesi Birleşik Krallık'ı Avrupa Birliği'nden ayrılma referandumuna (Brexit) ve Avrupa Birliği'nden (AB) ayrılmaya götürürken, Almanya'da göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı tırmanışa geçmiştir. Popülist partiler diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi her iki ülkede de krizlerin neden olduğu toplumsal tepkileri hükümetlere bir baskı aracı olarak kullanırken, sol popülist partiler 2008 ekonomik krizi ve Avrupa borç kriziyle birlikte, sağ popülist partiler ise 2015 göçmen kriziyle birlikte etki alanlarını genişletme fırsatı yakalamıştır. Bu bağlamda politikaları kimlik merkezli şekillenen sağ popülistler, egemenliğin giderek uluslararası kuruluşlarla paylaşıldığı küreselleşmeye karşı çıkmakta, ekonomi temelli politikaları merkezine alan sol popülistler ise ekonomik eşitsizliklerin nedeni olarak gördüğü neoliberalizmi hedef almaktadır.

Popülist partileri ön plana çıkartan krizler 1970'li yılların sonunda başlayan ve 1990'lı yıllardan itibaren hızlanarak tüm dünyayı etkisi altına alan neoliberal küreselleşmenin yol açtığı değişimlerden tetiklenmiştir. Neoliberalizm kamu harcamalarını azaltmaya yönelik

olarak devletin ekonomideki rolünü küçültürken, refah devletinin sağladığı birçok sosyal güvence ortadan kaybolmuştur. Küreselleşme ise insanların ve ürünlerin hareketliliğini arttırdığı ölçüde üretim aşamalarının ve kültürün hareketliliğini de artırarak devletlerin ve toplumların entegrasyonunu hızlandırmış ve birçok ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşüme yol açmıştır. Çağdaş politik alanın içine girdiği kriz sarmalını da şekillendiren bu değişimler, popülist politikaları etkilediği kadar popülizmin toplumsal tabanda karşılık bulmasına da neden olmuştur.

Çalışmanın Konusu

Çalışmanın ilk bölümünde popülizmin sosyo-politik kaynaklarıyla ilişkili olarak küreselleşme ve neoliberalizm kavramları detaylıca ele alınırken, küreselleşmenin yol açtığı dönüşümler egemenlik ve kültür üzerinden, neoliberalizm ise İngiltere ve Almanya örneklerinde uygulanan ekonomi politikaları bağlamında incelenmiştir. Siyasal popülizmin genel hatlarıyla tartışıldığı ikinci bölümde, ilk olarak popülizm teorileri kapsamında kavrama yönelik farklı yaklaşımlar ve sonrasında popülizm türleri birbirleriyle karşılaştırılarak tartışılmıştır. Üçüncü bölümde ise popülizm Batı Avrupa siyaseti bağlamında, İngiltere’de merkez siyaseti dönüştürme etkisi bakımında Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi örneklerinde, sağ ve sol popülist partilerin farkları üzerinden Almanya’da Almanya için Alternatif (AfD) ve Sol Parti örneklerinde karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın birinci bölümünde ele alınan küreselleşme ve neoliberalizm kavramlarının ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yol açtığı dönüşümlere çağdaş politik alanla ilişkisi bağlamında yaklaşarak, popülizmin İngiltere ve Almanya örnekleri üzerinden Batı Avrupa siyasetindeki etkisini araştırmak temel gerekçedir. Bu bağlamda popülizmi ortaya çıkartan nedenlerle birlikte popülist politikaların dayandığı temelleri ve bu temeller üzerinden çağdaş politik alanı dönüştürme kapasitesinin değerlendirilmesi çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu temel amaca ek olarak popülizme yönelik teorik yaklaşımların karşılaştırılması ve başta sağ ve sol olmak üzere popülizm türlerinin ve farklarının detaylandırılması yan amaçlar olarak sıralanabilmektedir.

Araştırma Soruları

Genel Soru: Popülizmin Çağdaş Politik Alana Olan Etkileri Nelerdir?

Alt Sorular:

1. Popülizmi ortaya çıkartan nedenler nelerdir?
2. Popülizm türleri arasındaki farklar nelerdir?
3. Popülist politikaların temelleri nelere dayanmaktadır?

Çalışmanın Önemi

Çalışma konusu itibariyle güncelliğini koruyarak her yeni krizde veya politik tıkanıklıkta ortaya çıkan popülizm kavramını çeşitli yönleriyle ele almaktadır. Kavramın güncelliğini devamlı koruyabilmesi, popülizme yönelik tartışmaları ve çalışmaları da giderek arttırmaktadır. Popülizme yönelik çalışmalar genellikle sağ popülizm üzerine yoğunlaşırken, çalışmalarda odaklanılan popülist partiler de tek bir ülke örneği üzerinden incelenmektedir. Bu durum popülizmin yalnızca dışlayıcı kimlik politikalarına indirgenmesine yol açarken, özellikle sol popülizm çalışmaları ve popülizm türleri arasındaki farklar eksik bırakılmaktadır. Bu bağlamda hazırlanan çalışma, farklı iki ülke üzerinden popülizmin türlerini sağ ve sol ekseninde karşılaştırmalı olarak inceleyerek aralarındaki farklılıkları değerlendirmekte ve popülizmin çağdaş politik alana etkisini popülizm karşıtlığı üzerinden de ele alarak konu hakkındaki eksikliğe katkıda bulunma amacı taşımaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada genel olarak betimleyici literatür taraması ve karşılaştırmalı tarihsel yöntem kullanılmıştır. Kaynak tarama yöntemi sonucunda konuyla ilgili kitap, makale, rapor ve tez çalışmalarına ulaşılmış ve konuyla ilgili Türkçe literatürün zayıf olması nedeniyle büyük oranda yabancı kaynaklardan (İngilizce) yararlanılmıştır. Yapılan Türkçe literatür taramasında sol popülizm araştırmalarının yetersiz kaldığı ve sağ popülizm ile karşılaştırılmalı olarak çalışılmadığıyla karşılaşılmıştır. Popülizmin çağdaş politik alana etkisinin araştırılması amacıyla seçilen İngiltere ve Almanya örnekleri ve yine bu ülkelerden seçilen siyasi partiler ise küreselleşme ve neoliberalizm bağlamında karşılaştırmalı tarihsel yöntem kullanılarak incelenmiştir. Bu bağlamda betimleyici

literatür taramasıyla elde edilen veriler kapsamında sağ ve sol popülizmin farkları ve örnek ülkelerdeki gelişimi karşılaştırmalı tarihsel yöntem kullanılarak ele alınmıştır.

Çalışmanın Kısıtları

Popülizm yalnızca bir bölgeye ait bir olgu değil, tüm dünya siyasetini etkileyen bir kavram olmakla birlikte, ortaya çıkmasının nedenleri de bölgesel farklılıklara göre değişkenlik göstermektedir. Çalışmanın sınırlılığı kapsamında popülizm Batı Avrupa bağlamı içerisinde İngiltere ve Almanya örnekleri üzerinden incelenmiş, ortaya çıkış nedenleri de bu bölgeye bağlı olarak küreselleşme ve neoliberalizmle sınırlı tutulmuştur.

BÖLÜM 1: POPÜLİZMİN SOSYO-POLİTİK KAYNAKLARI

Krizler bir anda ortaya çıkan olgular değildir. Sistemi tıkayan bir şok olarak gelmeden önce çoğunlukla öngörülemeyen bir olgular bütünüün son parçasıdır. Örneğin 2008 ekonomik krizi her ne kadar aşırı riskli bir ucuz kredi genişlemesi sonucunda ortaya çıksa da (Coulibaly vd., 2013) bu kredilerin bütün bir uluslararası ekonomik sistemi krize sürükleyecek finansal bir balon olduğu öncesinde anlaşılamamıştır. Avrupa borç krizini de tetikleyen 2008 ekonomik krizi, ABD ve Avrupa bankalarının uluslararası kredilerini geri çekmelerine ve birçok sektör ve ülkede ihracatın ve ithalatın durma noktasına gelmesine yol açarak, finansal bir bulaşma olarak yoğun borç alan ülkelerde uzun sürecek finansal sorunlara ve borç krizlerine neden olmuştur (Helleiner, 2011). Bu bağlamda kriz finansın küresel ekonomideki merkezi rolünü açıkça ortaya koyarken (Drezner ve McNamara, 2013: 155), krizin etkisini genişleterek büyüten finansal bulaşma ise neoliberal küreselleşmenin uluslararası alanı daha fazla bütünleşik hale getirmesinden kaynaklanmaktadır.

Neoliberal küreselleşme 1980'lerin başından 1990'ların ortalarına kadar olan dönemde ortaya çıkarak yayılırken, birçok ülke tarihte eş benzeri görülmemiş şekilde özellikle ekonomilerini benzer ilkeler doğrultusunda yeniden düzenlemiştir (Güven ve Öniş, 2010: 3-4). Finansal piyasaları merkezine alan neoliberal küreselleşme uluslararası entegrasyonu yoğunlaştırdığı ölçüde bağlayıcı yükümlülüklerin eşlik ettiği yeni bir uluslararası hukuku ortaya çıkartmış ve ekonomide olduğu kadar ulus-devletlerin egemeliğinde de dönüşümlere neden olmuştur (Ku ve Yoo, 2013). Devletlerin uluslararasılaşması olarak da adlandırılan bu süreç, egemenliğin uluslararası biçimlerde yukarıya doğru sızmasına neden olduğu gibi, kontrolsüz bir şekilde gerçekleştiğinde etnik ve bölgesel çatışmalara yol açacak şekilde aşağıya sızmasını da sağlamıştır (Pieterse, 2009: 11).

Neoliberal küreselleşme devletleri, egemenliklerini uluslararası alanla uyumlu hale getirmesini teşvik ederken, beraberinde birçok fırsat barındıran bir uluslararası iş bölümü de meydana getirmiştir. Gelişmekte olan ülkelere sağlanan krediler, bu ülkelerin küresel mal piyasalarındaki fazla malları satın almasını sağlamış (Rajan, 2010: 52) ve bu ülkeleri zenginliğe ortak etmiştir. Bu bağlamda neoliberal küreselleşme neredeyse kutsallaşan bir dizi politikanın kazananların ve kaybedenlerin dağılımını kurumsallaştırarak siyasi bir çatışma kaynağı olmaktan çıkmıştır (Drezner ve McNamara, 2013: 159). Diğer yandan gelişmekte olan ülkeleri harcamaya teşvik ederek ticaret açıklarına neden olan (Rajan,

2010: 52) neoliberal küreselleşme, kökleri siyasete de uzanan finansal krizlerin derin fay hatlarını meydana getirmiştir (Rajan, 2010: 6).

Ekonomik olduğu kadar sosyal ve kültürel alanlarda da birçok dönüşüme neden olan neoliberal küreselleşme, uluslararası entegrasyonu yalnızca devletler ve kurumlar bağlamında değil toplumlar üzerinden de gerçekleştirmiştir. Küreselleşmenin yerele teması aidiyet duygularında sarsılmaya ve kimliklerin giderek parçalanmasına neden olurken, yerel giderek bir belirsizliğe sürüklenmiştir (Connolly, 1995). Bu belirsizlik yerelin daha fazla milliyetçi bir kimliğe sarılmasına yol açarken (Bauman, 2006: 176), yerel ve küresel olan arasında kültürel çatışma alanlarının doğmasına neden olmuştur.

Neoliberal küreselleşme bu bağlamda hem tetiklediği finansal krizlerle hem de ortaya çıkardığı kültürel çatışma alanlarıyla toplumsal sorunları derinleştirmiş ve popülist tepkiye zemin hazırlamıştır. Sol popülist tepki neoliberal küreselleşmenin ekonomi politikalarını hedef alırken, sağ popülizm ise daha çok kültürel teması yoğunlaştıran küreselleşmeye karşı çıkmaktadır. Buna istinaden ilk olarak sağ popülizmi ortaya çıkartan nedenler olarak küreselleşmenin yol açtığı dönüşümler ele alınacak, sonrasında ise sol popülizmin eleştirisinin merkezine aldığı neoliberal ekonomi politikaları incelenecektir.

1.1. Sağ Popülizmin Kaynağı Olarak Küreselleşme

Küreselleşme farklı boyutlarıyla ve dünya üzerinde yarattığı çeşitli etkileriyle çoğu yazar tarafından popülizmin nedenlerinden ve devam etmekte olan tetikleyici unsurlarından biri olarak görülmektedir. Sağ ya da sol fark etmeksizin popülist siyasetin söylemleri de bu görüşü haklı çıkarmaktadır. Popülizmin ana omurgalarından birini oluşturan “halk” söyleminin kurucu ötekisi olan “düşman” temsillerini her iki popülizm için de küresel elitler ve onlarla içeride iş birliği yapanlar meydana getirmektedir. Avrupa Konseyi, Avrupa’daki sağ popülistler için bir dış düşman konumundayken, sol popülistler için “halk”ın kendi kaderini tayin etmesini engelleyen düşmanlardan biri sermayedir (Gandeha, 2018: 63). Popülizmin küreselleşme ile olan bu ilişkisini ise başta ekonomi ve kültür alanlarında yaşanan değişimler oluşturmaktadır. Küreselleşmenin 1960’lardan itibaren hızlanarak ekonomi, teknoloji ve kültür alanlarıyla siyaset arasında derinleştirmeye başladığı gerilim ve 1990’lı yıllardan itibaren tam olarak dönüştüğü serbest piyasa formunun getirdiği toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler (Hobsbawm, 2008: 45) 21.yüzyıl popülizmini şekillendiren en önemli etkenlerdir.

Berlin duvarının yıkılmasıyla birlikte küreselleşme olgusunun kazandığı yeni nitelikler yıkımın öncesindeki dünyayı anlamlandıran bütünlüklü yapıyı çökertirken, kontrol edilmesi zor, dağınık ve orantısız güçlerden oluşan bir küresel düzensizlik imgesi ortaya çıkartmıştır (Bauman, 2012: 63). Sovyetlerin çöküşünü başlatan bu olayı Leninist yok oluş olarak tanımlayan Jowitt'e (1992: 307) göre 1989 yılından itibaren dünya merkezi olarak organize edilmiş ve katı bir şekilde sınırlanmış bir ortamdaki, bölgesel ve ideolojik sınırların zayıfladığı, belirsiz ve kafa karıştırıcı bir ortama dönüşmüştür. 1945 sonrası dünyayı ayakta tutan güç dengelerinin ortadan kalkışı mekânsal olduğu kadar zihinsel sınırları da ortadan kaldırmış, yarattığı yeni imkanlarla iç içe geçen yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Fakat küreselleşmenin niteliklerindeki değişimi hızlandıran yalnızca dünyayı ikiye bölen güçlerden biri olan Sovyetlerin yıkılışı değildir. Soğuk savaşın bitişi her ne kadar uluslararası alanı birçok yönden istikrarsız bir konuma sürüklemiş olsa da liberalizmin zaferini ilan ederek hegemonya kurma kapasitesini sınamasına olanak tanımıştır. Liberalizmin yeni pazarlara açılabilmesini ve değerlerini aktarabilmesini sağlayan ve küreselleşmeyi yeni bir evreye taşıyan unsurlar ise bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yaşanan değişimlerdir. 1990'larda gerçekleşen devrim sayılabilecek bu değişimler fikirlerin hareket maliyetini büyük oranda düşürmüştür, üretim aşamalarını düşük ücretli yerlere taşıyarak sanayileşmeyi yaygınlaştırmış ve artmakta olan ticaret hacminden pay almak isteyen ülkelerin ticaretin önündeki engelleri kaldırmasını teşvik etmiştir (Baldwin, 2016: 86,98). Bu anlamda küreselleşme malların, hizmetlerin, teknolojinin, sermayenin ve insanların hareketliliğini nakliye ve iletişim maliyetlerinde yaşanan düşüş nedeniyle kolaylaştırarak, piyasaların liberalleşmesi ile ulusal ve yerel özerkliklerini uluslararası alana karşı kaybettiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Bajo-Rubio ve Yan, 2019: 232). Devletlerin karşılıklı ekonomik entegrasyonunu ve politika koordinasyonunu arttıran bu süreç 21. yüzyıla girerken ulus-ötesi kuruluşları ve küresel yönetimi daha fazla ön plana çıkartmış, birbirleriyle iletişimde olan küreselci sınıfları daha fazla genişletmiştir (Frieden, 2021: 303). Diğer yandan küreselleşmeyle birlikte artan entegrasyonun bu küreselci sınıfın genişlemesinde olduğu gibi ekonomiyle girift halde bulunan kültürel etkileri de bulunmaktadır.

Nakliye ve iletişim maliyetlerindeki düşüşten kaynaklanan üretim ve tüketim süreçlerindeki değişim, ekonomiyle birlikte Batı merkezli kültürün de ulusal ve yerel alanlara nüfuz etmesini sağlamıştır. Elit ve popüler araçlarla yayılan bu Amerikan

ağırlıklı küresel kültür, araçları bakımından iş ve siyaset dünyasını, üniversite çevrelerini, sivil toplum kuruluşlarını (STK), uluslararası kuruluşları ve çeşitli şirketleri kapsamaktadır (Berger, 2003: 10-15). Küresel kültür, insan hakları gibi evrensel değerler ve feminizm, çevrecilik ve çok kültürcülük gibi politik hareketler veya serbest piyasa ve devletin küçültülmesi gibi iktisadi görüşler üzerinden yerel görece uyarlanarak etkileşime girmekte, devletlerde olduğu kadar toplumlarda da önemli dönüşümler yaratmaktadır. Öyle ki, bu dönüşümler toplumu neredeyse ortadan kaldırarak devam etmekte olan “kimlik” tartışmalarını da ortaya çıkartmıştır. Kimlik kavramının küreselleşen dünyada artık var olamayan topluluğun bir vekili olması nedeniyle önem kazandığını belirten Bauman’a göre, kimlik arayışı ve kimlik savaşları küreselleşme öncesine ait bir kalıntı değil, aksine küreselleşmenin doğrudan bir sonucudur (2001a: 127-8). Postmodernite ile yerini etnisiteye, mezheplere ve diğer kültürel kodlara bırakarak tasfiye olmaya başlayan “toplum” (Artun, 2018: 26), küresel kültürün teknolojideki gelişmeler sonucu hızla yayılarak tüm dünyada günlük hayata sızması karşısında giderek parçalanmış, tamamıyla kültürel bir niteliğe bürünmüştür. Amerikan kültürünün ve kapitalizminin iç içe geçtiği, ekonominin kültürel, kültürün de ekonomik hale geldiği bu postmodern durum (Jameson, 1998: 60) küreselleşme ile dünya pazarına yayılmıştır. Toplumun parçalanarak bireysel ya da bir grup olarak etnik, mezhepsel ve politik kimliklere bölünmesi ise yalnızca aşağıya doğru gerçekleşmez, birleşmiş federal bir Avrupa fikri gibi belirli coğrafi bölgelerin benimsediği ortak değerler üzerinden daha geniş birlikteliklerin de önünü açar. Anthony Pagden (2010: 37) birleşme için, Avrupa kültürünün özelliklerini harmanlayan bir ulus-aşırı kimlikte ulusalcılığın ulus için geliştirdiği sevgi bağı gibi bir bağın Avrupa’ya yönelik uyandırılması gerekliliğinden bahsedebilmektedir. Küreselleşme, kültürün bir yandan soyut ve özdeş bütünlükleri belirli pratiklere indirgenmiş somut benzerliklerden oluşan ayrı kimliklere bölmesine, bir yandan da bu pratiklerde cisimleşen veya belirli fikirlere indirgenmiş soyut benzerliklerden oluşan farklı kimlikleri küresel olarak birleştirmesine olanak sağlamaktadır.

Küreselleşmenin özellikle ekonomik ve kültürel alanlarda yol açtığı dönüşümler kimileri için daha zengin ve daha özgür bir dünyaya yönelik bir fırsat anlamına gelirken, popülist perspektif tam da bu dönüşümlerin yerelde ortaya çıkardığı sorunlarla şekillenmektedir. İronik olarak kendisi de küresel bir olgu olan popülizm (Ferguson, 2016: 21), küreselleşme bağlamında daha teknokratik karar alma süreçlerine ve bu süreçlerin ortaya

çıkardığı eşitsizliklere karşı çıkmaktadır. Gelişmiş ülkeler ve çok-uluslu şirketler tarafından desteklenen açık piyasaların, serbest ticaretin ve özelleştirmelerin ürettiği büyük eşitsizliklere bir tepki olarak 1990'lı yılların sonlarında ortaya çıkan küreselleşme karşıtı hareketin “yukarıdan küreselleşme”yi düşman ilan etmesi (Robertson ve White, 2007: 55-6) gibi yalnızca elitlerin çıkarlarına hizmet ettiğini düşündükleri dönüşümleri ve bu dönüşümleri üreten politika yapıcılarını hedef almaktadır. Bu durumda küreselleşme ile artan ticaret hacminin sektörler ve bölgeler arasında yarattığı farklı ve eşitsiz sonuçlar büyük rol oynamaktadır. Ticaretin serbestleşmesi kazananların elde ettiği kazançları ve verimliliği artırırken, ithalat rekabeti endüstriyel işgücü paylarını düşürerek düşük vasıflı işçilerin durumunu çok daha fazla kötüleştirmektedir (Rodrik, 2018: 14-16). 1970'li yılların başında gelişmekte olan ülkelere gelen teknolojik değişim ve rekabetle başlayan imalat istihdamındaki düşüşün yarattığı aşınma, 2000'li yıllarda Çin'in ve diğer yeni ihracatçı ülkelerin dünya ekonomisine tamamıyla entegre olmasıyla birçok işçinin konumunu tahrip etmiştir. Bu şekilde yaşanan kayıplar ise yalnızca bireysel veya sektörel alanlarla sınırlı kalmamakta, işleri ve gelirleri azaltarak, mülk değerlerini düşürerek, yerel vergi tabanları aşındırarak ve yerel kamu hizmetlerini kötüleştirerek zamanla ekonomik ve sosyal şok dalgalarını geniş bir alana yaymakta ve daha bölgesel sonuçlar doğurmaktadır (Broz vd., 2021: 2). İthalat şokuna daha güçlü maruz kalan bu tür bölgelerde ise milliyetçi ve izolasyon yanlısı popülist partilere verilen desteğin arttığı görülmektedir (Colantone ve Stanig, 2018: 937).

Popülist partileri destekleyenler için büyüyen ekonomik eşitsizlikler ve artan güvensizliğin yanında küreselleşmenin kültürel alanda yarattığı dönüşümler de son derece etkilidir. Özellikle Berger'in (2003: 12) “akademisyenler kulübü” olarak nitelendirdiği gruplar vasıtasıyla yayılan ve insan hakları, feminizm, çevrecilik ve çokkültürlülük gibi ideolojileri ve yaşam tarzlarını aktaran küresel kültürün bu şekli yerel açısından bir tepki doğurarak popülizmi beslemektedir. Gelişmiş Batı toplumlarında İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen yüksek varoluşsal güvenlik seviyeleri bu ilerici hareketlere olan desteği arttırmış ve sanayi sonrası dönemde yaşanan kültürel değişimle ilerici hareketler iyice güçlenmiştir. “Kültürel tepki tezi” olarak adlandırılan düşünceye göre yükselen ilerici değerler bu değerleri aktif olarak reddeden yaşlı kuşaklar, yerlerinden edildiğini düşünen beyaz erkekler ve daha az eğitilmiş sektörler arasında karşı devrimci bir tepkiyi tetiklemekte, popülist söylemlere yönelik bir destekçi kitlesi

oluşturmaktadır (Inglehart ve Norris, 2016: 3). Bu tepki ve doğurduğu siyasal akımlar ise yalnızca gelişmiş Batı toplumlarında bulunmamaktadır. Küresel kültürün başlıca unsuru olan ilerici hareketler gelişmekte olan ülkelerde de küreselleşme ile başlayan dönüşümlere karşı geleneksel normları savunan büyük kitleleri ve popülist partileri ortaya çıkarmıştır. Diğer yandan küreselleşme, yerel istikrarsızlık ve bölgesel çaplı çatışmalardan kaynaklanan göç olgusu da yaşanan kültürel şoku derinleştirmiş, daha milliyetçi ve içe kapalılığı savunan popülist aktörlere alan açmıştır. Küreselleşmenin ekonomik ve kültürel boyutlarının her ikisiyle de ilişkili olan göç olgusu çoğunlukla kültürel önyargılardan beslenirken, göçmenlere yönelik tepkiyi ise ekonomik şartlar ve göç eden insanların nereden geldiği belirlemektedir (Goldstein ve Peters, 2014: 399).

Küreselleşmenin kendisi popülist hareketlerin büyümesinin tek nedeni olmadığı gibi küreselleşmenin ne ekonomide ne de kültürel alanda yarattığı dönüşümler de tek başına popülizmi açıklayamaz. Fakat diğer faktörlerle birlikte düşünüldüğünde küreselleşme günümüzde popülizme şeklini veren önemli unsurların etrafında toplandığı bir olgudur. Küreselleşmeye eşlik eden liberal hegemonya 1990'lı yıllardan itibaren tüm dünyada gerçekleştirdiği ekonomik ve kültürel dönüşümleri başta ulus-devletlerin yardımıyla ama onların egemenlikleri aleyhine sağlamıştır. Popülizmin küreselleşme ile olan ilişkisini daha iyi anlamak için bu ekonomik ve kültürel dönüşümleri sağlamaya yardımcı olan ulus-devletleri ve küreselleşmenin ulus-devletler üzerindeki etkilerini incelemek gerekmektedir. Popülizmin kendisi de küreselleşme ile artan entegrasyona, karşılıklı bağımlılığa ve küresel olandan yerele ulaşan çeşitli alanlardaki standardizasyona ve dayatmalara karşı çıkmakta, bir anlamda kaybedilen yerelin egemenliğini tekrar hayata geçirmek istemektedir. Yereldeki egemenliğin önemi ise yalnızca belirli alanlardaki karar alma yetkilerinin kısıtlanması olarak ortaya çıkmamakta, aynı zamanda yereldeki anlam üreten mekanizmaları da zayıflatmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ilerleyen bölümlerinde küreselleşme ile ulus-devlet egemenliğinin ilişkisi incelenecek, egemenlikteki yaşanan dönüşümlerin popülizmle olan ilişkisi de ekonomi ve hukuk üzerinden anlaşılmaya çalışılacaktır. Diğer yandan küreselleşmenin popülizmle olan kültürel ilişkisi kimlik üzerinden ele alınacak, kimliği üreten mekanizmalar ise yerelin küreselleşme ile girdiği kültürel mücadele ve göç olgusu bağlamında tartışılacaktır.

1.1.1. Egemenliğin Dönüşümü

Küreselleşme olgusunun göze çarpan en önemli sonuçlarından biri ulus-devletlerin sahip olduğu egemenliğe uluslararası kuruluşları, örgütleri, şirketleri veya belirli kurumsal bir yapısı olmayan çeşitli kamuoylarını ortak etmesidir. Bu egemenliğin paylaşımı dünyada soğuk savaş boyunca devam eden ve uluslararası dengeyi çift kutuplu bir mekanizma ile sağlayan sistem içerisinde de bulunmaktadır. Fakat soğuk savaş boyunca uluslararası dengenin zorunlu ve sınırlı olarak talep ettiği egemenliğin paylaşımı, duvarın yıkılması ile devletler tarafından gönüllü olarak ve büyük oranda sınırlarını kendisi kaldırarak uluslararası alana sunulmuştur (Bauman, 2012: 68-9). Yaşanan bu dönüşüm devletlerin uluslararası sistemle ve birbirleri arasında girdiği ilişkileri düzenleyen antlaşmalar üzerinden de görülmektedir. Ulus-devletin iç egemenliğini ve uluslararası sistemdeki yerini düzenleyen ilk antlaşma olan Westfalya, dünyayı eşit özneler olarak görülen devletlere ayırırken, birbirlerinin içişlerine karşımalarını da engellemiştir (Cebeci, 2008: 25-6). Ulus-devletin oluşmaya başladığı bu dönemde egemenlik mutlak, bölünmez ve sınırlanamaz olarak tanımlanırken, Westfalya sistemi siyasal iktidarın değişen biçimini ve egemenliğin tanımını sistemle uygun hale getirmiştir. Herhangi bir devlet üstü otoriteyi bu tanımın dışında bırakan Westfalya sistemine göre egemeninin gücünü ne içeride ne de dışarıda sınırlayan başka bir güç bulunmamaktadır (Uygun, 2003: 11). 1945'e kadar giderek zayıflamış olsa da devletlerin egemenlik hakkını ve uluslararası ilişkileri yönlendiren bu anlayış, hem yaşanan savaşların sonucunda kurulan yeni sistemle hem de uluslararası alanı daha bütün bir hale getiren teknolojik değişimlerle tamamen ortadan kalkmıştır. Küreselleşmenin 1960'lı yıllarda başlayan ve 1990'lı yıllardan itibaren giderek daha fazla hızlanan yapısı ise ulus-devlet ve egemenlik ilişkisini bambaşka bir zemine taşımıştır. Küreselleşmiş finansal piyasaların yükselişi ve artan ticaret seviyeleri sonucu ekonomik entegrasyon yoğunlaşmış, daha fazla bağımsızlığa ve yetkilere sahip olan uluslararası kuruluşların sayısı ve etkisi giderek artmış, son olarak ulus devletin kendi vatandaşlarıyla olan ilişkisini düzenleyen evrensel ve bağlayıcı yükümlülükler yaratan yeni bir uluslararası hukuk ortaya çıkmıştır. Küreselleşme ile ortaya çıkan tüm bu gelişmeler ulus-devletin egemenliğini azaltırken STK'ları daha ön plan çıkartan yeni bir küresel yönetim sistemi meydana getirmiştir (Ku ve Yoo, 2013: 213).

Küresel yönetim ulus-ötesi örgütlerle, STK'larla ve çokuluslu şirketlerle uluslararası ilişkileri yönlendirmekte ve ulus-devletlerin belirli alanlarda yetkilerine etki etmekte ve ortak olmaktadır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) veya Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) gibi uluslararası kuruluşlar üye devletleri aldıkları kararlarla sınırlamaktayken, Birleşmiş Milletler İşkenceyi Önleme Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası hukuk belgeleri devletleri belirli yükümlülükler altına sokmaktadır. Belirli hizmetlerde devletlere alternatif olan STK'lar ise sorunlar karşısında kamuoyu oluşturabilme, devletlerin karar alma süreçlerini etkileyebilme ve izlenen politikaları değiştirebilme gücündedir. Yalnızca belirli devletlerin içerisinde faaliyetlerini yürüten STK'ların yanında Kızıllaç, Uluslararası Af Örgütü ve Greenpeace gibi uluslararası alanda faaliyetlerini sürdüren STK'lar da bulunmaktadır. Uluslararası kuruluşlarca da muhatap alınan bu STK'lar daha evrensel sorunlara yönelik çalışmakta ve birçok konuda uluslararası alanda devletlerin yerini alabilmektedir (Arslanel ve Eryücel, 2013: 31-4). Uluslararası alanda ve iç siyasette devletlerin egemenliğini zayıflatan bir diğer aktör olan çokuluslu şirketler de başta kitle iletişim araçları üzerindeki etkileri ve neredeyse tüm iktisadi faaliyetlerdeki belirleyicilikleri ile bir ülkedeki vergi, işgücü ve üretim maliyetlerindeki kalemler üzerinde etkili olabilmekte ve politika yapıcıları çeşitli şekillerde yönlendirebilmektedir (Cebeci, 2008: 28). Küreselleşmenin özellikle liberal hegemonya eşliğinde hızlandığı düşünüldüğünde çokuluslu şirketlerin ulus-devletlerin egemenliğine olan etkisi daha iyi anlaşılmalıdır. Küreselleşme öncelikle ekonominin küreselleşmesi anlamında iç ve dış piyasalardaki ulus-devlet kontrolünü önemli derecede zayıflatarak kendisi de kontrol edilemeyen çokuluslu şirketlerin etkisine bırakmıştır. Bununla birlikte liberal hegemonya devletin küçültülmesi, özelleştirme, merkezîyetçiliğin azaltılması ve sosyal haklarda gerileme gibi uygulamaları devletlere teşvik ederek egemenlik alanının daraltılmasını (Uygun, 2003: 17) ve çokuluslu şirketlere daha fazla alan açılmasını yine ulus-devletler eliyle gerçekleştirmiştir.

Egemenliğin devletler tarafından kendileri aleyhine sınırlandırılması küreselleşme ile birlikte uluslararası alanda devletlerin prestijini arttıran bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Başta egemenliğin en önemli unsurlarından olan savaş ve barış hakkının uluslararası alanın kontrolüne bırakılmasının yanında para basmak, malların ithalatını ve ihracatını yasaklamak, harç ve vergilendirme koymak ve oranlarını belirlemek, idam

cezasını kullanmak veya seçimlerin temel kurallarını ve seçim yeterliliğini belirlemek gibi uygulamaların çoğuna karar verme yetkisi bazı devletler tarafından gönüllü olarak devredilmektedir (Grinin, 2009: 199). Diğer yandan Bauman'a göre küreselleşme karşısında ulus-devletler istese de egemenliklerini sürdürmeye devam edemezler. Ulus-devletin siyasi egemenliği kendine ekonomik, askeri ve kültürel olmak üzere üç alanda yetmesine göre şekillendirilmişken, günümüzde küreselleşme ve ulus-devletin arasında büyümekte olan uçurum bu üç alandan hiçbirinin kendine yeter durumda olmasına müsaade etmez (Bauman ve Obirek, 2018: 110). Gönüllü ya da zoraki, küreselleşme ulus-devletlerin egemenliğini aşındırmakta ve ülkeleri birçok alanda birbirine daha bağımlı hale getirmektedir. Batılı veya Batıyla yakın ekonomik ve kültürel ilişkilerde bulunan devletler egemenliği daha gönüllü olarak devrederken, farklı kültürel geleneklere ve endüstriyel veya tarımsal üretime sahip ülkeler için egemenliğin dönüşümü daha zor ve yavaş ilerlemekte, birçok alanda küreselleşme kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Egemenliğin liberal küreselleşme ile uyumlu şekilde azaltılmasının yarattığı başlıca hukuksal dönüşümler ise şunlardır:

“a) bazı uluslararası anlaşmaların, bildirilerin, sözleşmelerin vb. normlarının ulusal uygulamasında genişleme; b) bu uluslararası hukuk normlarının ulusal olanlara baskın olarak tanınması; c) belirli bir uluslararası kuruluşun (örneğin mahkeme) bu kararlarının ulusal organların kararları üzerinde hâkimiyet olarak tanınması; d) son olarak, yetkililerin uluslar üstü, bölgesel veya dünya kuruluşlarına gönüllü delegasyonu.” (Grinin, 2012: 219).

Uluslararası anlaşmaların özellikle temel hakları güvenceye alan ve devletler karşısında vatandaşları koruyan olumlu yanları bulursa da¹ yaşanan hukuksal dönüşüm küreselleşmenin ekonomik boyutuyla devletlerin egemenliği arasında problemleri bir alan ortaya çıkarmaktadır. Liberal küreselleşme çokuluslu şirketlerin ve sermayenin yerel hukuku kadük kıldığı ve sorumluluk alanlarını muğlaklaştırdığı bir dayatmayı mümkün hale getirmektedir. Küreselleşme çokuluslu şirketlere ve sermayeye olağanüstü bir hareket kabiliyeti sağlamakla birlikte yerel olanın kendi çıkarlarına karşı herhangi bir düzenleme yapması durumunda piyasa yasalarını belirleyen küresel hukuka başvurabilme ve anlaşamama durumunda yereldeki sonuçların sorumluluğuna katlanmadan daha

---

¹ Avrupa Birliği Anayasası çalışmaları sırasında temel haklar konusunda dahi devletlerin egemenliği noktasında tartışmalar çıkmıştır. Bkz. Karakaş, I. (2005).

verimli yerlere gidebilme imkânı tanımaktadır (Bauman, 2012: 17,127). Sermayenin bu hareket özgürlüğü veya küresel ekonominin yereli etkileme gücü ise ulus-devlet egemenliğinin yanı sıra temsili demokrasi olgusunu da krize sokmaktadır. Hobsbawm'a göre gittikçe ulus-aşırı hale gelen bir dünyada hükümetler kendi denetlemelerinin dışında kalsa da yönetiyor görünmeleri gereken güçlerle bir arada var olmak durumundadırlar ve bu yönetiyor gibi olmanın kendisinin jestleri, bildirimleri ve yasaları çoğaltan sonuçlarının yanında, alınacak kararlarda da demokratik oyların herhangi bir yönlendirme kapasitesi bulunmamaktadır (2008: 114-5). Bir anlamda popülizmi de besleyen bu temsil krizi, temsilcinin sahip olduğu iki yüzünden birinin seçmene diğerinin ise Avrupa Birliği veya finans sektöründeki gibi seçmenin memnun olmayacağı ve kendi çıkarlarına tehdit olabileceğinden şüpheleneceği insanlara çevrilmesinden kaynaklanmaktadır (Ankersmit, 2017: 10).

Ulus-devlet egemenliğinin küresel ekonomi aktörleri karşısında kendisi aleyhine eridiğini düşünen vatandaşlar için temsil krizi daha fazla derinleşmekte, geleneksel partilere ve siyasetçilere olan güven zedelenmekte ve seçimlere katılım oranı veya demokratik kurumlara olan inanç giderek azalmaktadır. Geleneksel siyasetçileri "halk"ın çıkarlarını gözetmek yerine küresel elitlerin çıkarlarına sahip çıkan içerideki elitler olarak konumlayan düşünceyi de harekete geçiren bu süreç hem parlamentoların hem de hükümetlerin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Diğer yandan devlet egemenliğinin azalması demokratik katılıma inancını kaybetmiş veya kurumlara şüpheyle yaklaşan insanlar için demokrasilerdeki halkın egemenliği düşüncesini de ortadan kaldırmakta ve popülist siyasetin önünü açmaktadır. Serbest piyasa ve insan hakları arasında sıkışan liberal demokrasinin son evriminde popüler egemenlik eskimiş bir fikir olarak görülürken, geleneksel demokratik partilerin şüpheyle yaklaştığı halk egemenliği teması popülist partiler tarafından sahiplenilmektedir (Mouffe, 2005: 72-4).

Küreselleşme birçok açıdan ulus-devletin egemenliğinin altını oyan yeni aktörleri ortaya çıkartmış ve bu aktörler üzerinden güç ilişkilerini eski haline döndürülemeyecek biçimde yeniden yapılandırmıştır. Devletlerin önüne küresel ısınmadan küresel finans istikrarına kadar bir dizi yeni uluslararası ve sınır ötesi sorunlar getiren küreselleşme, yönetişimi teşvik etmiş ve ulusal demokrasinin etkinliğine meydan okumuştur (McGrew, 2007: 37). Fakat Ulrich Beck'in (2007: 166) belirttiği gibi küreselleşme ve ulus-devlet egemenliği arasındaki ilişki sıfır toplamı bir ya/ya da ilişkisi değildir. Ne ulus devlet ne de ulus-

devlet egemenliği küreselleşme ile tamamen ortadan kalkmamış, aksine her ikisi de küreselleşmenin olabirirliğinin merkezi birer parçası olarak küreselleşmeyle birlikte bir dönüşüm geçirmişlerdir. Bu dönüşüm bir yandan yaygın ve kapsamlı göçlerin etkisiyle çokkültürlülük ve ulusal kimlik çekişmesine yönelikken (Robertson ve White, 2007: 60), bir yandan artan eşitsizlikler ve güvensizlikler üzerinden liberal demokrasinin kendisini hedef almaktadır. Popülist siyaset tam da bu noktada küreselleşme ile hem devlette hem de sosyal yapılarda yaşanan büyük dönüşümlere yönelik bir tepkinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ulus-devlet egemenliğinin yanında, kendisine meşruiyet sağlayan halk egemenliği olgusunu aşındıracak şekilde gerileyişi ve küreselleşmenin ulusal elitlerin gücünde yarattığı düşünölen sınırlamalar (Blyth, 2003: 65) günümüzde popülist sayılan taleplerin ve söylemlerin temelini oluşturmaktadır.

Küreselleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan sorunlara yönelik tepkiler ve o tepkileri yönlendiren siyaset arasında ise farklılıklar bulunmaktadır. Popülizmi doğuran tepkilerin oluşturduğu talep tarafını küreselleşme, devlet ve ulus arasındaki gerilimin ortaya çıkarttığı ekonomik ve sosyal hak kayıplarından başta geleneksel demokratik kurumlara ve birçok alana taşan güvensizliğin ve huzursuzluğun yarattığı ayrı ayrı toplumsal bileşenler meydana getirmektedir. Popülizmin talep tarafı bir anlamda küreselleşmeden önceki eski güzel günleri arzulamaktadır (Vrhoci, 2019: 148). Popülizmin arz tarafı ise talebin ortaya çıkardığı tüm bu güvensizliği ve huzursuzluğu arkasına alarak, yönlendirerek ve genişletmeye çalışarak hem bu toplumsal bileşenler hem de kendi siyasi çıkarları adına egemenliği yeniden genişletmeye (Troulis, 2019) ve küreselleşmeyi kontrol altına almaya çalışmaktadır. Popülist siyasetçiler temsili demokrasinin kaldırılmasını asla talep etmedikleri (Ankersmit, 2017:11) ve siyasi partilere karşı olmadıkları halde, popülist talebin yerleşik partilere ve geleneksel demokratik kurumlara yönelik güvensizliklerini çoğaltarak (Mudde, 1996: 266) ve küreselleşme ile ortaya çıkan güvenlik krizlerini norm haline getirerek tüm bir sistemi hukuksal ve kurumsal olarak yeniden düzenlemek istemektedir.

1.1.1.1. Küreselleşme ve Ekonomik Eşitsizlikler

Küreselleşme 1990'lı yıllarda hem Doğu Bloğunun çökmesiyle hem de teknolojideki gelişmelerle daha fazla hız kazanarak neredeyse tüm dünyanın ayrı birimlerini birbirine daha çok bağımlı ve birbirinden daha kısa sürede etkilenecek bir seviyeye getirmiştir.

Yaşanan değişimlerin arasında en büyük etkiyi ise ekonomi alanında gerçekleşen dönüşümler tetiklemiştir. Sovyetlerin çöküşü ile başlayan süreç dünyanın tüm alanlarını uluslararası ticarete açarken, Çin'in, eski Sovyet Bloğunun ve Hindistan'ın dünya pazarına katılımı çoğu vasıfsız olan yaklaşık bir milyar işçinin de uluslararası rekabete girmesine neden olmuştur. Bu uluslararası rekabet ve artan ticaret hacmi bir yandan sermaye, vasıflı emek ve hammadde faktörlerinin dünya çapında ücretlerini ve ulusal gelirdeki paylarını yükseltirken, gelişmiş olan ülkelerdeki vasıfsız emeğin payını ve ücretini giderek düşürmüştür (Bourguignon, 2015: 75-6). Üretim merkezlerinin düşük ücretli yerlere taşınmasından veya doğrudan üretim maliyeti düşük ithal ürünlerin pazara girmesinden dolayı yaşanan bu kayıplar birçok işçinin yaşam standardını düşürürken, sektörel gerilemeler belirli bölgeleri toptan etkileyen çok daha büyük kayıplara neden olmakta ve küreselleşme ülkeler arası ekonomik eşitsizliği, ülkeler içerisindeki ekonomik eşitsizliğe dönüştürmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ve Avrupa'da daha az vasıflı işler maliyetleri düşürebilmek adına denizaşırı bölgelere gönderildiği veya otomatikleştirildiği için belirli bölgeler büyük zararlara uğrarken, beceri yoğun hizmet faaliyetlerinde bulunan endüstrilerin çoğu birbirine yakın alanlarda konumlanarak belirli bölgelerin daha fazla zenginleşmesine yol açmaktadır (Broz vd., 2021: 7). Yüksek ücretli ve yüksek vasıflı istihdamın küreselleşmeden büyük ölçüde yararlanan büyük kentlerde yoğunlaşması ise bu bölgelerin yalnızca düşük ücretli işçilerle ve istihdam yaratamayan bölgelerle değil, orta sınıfla da arasında büyük bir eşitsizliğin doğmasına neden olmaktadır. Küreselleşme ve teknolojiye gelişmeler emek-yoğun malların nispi fiyatını düşürürken, karları birkaç çokuluslu şirkette yoğunlaştırmakta, vasıfsız işçilerin olduğu kadar orta sınıf vasıflı işçilerin kazançlarında da bir durgunluğa ve fiili düşüşe neden olmaktadır (Flaherty ve Rogowski, 2021: 8).

Birçok iktisatçının ücretler konusunda yaşanan düşüşün ve durgunluğun sebebi olarak beceri yanlı teknolojik değişimi göstermesine karşı çıkan Rodrik, artan eşitsizliğin ve gelişmiş ekonomilerdeki artan güvensizlik hissini küreselleşmeye dayandığını ve küresel dış kaynak kullanımı ile yükselişe geçen Çin'in bunun en büyük örneği olduğunu belirtmektedir (2007: 10). Teknolojik gelişmeler her ne kadar üretim süreçlerindeki otomasyonu arttırarak belirli oranda istihdam kaybına neden olsa da aynı gelişmeler ulaşım maliyetlerini de düşürerek emek yoğun sektörlerin gelişmekte olan ülkelere taşınmasını sağlamıştır. Gelişmiş ülkelerdeki üretimin toplam istihdam içindeki payının

düşmesi Çin gibi gelişmekte olan ülkelerden gelen rekabetin etkisiyle gerçekleşirken (Acemoğlu vd., 2016: 183), düşük vasıflı emek uluslararası rekabetten korunan hizmet sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Eski sanayi bölgelerindeki istihdam güvencesizliğinin nedeni küreselleşmeye, teknolojik gelişmeler bu süreci daha fazla pekiştirmiştir (Bourguignon, 2015: 76-82).

Küreselleşmenin istihdam güvencesizliği yanında ekonomik eşitsizliği arttırdığı diğer bir alansa ulusal gelirin dağılımında yarattığı orantısızlıktır. 1980’li yıllardan itibaren Çin ve Hindistan’la birlikte gelişmiş ülkelerdeki en yüksek gelirli “yüzde bir”in toplam gelir içindeki payları devamlı artmaktadır (Atkinson vd.,2011: 44-51). 1988-2008 yılları arasında küresel gelir dağılımı içerisinde çoğunluğu geleneksel zengin OECD ülkelerinin gelir dağılımının alt yarısına ait olan yüzde 80-85’lik dilimin gelirlerinde neredeyse hiç büyüme yaşanmazken, küreselleşmeye bağlı olarak hızlı büyüyen iki ülke olan Çin ve Hindistan’ın yanında çoğunluğu gelişmiş ülkelerde olan en yüksek “yüzde bir” de gerçek gelirlerin neredeyse tamamını elde etmiştir (Bajo-Rubio ve Yan, 2019: 237-8). Gelişmiş ülkelerde olduğu kadar gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik eşitsizliği de besleyen bu süreç, küreselleşmenin emek yoğun üretim merkezlerinin daha ucuz yerlere taşınmasına olan katkısı nedeniyle katlanarak artmaktadır. Diğer yandan Çin’in ve Hindistan’ın başarılarının arkasında küreselleşmenin 1990’lı yıllardan itibaren dönüştüğü ortodoks liberal normlar yerine heteredoks bir ekonomi politik izlemeleri de yatmaktadır. Küreselleşmeden en fazla faydalananlar küreselleşmeye karşı heteredoks bir politika izleyenler olurken, Latin Amerika ülkelerinde görüldüğü gibi küreselleşmeyi olduğu haliyle kurallarına göre oynayanlar ise küreselleşmenin en büyük kaybedenleri arasında yer almaktadır (Rodrik, 2007: 6). Küreselleşmenin yarattığı ülke içi eşitsizliklere teknolojik gelişmeler de özellikle en yüksek “yüzde bir”lik dilimin diğerlerine oranla açıkça ulusal gelirdeki artmakta olan payı açısından emeğin hem dönüşümünü hem de küresel olarak dağıtımını hızlandırması yoluyla katkıda bulunmuştur.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yaşanan ilerlemeler gelişmiş ülkelerdeki emeğin dönüşümünü hızlandırarak gerçek kazançlara yönelik beceri basamakları arasında orta sınıfı da etkileyen görece bir kayba neden olmuştur. Eğitimin daha önemli bir hale geldiği bu yeni istihdam modelinde belirli bir beceri düzeyi gerektiren işler de yerini teknolojik gelişmelerin daha verimli hale getirdiği sistemlere bırakırken, arka ofis görevlilerin sayısı giderek artmakta, yüksek vasıflı işçilere talep güçlü kalmakta, düşük ve orta vasıflı

işçilerin görelî ücretlerinde ise bir azalma yaşanmaktadır (Bourguignon, 2015: 78). Fakat bu durumda bile küreselleşme ülke içi eşitsizliği artırma noktasında teknolojik gelişmelerden daha etkilidir. Daha büyük firmalar maliyetlerine katlanabildikleri küresel lojistik ağları kurarak ve denizaşırı yatırımlar yaparak bir yandan bu maliyetlere katlanamayan küçük yerel rakiplerine göre çok daha fazla büyüyerek onları batırırken, diğer yandan iç pazarı düşük maliyetli mal ve hizmetlerle doldurarak yalnızca yurt içinde satış yapabilen orta ölçekli firmaların da karlarını düşürmektedir. Bu en büyük firmalar neredeyse her sektörde elde edilen kazançların çoğunu alırken, kendi firmalarındaki çalışanların ücretleri daha küçük ve yurt içinde faaliyet gösteren firmaların çalışanlarının ücretlerini geride bırakmaktadır. Küreselleşmenin üretim maliyetlerini düşürmesinden yararlanan çokuluslu şirketler ülke içindeki genel eşitsizliğin yüzde 70'inin sektörler ve mesleki kategoriler içinde oluşmasına neden olmaktadır (Flaherty ve Rogowski, 2021: 10-1).

Küreselleşme ülke içi ekonomik eşitsizlikleri derinleştirerek özellikle Batılı ülkelerdeki popülist partilerin büyümesine doğrudan etki etmektedir. İstihdam oranlarındaki düşüşün yanında, düşük ve orta vasıflı işçilerin ücretlerindeki azalma yalnızca ekonomik değil tüm bir sisteme yönelik güvensizliği arttırmaktadır. Popülist siyasetçiler de küreselleşme nedeniyle büyümekte olan bu güvensizliği söylemlerine yansıtarak milliyetçiliği köpürtmekte, küreselleşmeye karşı "kontrolü geri alma" vaadini daha yüksek sesle dile getirmektedir (Colantone ve Stanig, 2018: 938). Yine popülist siyasetçiler küreselleşme üzerinde birikmiş bu öfkeyi göçmenlere yansıtarak ve göçmenler hakkındaki klişeleri sürdürerek özellikle düşük vasıflı işçilerin göç karşıtlığını beslemekte (Alesina vd., 2018: 27-8), işyerinde ve sosyal hizmetlere erişimde bu insanlar tarafından rakip olarak algılanan göçmenlerin ve sığınmacıların haklarını sınırlama ve işçilere ekonomik çıkarlarını koruma sözü vermektedir (Arzheimer ve Carter, 2006: 421). Diğer yandan küreselleşmenin yarattığı ekonomik kayıplarla popülizm arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Batı Avrupa'da Çin ithalat şokundan etkilenen bölgelerdeki seçmenler genel olarak sağa kaymakta ve radikal sağ partilere olan destek artmaktayken, şoka daha fazla maruz kalan bölgelerde milliyetçi ve radikal sağ partilere olan destek daha yüksek seviyelere çıkmaktadır (Colantone ve Stanig, 2018: 945). Popülizm ve küreselleşme ilişkisi Brexit seçimlerinde de kendini göstermektedir. İmalat sektörü çalışanlarının daha yoğun olduğu ve daha yüksek işsizlik seviyelerinin olduğu bölgeler Brexit'i daha fazla

desteklerken, bu etkilerin daha geniş alana yayılması nedeniyle konut fiyatları düşen bölgelerde de yine Brexit'e olan destek konut fiyatlarının yüksek olduğu bölgelere göre çok daha fazladır (Adler ve Ansell, 2019: 353). Mali kesintiler Brexit açısından bölgeler üzerinde en fazla etkisi olan faktörlerden biriyken, düşük ya da hiçbir niteliği olmayan insanların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde Brexit'e olan desteğin artmasının diğer bir nedeni de özellikle Doğu Avrupa'dan gelen yine düşük nitelikli göçün yarattığı rekabet baskıdır (Becker vd., 2017: 627-32). Doğu Avrupa'dan gelen göçün yarattığı rekabet baskısı kadar, Doğu Avrupa'daki ucuz işgücünün üretim maliyetlerinde oluşturduğu verimlilik de küreselleşme karşıtı partileri büyütmektedir. Doğu Avrupa ve Çin'deki verimlilik artışının Almanya'da yarattığı ticaret açığı hem bazı sektörlerde kitlesel hem de bireylerin ticaretini doğrudan etkilediği noktada bireysel olarak seçim kararlarını etkilemekte, küreselleşme karşıtı popülist partilere verilen oy oranlarını arttırmaktadır (Dippel vd., 2015: 35-6).

Rodrik'e göre uluslararası ekonomik bütünleşme, "yasayı yapma ve yönetme konusunda bağımsız yetkilere sahip kuruluş" olarak ulus-devlet ve kitle demokrasisi arasında aralarından en fazla ikisinin seçilebileceği, aynı anda üçünün de seçilemeyeceği bir üçleme bulunmaktadır (2000: 180-1). Fakat, hem eski işlevini kaybederek yerini uluslararası ekonomik işlem merkezlerine bırakan "milli ekonomi"lerin (Hobsbawm, 2010: 215) hem de liberal demokrasilerdeki temsil kurumlarına olan güvenin çöküşü (Hobsbawm, 2008: 117) geriye yalnızca bu üçlemedeki uluslararası ekonomik bütünleşme bağlamında küreselleşmeyi bırakmıştır. Popülist talep bu anlamda küreselleşme karşısında kazanımlarını kaybeden ve güvencelerini yitiren insanların küresel entegrasyonu gerçekleştiren ve desteklemeye devam eden yerleşik partiler yerine yerelin çıkarlarını koruyacağını düşündüğü popülist partiler aracılığıyla "halk" demokrasisini gerçekleştirerek yetkilerinin bir kısmını uluslararası kuruluşlara devretmiş ulus-devletin egemenliğini tekrar elde etmeyi amaçlamaktadır. Avrupa'daki popülistler açısından demokratik bir ulus-ötesi kuruluş yerine nomenklatura özelliği gösteren Avrupa Birliği'nin teknokratik yapısı (Rodrik, 2016a) ile küreselleşmenin belirli grupların çıkarlarını arttırmak için hükümetlerin yetkilerini daraltan ve bir dizi teknokratik kural empoze eden işleyişi (Rodrik, 2016b) birbiriyle uyumlu biçimde Avrupa'daki ulusların aleyhine hareket etmektedir. Küreselleşmenin belirli kesimler tarafından bu şekilde algılanışı yalnızca kendi kayıplarından değil, elit karşıtlığını da oluşturacak şekilde belirli

bir azınlığa diğerlerine oranla daha fazla kazandırmasından kaynaklanmaktadır. Neoliberal politikalarla iç içe geçen küreselleşme işçilerin önceki güvencelerini elinden almakla kalmamış, aynı zamanda serbest ticaretin bu denli teşvik edilmesi küçük ve orta ölçekli firmalarda büyük ticaret açıklarına neden olarak belirli bölgelerin kazancını tamamıyla belli başlı merkezlerde toplamıştır. Başta Çin kaynaklı ithalat şoklarının popülist oyları arttırmasının yanında asıl tetikleyici unsur ülke içindeki bu merkezlerin diğer bölgelere zarar verecek şekilde aşırı büyümesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Çin ithalat şokunu yaşayan ülkeler arasında popülist oylardaki artış en fazla, en yüksek “yüzde bir”in milli gelirin yüzde 10’u veya daha fazlasını kazandığı ülkelerde görülmektedir (Flaherty ve Rogowski, 2021: 17-8). Yönetici sınıfıyla da özdeşleşen bu en yüksek “yüzde bir” kaynaklı ekonomik eşitsizlik, elit karşıtlığı üzerinden ortaya çıkan popülist “halk” kimliğini oluşturduğu kadar, küresel kültüre karşı olanların yerelci kimlikleriyle ve göçmen karşıtlığı ile büyüyen yabancı düşmanlığını giderek aynı potada eritmekte ve sağ popülist partileri aşırı-sağ için bir çatı işlevi haline getirerek büyütülmektedir.

Avrupa’daki aşırı-sağ ve popülist partileri kendi içerilerinde sınıflandıran Mudde (2007: 29-30) her aşırı-sağ partinin popülist olmadığını belirtirken, sağcı popülistler, neoliberal popülistler ve sosyal popülistler olarak üçe ayırdığı popülist partilerden sağcı popülistlerin hepsini milliyetçi olarak konumlandırmaktadır. Küreselleşme ile artan ekonomik eşitsizlikler sınırlı bir şekilde popülist olmayan en uçtaki aşırı-sağ partilerin oy oranlarını arttırırken, ekonomik güvensizliğin ve işsizliğin yükselmesi ise göçmenlere yönelik değişen bakış açısını da arkasına alarak kültürel bir tehdit algısı üzerinden milliyetçiliği büyüten sağ popülist partilere olan desteğin tabanını genişletmektedir (Georgiadou vd., 2018: 113-4). İşsizliğin yükseldiği belirsizlik dönemleri aşırı sağ oyları azaltarak ana akım partileri güçlendirirken (Arzheimer ve Carter, 2006: 434), bu durum yüksek işsizliğe ve artan ekonomik güvensizliğe bağlı olarak yükselen sağ popülist partilerin bir yandan giderek ana akım siyasetin en sağında yer kaplamaya başladığını da göstermektedir. Sağ popülist partiler hem aşırı sağ partilerin seçmenlerinden hem de merkez partilere olan güvenini kaybeden seçmenlerden oy alabilmektedir. 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz de merkez siyaseti yeniden şekillendiren bu süreçte katkıda bulunan unsurların başında gelmektedir.

Yarattığı etkiyle Yunanistan ve İspanya gibi ülkelerde sol popülist partilerin güçlenmesine katkıda bulunan 2008 krizi, gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarına

çok fazla bir etkide bulunmazken, gelişmiş ülkelerin çoğunda büyümenin kaybolmasına, hatta negatife girmesine neden olarak ülkeler arası eşitsizliği ülkelerin içindeki eşitsizliğe döndüren küresel nedenlerden biridir (Bourguignon, 2015: 39). Fakat Avrupa Birliği açısından krizin etkileri çok daha sarsıcı gerçekleşmiş, merkez ülkeler kadar Yunanistan gibi Birliğin çevresinde olan ülkeler de krizden yüksek oranda etkilenmiştir. Krizin Avrupa Birliği'ne olan diğer bir etkisi ise hem ülkelerdeki hükümetlere hem de Birliğin kendisine olan güvenin azalarak popülist partilerin önünün açılmasıdır. Borç krizi sonucunda ortaya çıkan kısa vadeli ekonomik dalgalanmalar ve Avrupalı liderlerin sorunları yönetmekteki başarısızlığı hükümetlere olan güveni azaltırken, daha az vasıflı ve daha az eğitilmiş kesimlerin işsiz kalma olasılığının artması Avrupa Birliği kurumlarına yönelik güveni oldukça düşürmüştür (Foster ve Frieden, 2017: 529-30). En büyük güven kaybını borçlu olan ülkelerdeki artmakta olan işsizler yaşarken, kriz kimliklerin daha dışlayıcı biçimde dönüşmesini sağlayarak sistem karşıtı popülist partilere alan açmıştır. 2007 yılında Yunanistan'daki yüzde 65 olan Avrupa Birliği'ne olan güven 2011 yılında yüzde 32'ye düşerken; İspanya'da yüzde 69'dan yüzde 44'e, Fransa'da yüzde 60'tan yüzde 44'e, Almanya'da yüzde 46'dan yüzde 38'e, Büyük Britanya'da ise yüzde 31'den yüzde 27'ye gerilemiştir (Armingeon ve Ceka, 2013: 93). Avrupa Birliği'ne olan güvenin düşüşü vatandaşlar açısından ulusal hükümetlere olan güvensizliğin bir yansımasıyken, bu süreç ana akım partilerin dahi hem Avrupa Birliği'ne hem de göç konusuna şüpheyle yaklaşmasına neden olmuştur. Ülkeler arasında farklılık gösterse de genel olarak Avrupalıların Avrupa Birliği'ne olan güvenleri ise 2004 yılında yüzde 60'tan 2015 yılında yüzde 36'ya düşmüştür (Foster ve Frieden, 2017: 512).

Avrupa Birliği'ne şüpheyle yaklaşan popülist partiler için büyük bir fırsat anlamına gelen 2008 krizi, başta merkez siyasete olan güveni azaltmış ve popülizmi hem sağda hem de solda ana akıma karşı en etkili alternatifler olarak ortaya çıkartmıştır. Özellikle tüm bir kıtada düşen ekonomik servetten etkilenen insanların hükümette veya muhalefette olan ana akım partileri terk etme davranışı artışa geçerken, 2008 krizinin başlangıcından 2016'ya kadar ana akım partilerin oy oranları yaklaşık olarak 12 puan gerilemiştir (Hobolt ve Tilley, 2016: 985). Krizin ortaya çıkardığı bu yaşanan gerilemenin sebeplerinden biri de insanların demokratik kurumların işleyişine olan güvenlerindeki azalıştır. Küreselleşme bir yandan ülkelerdeki istihdam modellerini parçalarken, diğer yandan liberal demokrasilerin uyguladığı ve teşvik ettiği neoliberal politikalar insanların

güvencelerini elinden almış, işleyişin vatandaşlar açısından profesyonellerin ve politikacıların yalnızca küçük bir azınlığın kazancı için çalıştıkları bir sistem olarak algılanmasına neden olmuştur. Diğer yandan Crouch'a göre post-demokrasi olarak adlandırdığı demokrasinin günümüzdeki biçimi ise tam olarak bu şekilde işlemektedir. Seçimlerin var olmasına rağmen gerçekte bir şeyi değiştirmedığı, vatandaşların pasif, sakin ve ilgisiz bir rol oynadığı post-demokraside, özel olarak etkileşimin şekillendiği tek yer iş dünyasının çıkarlarını ezici bir şekilde temsil eden seçilmiş hükümetler ve seçkinler arasında gerçekleşmektedir (Crouch, 2004: 4-6). Eşitsizliği katlayarak arttıran ve hakları giderek kısıtlayan liberal demokrasinin bu post-demokratik mutasyonu, meşruiyetini demokratik katılımdan değil, teknokratik formun post-politik iddialar dizisinden alan bir egemenlik türü ortaya koymaktadır (Stavrakakis, 2014: 506-7). Krizle birlikte daha fazla işleyemez hale gelen bu sistem, ekonomik daralmadan etkilenen kitlelerin tepkilerini kültürel alana da taşıyarak düzen karşıtı popülist partileri güçlendirmiştir. Sağ popülist partiler göçmenlere ve Avrupa Birliği'ne şüpheyle bakan seçmenleri etrafına toplarken, sol popülistler büyük oranda ekonomi politikalarına karşı çıkanlardan destek görmektedir. Diğer yandan çoğu muhalefette kalan popülist partilerin koalisyona dahil edilmemesi ya da kendilerinin dahil olmaması sağ ve sol ana akım partileri birbirleri ile koalisyon yapmaya zorlarken, ana akım partilerin birbirinden farklı olmadığını ve aynı politikaları uyguladığını iddia eden popülist partilerin söylemlerini daha fazla etkili hale getirmiştir (Hobolt ve Tilley, 2016: 984).

Küreselleşmeden kaynaklanan ekonomik eşitsizliğin artması bir yandan demokratik kurumlara olan güveni azaltarak popülizmin büyümesine yol açarken, bir yandan da liberal değerlerin kendisinin sorgulanmasına neden olmuştur. Küreselleşmenin hızlanmasıyla liberal demokrasilerdeki işleyişte bir dönüşüm yaşanmış, çevre ülkelere aktarılan değerlerin pratiğe geçirilmesi sırasında daha fazla ekonomik entegrasyona ağırlık verilmiş, serbest ticaret ve devletin küçülmesi talepleri öncelikli olarak teşvik edilmiştir. Fakat artan ülke içi eşitsizlikler karşısında ulus-devletin sahip olduğu egemenlik anlayışında yaşanan dönüşümler sonucu yetersiz kalması hem öncelikli olarak uluslararası ekonomik entegrasyon bağlamında küreselleşmeye hem de ekonomik önceliklerden dolayı eksik kalan liberal değerlerin siyasal yanına olan inancı giderek azaltmıştır. Diğer yandan uluslararası dengede 1990'lı yıllardan beri devam etmekte olan istikrarsızlık, birçok bölgede yaşanan çatışmalar, büyüyen terörizm tehdidi ve artan göç

hareketliliği karşısında devletlerin ve toplumların giderek bir güvenlik krizi içine çekilmeleri uygulamada da bu liberal değerlerin bir kısmını ortadan kaldırmıştır. Yaşanan ekonomik daralma özellikle göç karşıtlığını besleyerek bir yandan çoğulculuk ve farklılık karşıtı kimlikleri güçlendirirken, bir yandan da insan hakları ve anayasal haklar bağlamında büyük bir gerileme yaşanmaktadır. Popülist siyasetçiler ise birçok alanda ortaya çıkan ve popülizmi güçlendiren tepkileri arkasına alarak yalnızca temsili demokrasinin kurumsal işleyişine karşı mücadele etmekle kalmamakta, aynı zamanda bu mücadeleyi uluslararası hukuku itibarsızlaştırmak ve yerel hukuk mekanizmalarını dönüştürmek için de kullanmaktadır.

1.1.1.2. Uluslararası Hukuk ve Egemenlik

Ekonomik eşitsizliklerin küreselleşme karşıtı tutumları beslemesi beraberinde küresel yönetime karşı büyük bir şüphe ortaya çıkartmış ve uluslararası kurumlara yönelik güvensizliği giderek arttırmıştır. Ulus-devletlerin egemenliğindeki çeşitli uluslararası antlaşmalar ve yükümlülükler sonucunda başlayan gerileme, küresel ekonomi aktörleri karşısında yaşadığı kontrol kaybı ve haksızlığa uğradığını düşünen yerelin çıkarlarını koruyamaması başta bu sistemin ideolojik öncüsü liberalizme olan inancı zayıflatmıştır. Bu durum küreselleşmenin ilk etapta ortaya çıkmasını sağlayan ve çağdaş dünya düzeninin mimarisini oluşturan temel kurumların daha fazla hedef alınmasına neden olurken, en büyük küreselleşme karşıtı tepkileri verenler arasında Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık gibi bu düzenin kurucu devletleri de bulunmaktadır (Walter, 2021: 433). Küreselleşme sonucunda ortaya çıkan kazananlar ve kaybedenler arasındaki ayrım özellikle gelişmiş ülkelerdeki emek-yoğun sektörlerde çalışan işçileri ve büyük şirketlerle rekabet edemeyen orta ve küçük çaplı şirketleri geliştirmekte olan ülkelerdekilere göre çok daha fazla etkilemiştir. Vatandaşlar açısından ise uluslararası kuruluşlar hakkındaki bilgilerin çoğu onların ekonomik durumlarına olan etkisi sonucunda bir izlenim olarak oluşmaktadır. Uluslararası sermaye hareketliliğinden, ticaret açığından ya da uluslararası göçün yarattığı baskılardan dolayı zarar görenlerin uluslararası kuruluşlara karşı tutumları da olumsuz etkilenmektedir. Popülist elit karşıtlığının beslendiği en önemli noktalardan birini oluşturan bu durum, küreselleşmeden olumsuz etkilenen vatandaşların uluslararası kuruluşları kendilerinin aleyhine kazanan elitler için çalışan ya da elitlerin temsilcileri olan kurumlar olarak görmelerine yol açmaktadır. Diğer yandan

uluslararası kuruluşların ve uluslararası hukukun demokratik olmayan yapısı da bu olumsuz tutumu daha fazla derinleştirmektedir. Seçimlerde hesap verme sorumluluğu olan milletvekilleri tarafından kanunlaştırılan iç hukukun aksine, hesap verme sorumluluğu çok az veya hiç olmayan aktörler tarafından oluşturulan uluslararası hukukun yapıldığı kurumlar hakkında vatandaşlar hem iç hukukun yürürlüğe girdiği kurumlara göre daha az bilgi sahibidirler hem de uluslararası takibi iç hukuk normlarına göre daha zor bulunmaktadır (McGinnis ve Somin, 2007: 1193-4).

Uluslararası kurumların demokratik olmayan yapıları popülistlerin elit karşıtı söylemlerine zemin hazırlarken, vatandaşların bu kurumlar hakkındaki bilgisizliği ise özellikle küreselleşme olgusunun siyasallaştırılması adına büyük bir alan açmaktadır. Küreselleşmeden etkilenen ve önceki kazanımları kadar geleceğe yönelik güvencelerini de kaybeden insanların sayısı her geçen gün artarken, ülkelerdeki uluslararası kuruluşlara yönelik güvenin azalışıyla küreselleşme karşıtı hareketlere olan desteğin artması da aynı anda gerçekleşmektedir. Küreselleşmenin tetiklemeyle uluslararası kuruluşlara yönelen ve neredeyse öfkeye ve direnişe neden olan bu olumsuz tutumların beslendiği bir diğer nokta da kültürelidir. Daha fazla ticaret korumasına sahip ülkelerin aksine küreselleşme gelişmiş ülkelerin aldığı göç oranını yükseltirken, ülke içi eğitim etkisinin artmasına neden olmuş ve iş gücü becerisi kadar eğitim yoluyla sosyalleşen kültürel tutumları da teşvik etmiştir (Bearce ve Scott, 2019: 211-3). Bu teşvik edilen kültürel tutumlar halihazırda göçmenler üzerinden rekabet baskısı hisseden işçiler için küreselleşmeye yönelik olumsuz tutumları güçlendirirken, çokkültürlülüğü ve kadın erkek eşitliğini savunan hâkim ilerici kültür daha yüksek vasıflı beyaz erkekler arasında da hoşnutsuzluklara neden olmaktadır. Ekonomik alanda yaşanan bu huzursuzluğun kültürel alana sıçraması zaten uluslararası kuruluşların işleyişleri hakkında bilgi sahibi olmayan kişilerin küreselleşme ve elitler arasındaki kurduğu olumsuz bağı güçlendirirken, popülistlerin saf ve her zaman çalışkan halkın karşısına konumlandıkları ve kendi çıkarlarını büyütme dışında çalışmayan yozlaşmış elitler (Müller, 2017: 40) tanımına destek sağlamaktadır. Küreselleşmenin kaybedenleri ile kaybetmelerine neden olan kararları alan yönetici sınıfın arasındaki gerilim öncelikle temsil mekanizmasını zayıflatırken, popülistler bu gerilimi hükümetin işçi sınıflarını ekonomik altüst oluştan koruyamadığı iddiasıyla (Issacharoff, 2018: 446-7) siyasallaştırarak yerel demokrasideki

gerilemenin ve ulus-devlet egemenliğindeki yetki devrinin bir unsuru olarak sunulan uluslararası kuruluşlara da yansıtılmaktadır.

Uluslararası kuruluşların demokratik olarak eksikliğine yapılan eleştiriler, içerisinde kendisine karşı birçok şüpheli hareketin olduğu Avrupa Birliği'ne de yöneltilmektedir. Buna göre Avrupa entegrasyonu yürütme gücünde bir artışa neden olurken ulusal parlamentoların kontrolünde bir azalma yaratmaktadır ve hükümetler Brüksel'de karar alırken ulusal parlamentoları görmezden gelebilmektedirler (Follesdal ve Hix, 2006: 534-5). Diğer yandan Agamben'e göre çağdaş demokrasilerde hükümet kararlarının sonradan parlamento tarafından onaylanıp yasaların oluşturulması rutin bir faaliyet haline gelmekte ve cumhuriyetler artık parlamenter değil, hükümeteysel bir yapıda işlemektedir (2010: 169). Fakat bir devletin kuvvetlerinden biri olan yürütmenin faaliyetlerinde yine kendi yasama organının önüne geçmesiyle, Avrupa Birliği üyesi devletlerin yürütme organlarının üye devletlerin ulusal parlamentolarının önüne geçmesi arasında, bir devletin yürütme organının başka bir devletin yasama organının önüne geçmesine benzer bir fark bulunmaktadır. Üye devletlerin zayıflayan ulusal parlamentolarının yanında diğer bir eleştiri Avrupa Parlamentosu'nun kendisinin de zayıf olduğudur. Avrupa Parlamentosu ortak karar usulü kapsamında Konsey ile eşit yasama gücüne sahip olmasına rağmen, Avrupa Birliği mevzuatının çoğu Parlatentonun yalnızca sınırlı bir gecikme yetkisine sahip olduğu istişare usulü kapsamında geçmekte, Parlamento yalnızca Avrupa Birliği bütçesinde "zorunlu olmayan harcama" olarak sınıflandırılan maddeleri değiştirebilmektedir (Follesdal ve Hix, 2006: 535). Avrupa Birliği vatandaşlarının sahip olduğu eşit itibar ve simetrik ilişkiye rağmen Habermas'a göre Avrupa Birliği'nde siyasi güçler ve yasama yetkileri arasında bu türden bir simetrik ilişki bulunmamaktadır (2012a: 345). Avrupa Birliği Komisyonu üyelerinin atanmasında gündemi hükümetler belirlerken, Avrupa Parlamentosu'nun Avrupa Birliği'nin yürütme organını seçme hakkı bulunmamaktadır. Avrupa Parlamentosu'yla ilgili diğer bir eleştiri ise seçimler ve Avrupa Birliği'nin seçmenlerden uzak olan yapısıdır (Weiler, 2011: 680). Avrupa Parlamentosu'nu belirleyen seçimler çoğunlukla ulusal hükümetlerdeki partilere karşı protesto oylarından oluşmakta ve seçimlere katılım sürekli olarak azalmaktadır (Ekins, 2018: 1003). Avrupa Birliği'nin vatandaşların alışkın olduğu yerel demokratik kurumlardan çok farklı bir yapıda olması ise vatandaşların Avrupa Birliği'ni demokratik bir sistem olarak görmelerini engellemekte ve Birlik ile özdeşleşmelerinin önüne

geçmektedir (Follesdal ve Hix, 2006: 535-6). Diğer yandan kısmen yasama organı kısmen de yürütme organı olarak hareket eden Avrupa Konseyi de hem barındırdığı zıtlıkla hem de kararlarının çoğunu gizli almasıyla Avrupa Birliği'nin demokratik yapısında bir gedik oluşturmaktadır. Yasal olarak seçilmiş hükümet başkanlarının güçlü dolaylı meşrulaştırılmasıyla donatılmış ve kendisinde yoğunlaşan siyasi iktidara rağmen, Avrupa Konseyi kararları yasal güçten yoksun ve önemli ölçüde anayasal olmayan bir yetkiye sahiptir (Habermas, 2012a: 345).

Avrupa Parlamentosu'nun demokratik bir yasama organı olarak Avrupa Birliği açısından önemi entegrasyon ile politik tercihlerin desteklenmesi arasında önemli bir ilişki bulundurmasından kaynaklanmaktadır ve vatandaşların Avrupa Birliği'ne olan tutumlarında son derece etkilidir. Avrupa'daki ulusların, her ne kadar entegrasyon seviyesi birkaç yıl geriden geliyor olsa da Avrupa Birliği'ne olan entegrasyon seviyesi ile Avrupa Birliği'ne olan destek oranları arasında çok güçlü bir bağ bulunmaktadır. Avrupa Birliği'ne yönelik destek ve entegrasyon seviyeleri bu oranların en yüksek olduğu Maastricht Anlaşması'nın imzalandığı 1990'lı yılların başından beri istikrarlı bir şekilde düşmektedir. 2014 yılının sonlarına doğru ise bu destek ve entegrasyon oranları tarihin en düşük seviyelerine gerilemiştir (Bølstad, 2014: 33-4). Bu düşüşün en önemli nedenlerinden biri entegrasyon seviyelerinde etkili olan Avrupa Birliği politikalarının, Avrupa'daki seçmenlerin ideal politika tercihleriyle arasında var olan sapmadır. Avrupa Parlamentosu Avrupa Birliği yönetiminde baskın bir kurum olmadığından ve çokuluslu şirketler veya belirli gruplar politika oluşturma sürecinde herhangi bir demokratik parti siyasetiyle rekabet etmek zorunda kalmadığından dolayı kararlar politik olmaktan çok teknokratik bir biçimde alınmakta ve politik sonuçlar yerel düzeydeki uzlaşmalardan çok sermaye sahiplerinin çıkarlarına göre oluşmaktadır (Follesdal ve Hix, 2006: 537). Diğer yandan entegrasyon politikalarının büyük ölçüde siyasi seçkinler tarafından belirleniyor olması da (Bølstad, 2014: 40) bu politikalara olan güveni azaltmaktadır. Küresel yönetimden olumsuz etkilenenlerin siyasi seçkinlere yönelik artan güvensizliği ve küreselleşme karşıtlığının giderek siyasallaştırılması entegrasyon politikalarına olan desteğe olumsuz yansımaktadır.

Avrupa Birliği bağlamında demokratik olarak seçilmiş kurumların görece ikincil rolü, yalnızca politik kararlar açısından değil, hukuku geliştirmeye yönelik faaliyetler içindeki yetersizliğinden dolayı Avrupa Birliği'nin hukuk düzenlemeleri de elit karşıtı popülist

söylemlere temel oluşturmaktadır (Francis, 2018: 874). İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren hem Avrupa entegrasyonunun hem de yasal ve kurumsal gelişmelerin arkasındaki itici güçler arasında mahkemeler daha ön planda yer tutarken, seçilmiş organlar, dolaylı veya gevşek demokratik meşruiyete ve hesap verebilirliğe sahip organların gerisinde kalmıştır. Popülistler ise ulus-üstü ve uluslararası kuruluşlar tarafından vatandaşları ve devletleri etkileyen kuralların ve yargı kararlarının yerel kurumlar gibi bir temsil gücü olmadığına, halkın ve halk adına çalışacak seçilmişlerin siyaset ve hukukun merkezine gelmeleri gerektiğine inanmaktadır (Pin, 2019: 227-8). Diğer yandan uluslararası hukukun uygulayıcıları da popülist tepkiyi şekillendiren elit karşıtlığını besleyecek profilli kişilerden oluşmaktadır. Her ne kadar uluslararası mahkemelerdeki yargıçlar uluslararası hukukun evrensel niteliği gereği aynı popülistler gibi “insanlara”² seslenseler de uluslararası hukukçuların büyük çoğunluğu seçkin hukuk okullarında eğitim gören ve küresel ağın bir parçası olan elitler grubunda yer alırken, yine birçoğu doğrudan fırsat eşitsizliğini sürdüren süreçlerin ve eşitsizlikler yaratan sistemin tam kalbinde faaliyet göstermektedir (Schwöbel-Patel, 2019: 105). Genel elit tanımına uyan bu kişiler, popülistler tarafından devletlerin egemenliğine ve ulusların çıkarlarına karşı saldırıda ve yabancı müdahalede bulunan küreselciler olarak siyasallaştırılmaktadır. Bu bağlamda uluslararası hukuk, yabancıların çıkarlarını devletlerin çıkarları aleyhinde destekleyen ve demokratik olmayan elitist bir proje olarak tasvir edilmektedir. Popülistler halkın iradesini devlet egemenliği ile somutlaştırarak egemenlikle çelişen herhangi bir normu halkın iradesini ihlal etmekle suçlarken, iç ve dış meselelere dair sınırların yeniden oluşturulması gerektiğini savunarak uluslararası hukuka karşı çıkmaktadır (Hostovsky Brandes, 2019: 578-80). Hem yasama anlamında kural koyma hem de yargısal karar verme üzere yerel kurumlarla çelişebilen uluslararası hukuk, egemenliğin demokratik bir meşruiyete dayanması bakımından Avrupa Birliği açısından da sıkıntılar doğurmaktadır. Entegrasyon sürecinin kalıcı hale gelen sorunlarının siyasi ve yasal kültüre bağlanarak Birliğin temel belgelerine yansımaları ve herhangi bir demokrasinin iki temel özelliği olan hesap verebilirliğin ve temsilin eksik kalması yapı içerisinde yeterince tasarlanmaması, Avrupa yönetişimini seçim zamanı değişebilecek bir hükümetten yoksun bırakmakta (Weiler, 2011: 680) ve Avrupa'daki popülistler için Avrupa Birliği'ni ulusal

---

² “People”; İngilizcede insanlar, halk, millet ve ulus anlamlarına gelmektedir. Uluslararası mahkemelerin yargıçları “insanlar”a seslenirken, popülistler “halk”a seslenmektedir

egemenliğe ve ulusal çıkarlara karşı yabancıların çıkarlarını temsil eden bir konuma getirmektedir (Hostovsky Brandes, 2019: 578).

Yönetici seçkinlere, elitlere ve buradan Avrupa Birliği gibi ulus ötesi kuruluşlara veya Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası kuruluşlara olan ve demokratik meşruiyet zemininde bir bağlama yerleştirilen karşıtlık, yabancıların çıkarları olarak görülen çok uluslu şirketlerin ve büyük bankaların lehine alınan kararlar doğrultusunda oluşan tepkinin bir sonucudur. Siyasetçilerin 2008 mali krizinden bu yana çok uluslu şirketleri ve finansal sermayeyi vergilendirmeden muaf tutarak korumaları, vatandaşların siyasetçilerin büyük küresel aktörler karşısında bir güce sahip olmadığına yönelik bir şüpheye yol açmıştır. Avrupa'daki insanlar küreselleşmeden yalnızca çok zengin insanların fayda sağladığını ve kendilerinin giderek zarar gördüğünü hissederken, uluslararası hukukun küresel finans piyasalarını koruma ve meşrulaştırma rolüne devam etmesi (Schwöbel-Patel, 2019: 103-6) hem yönetici seçkinlerin küresel elitlerle özdeşleştirilmesini hem de devlet egemenliğinin büyük bir tehdit altında olduğu düşüncesini güçlendirmiştir. İnsanlar her geçen gün daha fazla derinleşen ekonomik eşitsizlikler karşısında kayıtsız kaldıklarını düşündükleri yönetici sınıfı ile bağlarını yitirmekle kalmamış, aynı zamanda küreselleşmenin hâkim konuma getirdiği çeşitliliğe dayanan kimliklere karşı konumlanarak, evrensel anlamda bu çeşitliliğin temsilcileri olan uluslararası kuruluşlara ve liberal değerlere olan inançlarını da yitirmişlerdir. Avrupa Birliği'nin ekonomik krize olan tepkisi veya başka bir açıdan tepkisizliği, özellikle küresel entegrasyonun arzu edilirliliği açısından elitler ve sıradan insanlar arasındaki temel farklılıkları ortaya çıkartmıştır (Mudde, 2012: 15). Diğer yandan IMF gibi küresel aktörlerle girilen ilişkiler sonucu Avrupa Birliği dışındaki gelişmekte olan ülkelerde de uluslararası kuruluşlara ve küresel liberal değerlere karşı büyük bir güvensizlik meydana gelmektedir. 1980'lerden beri Batılı devletlerin güçlerini dünyanın geri kalan bölgelerine yansıtmak ve özellikle Kuzey-Güney bölünmelerini sürdürerek sömürgeci ilişkileri çoğaltmak için IMF'nin kullanılması, hem Batı'daki popülistlerde olduğu gibi çeşitlilik ilkesinin uluslararası alandaki yansıması olan çok taraflılık ilkesinin zayıflamasına hem de Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Avrupa Birliği, hatta Uluslararası Adalet Divanı (UAD) gibi uluslararası kuruluşların popülaritesini yitirmesine neden olmaktadır (Schwöbel-Patel, 2019: 107).

Gelişmekte olan ülkelerdeki popülistler açısından uluslararası kuruluşlar ve uluslararası hukuk karşıtlığı, küresel elitler ve devletin egemenliği bağlamında olduğu kadar gelişmiş ülkelerdeki popülistlerin yerli kimlik anlayışıyla da çatışacak şekilde bir modernlik tanımı üzerinden beslenmektedir. Uluslararası hukukun sömürge güçleri ve sömürge özneleri arasındaki güç asimetrisi tarafından oluşturulduğunu belirten Anghie'ye göre, medeni olmayan Doğu devletlerini dışlamaya dayanan ve bir uygarlaştırma misyonuna sahip olan uluslararası hukuk, sömürgecilik sonrası egemenliğine kavuşan devletin “evrensel” olana dahil olma isteğiyle modern ve ilkel arasındaki aynı bölünmeleri yeniden üretmekte, bugünün norm ve kurumlarında bu asimetrisi yaratmaya ve doğallaştırmaya devam etmektedir (2007: 316-7). Batı uygarlığı “ötekiler”in aksine evrensel değerlere dayanan tek uygarlık olduğu inancındayken, evrenselcilik ise Batı'nın herhangi bir müdahalesi sırasında, 19. yüzyıldaki uygarlaştırma amacı gibi, bir ahlaki gerekçelendirme yolu olarak insan hakları ve demokrasinin korunması adına Batılı liderlerin kabul ettiği politikalardan meydana gelmektedir (Wallerstein, 2007: 9,32). Bu politikalar Amerika Birleşik Devletleri eski Başkanı Bush'un 13 Kasım 2001'de yayınladığı terör şüphesi bulunan yurttaş olmayanların bir sınır olmadan alıkoyulması yönündeki askeri emrinde olduğu gibi şüphelilerin dahi Cenevre Konvansiyonları'nın tanımladığı Savaş Tutsakları konumunun dışına itilebilmesini kapsayabilmektedir (Agamben, 2010: 167). Diğer yandan Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası hukuku olağan üstü hal ilan ederek askıya alabilmesi gibi, karşılaştığı farklı toplumları kapsayarak ve bastırarak genişleyen uluslararası hukukun kendisi de kalıcı bir olağanüstü haldedir (Anghie, 2007: 315). Bu durum yalnızca Batılı popülistlerin kültür üzerinden inşa ettikleri yerel kimliklerinin, kendi ülkelerine göç etmiş ya da etmekte olan insanları toptan bir “Müslüman” kimliğine indirgeyerek İslamofobi bağlamında hiyerarşik olarak aşağılamasına ve bu insanların ait olduğu toplumları “uygarlığın” ötekisi olarak kabul etmesine (Bezci, 2017: 7-8) dayanmamakta, çok kültürlülüğü savunan çeşitli ideolojiler tarafından da bu toplumların demokrasinin “radikal ötekisi” olarak tanımlanması, uluslararası hukukun kesintisiz olağan üstü halini sürdürmesine olanak sağlamaktadır.

Bir ulusun demokrasi kategorisinin dışında tanımlanması müdahale hakkını meşrulaştırırken, demokratikleştirme süreci sivil toplum örgütleri, kurumsal sermaye, Uluslararası Para Fonu ve diğer “demokratikleştiren” ulus-ötesi kuruluşlar tarafından da desteklenmektedir (Brown, 2009: 130). Batılı toplumların küreselleşme bağlamında

elitlere ve uluslararası kuruluşlara yönelik olumsuz tutumu ile Batılı olmayan toplumdaki küreselleşme karşıtlığı birçok yönden aynı nedenlerden dolayı beslense de Batılı olmayan popülistler için küreselleşme karşıtlığı, Batı merkezçiliğine içkin olan ve toplumlar arasında var olduğuna inanılan özcü bir hiyerarşi anlayışının da sonucudur. Popülistler genel olarak liberal demokrasinin temelini oluşturan değerlerin ve kurumsal taahhütlerin bir kısmını veya tamamını reddetmektedir (Huq, 2018: 1124). Fakat Batılı popülistler için bu durum küreselleşme ile ortaya çıkan ekonomik eşitsizlikler ve kültürel çeşitliliğin bir sonucuyken, Batılı olmayan popülistler hali hazırda zaten liberal demokrasinin bir ötekisi konumundadır.

Batılı veya Batılı olmayan popülistler açısından uluslararası hukuka yönelen tepki öncelikle ilerleme fikrine ve liberalizme olan inancın zayıflamasından kaynaklanmaktadır. Sovyetlerin çöküşüyle birlikte ilan edilen “liberalizmin zaferi”nin özellikle Sovyet sonrası toplumlarda yaşanan çatışmalarda bir karşılığının olmaması liberalleşme ve demokratikleşme olgularına yönelik ilk hayal kırıklığını yaratırken, küreselleşme, devlet dışı ulusal veya uluslararası aktörlerin artan önemi ve kimlik temelli politik hareketlerin yükselmesi de tarihsel bilinç üzerinde katalizör etkisi yaparak ilerleme fikrini aşındırmıştır. Kapitalizmin değişen biçimi ile üretimin dağılması, işçi sınıfının hacminde yaşanan düşüş ve küresel sermayenin her kültürün içine sızmasının yanında liberalizmin toplumsal adalet ve değişim için insan haklarına dayanan bir sistemden, evrensellik iddiasını kaybederek haklar ve özgürlükler arasındaki ilişkinin sorgulandığı bir sisteme dönüşmesi hem liberalizme hem de özgürlükçü ve eşitlikçi ilerleme anlatısına olan güveni sarsmıştır (Brown, 2010: 18-22). İlerleme fikrine olan güvenin azalmasına rağmen uluslararası mahkemelerin ilerleme fikrini nelerin oluşturduğunu belirlemesi ve kararları bakımından ilerleme ölçeği yoluyla bir hiyerarşi yaratması, üstünlük veya aşağılık duygularını tetikleyerek sosyal uyuma zarar verebildiği gibi belirli kesimlerle arasında büyük bir kopukluğa da neden olmaktadır. Popülistler açısından bu kopukluk küresel olarak faaliyet gösteren mevcut yönetici elitlerin yarattığı statükoya karşı bir kızgınlık siyasetini canlı tutarken, kimlik siyaseti aracılığıyla hem ilerleme fikrini yargılamakta hem de bu kızgınlığı uluslararası mahkemelerin şekillendirmekte olduğu köklü siyasi kültüre meydan okuyarak hukuka ve anayasal maddelere yönelmektedir (Pin, 2019: 243).

1.1.1.3. Egemenliğin Araçsallaştırılması ve Liderlik

Popülizmin küreselleşme karşıtlığından beslenerek yükselmesi ve birçok ülkede iktidara gelmesiyle birlikte uluslararası hukuk kadar ulusal mahkemeler ve buna bağlı olarak hem yerel hem de ulus-üstü anayasal egemenlik sorunları da giderek tartışmaya açılmıştır. Görece küçük küreselleşme karşıtı toplulukların artan entegrasyona karşı çıkması veya kültürel olarak yereli muhafaza etme çabasının ötesinde, popülist iktidarlar devlet eliyle kurumsal olarak daha kapsamlı ve dönüştürücü adımlar atmakta, korumacı anlayışı daha ayrılıkçı bir noktaya taşımaktadır. Önceki küreselleşme karşıtlığından farklı olarak hem evrensel liberalizmin ideolojik bakış açısını hem de egemenliği kısıtlayan yargı yetkisi bağlamında küresel anayasacılığı hedef alan bu ayrılıkçı düşüncüyü neo-ayrılıkçılık olarak tanımlayan Hirschl'e göre Trump'ın ABD'yi Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP), Paris İklim Anlaşması ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nden (UNESCO) çekme kararı, Brexit süreci veya Polonya ve Macaristan'ın pan-Avrupa anayasal normlarına meydan okuması bu neo-ayrılıkçı düşüncenin yasama ve düzenleyici otoriteyi merkezileştirme arzusunun örneklerini oluşturmaktadır (2018: 2-3).

Uluslararası kuruluşları elitlerin temsilcileri olarak gören popülistler için devletlerin kendi iç otoritelerine dayanarak aldıkları herhangi bir karara yönelik uluslararası sınırlamalar egemenliği aşındırdığı gibi egemenliği tesis eden halkın iradesini de elitlerin çıkarları için yok saymak anlamına gelmektedir. Egemenlik üzerinden uluslararası kuruluşlarla meydana gelen bu çatışmalı durum, çeşitli anlaşmalarla uluslararası hukuk ve iç hukuk arasında kurulan normlar hiyerarşisi bağlamında yerel mahkeme temsilcilerine veya anayasa mahkemesinin kendisine de yöneltilmektedir. Toplumun saf insanlar olarak tanımladığı halk ve yozlaşmış elitler arasında iki homojen ve antagonist kamplara bölen popülistler için halkın iradesiyle o konuma gelmeyen ve iktidarı kısıtlama gücü bulunan ulusal yüksek mahkeme üyeleri de küresel elitlerin bir uzantısı olarak toplumun yozlaşmış elitler kısmında yer almaktadır. Çeşitli ideolojik konumlara eklemlenebilen popülistler yeniden dağıtım, göç üzerindeki kontroller veya geleneksel ahlaki değerler gibi politikaları zamanla öne çıkarabildiği gibi uzmanlığın reddi, teknokratik yönetim biçimlerine eleştiriler ve elitlerle mücadele üzerinden anayasal demokrasinin kendisini de hedef alabilmektedir. Popülizmin esasen demokratik olduğunu dile getiren Mudde ve Kaltwasser (2019: 116), popülistlerin özünde demokratik olmayan

liberalizme karşı liberal olmayan demokratik bir yanıt vererek anayasa bağlamında asıl karşı çıktıkları olgunun liberal demokrasiler olduğunu belirtmektedir.

Liberal demokrasilerdeki kuvvetler ayrılığı hükümetlerin güçlerinde bir kısıtlama yaratırken, yargı organları çeşitli mekanizmalarla bu kısıtlamayı en çok gerçekleştiren kurumların başında gelmektedir. Popülistler ise iktidara yönelik bu kısıtlamalara ahlaki olarak karşı çıkarak, halkın iradesiyle seçilen hükümetin demokratik yollarla seçilmeyen yargı organları tarafından kısıtlanmasının dayanağı olan anayasayı ve anayasa mahkemesini de içine alacak şekilde eleştirmektedir. Eleştirilerin çoğu anayasal statükoya kızgınlık yaratacak şekilde anayasal yorumlama ve yargılama sisteminin başındaki yargıçlara ve bu yargıçların temsil ettiği kurumlara yönelirken, eleştiriler bu kurumları etkinleştirdiği ve iktidarın gizli sahipleri olduğu düşünülen askeri, siyasi ve ekonomik gölge elitleri de kapsayabilmektedir (Walker, 2019: 520). Anayasal aktörlerin doğrudan liberal değerlerin ve küresel yönetişimin bir parçası olarak algılanması elit karşıtlığının güçlü bir şekilde yansıtılabilmesine ve küreselleşmenin ortaya çıkardığı problemlerin birer nedeni olarak sunulabilmesine olanak tanımaktadır. Hem halkın değerleri ve geleneklerine sahip olmadıkları hem de küresel aktörlerle iş birliği yaparak ekonomik ve kültürel entegrasyona daha fazla önem verdikleri iddia edilerek oluşturulan kamplaşmanın yozlaşmış elitler tarafına konumlandırılan yüksek mahkemeler, ulusa yönelik bir tehdit olarak itibarsızlaştırılmaktadır. Bu bağlamda kamuoyunda anayasaya yönelik tartışmaları derinleştiren popülist iktidarlar anayasal değişiklikler için de zemin hazırlamaktadır. Kimlik eksenli sürdürülen bu tartışmalar değerler üzerinden halkı homojen bir kurucu iktidar olarak tanımlarken mahkemeler, bankacılar, kentli aydınlar, akademi ve medya liberal demokratik değerlerin temsilcileri olarak bu kurucu iktidarı kısıtlamaya çalışan elitler olarak tanımlanmaktadır. Özellikle dini temalar üzerinden milliyetçiliğin meşrulaştırıldığı yerel kimliklere dayanan Orta ve Doğu Avrupa'daki popülist deneyimler ise popülist anayasacılığın demokratik bir misyona sahip çıkmaktan çok, otoriter bir projeyi teşvik etmek için milliyetçi ve dini tanımları kullanan araçsal bir yaklaşım olarak ortaya çıktığını göstermektedir (Halmai, 2019: 310).

Popülistler iktidarın dayandığı halkın iradesi söylemini milliyetçiliğe ve dini değerlere dayanan bir anayasal kimlik haline getirerek yerliliği ön plana çıkartmaktadır. Bu otantik yerelcilik, çoğulculuk ve azınlık haklarını dışlayan bir milliyetçiliğe yaslanırken, halk egemenliğine ve çoğunluk yönetimine vurgu yaparak uluslararası kuruluşların,

mahkemelerin ve merkez bankalarının yetkilerinin iktidara devredilmesini ve kontrol alanının genişletilmesini arzulamaktadır (Hirschl, 2018: 4). Milliyetçiliği ve dini temaları arkasına alan yerlilik kimliği hem küreselleşme karşısında ekonomik kayba veya güvencesizliğe uğrayan vatandaşların küresel elit düşmanlığına karşılık gelmekte hem de kültürel anlamı üretmekte zorlanan yerelin ilerleme fikrinin aşınmasıyla birlikte tekrar anlam üretebilmesine olanak sağlamaktadır. Fakat yerel kimlikler de popülistlerin çeşitli ideolojilere eklemlenerek birbirine zıt politikaları dahi değişen koşullara göre savunabilmesi gibi belirli bir sosyokültürel duruma göre şekillenebilmektedir. Özellikle Avrupalı popülistler anayasal kimlik kavramını çeşitli koşullara göre genişleterek hem Avrupa Birliği hukukunun uygulamalarını hafifletmekte (Pin, 2019: 23) hem de zayıflamakta olan ilerleme fikrini gelenek ve din üzerinden kendi ulusal sınırları ötesinde daha da aşındırabilme imkanını elde etmektedir. Avrupalı popülistler açısından her ne kadar başta göçmenler olmak üzere diğer toplumlardan insanlar birer yabancı olarak sayılmaktaysa da Hristiyanlık kimliği diğer Avrupalı milletlerle aralarında geleneksel bir bağ kurmalarına neden olmakta, Müslümanların ve göçmenlerin ortak bir öteki olarak varlığı yerel kimliği daha da radikalleştirmektedir. Yerel kimliğin ortak bir ötekiye bağlı olarak bu şekilde güçlenmesi hem üye ulusların birbiri ile bağını liberalizm veya ilerleme fikri yerine din ve gelenekle kurmalarına neden olurken hem de birbirleriyle kurdukları bağa rağmen sınırları kapatarak birbirlerinden rahatça izole olmalarının zeminini hazırlamaktadır. Diğer yandan giderek güçlenen bu yerel kimliğin çıkış noktası olan halk, popülist anayasacılığın kurucu iktidarı olan anayasal kimliği de oluşturmaktadır. Popülist anayasacılığa göre halk anayasadan önce ve anayasadan bağımsız bir kurucu güç olarak var olurken, hem ortak bir çıkar ve iradeye sahip insanlar olarak referandum gibi yollarla egemenliğini tesis etmekte hem de zaman içinde izi sürülebilen sabit bir kimliğe sahip olarak anayasal kimliği meydana getirmektedir (Corrias, 2016: 9-14).

Popülizmin liberal demokrasilerdeki temsil kavramını Schmitt'in tüm halkın güvenini kişiliğinde toplayarak toplumla devleti birleştiren lider tanımına benzer olarak reddettiğini belirten Urbinati'ye göre, vatandaşların kötü kararlar alma hakkına sahip olduğunu kabul eden demokratik usulcülüğün aksine popülizm "halk"ın her zaman haklı olduğunu varsayarak tek bir anlatı içinde birleştirilmiş belirli bir söylemi veya fikri önceliklendirmekte ve temsil mekanizmalarına karşı güçlü bir düşmanlık sergilemektedir (2014: 135-7). Kurucu iktidarın hem halka ait hem de mutlak olduğunu iddia eden

popülistler için bu kurucu mutlak güç anayasadan önce gelir ve anayasayı yaratma gücünde olduğu kadar, türevsel ve ikincil anayasa değiştirme yetkisine de sahiptir. Popülistlere göre mutlak kurucu iktidarın ait olduğu “halk” bir birim olarak referandumlarla anayasayı sınırsız değiştirme gücünü kendinde bulundurmaktayken, temsil ise yalnızca “halk”ın birliğini oluşturmak için hizmet eden bir araçtır (Corrias, 2016: 16-9). Fakat bu popülist partilerin temsili demokrasiyi bütünüyle reddederek demokratik sistemin dışında yer aldığı anlamına gelmemektedir. Popülizm bir yandan temsilin anlamını bulandırarak ve onu yönlendirerek ana akım partileri hedef alırken bir yandan da diğer partilerle birlikte temsili demokrasi içerisinde iktidara gelmek için rekabet etmektedir. İktidara gelmeyi başardığında ise anayasal değişiklikler yoluyla devletin şeklini değiştirmek için adımlar atabilmektedir. Esasen modern anayasacılığa ilişkin birçok gerilimin ürünü olan popülizm açısından anayasal değişiklikler onun temel özelliklerinden biridir. Bu anayasacılık anlayışı ortak bir düşman üzerinden kurulan halkın, özellikle devlet dışı veya uluslararası aktörlere karşı egemenliği yeniden tesis etmesine dayanmaktadır. Diğer yandan popülist anayasacılık hem otoriter hem de popüler anayasacılık ile örtüşerek, her ikisiyle de karmaşık bir ilişki içerisinde duran bir alanda faaliyet göstermektedir (Walker, 2019: 519). Birçok değişikliği kapsayan konuları belirli alanlara sıkıştıran ve bu alanlar üzerinden yine kendisinin ürettiği kimlikleri kamplaştırarak bu değişiklikleri referanduma götüren popülistler çoğulculuk anlayışını reddetmekte, egemenliği kuvvetler ayrılığının aleyhine tek bir elde toplamak istemektedir. Popülistler anayasa değişiklikleri öncesinde yasayı çiğneme veya araçsal kullanma ve başta mahkemeler olmak üzere yasal kurumları iktidarı kısıtlama kapasitelerini bozmak için manipüle etme eğilimindeyken, kazanılan referandumların verdiği güven artışıyla özellikle hukukun üstünlüğünü tehdit etmektedir (Lacey, 2019: 80). Polonya ve Macaristan gibi ülkelerde popülist hareketler iktidara geldikten sonra anayasa değişikliklerini hem yürütmenin gücünü arttırmak hem de hâkimlerin atanma prosedürleri ve görev süreleri üzerinden yargıyı kontrol altına almak için kullanmıştır.

Egemenliğin uluslararası kuruluşlardan geri alınması ve yerel hukukun uluslararası hukuk karşısında öncelik kazanması için atılan adımlar, küresel yönetimle iç içe olduğu ve egemenliği içerden kısıtladığı düşünülen yerel aktörlere ve yerel kurumların yapısına yönelik olarak da genişleyebilmekte ve sistem popülistler tarafından yeniden tasarlanabilmektedir. Yerelin hızla küreselleşen bir gerçeklikte giderek önemini

kaybetmesine bir tepki olarak ortaya çıkan bu neo-ayrılıkçılıklı tutumlar belirli bir anayasal yönetim sisteminden kapsamlı bir kopuşu temsil ettiği gibi otoritenin gittikçe merkezileşmesine yol açmaktadır (Hirschl, 2018: 5). Bu otoritenin merkezileşmesinin boyutları ve araçları ise devletlerin sahip olduğu demokratik kültür ve anayasalara göre değişiklik göstermektedir. Polonya, Venezuela ve Macaristan örneklerinde görüldüğü gibi anayasa değişiklikleri ile sistem tamamen merkezileştirilebilirken, Trump örneğinde görüldüğü gibi çeşitli uluslararası anlaşmalardan çekilmek, yargı kararlarını küçümsemek veya yüksek yargı atamalarını tartışmalı kişilerden seçmekle sınırlanabilmektedir. Devleti bir önceki duruma göre daha az demokratik hale getiren anayasal değişiklikleri “istismarcı anayasacılık” olarak tanımlayan Landau’a göre, rekabetçi otoriter rejimler bu değişiklikler üzerinden ne tam otoriter ne de tam demokrasi olan, ikisi arasında melez bir sistem meydana getirmektedir (2013: 195). Bu tür rejimlerde uluslararası aktörlerin onaylamasına yetecek kadar demokratik olmalarına ve seçimlerin yapıyor olmasına rağmen, bir yandan medya kontrol altına alınarak, muhalif politikacılar baskı altında tutularak ve oy verenlere devlet kaynakları aktararak dikey hesap verebilirliğin araçları kullanılmaz hale getirilirken, bir yandan da mahkemeler ve savcılıklar gibi hükümeti denetlemesi gereken kurumların hükümete yakın görevliler tarafından kontrol edilmesi ve bu kurumların hükümetin siyasi projeleri adına hareket etmesi sağlanarak yatay hesap verebilirliğin araçları üzerinde de bir hâkimiyet kurulmaktadır (Landau, 2013: 199-200). Anayasal değişiklikleri gerçekleştirebilen Venezuela ve Macaristan’daki popülist iktidarlar, rekabetçi otoriter rejim özelliği göstererek ulus-devlet egemenliğini yalnızca uluslararası alana karşı genişletmekle kalmamış, aynı zamanda kuvvetler ayrılığını da aşındıracak şekilde egemenliği neredeyse yürütme organının başında toplamıştır. Diğer yandan Trump gibi anayasayı değiştirebilecek gücü olmayan popülist iktidarlar ise yürütme kararnamesi ile karar verme, yasama kararlarını görmezden gelme, olağanüstü hâl yetkilerinin kullanımı veya siyasi ve idari atamalarda kayırmacılık yapma gibi “hileli atlatma stratejileri”ni kullanarak anayasal normların dışına çıkma veya etrafından dolaşma imkânı bulmaktadır (Walker, 2019: 520). Popülizm kuvvetler ayrılığını ortadan kaldırmaya eğilimli olduğu ve çoğulculuğu reddettiği ölçüde liberal demokrasilerle çatışma içerisindedir. Popülist liderlerin uluslararası alana devredilmiş yetkileri geri almakla kalmayıp dışarıda ve içeride kendini denetleyecek mekanizmaları tanımaması, çalışamaz hale getirmesi veya ortadan kaldırması iktidarın hukukla olan ilişkisini

yukarıdan aşağıya doğru tek yönlü olarak kanunlara indirgemekteyken, bütünün bir parçasını temsil ettiği halde bütünün tamamı adına konuşarak demokratik katılımı bulanıklaştırması ise popülist liderlerin egemenliğe yönelik aşırı vurguyla otokrasiye yönelebileceğini göstermektedir.

Küreselleşme olgusu her ne kadar liberalizme ve uluslararası alanı düzenleyen evrensel değerlere yönelik büyük bir güvensizlik yaratmış olsa da bir devletin demokratik yapısı hala onun uluslararası alandaki prestijini belirleyen en büyük etkenlerden biridir. Herhangi bir ideoloji fark etmeksizin çoğu iktidar demokratik seçimlerle iş başına gelmekte ve hem içeride hem de dışarıda meşruiyetini bu seçimlere dayandırmaktadır. Popülist iktidarlar da demokrasi kavramına ve özellikle seçimlere halkın iradesinin tecelli ettiğini düşündükleri için büyük önem vermekte, meşruiyetlerini öncelikle bu “halk”ın iradesinden almaktadır. Popülizmle demokrasi arasındaki ilişkiyi olumsuz anlamda tartışmalı hale getiren durum, popülistlerin liberal demokrasinin değerleriyle ve bu değerler üzerinden inşa edilmiş kurumlarla yaşadığı çatışmadan kaynaklanmaktadır. Liberal demokrasi kavramı bir bakıma modern devletlerin tanımını yapmış, iktidarları çeşitli yatay yollarla da sınırlayarak hesap verilebilirliği ön plana çıkartmıştır. Anayasal yollarla gerçekleştirilen bu denetimler veya sınırlamalar ise öncelikle ulus-devleti bir hukuk devleti olarak tasarlamaktadır. Popülist anayasacılık ise kuvvetler veya kurumlar arasındaki herhangi bir karşılıklı denetimi halkın iradesinin bütününe yönelik bir saldırı olarak gördüğü için liberal demokratik anayasacılıkla çatışmaktadır ve anayasaya benzer şekilde, belirli alanlarda ihlal ediliyor olmasına rağmen hukukun üstünlüğü de bir silah olarak araçsallaştırılmaktadır. Hukukun üstünlüğü hükümeti kısıtladığı gibi hükümetin gücünü mümkün kılması açısından popülist hükümetlerin de hukukun üstünlüğüne ihtiyacı vardır ve bu anlamda diğer iktidarlar kadar hukuka ihtiyaç duymaktadır (Lacey, 2019: 87-8). Fakat genel olarak hukuku çeşitli yönleriyle araçsallaştırma eğilimi yalnızca popülist iktidarlara özgü değildir. Yukarıda belirtildiği gibi uluslararası hukukun kendisi uluslararası kuruluşlar veya Batılı devletler tarafından da araçsallaştırılmaktadır. Hem modern devletin kurucu unsuru olan ulusu meydana getiren bireylerin liberal demokrasilerde salt ekonomik bir özne olarak ortaya çıkması ve küreselleşme karşısında devlet tarafından terk edilmesi hem de anayasal düzenin teknokratik yapısının daha fazla uluslararası yönetişime yönelmesi popülist tepkiyi giderek daha güçlü hale getirmekte, halihazırda araçsallaştırılan uluslararası hukuka ve bu hukuku meydana getiren değerlere

olan güvenini daha fazla sarsmaktadır. Diğer yandan Akkerman'ın (2017) belirttiği gibi, ana akım sağ partiler de göçü kısıtlamak ve güvenliği arttırmak adına temel hakları ikincil konuma getirirken, günümüzde hukukun üstünlüğünü ve liberal demokrasileri tehdit eden başlıca ideolojiler popülizmden ziyade milliyetçilik ve otoriterliktir.

1.1.2. Küreselleşme ve Kültürel Çatışma

Küreselleşme ekonomik olduğu kadar kültürel boyutuyla da devletler ve toplumlar üzerinde büyük dönüşümlere neden olmuştur. Günümüzde özellikle kimlikler arasında yaşanan çatışmalar ve gerilimler bu dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme yerel olanı diğer yerelliklerle birlikte bir bütün halinde birbirine bağlayarak diyalektik bir süreçle etkileşime sokmakta (Giddens, 1994: 62-3), bir yandan kültürel olarak küresel olanın yerele sızmasını sağlarken bir yandan da yerelin küresel olanı yeniden biçimlendirmesine olanak tanımaktadır. Yerel ve küresel olan arasındaki mesafenin giderek daralması farklı toplumlar arasındaki ilişkiyi yoğunlaştırdığı ölçüde toplumların dönüşümünü hızlandırırken, diğer yandan bu dönüşümler yerel ve küresel ölçekte birçok gerilimi de tetiklemektedir.

Ekonomide olduğu gibi küreselleşmenin kültürel kökeni ve içeriği de Amerika merkezlidir (Berger, 2003: 10). ABD'nin ikinci dünya savaşı sonrasında rakiplerine göre neredeyse hiç yıkıma uğramamasını bir avantaja dönüştürerek hızlı bir şekilde kurumsallaşması hem üretim ve verimlilik açısından muazzam bir ekonomiye hem de uluslararası alandaki kararları küçük bir elit tarafından yönlendirebilen siyasi bir güce sahip olmasını sağlamıştır. Bir yandan diğer sanayileşmiş ülkelerle ittifaka giren bir yandan da refah devleti yoluyla ulusal bütünlüğü sağlayan ABD, bu gücü ideolojik ve kültürel bir hegemonyaya dönüştürmüştür (Wallerstein, 2003: 19-21). Ekonomi ve kültürün iç içe geçtiği Amerikan ağırlıklı küresel kültür ise öncelikle Ritzer'in "McDonalddlaştırma" (2011) olarak tanımladığı ve verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve denetime dayanarak yalnızca fast food zincirlerini değil, üretim ve tüketim alanını tamamen dönüştüren tüketim kültürünün üreticisi konumunda yayılmıştır. 1970'li yıllarda ABD'nin hem altın rezervlerinin eriyerek dış ödemeler bilançosunda açık vermeye başlaması hem de Japonya ve Batı Avrupa gibi ağır sanayilerin küresel üretimi genişleterek ABD lehine büyümesi, ABD'nin Bretton Woods sisteminden çıkarak sabit-altın dolar paritesini terk etmesine neden olmuştur. 1973 Petrol krizi ise ABD dışı ağır

sanayi ülkelerinin büyümesine ket vururken, ABD, petrol üreticisi devletlerden kendisine aktarılan büyük miktarlardaki kaynakla hem çevre ülkeleri borçlandırarak ürünlerinin ithalatını sağlamış hem de özellikle Batı toplumlarında liberal değerlere dayanan yeni bir kültürel tüketiciliği yaygın hale getirmiştir (Wallerstein, 2003: 24-5). Artan refah ve sağlanan ekonomik güvenlik kültürel tüketiciliği teşvik ettiği ölçüde liberal değerleri de kendi içerisinde dönüştürerek özellikle özgürlük alanının genişletilmesini talep eden ve başta küresel kültüre biçimini veren yeni bir paradigmayı da ortaya çıkarmıştır.

Inglehart ve Norris'e göre İkinci Dünya Savaşından sonra gelişmiş Batılı ülkelerde bir "sessiz devrim" gerçekleşmiş ve daha önce karşılaşılmamış derecede yüksek düzeyde varoluşsal güvenlik seviyesi yeni kuşakların materyalist değerlerden çok post-materyalist değerlere yönelerek eşcinsellere ve yabancılara olan hoşgörü düzeyinin artmasına ve ifade özgürlüğü, çevrecilik ve cinsiyet eşitliği gibi politikaları geliştirmesine olanak tanımıştır (2017: 443). Güvensizliğin insanları dışarıdan gelen tehlikelere karşı daha korumacı bir hale getirerek grup içi dayanışmayı ve katı kuralları benimsemesine yol açmasının aksine, güvenlik düzeyinin yükselmesi yeni fikirlerin daha rahat yayılmasına olanak sağlamak ve insanların yabancılara karşı daha açık olmasına yol açmaktadır. Gelişmiş Batılı ülkelerde yaşanan bu devrim öncelikle çokkültürlülük, farklılıklara ve yaşam tarzlarına yönelik saygı gibi değerlerin liberal görüşlere eklenmesini ve daha kozmopolit bir nitelik kazanmasını sağlarken, Batılı ülkeler yoluyla yayılan küresel kültür de bu kozmopolit liberal değerler üzerinden şekillenmektedir. Kozmopolit liberal değerler olan küresel kültürün elit ve popüler araçlarla yayıldığını belirten Berger'e göre, "küreselleştiriciler" olarak elit araçlarla yayılan küresel kültür bir yandan "Davos Kültürü"nü temsil eden ekonomi ve siyaset dünyasının liderlerinin kültürünü bir yandan da Batılı aydını temsil eden üniversiteler, vakıflar ve STK'lar aracılığıyla yayılan feminizm, çevrecilik ve çokkültürlülük gibi politikaları kapsamakta, küresel kültürün daha yaygın ve görünür olan popüler araçları ise çeşitli şirketler aracılığıyla tüketim kültürünü yaygınlaştırmaktadır (2003: 11-5). Diğer yandan küresel kültürü şekillendiren yüksek güvenlik seviyeleri 1990'lı yıllardan itibaren özellikle gelişmiş ülkelerdeki orta ve düşük vasıflı insanların esnek ve riskli iş deneyimleri ve kazançlarında yaşanan gerilemeden dolayı yerini güvensizliğin giderek yaygınlaştığı bir varoluşa bırakmaktadır (Sennett, 2008). Batılı devletlerin küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte büyüme oranlarında önemli bir azalma yaşanmamasına rağmen kazançların çok büyük bir kısmı

en tepedeki yüzde birlik kısımda yoğunlaşırken (Harvey, 2015), sıradan bir çalışan için ise bu sistem sosyal güvenlik şartlarından yoksun bir şekilde sürekli başarısız olma, işsiz kalma ve hatta asgari beslenme ve barınma olanaklarını kaybetme riski taşımaktadır (Brown, 2018: 45). Küreselleşmeyle birlikte gelirleri düşen veya işlerini kaybeden insanlar ise gerilemeyi ekonomik olduğu kadar kültürel olarak da hissederek özellikle küresel kültüre veya kozmopolit liberalizme başta elitlerin sahip olduğu ve geleneksel değerleri tehdit eden değerler olarak karşı çıkmaktadır.

Kültürel tepki tezi popülizmin ekonomik eşitsizliklerden olduğu kadar, ilerlemeci kültür karşısında gerilediğini hisseden ve kozmopolit liberalizme, tanıdık geleneksel normları yerinden ettiği için karşı çıkanlar tarafından da beslendiğini iddia etmektedir. Bu teze göre bir zamanlar kültürel olarak baskın olan eski nesiller, beyaz erkekler ve daha az eğitilmiş sektörler arasında ayrıcalıklarının ve statülerinin giderek erozyona uğraması öfkeye neden olmakta, bu gruplar arasında güçlü bir ırksal nefret, çokkültürlülüğe tahammülsüzlük, milliyetçi izolasyon, geçmişe hayranlık, yabancılara güvensizlik ve kadın düşmanlığından beslenen bir cinsiyetçilik gelişmektedir (Inglehart ve Norris, 2016: 3-6). Kozmopolit liberal değerlerle doğrudan çatışan popülizm, ekonomiyle iç içe geçmiş küresel kültürel değerlere ve bunların politik yansımalarına tepki göstermektedir. Kozmopolit liberal değerler açık ulusal sınırları, çok kültürlülüğü ve çeşitliliği savunurken, popülizm kapalı sınırları, tek kültürlülüğü ve uluslararası iş birlikleri yerine ulusun çıkarlarını savunmaktadır. Küresel kültürün hegemonik yapısı bu değerlere karşı çıkanları bir anlamda ötekileştirirken, popülizm açısından kozmopolit fikirler ve liberal değerlerin birleşimi ile ortaya çıkan küresel kültür liberalizme indirgenerek çeşitli yönleriyle reddedilmektedir. Popülist tepkiye neden olan ve küresel kültür karşısında gerileme hissini besleyen diğer bir husus da göçmen sayısındaki yaşanan artıştır. Özellikle Avrupa'da popülist partilerin tamamı iç sınırların kaldırılmasını ve Avrupa bütünleşmesini kendi gruplarının karakterine yönelik bir tehdit olarak algılayan (Mudde, 2002: 173), hem göçmen işçilerin rekabet baskısı hem de daha fazla mülteci ve göçmenin olası tehdidi homojen bir ulus-devlet algısını zayıflatmakta ve çeşitliliği öven küresel kültüre yönelik tepkileri derinleştirmektedir.

Küreselleşmenin kültürel boyutu her popülist hareket için aynı anlama gelmemektedir. Batılı ülkelerdeki hem sol hem de sağ popülist hareketler için ne ekonomi ne de kültür tek başına belirleyici unsurlar olarak ortaya çıkmazken (Van Hauwaert ve Van Kessel,

2017: 85), Batılı olmayan ülkelerdeki popülist hareketler için küreselleşmenin kültürel boyutu yerele tamamen yabancı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Küresel kültürün üreticisi olan gelişmiş Batılı ülkelerde yaşanan kültürel çatışmalar, değişen toplumsal değerlerin statü kaygısını tetiklemesinin göçmenlere karşı düşmanlık olarak gelişmesiyle şekillenen bir çokkültürlülük tartışması üzerinden yaşanırken (Küpper vd., 2010: 214-5), Batılı olmayan popülist hareketler için küreselleşme ile ortaya çıkan kültürel çatışmalar ise doğrudan ulus-devletin kimliğini hedef almaktadır. Jessop gelişmiş kapitalist devletlerin tamamının etnik anlamda *Volksnation*'a dayanan bir niteliğe sahip olmadığını ifade ederken, bir kısmının anayasa tarafından şekillen bir yurttaşlar ulusuna (*Staatsnation*), bir kısmının ise ortak bir uygarlığın şekillendirdiği ulusal bir kültüre (*Kulturnation*) dayanma eğiliminde olduğunu belirtmektedir (2005: 306). Batılı olmayan popülist hareketler için küresel kültür başta ayrı bir uygarlık tarafından şekillendirilmesi nedeniyle "kulturnation"u ve ülkedeki çeşitli azınlıklarla birlikte etnik farklılıklarını ortak uygarlıklarına dayanarak anayasal yurttaşlık temelinde ortadan kaldırdıkları ölçüde hem "volksnation"u hem de "staatsnation"u tehdit etmektedir. Bu anlamda Batılı olmayan popülistler için küresel kültür açıkça "dışardaki" bir düşmanı temsil ederken, bu düşman temsili daha güçlü temellere yaslanabilmektedir. Batılı popülistler için de küreselleşme ulus kültürüne ve etnik olarak şekillenen ulus-devlete yönelik büyük bir tehdit barındırmaktadır fakat bu tehdit ekonomik anlamda yaşanan eşitsizliğin ve kültürel olarak dışlanmışlığın nedeni olarak etnik azınlıkların ve göçmenlerin hatta evcil veya nesli tükenmekte olan hayvanların kendilerine karşı kayırıldığı düşüncesine dayanmaktadır (Hochschild, 2016: 136-9). Çağdaş milliyetçilerin farklı düşünelere karşı saldırılarını postmodern dönemdeki kimliğin belirsizliğinden kaynaklandığını belirten Obirek'e göre ulus-devlet ve kültür arasında ciddi bir rekabet bulunmaktadır (Bauman ve Obirek, 2008: 108-9). Batılı popülistler için yerel kültür, merkezinde elitlerin bulunduğu küresel kültürün ulus-devleti sürekliliği içerisinde dönüştürdüğü yeni biçimine karşı direnilen alanı oluşturmakla birlikte ulus-devletin bu yeni biçimi ve yerel kültür arasında bir rekabet bulunmaktadır. Diğer yandan Batılı olmayan popülistler kadar Batılı olmayan devletler için de yerel kültür küreselleşmeye karşı ulus-devleti şekillendiren unsurlardan birini meydana getirmektedir.

Tüm popülistler farklı kaynaklardan beslense de küreselleşme karşısında yerel kültürü savunmakta, küresel kültürle iç içe geçen kozmopolit liberalizmin ulusun karakteristik

özgünlüklerini ortadan kaldırdığını iddia etmektedir. 1990'lı yıllardan itibaren siyasal sınırların yerini kültürel sınırlara bırakması, etnik ve dini sınırları çeşitli uygarlıkların sınırlarıyla karşılaştırarak küresel bir kimlik krizinin patlamasına neden olmuştur (Huntington, 2015: 173-4). Küresel etkileşimin artması ve göçlerin yaygınlaşması bir yandan sosyal, kültürel ve politik olarak çokkültürlülüğe yönelik bir eğilimi kuvvetlendirmiş (Sen, 2006: 171) bir yandan da belirli cemaat üretici anlamları yurtsuzlaştırarak yerelin kimlik üretme kapasitesine büyük zarar vermiştir (Bauman, 2012: 25). Fakat küreselleşme yerelin anlam üretme kapasitelerini yalnızca çeşitliliği artırarak ve çokkültürlülük eğilimlerini kuvvetlendirerek geriletmemektedir. Küreselleşme çokkültürlülüğü kuvvetlendirdiği ölçüde, kültür endüstrileri ve yeni dijital iletişim araçlarını arkasına alarak hem standartlaştırılmış ürünler, modeller, anlamlar ve yaşam tarzları sunmakta hem de yerel tikellikleri ve birbirinden farklılıklarını aşındırarak tek yönlü kültürel bir homojenleştirmeyi desteklemektedir (Hall, 2010: xi). Popülizm ise bu hem çeşitlendiren hem de aynılaştıran küreselleşme karşısında yerelin sınırlarını yeniden çizmek ve dış etkilerin gücünü olabildiğince azaltmak istemektedir.

1.1.2.1. Yerel Kültür ve Popülist Tepki

Küreselleşme sınırları kaldırarak ve ulaşımı kolaylaştırarak belirli bir grup insan için hareket imkanını herhangi bir yerele bağlanmalarına gerek duymayacak şekilde çoğaltmıştır. Bauman'a göre bu seçkin insanların yerel ile olan bağlarının giderek kopması hem bu insanların yerelden kazandıklarına oranla yerelin refahına olan katkılarını azaltmakta hem de ekonomik eşitsizlikleri artırarak yerele bağlı olanları fakirlik, zayıflık ve belirsizliğe terk etmektedir (Bauman ve Obirek, 2008: 237). Yerelin küreselleşme karşısında düştüğü bu belirsizlik durumu, küreselleşmenin çok yönlü doğasıyla birleştiğinde kimliklere karakterini kazandıran aidiyet duygusu da bir çeşit belirsizliğe bürünmektedir. Aidiyet duygusunun artan yoksunluğu ve anlamı üreten mekanizmaların kırılabilirliği ise kimliği daha parçalı hale getirmenin aksine, her biri diğerine karşı hegemonya kurmaya yönelen ve diğerleri ile çatıştığı ölçüde sabitleşen kapalı kimlikler üretmektedir (Connolly, 1995: 220-1). Bu kapalı kimlikler, çokkültürlülüğe dayanan ve ayrı büyük farklılıkların kendi içinde daha küçük farklılıklara bölünerek diğerlerini kendinden ayıracak yeni sınırlar çizmesiyle üretildiği gibi çeşitli farklılıkların daha büyük bir benzerlikte birleştirilerek homojenleştirilmesiyle de

oluşturulabilmektedir. Yerel popülist tepki ise küreselleşme karşısında yaşadığı belirsizliği aidiyetin içkin olarak var olduğu milliyetçi bir kimliğe dayanarak aşmaya çalışmaktadır. Özellikle sağ popülizme karakterini kazandıran milliyetçilik aidiyet üzerinden biz ve onlar arasındaki ayrımı net bir şekilde ortaya koyarak (Bauman, 2006: 175-6) belirsizliği yok edebilmektedir. Diğer yandan küreselleşme ve yerel arasında, küreselleşmenin yerele tamamıyla baskın olduğu ve yerelin küreselleşme karşısında çeşitli tepkiler vererek varlığını sürdürmeye çalıştığı iki zıt kutup ilişkisi bulunmamaktadır. Küreselleşme yerele temas ettiği ölçüde kendisi de dönüşmüş, heterojenleşmeye karşı küresel homojenizasyon işlevini yitirmiştir (Ritzer, 2007: 24).

Küreselleşme yerelle arasında var olduğu düşünülen çatışmadaki bir tarafı temsil etmekten çok çatışmadaki temel kutupları içermekte ve merkezi bir konumda bulunmaktadır. Günümüzde küreselleşme ile rekabet halinde olduğu varsayılan yerelliklerin tümü küresel ve yerel unsurların birbirine karıştığı “glokal” bir durumu temsil etmektedir. Küresel ve yerelin kendine özgü bir karışımı olan glokal fenomenler sınırlı coğrafi alanlarda ve sınırlı sayıda üretilmektedir. Glokal olanın çatışma halinde olduğu fenomenler ise olabildiğince otomatikleştirilen ve basitleştirilen bir sistemi temsilen “grobakal”dır (Ritzer, 2003: 197-8). Küreselleşme ve yerelin iç içe geçtiği ölçüde glokal olan kültürel bir çeşitliliğe ve yeniliğe alan sağlarken, grobakal olan belirli standartların biçimlendirdiği derinlemesine küreselleşmiş bir kültür meydana getirmektedir. Popülizm ise küreselleşmeye karşı ve ona eklenerek girdiği mücadele bağlamında, yerel kültürel değerleri ön plana çıkartarak kendine özgü “biz”i oluşturmasıyla glokal, elit karşıtlığı üzerinden çeşitli azınlıkların haklarını yok sayarak çoğunlukçu bir otoriterleşmeye yönelmesiyle de grobakal bir özellik göstermektedir. Diğer yandan popülizm, her ne kadar çeşitliliğe ve çokkültürlülüğe dayanıyor olsa da grobakal bir yapıya sahip olan küresel kültüre karşı yine küresel ölçekte glokal bir tepki vermektedir. Yerel kimliklerin küreselleşmenin giderek derinleşmesine yönelik tepkisi ise elitlerin temsil ettiği küresel kültür karşısında kendilerinin giderek saygı görmediğini ve görmezden geldiklerini hissetmelerine yol açan statü sorunlarıyla şekillenmektedir (Rooduijn ve Akkerman, 2015: 196). Bu tür statü sorunları yerelin kimliğini zamanla dönüştürerek ortaya çıkan kültürel çatışmalara karakterini kazandırırken siyaset alanını da biçimlendirmekte, liberal demokrasinin geleneksel kutupları üzerinden işleyen temsil

mekanizmasını tahrip ederek hem sağ hem sol popülist siyasetçilere kültürel kutuplar üzerinden şekillenmekte olan siyasette yeni alanlar açmaktadır.

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru gelişmiş endüstriyel toplumlarda hem üretim sistemlerinde yaşanan dönüşümler ve küreselleşme ile işgücü, ticaret ve sermaye hareketliliğinin ortadan kalkması hem de yeniden dağıtım politikalarındaki gerilemeler ve refah devletinin daralması partileri, toplumları ve sınıfsal ayrılıkları dönüştürerek klasik sağ-sol ekonomik meseleleri gölgede bırakmış ve kültürel meselelere öncelik kazandırmıştır. Bu süreç bir yandan yerel toplulukların ve geleneksel işçi sınıfı örgütlerinin gerilemesine neden olurken bir yandan da ekonomik ve sosyal olanı dönüştürerek yeni fırsatlardan yararlanabilmek için eğitimi, bilişsel becerileri ve coğrafi hareketliliği daha ön plana çıkartmıştır (Norris, 2005: 132). Geleneksel ana akım partiler, geleneksel iş kollarının dönüşümünü tetikleyen bu süreçte kendilerini orta ve yüksek vasıflı çalışanlara göre yeniden tasarlarken, küreselleşmenin asıl olarak etkilediği düşük vasıflı veya vasıfsız işçiler ana akım partiler tarafından yeniden şekillendirilen siyaset alanında kendilerine yer bulamamıştır. Siyasetin giderek yeni bir türde meritokratlaşması daha az eğitimsiz olanların güvensizliğe ve belirsizliğe doğru itilmesine neden olurken, yüksek eğitilmiş kişiler siyasete katılımın yanında politikaların şekillendirilmesinde de daha baskın bir hale gelmiştir. Popülist tepki ve yerelin milliyetçi dönüşümü daha az eğitilmiş olanların göçmenler, azınlıklar, kadınlar ve eşcinseller kadar görünür bir hale gelerek daha iyi bir konum talep etmesi temelinde yükselmektedir (Bovens ve Wille, 2017: 162,167). Eğitim ekonomik istikrarsızlık ve güvensizlik arttığı ölçüde kültürel alanın biçimlenmesinde daha önemli bir hale gelirken, düşük eğitim seviyeleri daha korumacı ve çatışmacı bir kimliğin oluşma eğilimini arttırmaktadır. Bu durumu ana akım kültürü şekillendiren elitlerle, düşük eğitim düzeyindeki insanların sahip olma ihtimali yüksek olan daha geleneksel tutumların çelişmesi de tetiklemektedir (Weakliem, 2002: 154). Kültürel değişim çevreciliği, cinsiyet eşitliğini ve Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans (LGBT) hakları gibi politikaları merkeze taşıırken, daha geleneksel değerlere sahip olan önceki kuşaklar kadar daha az eğitilmiş erkekler ve çalışanlar arasında da toplumsal olarak marjinalleşme, kızgınlık ve kayıp duyguları yükselerek elitlerle olan kültürel çatışmaya zemin hazırlamıştır (Inglehart ve Norris, 2016: 14). Küreselleşme var olan ekonomik ilişkileri değiştirerek belirli bir grup insan için daha fazla eşitsizlikler barındıran bir dönüşümü gerçekleştirirken, yereli kültürel olarak merkezden

uzaklaştırarak yerele bağlı aynı insanları değişime ayak uyduramayacak bir seviyede bırakmaktadır.

Ekonomik anlamda yaşanan güvensizlikler ve gelir kayıpları kadar, elitlerin temsil ettiği merkezle kültürel olarak aynı değerlere sahip olunmadığı veya merkezin sahip olunan görüşlere değer vermediği düşüncesi sosyal marjinalleşme duygularını arttırmaktadır. Geleneksel değerlerin, doğuştan statü sağlayan cinsiyet rollerinin ve etnik hiyerarşilerin kültürel değişimle birlikte aynı işlevi göstermemesi, bu değerlere bağlı kalan kişilerde sosyal konumlarının gerilediğine ve statülerinin kaybolduğuna dair bir hisse yol açabilmektedir. Sandel'e göre piyasa güdümlü bir küreselleşmenin sonuçlarından dolayı geride kalanlar için sorun ekonomik kayıplar olduğu kadar sosyal saygınlıklarda da yaşanan kayıplardır (2018: 358). Avrupa'da popülist partilere oy verenlere yönelik çalışmalar, topluma göre daha marjinal olduğunu düşünen insanların yüksek öznel statüye sahip olanlara göre daha fazla yabancılaştığını ve sosyal entegrasyon başarısızlıklarının popülist partilere olan desteği arttırdığını göstermektedir (Gidron ve Hall, 2020: 1049). Diğerlerine göre daha az sosyal saygı duyan ve diğerlerine daha az güvenen bu kişiler haksızlığa uğradıklarını veya hak ettiklerini alamadıklarını düşünürken, popülizm ana akım siyasetten uzaklaşmış ve marjinalleştirilmiş bir grupla özdeşleşen bu kişilere pozitif bir sosyal kimlik sağlayan güvenli bir alan sağlamaktadır (Spruyt vd., 2016: 342-3). Kültürel değişimlere koşturarak yaşanan siyasi değişimler ekonomik olarak fakirleşen beyazlarda daha önce kendilerini üstün hissettikleri gruplara karşı bir düşmanlık duygusuna yol açmakta, hükümetlerin bu grupları sosyal statülerinin yükselmesi için kayırdığını düşünmelerine neden olmaktadır (Berger, 2007: 15). Kişilerin hak ettiklerini elde edememesini düşünmeleri kendilerine karşı bir ayrımcılık yapıldığına ve toplumsal bir adaletsizlik olduğuna yönelik inancı arttırırken, popülist hareketlerin elitleri merkeze alan bir düşmana karşı toplumu ikiye bölünmüş olarak tanımlamaları bu kişileri popülist hareketlere yakınlaştırmaktadır. Adaletsizliğe maruz kaldığını düşünen kişiler özsaygı sürdürme strateji olarak göreceli yoksunluk duyguları geliştirmeye daha yatkınken, bu kişiler toplumun seçkinler tarafından sürekli olarak geriletildiğini ve toplumun küreselleşmenin zorlukları ve artan iç çeşitlilik ile baş edemediğini düşünmektedir (Elchardus ve Spruyt, 2014: 125). Diğer yandan toplumun gerilediğine yönelik düşünceleri olan kişilerin ekonomik bir güvensizlik veya kaygı içerisinde olmaları gerekmemektedir. Yaşanan kültürel değişimin kendisi ve geleneksel değerlerde yaşanan

bir gerileme bu değerlere sahip olanlar açısından toplumun yönüne dair endişelerinin ortaya çıkması için yeterlidir. Bu bağlamda toplumun hangi yöne doğru değişmesi gerektiği hakkında kesin çözümler öneren popülist partiler topluma dair kötümser duygular hisseden kişiler için oldukça çekici hale gelmektedir. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı gelişmelere ve sosyal değişimlere karşı olan popülist partiler için toplumun değişmesi gereken yön ise küreselleşmenin belirsizliklerinin ortadan kalktığı ve sosyal, etno-kültürel ve siyasi kesinliklerin olduğu “eski güzel günler”dir (Steenvoorden ve Hartevelde, 2017: 29).

Taggart’a göre popülistler kendilerini topluluğun idealize edilmiş bir anlayışını sunan ve “halk” olarak ifade ettikleri insanlara şeklini veren bir nostaljik “heartland” (bir yerin/kültürün kalbinin attığı yer) ile tanımlama eğilimindedir (2002: 67). “Heartland”, ütopyik kavramların aksine geçmişten türetilerek bugüne yansıtılan ve popülizmin sahip olduğu değerleri üreten bir vizyon olarak, şimdiki yozlaşma ve adaletsizliklerden önce denenmiş bir “iyi yaşam”ı temsil etmektedir (Taggart, 2004: 274). Her yerel kültürün kendi geçmişine göre değişiklik gösteren bu her şeyin kusursuz ve herkesin iyi ve mutlu olduğu tarih dışı yer, popülistler açısından bugünün kötüleşmekte olan koşullarına karşı dönülmesi ya da gidilmesi gereken mutlak yönü ifade etmektedir. Nostaljik bir yoksunluktan kaynaklanan şimdiye ve geleceğe yönelik olumsuzluk, şimdiyi ve geleceği kurtarması için idealize edilmiş ve romantikleştirilmiş bir geçmişi çağırılmaktadır. Popülistler için elitler ne kadar bugünün yozlaşmış halini temsil etmekteyse, aynı şekilde halk da o kutlu geçmişin değerlerini bugüne taşıyabilen insanlar olarak temsil edilmektedir. Diğer yandan “heartland” ve geçmişe yapılan bu atıf yalnızca popülist siyasetçilerin söylemleriyle şekillenmemektedir. Sosyal statülerinde kayıplar yaşayan kişilerin nostaljik yoksunluk yaşama ihtimali yükselme eğilimindeyken, kişilerin nostaljik yoksunluk yaşaması popülist partilere oy verme ihtimalini arttırmaktadır (Gest vd., 2018: 1714). Popülist siyasetçilerin “heartland” vurgusu tek taraflı bir yönlendirmenin sonucu olmaktan çok ekonomik olarak yoğun bir şekilde hissedilen güvensizliğin ve hızla değişen kültürel alanın dışarısında kalmanın verdiği huzursuzluğun toplumsal bir yansımasıdır. Bauman’a göre küreselleşmenin tetiklediği bu “retrotopian” eğilimde kabile modeli yeniden dizayn edilmekte, kültürel olmayan ilkel/bozulmamış benlik kavramına geri dönülmekte ve uygar düzenin en temel özelliklerini temsil eden şimdiki zamandan bir geri çekilme yaşanmaktayken, popülistlerin başarısı ise yerelin belirsizlik

ve öfkeyle şekillenen bu duygularını yabancıları dışlamayı, sınırları kapatmayı ve nefreti “ötekiler”e aktardığı ölçüde “biz” için güvenli ve şefkatli bir sığınak temsiline yönlendirebilmesidir (2017: 16,64). Popülist siyasetçiler küreselleşme ile dönüşen ekonomik veya kültürel alanlarda yer bulamamış insanların kaybetme ve dışlanma hislerini ana akım siyasetin gündemine sokarak yerelin küreselleşme karşısında yitirmeye başladığı veya taşımının bir yük olduğu aidiyet duygusuna da tekrar korunaklı bir alan sağlamaktadır.

Popülist tepki, dağınık halde bulunan ve belirli toplumsal gruplar arasında yıllar içinde biriken gerilimin popülist siyasetçiler tarafından belirli konulara indirgenerek ve sınırlar çizilerek konsantre hale getirilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Yerele bağlı kalmış olmanın ürettiği bu gerilim, yoğunlaştırılmaya başladığında politik bir güç kazanarak anlamı yeniden üreten bir mekanizmaya dönüşmekte ve giderek genişlemektedir. Avrupa Birliği Anayasasının yapımı sürecinde üye devletlerin çeşitli manevralarını, küreselleşme karşısında siyasi ve ekonomik ağırlığı azalan Avrupa halklarının hem kültürel biyotoplarını korumak hem de küresel yönlendirme kapasitelerini arttırmak için kullanması gibi (Habermas, 2012b: 28) herhangi bir yerele popülistlerce anlam kazandırılması da diğer yerelleri etkileyen küresel bir etki oluşturmaktadır. Diğer yandan yerel kültürlerin küreselleşmeye karşı küresel hale gelen dirençleri kendi özgünlüklerini ifade etmekten çok azınlıkları ve göçmenleri hedef alan bir nefret söylemi üretmekte, popülist tepkiye koşut olarak yabancı düşmanlığı da giderek artmaktadır.

1.1.2.2. Göçmenler ve Yabancı Düşmanlığı

Göç olgusu popülist tepkiyi şekillendiren en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Her ne kadar popülist partileri destekleyenlerin çoğu doğrudan ırkçı düşünceler barındırmasa da göçmenlere karşı olumsuz tavırlar ekonomi, kültür ve güvenlik gibi konuların göç sorunuyla birlikte ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Popülistler göçmenleri genel olarak suç ve sosyal huzursuzlukla ilişkilendirerek ortaya çıkan birçok problemi göçmenlik konusu üzerinden değerlendirmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2018: 1677-8). Ucuz iş gücü veya sosyal yardımlar bağlamında ortaya çıkan ekonomik eşitsizlikler kadar, küreselleşmenin bir sonucu olan kültürel değişimlerin ve çatışmaların ortaya çıkardığı birçok problemlili alan da yine göçmenlere yansıtılarak kamuoyu yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Diğer yandan popülistler arasında da göçmenlere bakış

açısından büyük farklılıklar bulunmaktadır. Sol popülist partileri destekleme eğilimi olanlar arasında göçmenlere karşı önyargı daha azken, sağ popülist partileri desteklemeye eğilimli olanlar arasında ekonomik veya kültürel bir neden bulunmasa dahi göçmenlere karşı önyargı oranları daha fazladır. Bu durum politik tercihlere de yansımakta ve yeniden dağıtıma daha çok önem verenler sol popülist partilere oy verirken, merkez partilerin göçe yönelik politikalarından memnun olmayanlar daha çok sağ popülist partileri tercih etmektedir (Van Hauwaert ve Van Kessel, 2017: 81). Sağ popülist partilerin göçmenlere karşı bu güçlü olumsuz tavrı yabancıların elitlerle birlikte popülistlerin temsilcisi olduğunu iddia ettikleri “halk” kavramının ötekilerini meydana getirmelerinden kaynaklanmaktadır. Göçmenler sağ popülist siyasetçilerin söylemlerinde merkezi bir konum işgal ederken, sağ popülist partileri destekleyen seçmenler açısından da göç sorunu ekonomik eşitsizlik, elitler veya yozlaşmış siyaset konularından daha önceliklidir. Avrupa’da seçimlerde başarılı olan sağ popülist partiler özellikle göçmenlik konusunu daha fazla ön plana çıkartmakta ve diğer problemleri de göç sorunu üzerinden ele almaktadır (Ivarsflaten, 2008: 17-8).

Çokkültürlülük, feminizm ve çevrecilik gibi politikaların daha önemli hale gelmesini ve yaygınlaşmasını sağlayan ekonomik ve kültürel değişimler kadar giderek büyümekte olan küresel diasporalar da popülistler açısından kültürel bir tehdit olarak algılanmaktadır. Ulus devletin sınırları aşan ve ulusal kültürel kimlikler arasında çeşitli melezlemeler veya ulus-ötesi kimlikler ortaya çıkarabilen diasporalar, yerelin saf kültürel formlarını da aşındırabilmektedir (Nurse, 2010: 78-9). Göç olgusu ise var olan diasporaları büyütme veya yenilerini ekleyebilmektedir. Bu nedenle göç olgusuna karşı önyargı yerel kültürel değerlere daha bağlı olanlarda diasporalar ve göç ilişkisi nedeniyle herhangi bir göç krizi sırasında problem olmasının öncesinde de halihazırda güçlü bir şekilde bulunmaktadır. Sağ popülist partileri destekleyenler kadar muhafazakâr bireyler de küresel kültürel değerlere sahip olanlara göre göçü daha fazla reddetme eğilimindedir (Davidov ve Meuleman, 2012: 771). Fakat göçmenlere karşı var olan bu güçlü önyargılar çoğu zaman bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır ve göçmenlere yönelik doğru bilgi kamuoyuna ulaştığı ölçüde göçmenlere yönelik önyargılar ve tehdit algılarında bir azalma gerçekleşmektedir (Sides ve Citrin, 2007: 501). Göçmenlere yönelik önyargıları ve tehdit algılarını azaltan bir diğer unsur da göçmenlerle yaşanan olumlu temaslardır. Diğer yandan sağ popülist partileri destekleyenler göçmenlerle olumlu bir temasa girseler dahi

bakış açılarında bir değişme gerçekleşmemekte ya da göçmenlere karşı tehdit algıları daha fazla artmaktadır (Homola ve Tavits, 2017: 23). Sağ popülistler için homojen bir bütün olan “halk” nasıl soyut ve belirsiz olduğu ölçüde güçlü bir temsil haline gelmekteyse, “halk”ın karşısında yer alanların içerisinde bulunan göçmenler de o şekilde ayrı bireyler olarak değil, homojen bir bütün olarak soyut ve belirsiz olduğu ölçüde güçlü bir düşman temsili haline gelmekte ve “halk”ın kurucu öteki unsurlarından biri olabilmektedir.

Popülist siyasetçiler için göçmenlere karşı var olan önyargılar, popülist politikanın temellerini oluşturan elit karşıtlığına zemin hazırlamaktadır. Popülist partiler elitleri yerel sorunları görmezden gelmekle ve çıkarları adına göçmenleri ülkeye getirmekle suçlayarak elit karşıtı söylemleri güçlendirmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2018: 1678). Popülistlerin yönlendirmeleri dışında, küreselleşmenin ekonomik olarak yol açtığı sorunlar zaten düşük ve orta vasıflı işçilerin merkez siyasetten uzaklaşmasına ve elit karşıtlığının büyümesine neden olmuştur. Elitlerin ucuz emeğe daha fazla önem verdiğine inanan işçiler ihanete uğramış hissetmekte ve bu duyguyu göçmen karşıtı bir nefretle ve sert bir milliyetçilikle ifade etmektedir (Sandel, 2018: 357). Üretim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte yoğun emek sektörlerinin daha ucuz iş gücü olan ülkelere taşınması düşük ve orta vasıflı işçilerin ücret gelirlerinde düşüşe neden olurken, daha ucuz ücretlere çalışan göçmenler zaten ücretleri düşen veya işsiz kalan işçiler üzerinde rekabet baskısını arttırmaktadır. Özellikle ekonomik kriz zamanlarında rekabete karşı daha savunmasız olan mavi yakalı çalışanlar arasında göçmenlerin tehdit olarak algılanma seviyeleri daha fazla yükselirken, göçmenlere karşı en yüksek tehdit seviyesini algılayan grupların başında işsizler gelmektedir. Yüksek hizmet sınıfı çalışanları ve beyaz yakalılar arasında göçmenler daha az tehdit olarak algılanırken, 2008 krizinden beri gelirleri düşen bireylerin algılanan tehdit seviyeleri yükselme eğilimindedir (Billiet vd., 2014: 152). Fakat çalışanlar arasında kötü ekonomik koşullar aynı dezavantaja sahip grupların birbirine yönelik önyargılarını azaltırken, Kunovich bu durumun işçilerin öfkelerini göçmenlerden çok elitlere yönlendirmesinden ya da göçmenlerin kötüleşen koşullarla birlikte yerli işçilerin daha da gerisine düşmesinden kaynaklanabileceğini ifade etmektedir (2004: 40-1). Diğer yandan refah devleti bağlamında göçmenlere yönelik mali destekler de belirli grupların göçmenlere yönelik tutumlarında son derece belirleyici rol oynamaktadır. Herhangi bir iş gücüne rekabet baskısı yaratmasa da kişi başına düşen mali

desteğin aynı oranda sürdürülebilmesi için vergilerin arttırılması, yüksek gelirli bireylerde vasıfsız göçmenlere karşı olumsuz tutumları yükseltme eğilimindeyken, vergilerin sabit tutularak mali desteğin azaltılması ise gelir dağılımının en altında yer alan grupların olumsuz tutumlarını beslemektedir (Facchini ve Mayda, 2007: 30). Ekonomi temelli olarak göçmenlere karşı olumsuz tutumlar besleyen gruplar arasında yüksek vasıflı veya yüksek gelirli çalışanlar için vergilerin arttırılması en önemli nedenken, düşük vasıflı çalışanlar için ücretler veya işe devam edebilme ya da işsizler için iş bulabilme bağlamında göçmenler doğrudan bir rakip ve bir baskı unsuru haline gelmektedir. Bu rekabet baskısı ise yalnızca ekonomik kaygıları değil, bir önceki bölümde bahsedildiği gibi statü kaygılarını da tetiklemektedir.

En yüksekten en alt seviyedeki tüm sosyal ve ekonomik statülerde yer alan insanlar arasında daha aşağıya düşme korkusu bulunabilmektedir. Alt sosyal ve ekonomik seviyelerdeki insanlar açısından ise bu daha aşağıya düşme korkusu, öncelikle kendilerinden daha az sosyal konum atfedebilecekleri ve kendilerini daha saygın hissedebilecekleri gruplar olan göçmenlerle aralarına keskin sosyal sınırlar çizmelerine neden olmaktadır (Gidron ve Hall, 2020: 1035). Statüsel olarak düşme korkusu göçmenlere yönelik tutumların olumsuz olarak sınırlanmasına neden olurken, statü kaygısının daha yoğun olarak hissedilmesi göçmenlere karşı düşmanlığı tetiklemekte ve sağ popülist partilere olan desteği arttırmaktadır (Küpper vd., 2010: 216). Küreselleşmenin ortaya çıkardığı ekonomik dönüşümler gelişmiş ülkelerdeki düşük vasıflı veya vasıfsız işçileri derinden sarsarken, teknolojik gelişmelerin üretim verimliliğini arttırması çoğu orta vasıflı işçiye de görece dış pazarlardan etkilenmesi daha zor olan ülke içi hizmet sektörlerine kaydırmıştır (Bourguignon, 2015: 78). Fakat hem büyük küresel şirketlerin orta ve küçük çaplı işletmelere yaptığı rekabet baskısı hem de 2008 ekonomik krizi düşük vasıflı veya vasıfsız işçiler kadar, orta vasıflı işçilerin de ekonomiye yönelik güven algısını zedelemiştir. Düşük vasıflı veya vasıfsız işçilerin göçmenler üzerinden hissettiği rekabet baskısı ve statü kaybına yönelik doğrudan kaygılar, ekonomik krizin derinleşmesiyle birlikte orta vasıflı çalışanlar üzerinde de dolaylı olarak hissedilmeye başlanmıştır. Statü kaybına yönelik hissedilen toplumsal kaygının artışı ise hem göçmenlere karşı olan sosyal sınırların daha keskinleşmesine neden olurken hem de dolaylı olarak göç politikalarını olumsuz etkileyen toplumsal kötümserliğin yükselmesine zemin hazırlamaktadır. Soyut ve geniş toplumsal gelişmelere

yönelik algılamaların örtük bir tutum olarak yayıldığı toplumsal kötümserlik, daha somut kaygılara ve endişelere yansıtılarak göçmenlik politikaları gibi özel konulara yönelik şikayetleri teşvik etmektedir (Steenvoorden ve Hartevelde, 2017: 34-5).

Küresel kültür karşısında marjinal hissetmeye başlayan ve statü kaygısı yaşayan yerel grupların toplumun gidişatına yönelik karamsar tutumlarının 2008 ekonomik krizinde daha geniş bir tabana yayılması gibi, 2015 yılında başlayan Avrupa Göçmen krizi de toplumsal kötümserliğin genişleyerek doğrudan göçmenlere karşı olumsuz bir tavra dönüşmesine neden olmuştur. 2015 ve 2016 yıllarında iki milyondan fazla insanın Avrupa'ya göç ettiği (Cosgrave vd., 2016: 46) Avrupa göçmen krizi, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa kıtasındaki en büyük insan hareketliliğine neden olurken, Avrupa Birliği'nin kuruluşundan beri karşılaştığı en önemli zorluklardan biri olarak tanımlanmaktadır (Poddar, 2016: 2). Özellikle Orta Doğu'da ve Afrika'da yaşanan iç savaşların ve yetersiz kaynakların bir sonucu olan bu kriz, büyük nüfus yoğunluklarının Güney'den Kuzey'e doğru sığınmak için kaçak ya da yasal yollarla harekete geçmesine neden olmuştur. Bu durum bir yandan Avrupa Birliği üye devletlerini göçü kontrol altına almak için harekete geçmeye zorlarken bir yandan da krizlere bağlı olarak güçlenen popülizmin doğasına uygun olarak tabanını genişletmesini sağlamıştır. Hem göçmenlere karşı güçlenen olumsuz tavrın hem de bu tavra bağlı olarak yükselen popülizmin itici gücü arasında ise 2004 yılından beri çeşitli aralıklara El Kaide ve İşid gibi terör örgütleri tarafından Avrupa'da gerçekleştirilen terör saldırılarının (Sputnik, 2017) göç ve terörizm ile bir bağlantı kurulmasına (Rodriguez, 2016: 24) neden olması bulunmaktadır. 11 Eylül terör saldırılarının ardından ABD'de ve Avrupa'da Müslüman nüfusa yönelik olarak artan yabancı düşmanlığı ve nefret suçlarına (Norris, 2005: 185) benzer şekilde, 2015 ve 2016 yıllarında Fransa, Belçika ve Almanya'da gerçekleşen terör saldırıları da göçmen karşıtı duyguların artmasına neden olmuş ve özellikle İslamofobide endişe verici bir büyüme yaşanmıştır (Zunes, 2017: 1). Göçmen karşıtlığını bir nevi İslamofobi üzerinden şekillendiren bu süreç yalnızca popülist partilerin yükselmesine neden olmamış, merkez partilerini de giderek İslamofobik söylemlere yöneltmiştir. Örneğin Almanya'da Avrupa Göçmen krizi sağ popülist bir parti olan Almanya için Alternatif (AfD) partisinin 2017 yılında yüzde 12,6 oy oranı ile Alman Federal Meclisi'ne girmesini sağlarken, iktidar ortağı olan Hristiyan Sosyal Birliği'nin (CSU) eski genel başkanı ve eski içişleri bakanı Horst Seehofer 2018 yılında yaptığı bir açıklamada "İslam Almanya'ya ait değil"

söyleminde bulunmuştur (Kalmar ve Shoshan, 2020: 1-2). Merkez siyaseti de etkisine alan bu tehdit algısı Avrupa Göçmen krizinden önce göçmenleri tehdit olarak algılamayan insanların da hem göçmenlere karşı hem de göç politikalarına karşı olumsuz bir tutum içinde olmasının bir sonucudur. Göçmenlere karşı tehdit algısının toplumsal olarak genişlemesi merkez siyasetin söylemlerini de değiştirmiş ve ana akım siyaseti söylemsel olarak popülist partilere yaklaştırmıştır.

Merkez partilerin hem söylemsel hem de parti yayınları olarak popülist söylem tarzına yakınlaşması yeni bir olgu değildir. Medyanın da kullanmayı tercih etmeye başladığı gibi merkez partiler de popülist politikaları benimsemeler de fikirlerini ifade etme açısından giderek popülist söylem tarzını benimsemektedir (Bos ve Brants, 2014: 716). Fakat hem medyanın hem de merkez partilerin benimsediği bu söylem tarzı, özellikle kriz zamanlarında göçmen karşıtı duyarlılığı daha fazla arttırmaktadır. Medyanın ve merkez siyasetin popülist bir söylem tarzı benimsemesi göçmenlere yönelik objektif bilgilere yeterince sahip olmayan bireylerin göçmenlere karşı olumsuz algılarını daha fazla besleyebilmektedir. Eğer bireyler göçmenlerin ülkeleri için kötü olduğuna dair bir algıya sahipse yaşadıkları bölgedeki göçmenlerin gerçek sayısından ve bölgelerine sağladıkları faydalardan bağımsız olarak, sağ popülist bir partiye oy verme ihtimali yükselmektedir (Stockemer, 2015: 1010). Diğer yandan bu oran işsizlik seviyelerinin yüksek olduğu bölgelerde göçmenlerin veya azınlıkların görünürlüklerinin artmasıyla daha da yükselme eğilimindedir (Strömblad ve Malmberg, 2016: 541). Duygusal tepkilere yönelik olarak bireylerin kişisel yaşamlarıyla daha sıkı bağlantılar kurma üzerine şekillenen popülist gazetecilik tarzı hem daha fazla güvensizlik üretebilmekte hem de korku ve tehdit algılarını yaygınlaştırmada özel bir rol oynamaktadır (Alvares ve Dahlgren, 2016: 54). Medyada yer alan göçmenlere dair haberler ise göçmenlerin ekonomik etkisi ile ilgili haberlere göre çok daha fazla dikkat çekmekte ve insanlar göçmenliği öncelikle kamusal alanda kültürel bir tehdit olarak sorunsallaştırmaktadır (Boomgaarden ve Vliegthart, 2007: 413). Medyanın da rolüyle göçmenlere karşı toplumsal tehdit seviyesi giderek yükseldikçe, göçmen karşıtlığı ekonomik temellerini yitirmekte ve insanların birbirini etkileme kapasitesi artarak doğrudan kültürel bir sorun haline dönüşmektedir. Özellikle merkez sağ olmak üzere ana akım partileri de kültürel çatışmalar bağlamında sağ popülist politikalara yaklaştıran bu süreç (Bezci, 2017: 16-7), göçmenlere yönelik objektif bilgilerin tamamıyla göz ardı edilmesini sağlayarak hayali bir düşmanı kendi kendine

daha fazla büyütmektedir. Diğer yandan merkez partilerin göçmenlere yönelik söylemlerinin popülist partilere yakınlaşması hükümetlerin göçmenlere yönelik tutumlarında büyük bir değişikliğe yol açmamaktadır.

Medyanın göçe dair tehdit algılarını büyütmesine ve merkez siyasetin göçmenlerle ilgili olarak popülist söyleme yakınlaşmasına rağmen, iktidarda herhangi bir popülist partinin olmadığı Avrupa Birliği ülkelerinin göç politikalarına yönelik tutumlarında önemli değişiklikler yaşanmamaktadır. Boris Johnson ve ekibinin özellikle sosyal medya aracılığıyla yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtlığı üzerinden yürüttüğü Brexit süreci (Iosifidis ve Wheeler, 2018: 117) ise bir istisna olmakla birlikte, Boris Johnson'ın Muhafazakâr Parti'nin (Conservative Party) başına geçmesiyle parti ılımlı da olsa sağ popülist bir nitelik kazanmıştır. Sağ popülist partiler hükümet koalisyonunun içerisinde bulunduğu ölçüde kabul edilecek göçmenlerin seçilme kriterlerini daha fazla arttırmaktayken, merkez partilerin oluşturduğu koalisyon hükümetlerine göre kısıtlamaları arttırma ihtimalleri daha fazladır. Doğrudan politik etkileri dolaylı politik etkilerine göre daha güçlü olan sağ popülist partiler, koalisyon hükümetinin içerisinde bulunmadıkları takdirde merkez partilerin göçmen sayısını belirleyen politikalarını herhangi bir seçim baskısı yoluyla etkileyemese de ülke içerisinde bulunan göçmenlerin haklarını kısıtlamaya yönelik politikalarda etkili olabilmektedir (Lutz, 2018: 19-20). Sağ popülist partilerin göçmenlerin haklarına yönelik kısıtlamaları ise göçmen karşıtlığını başka bir açıdan güçlendirmeye çalışarak, ifade özgürlüğü ve kadın hakları gibi ilerlemeci kültürel kodlar üzerinden talep edilmektedir. Örneğin feministler tarafından gündeme getirilen cinsiyet eleştirisi, sağ popülist partilere göçle mücadele etmek ve yerel kültürü savunmak için yeni alanlar açarken, kadınların ataerkil güçten korunması adına evlilik uygulamalarının kısıtlanması gibi göç politikalarını meşrulaştırmaktadır (Akkerman ve Hagelund, 2007: 213-4). Bu durum sağ popülist partilerin Avrupa göçmen krizini hem bir fırsata hem de İslamofobik bir alana taşımasıyla da uyumludur.

Avrupa üzerinde bir şok etkisi yaratmış olan göç krizi medyanın da etkisiyle tehdit algılarını çok fazla yükselterek sağ popülist partilerin göçmen karşıtı söylemlerine de olabildiğince alan açmıştır. Toplumsal olarak göç karşıtlığının düşük vasıflı göçten daha fazla beslenmesi ve tehdit algısını daha fazla yükseltmesi (Halla vd., 2017: 1382) medya tarafından da köpürtülmüş ve merkez partileri daha fazla baskı altına almıştır. Herhangi bir merkez partinin daha sağa kaymasının veya göçmen karşıtı söylemlere yönelmesinin

aşırı sağı daha fazla meşrulaştırılmasına neden olduğu (Arzheimer ve Carter, 2006: 440) düşünüldüğünde göç krizi nedeniyle sağ popülizmin güçlü bir alternatif olarak merkez siyasette kendine yer bulması şaşırtıcı değildir. Fakat göç krizi ilk şok etkisini kaybettiğinde göçmenlere karşı toplumda ani olarak yükselen tehdit algısı da yavaşça düşmektedir. Yerelde göçmenlerle temas arttıkça kesin önyargılara sahip kişilerin dışında, insanların tehdit algısı normale dönmekte ve daha fazla göç olsa dahi sağ popülist partilerin oyu artmamaktadır (Sørensen, 2016: 10). Diğer yandan sağ popülist partiler toplumdaki göçmen tehdidi algısını canlı tutmak adına Müslümanları terörizmle ilişkilendirerek göçmenlik algısını İslamofobi üzerinden şekillendirmektedir. Müslümanları geleneksel Batı değerlerine karşı gelmekle ve İslam'ı fanatizm ve hoşgörüsüzlükle ilişkilendiren sağ popülizm, Avrupa toplumlarındaki Müslümanlık bağlantılı terörizm korkusunu körükleyerek (Norris ve Inglehart, 2019: 73) göçmen karşıtlığını hem kamuoyu önünde daha meşru bir hale getirmeye hem de daha geniş bir alana yaymak için kültürel bir boyut kazandırmaya çalışmaktadır. Sağ popülistlerin göçmenlik algısına yönelik yaptığı bu tür manipülasyonlar göçmenlerin sayısına yönelik söylemlerinde de ortaya çıkmakta, gerçek sayıların çarpıtılması halihazırda göçmenlerin sayısını abartma eğiliminde olan yerlilerin kaygılarını daha fazla arttırmaktadır (Shehaj vd., 2019: 8). Hükümetin sınırları aşmakta olan göçmenlerin akışını yönetemediğini iddia eden popülistler, göçmen sayısına yönelik muğlaklığı terörle bağlantılı olarak İslamofobi üzerinden bir korkuya dönüştürmektedir (Norris ve Inglehart, 2019: 190-2). Göçmenliğin Müslümanlığa, Müslümanlığın ise baskı ve terörizme indirgenmesi, Batılı toplumlardaki kültürel çatışmanın bir tarafı olan küresel kültüre sahip olanları da göçmenlik tartışmasına çekmekte ve göçmenliğe dair algıları uygarlıkların bir çatışması olarak sunmaktadır.

Göçmenlik başta sağ popülizm için geleneksel Batılı değerlere ve ulusal kültüre yönelik büyük bir tehdit olarak algılanırken, toplumsal anlamda göçmenlere yönelik bakış açıları farklı nedenlerle olumsuz nitelikler kazansa da sağ popülistlerce algılandığı gibi değişmeyen bir öze dair önyargılara dayanmaz. Düşük vasıflı işçiler veya işsizler bakımından göçmenler hem ekonomik hem de sosyal statülerine dair bir rekabet baskısı yaratırken, yüksek kazançlı bireylerin göçmenliğe bakışı mali destekler ve vergi ilişkisi üzerinden şekillenmektedir. Toplumun çoğu tarafından düşük vasıflı göçmenler asıl tehdit unsuru olarak algılanırken, ekonomik nedenlerin yanında yaşam tarzlarına yönelik kaygılar da bu durumda belirleyici unsurlardan biri olabilir. Diğer yandan göçmenlere

yönelik değişmez önyargılara sahip olmayan kişiler toplumun çoğunluğunu oluşturmasa da herhangi bir kriz zamanında göçmenler dışlanan ve ötekileştirilen ilk toplumsal kesim olmaktadır. Toplumun diğer kesimlerine göre daha kolay bir hedef olan göçmenler, küreselleşmenin sık sık çeşitli alanlarda ortaya çıkardığı dengesizliklerin nedenlerinden biri olarak görülürken, sağ popülist partilere de toplumda biriken soyut huzursuzlukların yansıtılabileceği somut ortak bir düşman temsili sağlamaktadır. Bu ortak düşman temsili ise hem yabancı düşmanlığı suçlamalarından kurtulmak hem de toplumsal meşruiyetini daha geniş bir alana yaymak için göçmen karşıtlığının ötesine geçen ve toplumsal karşılığı daha fazla olan İslamofobi üzerinden kurgulanmaktadır.

1.2. Sol Popülizmin Kaynağı Olarak Neoliberal Ekonomi Politik

Neoliberalizm sosyal refahın sağlanması için mal ve hizmetlerin devlet tarafından karşılandığı Keynesçi refah politikalarının yerine, devletin minimize edilerek ve piyasaların serbest işleyişinin genişletilerek sosyal refahın piyasa mekanizmaları aracılığıyla sağlanmasının tercih edilmesidir (Larner, 2000: 6). Hayek ve Friedman her ne kadar neoliberalizmin babaları olarak görülsede bu terim ve düşünce sistemi ilk olarak Alman Freiburg Okulu ile bağlantılı küçük bir iktisatçı ve hukuk bilimci tarafından iki dünya savaşı arasındaki dönemde geliştirilmiştir. Çağdaş neoliberal ekonomi politikalarının aksine serbest piyasanın işlemesi için devletin aktif bir rol oynaması gerektiğine inanan bu ekol, klasik liberalizmi revize ederek liberal inancı tekrar canlandırmak istemiştir (Boas ve Gans-Morse, 2009: 145-7). Çağdaş neoliberalizmin piyasa köktenciliğinden farklı olarak devletin tamamen minimize edilmesine karşı çıkan ve ordoliberalizm olarak da bilinen bu düşünceye göre devletin piyasayı tamamen serbest bırakması rekabeti bastırarak güçlülerin zayıfları yutmasına neden olmaktadır (Gerber, 1994: 33-4). Kendilerini Ludvig von Mises gibi neoliberal olarak tanımlayan ama dizginlenmemiş bir piyasaya bağlı kalan diğerlerinden ayıran Freiburg Okulu, bu düşünceyi savunanları neoliberal değil, paleo-liberaller olarak tanımlamaktadır (Boas ve Gans-Morse, 2009: 146-7). Çağdaş neoliberalizm ise Freiburg Okulu'nun ekonomik verimliliği daha insancıl ve sosyal değerlerle daha uyumlu bir şekilde hayata geçirmeye çalışan neoliberalizminden farklı olarak, von Mises'in devletin tamamen küçüldüğü ve piyasanın serbestliğe dayalı tam bir hâkimiyet sağladığı paleo-liberalizm şekliyle vücut bulmuştur. Diğer yandan Pühringer ve Ötsch'e göre neoliberal piyasa köktenciliği ile

popülizm arasında bölünmüş ve birbiriyle savaşıyan ikili bir dünya görüşünden kaynaklanan bir benzerlik bulunmaktadır (2018). Popülizmin saf, temiz ve dürüst “halk” ile yozlaşmış elitler arasında ikiye bölerek kurguladığı toplum anlayışına benzer şekilde, von Mises de ekonomik sistemi iki türe ayırmaktadır. Bir yanda engellenmemiş bir pazarın oluşturduğu saf haliyle bir piyasa ve diğer yanda engellenmiş ve müdahaleciliğe dayanan bir piyasa dışı bulunduğunu iddia eden von Mises’e göre piyasa özgürlük, doğal, denge ve teorik anlayışı temsil ederken, piyasa dışı yasaklama, keyfilik, şiddet ve kaosu temsil etmektedir (Pühringer ve Ötsch, 2018: 198-9).

Küreselleşmenin başat ekonomi-politik ögesi olan neoliberalizm, özellikle 1990’lı yıllarda küresel anlamda hegemonik hale gelen liberalizmin ekonomi ve politika alanlarındaki uygulanan ideolojik biçimidir. Küreselleşmenin özellikle gelişmiş ülkelerdeki endüstriyel üretimin daha düşük maliyetli ülkelere taşınmasını hızlandırarak düşük ve orta vasıflı işçilerin ücretlerinde ve iş olanaklarında yarattığı gerilemelerin başlangıcı neoliberalizmin ekonomi politikalarıyla şekillenmiştir (Harvey, 2004: 55). 1979 yılında ABD ve Birleşik Krallık’ta ekonomik olarak ortodoksi kabul edilen neoliberalizm, temelde Thatcher’in iktidara geldiği anda uygulamaya koyduğu sendikal güçleri zayıflatmak, refah devletini geriletmek, kamu teşebbüslerini özelleştirmek ve rekabet esnekliğine engel olabilecek tüm sosyal yapıları ortadan kaldırmak gibi politikalarından oluşmaktadır (Harvey, 2015: 30-1).

Küreselleşmenin tek bir biçimi olmadığı gibi neoliberalizmin de tek bir biçimi bulunmamaktadır (Larner, 2003: 509). Fakat küreselleşme olgusunun taşıyıcısı konumundaki neoliberalizm benzer şekilde, IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların aracılığıyla borçlu ülkeleri özelleştirme, emeğe yönelik yasaların esnetilmesi ve refah harcamalarının azaltılması gibi kurumsal reformlara zorlayarak yayılmıştır (Harvey, 2015: 37). Küreselleşme ve neoliberalizmin iç içe geçtiği bu durum, serbest ticaret anlaşmaları yoluyla birleştirilen pazarların devlet müdahalesinden korunmasını sağlayarak ve refah devleti yerine serbest piyasanın şekillendirdiği rekabet devletini teşvik ederek ulusal ekonomileri küresel rekabetin bir parçası haline getirmiştir (Streeck, 2017: 183). Diğer yandan ülkeler arasında var olan eşitsizliğin ülkelerin içindeki bir eşitsizliğe dönüşmesini tetikleyen neoliberal küreselleşme başta gelişmiş ülkelerdeki en yüksek “yüzde bir”lik dilimin tüm gerçek gelirleri elde etmesini sağlarken, Reagan ve Thatcher ile özdeşleşen ve hükümet harcamalarını olabildiğince azaltmaya çalışan

neoliberal politikaların merkezi konumundaki ABD ve Birleşik Krallık'ı diğer gelişmiş ülkelere göre en yüksek düzeyde gelir eşitsizliğinin olduğu yerler konumuna getirmiştir (Inglehart ve Norris, 2017: 449).

Neoliberalizmin gelişmiş ülkelerdeki yapısal dönüşümleri arasında endüstriyi daha ucuz maliyetli ülkelere taşımak, devleti küçültmek için vergileri düşürmek, kamu mallarının ve hizmetlerinin özelleştirilmesi ve hayatın tüm alanlarının finansallaştırılması bulunmaktadır (Mason, 2017: 115). Üretimin daha ucuz ülkelere kaydırılması ve şirketlerin hareket özgürlüğüne sahip olması Bauman'a göre yereli mekân savaşının kaybedeni haline getirirken, güvencelerini giderek kaybeden mekana bağlılığı devam edenler ve diğerleri arasında büyük bir asimetri ortaya çıkmaktadır (2012: 16). Artan oranlı vergilerin düşürülmesi ve kamu mallarının ve hizmetlerinin özelleştirilmesi ise refah devletinin yalnızca sermaye için de kazançlı olan kısımları dışındaki destekleri geri çekerken, devlet ve toplum arasındaki güvenlik ağlarını ortadan kaldırarak işçileri daha da güvencesiz hale getirmiştir (Mason, 2017: 115-6). Neoliberalizm yalnızca belirli ekonomik ve sosyal değişiklikleri gerçekleştirmemiş, Harvey'a göre Thatcher'dan alıntılıdığı "iktisat yöntemdir, ama amaç, ruhu değiştirmektir" sözleri gibi tüm bir sistemi eşitsiz şekilde değiştirmiştir (2015: 31). Her şeyin finansallaşmasını hedefleyen bu ruh, finans sermayesinin günlük hayatın tüm dinamiklerinde üretim sermayesine karşı hâkimiyet kurmasına dayanmaktadır (Brown, 2018: 32). Neoliberal ekonomi tezleri bir yandan sınıf temelli politikaların altını oyarak işçilerin güvencelerini ellerinden alırken, bir yandan da sosyal var oluşları dar ekonomik çıkarların peşinde koşmaya güdümlenerek yeniden düzenlemekte ve piyasa temelli aşırılıkların ürettiği ekonomik eşitsizlikleri ve anti-sosyal imgeleri olabildiğince normalleştirmektedir. Meritokratik bir işleyişle hak edenlerin zirveye çıkmasını sağlayan bir pazar anlayışına dayalı neoliberalizm, sosyal dünyayı piyasaya eşitlerken şiddetli bir radikalizm üretmektedir (Berdayes ve Murphy, 2016: 3-4). Bu radikalizm büyük bir eşitsizliği sürekli olarak üretmeye ve insanları giderek derinleşen bir güvensizliğe sıkıştırmaya devam ederken, hayatı düzenleyen anlamları da yeniden şekillendirerek başta politik alanın geleneksel kutuplarını imha etmiştir. Neoliberalizm, politik kutupları kültürel kodlar üzerinden yeniden kurarak küreselleşmeyle birlikte ekonomik olanı da kültürel hale getirmektedir.

Birleşik Krallık'ta 1960'lı yıllardan itibaren büyüyen kültürel toplumsal hareketler ve sosyal ve politik ayaklanmalar bir yandan geleneksel rolleri, ahlaki değerleri ve sosyal

yaşamı değiştirirken, bir yandan da 1970’li yıllardaki endüstriyel çatışmalar, grevler ve sendika militanlığı sosyal demokratların fikir hâkimiyetini ve meşruiyetini ortadan kaldırmaya başlamıştır (Hall, 1988: 37). Yeni toplumsal hareketlere cevap veremeyen sosyal demokratların hegemonyası kırılmaya bařladıķça, yeni bir hegemonya kurmak için mücadeleler şiddetlenmiş ve bu mücadeleyi gelenek, saygınlık, ataerkillik ve aile gibi eski değerlere dönüşü savunan “Yeni Saę” kazanmıştır (Hall, 1988: 38). Norris ve Inglehart’ın da (2016) bahsettiği kültürel ve sosyal alanda yaşanan bu dönüşümler, ekonomik olarak güvende hisseden bireylerin materyalist değerler yerine post-materyalist değerlere daha önem vermesini sağlayarak çokkültürlülük, çevrecilik ve fenimizim gibi yeni politik görüşleri daha fazla ön plana çıkartmıştır. Fakat bu yeni değerlerin daha fazla önem kazanması geleneksel değerlere bağlı kalan gruplarda bir hoşnutsuzluk doğmasına neden olmuştur. Politik alanın giderek ekonomik görüşlerden bağımsız olarak kurgulanmasına yol ačan bu süreçler, bir yandan daha post-materyalist değerlere sahip olan grupları sosyal demokrat partilerden uzaklaştırırken bir yandan da bu değerlerin yükselişi nedeniyle yaşanan sosyal değişimlerden rahatsızlık duyan ve aralarında işçilerin de bulunduğu belirli bir kesimi yeni saęa yaklaştırmıştır. Neoliberalizmin hâkimiyet kurmasına yol ačan bu politik kayış, ekonomik nedenlerden çok sosyal dönüşümlere bir tepki olarak kültürel nedenlerden dolayı yaşanmıştır.

Politik alanın kültürel olan üzerinden dönüşümü kimlik politikalarının giderek daha fazla önem kazanmasına neden olurken, bireysel kimlikleri daha fazla ön plana çıkartan post-materyalist değerlere karşı tepki bir anlamda neoliberalizmin de ekonomi-politik olarak hegemonik hale gelmesine neden olmuştur. Fakat çokkültürlülük ve cinsiyet eşitliği gibi politikaların geleneksel değerleri yerinden ettiği ölçüde toplumsal olanı parçalayacağını düşünenler için neoliberalizm hem toplumsal parçalanmayı daha fazla hızlandırmış hem de sosyal statü kaybına yönelik kaygıların ekonomik olarak da yükselmesini sağlamıştır. Neoliberalizmin sendikaları zayıflatmasıyla işçilerin güvenceleri azalırken, yerel mantığın veya sınıf aidiyetinin yerine gelen piyasa mantığı toplumdaki dayanışma olgusunu tüketerek üçkağıtçıların, kira tahsildarlarının ve grev kırıcıların kahraman olduğu bir toplumsal yapı inşa etmiştir (Mason, 2017: 111). Diğer yandan üretimin ucuz maliyetli yerlere taşınması, piyasaların finansallaşması ve uzmanlığa olan talep artışı eğitimi daha önemli hale getirdiķçe yüksek eğitimliler piyasada ve politik alanda hızla baskın hale gelmiş (Bovens ve Wille, 2017) ve kültürel politikalar geleneksel değerlere

sahip olanların aksine bu gruplar tarafından şekillendirilmiştir. Toplumsal olanı parçaladığı ölçüde bireyi de dönüştüren bu süreç, neoliberal rasyonalitenin içerisinde piyasa adaletini geçerli kılarak daha büyük eşitsizlikleri ve dışlamaları meşrulaştıran ve yalnızca kendi çıkarını düşünen bir birey ortaya çıkarmaktadır. Bu rasyonalite, her insan faaliyetini piyasa mantığına uygun hale getirmekte ve insanların kendilerini kendi işlerinden sorumlu girişimcilere döndürürken, özgürlük piyasalarda ilerlemeye indirgenmekte ve tüm siyasi, kişisel ve sosyal ilişkiler piyasa açısından ve neoliberal gerekçeyle kurulmaktadır (Brown, 2017: 48). Neoliberalizmin yarattığı sosyo-ekonomik hayal kırıklıklarının, istikrarsızlıkların ve güvencesizliklerin popülizmi şekillendirdiğini belirten Brown'a göre neoliberalizm tarafından canlandırılan popülizmin anti-demokratik doğası yine neoliberalizmin piyasa adaleti ve ağır devletçilik lehine siyasete, sosyal adalete ve demokrasiye düşmanlık yaratmasından kaynaklanmaktadır (2017: 59).

Brown'un neoliberalizmin ağır devletçiliği savunduğunu ifade etmesine benzer olarak, Harvey'e göre de neoliberal devletin bazı uygulamalarında teori ile pratik birbiriyle çelişmektedir (2015: 79). Neoliberal devletlerin yurtiçindeki hoşnutsuzlukları ortadan kaldırmak için ithalata keyfi kotalar getirdiğini veya belirli sektörlerin çıkarlarını özel müdahalelerle kayırdığını belirten Harvey'e göre, finansal sistem ile halkın refahı arasında olası bir çatışmada neoliberal devletler finans sistemini ve finans kurumlarının ödeme gücünü korumayı tercih etmektedir (2015: 78-9).

1.2.1. Neoliberalizm ve Popülizm İlişkisi

Neoliberal devletin teori ve pratikteki çelişkilerine benzer şekilde, neoliberal uygulamaların bir sonucu olan popülizmin de söylem ve pratikleri arasında çelişkiler bulunmaktadır. Her ne kadar neoliberalizm ve popülizm birbirine oldukça zıt konumlarda bulunsun ve popülizm neoliberal politikalara tepki olarak ortaya çıkmış olsa da Trump şirketler ve yüksek gelirli kesimler için vergi indirimleri ve kısmen uyguladığı bankacılık ve finans hizmetlerinde deregülatif politikalarıyla Reagan ve Bush'un neoliberal politikalarını takip etmiştir (Pühringer ve Ötsch, 2018: 194). Piyasa köktenciliği ile sağcı demagojinin dar bağlantısının çarpıcı bir örneği olan Trump'ın görevdeki ilk 100 günlük planı ve değindiği politikalarının çoğu neoliberalizmle oldukça tutarlıdır. Her ikisi de ikili bir dünya mantığına içkin olan bir radikalleşme eğilime sahip olan neoliberalizm ve popülizm, kavramsal benzerliklerinden dolayı potansiyel olarak birbirini güçlendirmekte

ve birbirine geçit görevi gormektedir (otsch ve Puhringer, 2017: 507). Fakat Fraser’ın da belirttiği gibi özellikle sağ popülizm ve neoliberalizm arasındaki benzerlik şaşırtıcı olmaktan öte, bu benzerlik sağ popülizmin neoliberalizme değil ilerici neoliberalizme karşı çıkmasından kaynaklanmaktadır (2017: 60). İlerici neoliberalizmi okkltrllk, feminizm ve LGBT haklarını destekleyen yeni toplumsal hareketlerle Wall Street ve Silikon Vadisi gibi iş dünyasının üst düzey sektörleri arasındaki kurulan bir ittifak olarak tanımlayan Fraser’a göre, çeşitlilik ve ayrımcılıkla mücadele gibi politikalar bir yandan üretim sektörüne darbe vurarak ve sosyal güvenliği özgürleştirici söylemlerle ortadan kaldırarak orta sınıfı geriletken politikalara karizma sağlarken bir yandan da hiyerarşiyi yıkmak yerine yetenekli kadınların, azınlıkların ve eşcinsellerin hiyerarşi içerisinde yükselmesini sağlayarak ilerlemeyi meritokrasiye, özgürlüğü de yükselmeye indirgemektedir (2017: 60-2).

1960’lı yıllardaki protestolarla başlayan ve 1970’lerde giderek güçlenen yeni toplumsal hareketler okkltrllk, cinsiyet eşitliği ve evrecilik gibi politikaları ön plana çıkartırken hem solun klasik programlarının zayıflamasına hem de sağ-sol kutuplaşmasının dönüşmesine neden olarak siyasetin giderek kimlik politikalarına doğru evrilmesine yol açmıştır. Örneğin bu hareketlerin bir toplamı sayılabilecek Yeşiller Batı Almanya’da giderek güçlenerek 1983 seçimlerinde parlamentoya girmeye hak kazandığında, aynı sene yabancı düşmanı ve göçmen karşıtı olan Cumhuriyetçiler (Die Republikaner) de partilerinin kuruluşunu duyurmuşlardır (Inglehart ve Norris, 2017: 445). Kimlik politikalarının daha fazla ön plana çıkmasıyla giderek zayıflayan geleneksel sol partiler ise neoliberalizmin hegemonyasını kabul ederek “nc Yol” olarak tanımlanan ve bireyi daha fazla ön plana çıkartan politikaları benimsemiştir. Blair ve Clinton gibi aktörler tarafından temsil edilen “nc Yol” veya “Yeni Sol” 1970’li yıllarda hiyerarşi karşıtı, eşitlikçi, sınıf farklarına duyarlı ve anti-kapitalist özgürleşme anlayışına sahip olan yeni toplumsal hareketlerle giderek bütünleşerek bir yandan bu hareketlerin liberal-bireyci bir anlayışı benimsemesine neden olurken (Fraser, 2017: 62) bir yandan da küresel kültüre ilerici karakterini kazandırmıştır. Neoliberal politikalarla i içe geçerek küreselleşmeyle birlikte daha fazla yaygınlık kazanan ilerici kültür, popülist tepki açısından hem ekonomik eşitsizlikleri derinleştiren politikaları hem de sosyal statü kayıplarına yol açan pozitif ayrımcılıkları temsil etmektedir. Bu bağlamda sağ popülizm kendisini geleneksel siyasete göre karşıt kutbu olan sol popülizm karşısında değil, merkez

siyaset üzerinde tamamıyla hegemonya kurmuş ilerici neoliberalizm karşısında konumlandığıdır. Diğer yandan sol popülizm ise her ne kadar ilerici neoliberalizmin kültürel kodlarıyla uyumlu olsa da kendisini doğrudan neoliberalizmin ekonomi politikalarının karşısında konumlandığıdır.

2011-2014 yılları arasındaki kemer sıkma karşıtı protestoların bir sonucu olarak giderek güçlenen sol popülizm bir yandan uluslararası bankalara ve finans kuruluşlarına karşı ulusal egemenlik vurgusunu ön plana çıkartırken bir yandan da talep edilen sosyal hakları kültürel bir kapsayıcılık ekseninde dile getirmiştir. İspanya’da Podemos, Portekiz’de Bloco de Esquerda ve Yunanistan’da Radikal Sol Koalisyon (Syriza) gibi sol popülist partileri parlamentoya ve hatta iktidara taşıyan bu protestolar temel olarak ekonomik ve siyasi gücü elinde bulundurduğu iddia edilen yozlaşmış “yüzde bir”e karşı geri kalan yüzde 99’un hakkını savunmayı hedef almıştır (Della Porta, 2017: 51-2). Örneğin Yunanistan’daki 2015 genel seçimlerinde birinci parti olan Syriza’nın lideri Tsipras’ın söylemlerindeki “halk” ve “ötekiler” vurgusu özellikle 2012 yılından itibaren giderek yükselişe geçerken, kemer sıkamak zorunda kalan “halk” vurgusu homojenliği ifade etmemekte ve seçkinler dışında herhangi bir toplumsal kesimi dışlamamaktayken, “ötekiler” vurgusu ise yalnızca ülke içindeki siyasi ve ekonomik elitlerle birlikte IMF gibi uluslararası finans kurumlarını ve AB politikacılarını hedef almaktadır (Stavrakakis ve Katsambekis, 2014: 129-32). Cinsiyet eşitliği, göçmenlik ve LGBT haklarını savunan Syriza kültürel anlamda ilerici neoliberal değerlerle bir çatışma yaşamazken, söylemlerinin merkezine özellikle neoliberalizme içkin olan borçlandırma ve kemer sıkma politikalarına karşıtlığını yerleştirmektedir. Diğer yandan Syriza’nın 2015 yılında Bağımsız Yunanlar (ANEL) ile kurduğu koalisyon hükümeti söz verdiği gibi AB ve Uluslararası Para Fonu tarafından dayatılan kemer sıkma politikalarının sonunu getirememiş ve birkaç ay direnişten sonra yeni bir kurtarma anlaşması ve kemer sıkma önlemlerini kabul etmek zorunda kalmıştır (Panayotakis, 2020: 58-9). Neoliberalizmin doğrudan ekonomi-politiğinin merkezini hedef alan sol popülizm, kültürel bir kutuplaşma üzerinden işleyen politik alan içerisinde öncelikli bir kültürel pozisyona sahip olmadığı için giderek politik alanın bir kutbunda baskın hale gelen sağ popülizme göre daha marjinal bir konumda kalmaktadır. Sağ popülizm ekonomik eşitsizlikleri aynı zamanda kültürel bir çatışma nosyonu üzerinden ele alarak neoliberalizmin ortaya çıkardığı huzursuzluğa daha sığ ama daha çeşitli yönleriyle karşı çıkarken, özellikle Avrupa’daki

haliyle sol popülizm neoliberalizmin yalnızca ekonomi-politiğine karşı çıkararak bu yöndeki huzursuzluğu ancak bir ekonomik kriz üzerinden politik alana yansıtılabilmektedir.

Avrupa’da sol popülizmin oylarını arttırarak parlamentoya girdiği ya da iktidar olabildiği ülkelerde 2008 ekonomik krizinin yarattığı borç sarmalı sistemi işleyemez hale getirmiş ve mevcut merkez partiler bu tıkanıklığı açamamıştır. Sol popülist partiler ise bu tıkanıklığı açmak için ortodoks neoliberal politikalar yerine alternatif politikalar önermiş, giderek birbirine benzeşen merkez partileri geride bırakmıştır. Bu bağlamda neoliberalizm ve popülizm arasında politika ve yönetim açısından büyük farklar bulunmaktadır. Çeşitli alanlardan gelen profesyonellerin oluşturduğu bir küresel yaratıcı sınıf aracılığıyla politikayı teknokrasi ve ağ yönetişimine indirgeyen neoliberalizm küresel bilgi ekonomisine girmeyi başaramayanları politik alandan dışlarken, popülizm çağdaş siyasetin hızlanan karmaşıklığına politikleştirilmiş bir bürokrasiyle cevap vermektedir (Bang ve Marsh, 2018a: 359-60). Neoliberal uzmanlığı, teknokrasiyi ve geleneksel politikaları reddeden popülizm, seçkin ve kurumsal karmaşıklıklara karşı daha önce dışlanmış ve hatta fantezi seçenekleri olarak kınanmış uygulamalara ve alternatif çözümlere yönelmektedir (Dunleavy, 2018: 328). Neoliberalizmin bir sonucu olarak partilerin profesyonelleşmesi ve siyasetin insanların günlük yaşamlarındaki endişelerinden kopmaya başlamasıyla kamu yönetiminin giderek bilime ve verime dayalı bir teknokrasiye dönüşmesinin (Bang ve Marsh, 2018a: 357-8) aksine popülizm, başta günlük yaşamdaki neredeyse tüm toplumsal endişeleri siyasallaştırarak kamu yönetimini bütün araçlarıyla bu endişelerden ürettiği politik gündeminin hizmetine koşmaktadır. Popülist yönetimin özellikle uzmanlığa, bilime ya da yönetime dair belirli geleneklere karşı çıkışına ve destek görmesine, insanların neoliberal yönetişimin bir fayda sağlamadığına olan güçlü inançları neden olmaktadır. Yaklaşık 40 yıldır küresel olarak bir hegemonya haline gelen neoliberal yönetişim uygulandığı yerde çok az bir ekonomik etkinlik ortaya çıkartabilmiş, halklar arasında büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. 1980 yılında ABD nüfusunun en yoksul yüzde 50’si milli gelirin yaklaşık yüzde 20’sini ve en zengin yüzde bir yaklaşık yüzde 11’ini alırken, bu oran 2015 yılında en yoksul yüzde 50 için yüzde 13’e düşerken, en zengin yüzde bir milli gelirden aldığı payı yüzde 20’ye çıkartmıştır (Cayla, 2021: 164-5).

Thatcher'ın ifade ettiği şekliyle neoliberalizmin bir alternatifinin olmaması ve bu politikaların küreselleşmeyle birlikte insanlığın yararına olacağı düşüncesi, neoliberal küreselleşmeden yalnızca küçük bir azınlığın yararlanarak nüfusun çoğunluğu için yaşam standartlarının durma noktasına gelmesi ve ortaya çıkan büyük eşitsizlikler sonucu giderek inandırıcılığını yitirmiştir. Özelleştirme politikaları ve refah devletinin ortadan kaldırılmasıyla büyümeye devam eden ekonomik eşitsizlikler ve artan gelir eşitsizliğiyle ilişkili olarak gelen kemer sıkma politikaları herkesin tüketici haline getirildiği neoliberalizmde büyüme beklentilerini de azaltmaktadır. Sermayenin serbestleştirilmesi büyüme oranlarına katkı sağladığı kadar kriz sıklığının ve ekonomik dengesizliğin artmasına neden olurken, 1980'den bu yana yaklaşık 150 sermaye girişinin yol açtığı dalgalanmaların yüzde 20'si mali krizlere ve kemer sıkma politikalarına neden olan bir patlama-çöküş döngüsü meydana getirmiştir (Peters, 2017: 324). Bu ekonomik dalgalanmaların yol açtığı krizlerin yanında ücretlerin düşmesine, iş güvencelerinin kaybolmasına, emeklilik haklarının gerilemesine ve konut fiyatlarının yükselişine neden olan neoliberal politikalar gelişmiş ülkelerdeki en büyük popülizm destekçisi kesim olan beyaz erkeklerin hem ekonomik hem de sosyal olarak gücünü kaybetmesine yol açmıştır (Brown, 2017: 47). Sistem başarının küresel olarak çok da belirli olmayan neoliberal işleyişe entegre olunduğu ölçüde gerçekleşmesini sağlarken, bir yandan hem ekonomik hem de kültürel değerler açısından işleyişe entegre olamayan toplumsal kesimler büyük oranda gerilemiş bir yandan da işleyişe entegre olanların krizlerin sıklaştığı ölçüde kaybetme risklerinin artışına bağlı olarak işleyişe olan güvenleri kaybolmuştur. Popülizmin dünya çapında bu denli büyük destek toplamasına neoliberal küreselleşmeyle birlikte insanların bir yandan tüketime bir yandan da mevcut ekonomi-politik işleyişin içerisinde işlevsel olmanın biricik yolu olan uzmanlıklara indirgenmesi yol açmıştır (Bang ve Marsh, 2018b: 255). Birey daha mükemmel olmak için sürekli kendine uyguladığı bir performans baskısı sarmalı içindeyken (Han, 2020), varoluşun tümü fiili veya mecazi bir kredi puanını arttırmaya yönelik kendi kendine yatırım yapmaya odaklı hale gelmektedir (Brown, 2018: 40). Neoliberalizm yalnızca herhangi bir alternatif ekonomi-politiğin uygulanmasını reddetmemekte, hegemonik bir güç olarak politik alandan günlük hayatın en ince ayrıntısına kadar hayatın tüm yönlerini tamamıyla düzenleyerek ve kaybedenleri veya kazananları araçsallaştırarak, herkesi birbirinden örnek veya ibret alarak beslendiği bir işleyişe mahkûm etmektedir.

Ekonomik eşitsizliği derinleştirdiği ve toplumsal olanı parçaladığı kadar alternatifsizliği ile demokratik bilincin de altını oyan neoliberalizm, yaklaşık 40 yıllık hegemonya sürecinde alternatif toplumsal hareketlerin de demokratik bilincini yıpratmıştır. Brown'a göre neoliberalizm tarafından canlandırılan ve şekillendirilen popülist bir isyan ancak anti-demokratik plütokrat bir otoriterlikle sonuçlanmaktadır (2017: 56). Bang ve Marsh'a göre de hem popülizm hem de ilerici neoliberalizm anlam ve kimlik eklemlenmelerinin üstünlüğünü savunmakta ve her ikisinin merkezinde de farklılığa dayalı demokratik bir yönelim bulunmamaktadır (2018b: 252). Popülizm homojen varsaydığı "halk"ın dışında farklı bir kimliği "öteki" olarak tanımlamakta veya yok saymaktayken, ilerici neoliberalizm ise çoğulculuğu vurguladığı halde hem kozmopolit seçkinlerin görüşlerine ayrıcalık tanımakta hem de uzman olmayan sıradan vatandaşların görüşleri yok sayılmaktadır (Bang ve Marsh, 2018b: 252). Demokratik olarak farklılıklara değer vermemesinin dışında ilerici neoliberalizmin çokkültürlü yaklaşımı da daha önce bahsedildiği gibi, göçmenleri veya azınlıkları çeşitli yaşam tarzlarına, baskıcı ataerkilliğe veya terörizme indirgeyerek dışlarken, sağ popülizmin de istismar ettiği şekilde göçmenlik olgusunu İslamofobiyle özdeşleştirmeye eğilimlidir. Diğer yandan neoliberalizmi ve popülizmi aynı madalyonun iki yüzü olarak gören Cayla'a göre her ikisi de tutarlı ve kolektif projeler inşa etme kapasitesine sahip değilken, neoliberalizm yalnızca piyasa düzenini korumakla ilgilenmekte ve toplumsal hoşnutsuzluğa yanıt vermekte güçlük yaşamakta, popülizm ise seçmenlerinin acil beklentilerini karşılamaya takıntılı otoriter bir devlet düzeni yaratmaktadır (2021: 175).

Hem neoliberalizm hem de popülizm her toplumsal kesimin görüşlerinin anlamlı olduğu ve farklı kimliklerin bir hiyerarşi içerisinde sıralanmadığı demokratik bir sistem inşa etme becerisine sahip değilken, otoriterleşme eğilimi gösteren popülizm birçok açıdan halihazırda otoriter bir eşitsizlik yaratan neoliberalizme tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan her devlet aynı neoliberal politikaları uygulamadığı gibi her popülist tepki de aynı şekilde ortaya çıkmamakta, farklı toplumlarda farklı oranda karşılıklar bulmaktadır. Popülist partilere olan destek toplumun siyasal tarihi ve siyasal kültüründen etkilendiği kadar, devletin neoliberal küreselleşmeye entegre olma seviyesinden ve benimsediği politikalardan da etkilenmektedir. Bu bağlamda eşitsizlik üreten veya sosyal güvenceleri ortadan kaldıran ortodoks neoliberal politikaları benimseyen devletlerde popülist tepkiler daha güçlü ortaya çıkarken, devletin hem ekonomik eşitsizliklere hem

de sosyal güvencelere bir denge unsuru olarak müdahale etmeye devam ettiği ülkelerde ise popülizm ancak belirli krizler sonrasında geçici bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır.

1.2.2. İngiliz Siyaseti ve Neoliberalizm

1960'lı yılların sonunda İngiltere'de hem geleneksel değerlere karşı çıkan öğrenci isyanları hem de üretim sistemindeki sendikaların artan talepleri bir yandan kuşak çatışmasını bir yandan da sınıf çatışmasını yoğunlaştırmış ve toplumsal bağlamda bir düzensizlik yaratarak gerilimi giderek arttırmıştır. Bu artan gerilimin yanında 73 petrol krizi ile yükselmeye başlayan enflasyon oranları, ücret artışlarına getirilen yüzde beşlik sınır ve 1978-79 yıllarında “hoşnutsuzluk kışı” olarak adlandırılan birçok sendikanın katıldığı grevler ülkeyi büyük bir krize sokmuş ve neoliberal politikalarla özdeşleşen Thatcher'ı iktidara taşımıştır (Rustin, 2010). Thatcherizm olarak da adlandırılan bu politikalar; kamu mallarının ve hizmetlerinin özelleştirilmesi, enflasyonun düşük tutulması, ekonominin finansallaştırılması, tüketici ve özel hane halkı borcunun teşvik edilmesi, sendikalarla mücadele ve ücret baskısı, vergi indirimleri, düşük gelir ve kurumlar vergisi, eğitim, sağlık, emeklilik, sosyal işler ve refah yardımları için devlet harcamalarının kesilmesi ve şirketlerin kendi kendini düzenlemesini destekleyen görece düzenlenmemiş piyasalardan oluşmaktadır (Fuchs, 2016: 168). Harvey'e göre milli gelir içindeki en yüksek “yüzde bir”e dayalı bir sınıf iktidarı kurma hedefinde olan neoliberalizm fenimiz, eşcinsel hakları ve çevrecilik gibi değerlere karşı olan beyaz işçi sınıfının sağladığı “ahlaki çoğunluk” ile iş dünyası arasında kurulan bir koalisyonun ürünüdür (2015: 92).

Çağdaş popülist tepkileri üreten ekonomik eşitsizliklerin ve sosyal statü kayıplarının küreselleşmeyle birlikte kaynağı olan neoliberalizmin ekonomi-politik olarak hegemonik konuma gelme süreci de benzer popülist tepkilerin sonucunda gerçekleşmiştir. Thatcher yalnızca neoliberal politikaları hayata geçirmemiş, aynı zamanda İngilizlik, ataerkillik ve aile gibi neo-muhafazakâr değerlerle serbest piyasanın yeni öğretilerini birleştirerek Keynesyen devletin temelini oluşturan ideolojileri büyük oranda değiştirmeyi başarmıştır. Thatcherizmi yukarıdan dayatılan bir sosyal disiplin ile aşağıdan sağlanan bir seferberliğin kombinasyonu olan “otoriter popülizm” olarak niteleyen Hall'a göre, Thatcher politikalarını kendini halkın yanında yer alan bir lider gibi sunarak ve halkın rızasını alarak etkili bir şekilde uygulamıştır (1988: 40-1). 1979 yılında iktidara

geldiğinde sendikaların ve işçilerin güçlerini azaltmaya yönelik politikaları hayata geçiren Thatcher'ın bir sonraki seçimde vasıflı ve yarı vasıflı işçilerin önemli bir kısmının, işsizlerin çoğunluğunun ve daha az sanayileşmiş bölgelerdeki işçilerin büyük bir kesiminin oylarını alabilmesi (Hall, 1988: 40) toplumu dönüştürebilmeye yönelik gücünü göstermektedir. Diğer yandan Thatcher'ın işçilerden ve özellikle daha az sanayileşmiş bölgelerden büyük oranda oy alabilmesinin nedeni sistemli olarak sendikaları güçsüzleştirmeye yönelik politikalarından kaynaklanmaktadır.

Thatcher, savaş sonrası kurulan refah devleti modelinde çok önemli bir politik gücü elinde bulunduran sendikaları zayıflatmak için çeşitli stratejik hamleler gerçekleştirmiştir. Öncelikle yüksek faiz oranlarını koruyan ve sanayilere sübvansiyonlar ve ithalat kontrolleri şeklinde devlet yardımı sağlamayı reddeden Thatcher kitlesel olarak işsizliğin artmasını sağlamıştır (Davidson, 2013: 187). Yüksek oranda işsizliğe yol açan faiz oranları enflasyonla mücadele kapsamında yüksek tutulmaya devam ettirilirken enflasyon oranlarının yüzde 10 üzerinde seyrettiği 1979-84 yılları arasında İşçi Sendikaları Kongresi üyelerinin yüzde 17'sini kaybetmiştir (Harvey, 2015: 67). 1930'lu yıllardan beri ilk defa 1982'de 3 milyonu aşan işsizlik seviyesinin etkisiyle güçleri zayıflayan sendika üyeleri, belirlenen ücret artışlarını veya ücret indirimlerini kabul etmiş, işyerlerinin kapanmasını erteleyebilmek adına hükümetle anlaşma yoluna gitmek zorunda kalmıştır. Sendika üyelerini ve işçileri hükümetle anlaşmaya iten en önemli sebeplerin başında ise kesilen sosyal yardımların sonucunda olası bir iş kaybının gelirden büyük oranda bir düşüşe, borçları ödeyememe ve evsiz kalma olasılığına yol açacak olması gelmektedir (Davidson, 2013: 188). Bu durum neoliberalizmin gelir elde etmenin yolunu üretimden borsaya ve sermayeye kaydırarak yalnızca ekonomiyi değil bütün bir toplumu finansallaştırmasının bir sonucudur (Duménil ve Lévy, 2011: 77). Bu bağlamda toplumun finansallaştırılması piyasanın özünü mübadeleden rekabete kaydırırken, işçiler ve tüketiciler dahil tüm aktörler birbiriyle rekabete giren ufak sermayeler haline gelmektedir (Brown, 2018: 44). Diğer yandan finansallaştırma krediler üzerinden işçileri büyük bir borcun altına sokmuş ve herhangi bir olası grev eylemi işçilerin borçlarını geri ödeme kapasitelerine zarar vererek evsiz kalma ihtimalini arttırmıştır. Finansallaştırmanın ana hedeflerinden biri ise Londra'nın küresel finansal hizmetlerde lider olmasını sağlamakken (Beetham, 2011: 7), bu politikaların sonucunda hem sanayi sektörüne hem de sendika gücüne büyük bir darbe vurulmuştur. Birleşik Krallık

yabancıların rekabetine açılırken, çelik ve gemi sanayi yaklaşık bir yıl içerisinde tamamıyla ortadan kalkmış, devletleştirilmiş otomobil sanayi ise Japonların daha az sanayileşmiş bölgelerde fabrika kurmasını sağlayarak yerle bir edilmiştir (Harvey, 2015: 67).

Yeni endüstrileri daha az sanayileşmiş veya hiç sanayileşmemiş bölgelerde oluşturmak sendikaların gücünü zayıflatmak için uygulanan stratejilerden biri olarak üyelik kültürün yerleşmesini veya devam etmesini engellemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. İşsizliğin yüksek kalmaya devam etmesinin bir nedeni ve sendikaları zayıflatmanın diğer bir yolu da yaratılan yeni iş fırsatlarına rağmen bu işlere evli kadınları veya gençleri alarak yeni bir iş gücü oluşmasını sağlamaktır. Kısmen başarılı olan bu politikalar sonucunda 1979'da yüzde 55,4 olan sendika yoğunluğu, 1983'te yüzde 47,6'ya, 1987'de 43,4'e, 1992'de yüzde 36,3'e ve 1997'de yüzde 29,9'a kadar gerilemiştir (Davidson, 2013: 191-3). Fraser'a göre kadınların çalışma hayatına atılmasını teşvik eden politikaların altında yatan sebeplerin arasında öncelikle refah devletini ortadan kaldırma isteğinin ilerici hareketlerin sağladığı özgürleştirici değerlerin arkasına saklanması bulunmaktayken, bu durum maaşların düşmesine, iş güvencelerinin azalmasına, yaşam standartlarının gerilemesine ve çalışma saatlerinin giderek artmasına neden olmaktadır (2017: 61). Diğer yandan 1970'li yıllardan kalan krizin etkisi devam ederken ve hem kamu sektöründe teknolojik yatırım ihtiyacı hem de işsizliğin neden olduğu devlet harcamaları üzerinden hükümete yönelik ekonomik baskı artarken, kilit endüstrilerin ve hizmetlerin satışı teknolojik yatırım ihtiyacını ortadan kaldırmış ve işsizliğin neden olduğu devlet harcamaları için hazineye gelir sağlamıştır. Kamu varlıklarının özelleştirilirken kitlesel hisse mülkiyetinin yaratılarak işçilerin hisse satın alması ve belediye lojmanlarının eski kiracılarına satılması ise özelleştirilen şirket çalışanlarının Muhafazakâr partiye oy kullanma eğilimini yükseltmiştir (Davidson, 2013: 194).

Kamu hizmetlerinin özelleştirilmeye başlanması ve piyasanın serbestleştirilerek verimliliğin bir ön koşul haline gelmesi kârı kamu hizmetine yönelik bir norm haline getirirken, zayıflamakta olan sendikaların belirli sektörler üzerindeki ortak karar alma yetkisi de giderek sınırlandırılmıştır. Hükümetin merkezileşmesinin artması ise yalnızca sanayi ve sendikalar üzerinde baskı kurmamış, aynı zamanda işçi hareketinin gücü yerel yönetim düzeyinde de zayıflatılmıştır (Rustin, 2010). Sermayenin, finans ve emek piyasalarının kurlsızlaştırılması mali kemer sıkma ve özelleştirme politikalarını

yaygınlaştırırken, yerel rekabetçiliğin desteklenmesi bağlamında yerel devlet aygıtları da tümüyle yeniden yapılandırılmıştır. Bu neoliberal yerelleşme sürecini, kamusal teklici yerel hizmetlerin yerine rekabetçi sözleşmeli ve özelleştirilmiş hizmetlerin getirilmesi ve geleneksel telafi edici bölgesel politikaların yerleştirilmiş rekabetçi girişimci stratejilerle değiştirilmesi kapsarken, yerel yönetimlerin yerine yerel yönetişimin getirilmesi kurumsal deregülasyonun artmasına bağlı olarak yereli canlandırmak yerine yerellikler arası sert bir rekabeti yoğunlaştırmıştır (Geddes, 2006: 78). Diğer yandan birçok belediye Thatcher'ın bu politikalarına karşı çıkmış ve neoliberal politikalara karşı bir süre belediyeler aracılığıyla direnmeye çalışmıştır. Fakat Thatcher'ın belediyelere aktarılan devlet ödeneğini azaltmasına karşılık emlak vergilerini yükselten belediyelerin bu hakkı da ellerinden alınarak yerine neoliberal ilkeleri kabul ettirmek adına "oy kullanma vergisi" getirilmiş ve 1980'li yılların ortalarında bu mücadeleyi tamamıyla Thatcher kazanmıştır (Harvey, 2015: 68). Hem kamusal hizmetlerin azaltılması hem de bölgesel korumacı politikardan vazgeçilmesi ise neoliberal yerelleşmenin veya yerel yönetişimin yerelin ihtiyaçlarına göre hareket etmekten çok sermayenin ihtiyaçlarına göre hareket etmesini sağlarken, birçok fakir bölgenin sorunları sermaye stratejilerinden, ücretlerden veya yatırımların tasfiyelerinden kaynaklı olarak daha da artmıştır (Geddes, 2006: 92).

Neoliberal politikaların giderek küreselleşmesi sermayeyi yerel hükümetlerden oldukça bağımsızlaştırırken, hükümetlerin piyasaları kuralsızlaştırma ve özelleştirme gibi politikaları hem özel sektöre karşı hükümeti savunmasız bırakmış hem de özel sektörün hükümet politikalarını etkileme gücünü arttırarak demokratik bağlamda bir gerilemeye neden olmuştur. Örneğin 1970'lerde kar oranlarındaki düşüşten kaynaklı enflasyon oranlarının yükselmesi borç dengelerini bozarken, neoliberal maliye politikalarının finans enflasyonunu durdurmaya yönelik hareket etmesini sağlamıştır. Bu politikalar ise krizi ve işsizliği genişletirken, vergi ve emek politikaları yoluyla satın alma gücünün artmayı bırakması sermaye kar oranlarını giderek arttırmıştır (Duménil ve Lévy, 2004: 76-7). Diğer yandan finansal büyümenin merkeze alınarak değişim ve sermaye kontrollerinin kaldırılması ve borsanın kuralsızlaştırılması farklı banka ve finans kurumları arasındaki farkları aşındırarak finans sektörünün ekonomide hâkimiyet sağlamasına ve daha karlı hale gelen finansal ticaretin yerel işletmeleri zarara uğratmasına neden olmuştur. Finansal hizmetlerin merkeze alınarak pazarın olabildiğince deregüle edilmesi Londra'nın 2007'de

finansal türevlerin günlük ortalama 2 trilyon dolarlık bir işlem hacmine sahip olmasını sağlarken, gelir dağılımındaki eşitizliği de besleyerek kazananlar ve kaybedenler arasındaki uğurumu giderek bytmştr. 1989’da bir finans şirketi yöneticisinin creti ortalama bir çalışanın ücretinin 19 katıyken, aradaki bu fark 2006’da 75 katına ve 2010’da ise 145 katına yükselmiştir (Beetham, 2011: 6-7).

Finans sektörünün kuralsızlaştırılması ve küresel bazda faaliyet göstererek Birleşik Krallık ekonomisinin ana büyüme motoru haline gelmesi ile sermayenin serbest dolaşımının teşvik edilmesi bir yandan üreticilerin faaliyetlerini daha düşük maliyetli yerlere taşıyarak yerel işçilerin pazarlık gücünü ellerinden alırken (Rustin, 2010) bir yandan da vergi cennetlerinin büyümesini sağlayarak çeşitli vergiden kaçınma yöntemlerinin kolaylaşmasını ve gelişmesini sağlamıştır. Birleşik Krallık’ta vergi cennetleri aracılığıyla ortaya çıkan vergi kayıplarının yaklaşık 18,5 milyar sterlin olduğu tahmin edilirken, yıllık olarak 97 milyar sterlin veya beklenen vergi tahsilatlarının yüzde 16,6’sı vergi muafiyeti kapsamına girmektedir (Beetham, 2011: 8). Birleşik Krallık’ın uyguladığı neoliberal vergi politikaları vergi yükünü kurumlar vergisini azaltarak sıradan vatandaşa kaydırırken, 2007 yılında yapılan bir araştırmaya göre ülkenin en büyük 700 işletmesinin üçte biri önceki yıl hiç kurumlar vergisi ödememiş ve 2006 yılında yapılan bir araştırmaya göre 54 milyarder yaklaşık 126 milyar sterlinlik servetleri üzerinden sadece 14,7 milyon sterlinlik bir vergi ödemesi gerçekleştirmiştir (Beetham, 2011: 8-9). Finansallaştırmanın bir diğer etkisi de verilen kredi miktarlarındaki artış ve borçluluk oranlarının giderek yükselmesidir. 1990’ların başına gelindiğinde hem Çin’in piyasaya girmesiyle malların fiyatı düşmüş hem de neredeyse yüzde 1000 faizli kısa dönem kredilerle birlikte çalışıp çalışmadığına bakılmaksızın herkesin kredi kartı sahibi olması sağlanmıştır. Mason’a göre gelirler artmasa da bir işçiye göre 1990’lardaki hayatın 1980’lerdeki hayata göre daha güzel olmasının sebebi kredi ve ucuz Çin mallarıdır (2017, 114). Finansal hizmetlerin merkeze alınmasıyla birlikte borcun harcanılabilir gelire oranı giderek artarken, 1991 yılında yüzde 112,4’lk bir zirveye ulaşmış ve büyük bir durgunluğa yol açarak çeyrek milyonun üzerinde yeniden el koymaya ve milyonlarca insanın negatif öz sermayeye sürüklenmesine neden olmuştur. Diğer yandan bu durum İşçi Partisi’nin (Labour Party) iktidara tekrar gelişinde de değişmemiş ve 1997 yılında 570 milyar sterlin olan toplam bireysel borç yıllık ortalama yüzde 10 artarak, on yıl

içerisinde yüzde 165,2'lik bir artışla 1.511,7 milyar sterline yükselmiştir (Turner, 2008: 26).

1990'lı yılların ortasından 2010'lu yıllara kadar önüne benimsediği yeni politikalara atfen Yeni sıfatı alan İşçi Partisi, 1980'li yıllarda Keynesçi refah devletiyle mücadele eden “geri dönüş neoliberalizm”in yerine, 1990'lı yıllardan itibaren ekonomik ve sosyal politikalar bağlamında Thatcherizmi takip etmiş ve sermayenin gücünü sağlamlaştırarak, rekabetçi bireyciliği daha fazla ön plan çıkararak ve piyasaya öncelik vererek neoliberal politikaların sosyal, ekonomik ve politik alana daha fazla yerleşmesinin sağlandığı “yaygınlaştırılmış neoliberalizm”i getirmiştir (Geddes, 2006: 79). Bu dönemde Birleşik Krallık'taki borçlanma harcanılabilir gelirlerden daha hızlı artarken, 1997'deki kişisel sektör borcunun harcanabilir gelire oranı yüzde 101,6'dan 2007'ye kadar rekor düzeyde artarak yüzde 173,1'e ulaşmıştır (Turner, 2008: 27). Tüketici borcundaki muazzam artış gelmekte olan krizin habercisiyken, kar oranlarındaki neoliberal toparlanma ve kapitalist genişleme 1990'lı yılların sonuna doğru sınırına ulaşarak fay hatlarını ortaya çıkarmış ve 1997 Doğu Asya krizi, 2000'deki dot.com çöküşü ve 2001'den sonra büyük ve ucuz kredi genişlemesi genel bir krizi 1997'den ancak 2007 yazına kadar erteleyebilmiştir (McNally, 2009: 55).

Piyasa köktenciliğinin en sert yaşandığı yerlerden biri olan Birleşik Krallık, neoliberal politikaları azimle uygulayarak hem hükümetin işletme ve finansa olan bağımlılığını arttırmış hem de özel sektörü etkileme, denetleme ve kontrol etme kapasitesini önemli ölçüde yitirmiştir. Bir yandan özelleştirmeler ve sosyal dayanışma ağlarının ortadan kaldırılması hem emeğin gücünü zayıflatmış hem de kamu yönetiminin altını oymuşken, bir yandan da finansal hizmetlerin merkezileşmesi ve vergi politikalarındaki değişiklikler hem borç yükünü arttırmış hem de vergi yükünü büyük oranda sıradan vatandaşın omuzlarına yükleyerek toplumsal adalet kavramının içini boşaltmıştır. Uygulanan politikalarla emeğe giden gelir payı azalırken, neoliberalizm yoksulların ve işçi sınıfının yaşam standartlarını düşürerek yalnızca belirli bir azınlığın gelirlerini arttırmıştır. Birleşik Krallık'ta milli gelir içindeki en yüksek yüzde bir'in payı 1982'de yüzde 6,5'ken, bu oran 1998 yılında yüzde 13'e yükselmiştir (Harvey, 2015: 25). Diğer yandan her iki merkez partinin de neoliberal politikaları benimsemesi ve giderek birbirilerine yakınsamaları siyasetin yönünü kaybetmesine ve parti rekabetinin yalnızca yüzeysel farklılıkların vurgulandığı söylemsel bir alana hapsedilmesine neden olmaktadır. Bu durum insanların

giderek siyasete ilgilerini kaybetmesine yol açarken, İşçi Partisi'nin kazandığı 2001 genel seçimlerindeki yüzde 59'luk katılım oranı savaş sonrasındaki yapılan seçimlerdeki en düşük katılım oranı olarak tarihe geçmiştir (Davidson, 2013: 198). Neoliberal politikalar bir yandan ekonomik eşitsizlikler ve statü kayıpları ile toplumsal yapıyı tamamıyla değiştirerek bir yandan da merkez partileri birbirine benzeterek popülist tepkinin oluşması için en uygun zemini hazırlamıştır.

1.2.3. Alman Siyaseti ve Neoliberalizm

Birleşik Krallık ve ABD gibi neoliberal reformları geçekleştirmeyen ve hem sendikaların gücünü hem de refah devletini koruyan Batı Almanya, teknolojiye yaptığı yatırımlarla birlikte ihracata dayalı bir büyüme yakalayarak 1980'li yıllarda küresel anlamda rakiplerini geride bırakarak ön plana çıkmıştır (Harvey, 2015: 96-7). Neoliberal politikaları doğrudan benimsemek yerine Ren kapitalizmi olarak adlandırılan sistemi uygulayan Batı Almanya, ekonomik dinamizm ve sosyal eşitsizliğin daha düşük olduğu bir kombinasyonu hayata geçirmiştir. Endüstriyel ilişkiler sistemi, iş hukuku ve refah devleti gibi kurumlar aracılığıyla işleyen Ren kapitalizmi, sermaye ve iyi eğitilmiş işçiler tarafından desteklenen yüksek katma değere sahip bir üretimle dünya pazarı odaklı bir sanayi haline gelmiştir (Lehndorff, 2012: 15). Yüksek uzmanlaşma, ürün kalitesi, şirketlerin hizmet odaklılığı, çalışanların esnekliği ve kalifikasyon Alman sanayisinin yakaladığı ihracat başarısının temellerini oluşturmaktadır. Çoğu Avrupa ülkesinde uygulanan bir ekonomi politik olan Ren kapitalizmi modeli, ABD modeline karşı kurulmakla birlikte, ABD'nin aksine vatandaşları gelir eşitsizliğine ve işgücü piyasasındaki gelir kayıplarına karşı korumaktadır. Bu modelde ekonomik ve sosyal güvenliğin nihai sağlayıcı olarak devreye giren devlet, meşruiyetini sosyal hizmetlere ve temel hizmetlere erişim sağlama kabiliyetine dayandırmaktadır. Ren kapitalizmi modeli pazar, sosyal uyum ve demokrasi arasında iyi bir ilişki ortaya çıkartırken, kamu hizmetlerinin sağlanması yoluyla ekonomik, sosyal ve kültürel hakları etkin bir şekilde genişletmektedir (Mahnkopf, 2008: 75).

Ortodoks neoliberal düşüncelere karşı çıkan Alman neoliberallerinin Almanya'nın neoliberal politikaları doğrudan benimsememesinde etkisi bulunmaktadır. Temel hedefi stagfasyona karşı enflasyonu bastırmaya çalışan neoliberal politikalarından önce de Almanya, Weimar Cumhuriyeti örneği nedeniyle monetarizme yakın politikaları

uygulamıştır (Harvey, 2015: 31-2). Kendi düzenlerine bırakılan pazarların istikrara ve öz düzenlemeye meyilli olmadığı konusunda Keynes'e katılan Alman neoliberalleri, devletin pazarı tamamıyla serbestleştirmesi yerine pazara açık ve şeffaf kurallar koyarak düzenleyici bir çerçeve sağlanması gerektiğini benimsemişlerdir. Bu açık ve şeffaf kurallar ise temelde "yararı olan kimse, zararı da üstlenmelidir" düşüncesine ve sorumluluk ilkesine dayanmaktadır (Straubhaar vd., 2009: 24). Örneğin Germann'a göre Almanya, ABD'nin altın-dolar standardını terk etmesiyle birlikte sistemin dalgalı hale gelmesini kullanarak ihracatçılara karşı özerkliğini ve otoritesini yeniden sağlamıştır (2013, 783). Fiyat artışları ve ücret talepleri döngüsünü önlemek için pazarı serbest bırakmak yerine devleti ve merkez bankasını ihracat lobisinden bağımsızlaştırmış ve dalgalanmayı kullanarak hem sendikalara ücret taleplerini yumuşatmaları hem de şirketlere fiyatlandırma politikalarında kısıtlamaya gitmeleri hatırlatılmıştır. Dalgalı bir sistem altında Almanya'nın kısıtlayıcı para politikası uygulama tehdidi, enflasyonun hızla yükselerek ihracatın daha az rekabetçi hale gelmesinden korkan şirketleri fiyatlandırma politikalarını kısıtlamaya iterken, sağlanan fiyat istikrarı da "sosyal ortaklara" yarar sağlamıştır (Germann, 2013, 784).

ABD ve Birleşik Krallık'a göre 1980'li yılları daha istikrarlı geçiren ve hem işverenleri hem de sendikaları ortak bir çıkarda buluşturarak toplumsal uzlaşmayı ve refah devletini korumayı sağlayan Almanya 1990'lı yıllara girerken, neoliberal politikalarından değil fakat neoliberal küreselleşmeden oldukça kötü etkilenmiştir. 1990 yılında gerçekleşen Doğu Almanya birleşmesi ve işsizliğin yükselmesine ek olarak, Doğu Avrupa ve Doğu Asya'daki ucuz iş gücü maliyetinin düşük üretkenliği telafi etmesinden kaynaklı olarak yaşanan büyük ölçekli sermaye ihracatı Alman iş modelini giderek zora sokmuştur. Küreselleşmenin bir sonucu olarak üretimin gelişmiş ülkelere daha ucuz maliyetli ülkelere kayışı Almanya'yı da etkilemiş ve 1990 ile 1997 yılları arasında toplam 234 milyar Alman Markı yeni net doğrudan yatırım dışarı çıkarken, bu miktar 1997 yılında rekor bir oranla Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın (GSYİH) yüzde 1,3'ünü bularak 47,3 milyar Alman Markına yükselmiştir. Hem Almanya birleşimi hem de sermaye çıkışı refah devletini zora sokarken Doğu ve Batı Almanya arasındaki ücretlerin eşitliği de sağlanamamış, şirketlere toplu pazarlık sözleşmelerinde gelir eşitsizliğini arttıracak açılış oranları teklif etme imkânı tanınmıştır (Bruff, 2010: 414). Diğer yandan Almanya bu süreçte hem ekonomik kalkınmayı arttırmak için hem de bölgeler arasındaki eşitsizliği

ortadan kaldırmak için önemli şehir ve bölgelerde endüstriyel kalkınma ve altyapı yatırımlarını yoğunlaştırmıştır. Bölgesel kalkınmanın sorumluluğunu tek tek bölgelere indirgeyen Almanya, yerel yönetimleri ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için yerel ekonomi kalkınma programlarını seferber etmeye ve aktif olarak katılmaya zorlamıştır (Miessner, 2018: 6).

1990'lı yılların ortalarından itibaren artan küresel deregülasyon dalgası ve özelleştirmeler kıta Avrupası'ndaki refah devletlerini etkisine almaya başlarken, 1980'li yılların sonlarından itibaren neoliberal politikaların baskısı altında kalan Almanya'da, Şansölye Schröder yönetimindeki Sosyal Demokrat Parti (SPD) ve Yeşiller koalisyonu refah devletini yeniden yapılandırmaya götürmüştür. Bu yapılandırmalar 2003 yılında "Agenda 2010" ile duyurulurken, reformların kapsamı Alman iş gücü piyasasına sunulan tavsiyeleri kapsamakta ve temel olarak neoliberal politikalar karşısında hem daha az GSYİH büyümesine hem de daha yüksek işsizliğe neden olan Ren modelini düzenlemeyi hedeflemiştir (Mahnkopf, 2008: 74). Hartz reformları olarak da bilinen bu yapılandırmalar Almanya'nın neoliberal ekonomi politikalarını benimsediği ve işgücü piyasası, istihdam ve sosyal politikalar arasında kurduğu dengeden uzaklaştığı bir kırılma noktası olmuştur. Yapılandırmalar yalnızca refah politikalarına ve işgücü piyasasına yönelik gerçekleştirilmemiş, aynı zamanda emeklilik, vergilendirme, sağlık ve eğitim gibi birçok konuyu da içine alarak toplumsal yapıyı tamamıyla etkilemiştir. 1990'lı yıllardan beri kalıcı hale gelen yüksek işsizliği ve bununla birlikte sosyal harcamaları ve ulusal borcu azaltmaya yönelik bir adım olan Hartz reformları, temelde kurumsal istihdam politikalarını, işsizlik yardımlarını ve işgücü arzını yeniden düzenlemiştir. Öncelikle eğitim yardımlarının süresini kısaltan ve bazı hizmetleri özelleştiren reformlar, işsizlik ödeneğine yönelik olarak da 18 aylık ödeme süresini 12 aya düşürmüş ve bu süre zarfının sonunda işsizlik ödemelerini keserek yerine daha düşük düzeydeki sosyal yardım ödemelerini geçirmiştir. Reformlar işgücü piyasasını geçici hale getirerek düşük ücretli veya düzensiz istihdam politikalarıyla işsizliği azaltmayı teşvik ederek bir yandan işverenler için maliyetleri düşürmüş fakat bir yandan da işsizlerin iş seçme kriterlerini daha katı hale getirerek sosyal baskıyı arttırmıştır ve işgücü piyasası üzerindeki denetimlerini sıkılaştırmıştır (Bruff, 2010: 415-6).

Güvencesiz istihdamın artarak denetimlerin sıkılaşması işgücünün ve sendikaların daha fazla disiplin altına alınmasını sağlarken, hükümet politikalarındaki bu neoliberal eksenli

büyük kopuş kamudaki sözleşmeli çalışanların sayısını arttırmış ama kalıcı bir istihdam yaratma noktasına başarısızlığa uğramıştır. Bu politikalar sonucunda güvencesiz ve düşük ücretli çalışanların sayısı genişlerken hem işsizlerin daha sıkı denetlenmesi hem de çalışanların üzerindeki baskıların artması toplumun önemli bir kesimindeki psiko-sosyal yüklerin ağırlaşmasına neden olmuştur (Butterwegge, 2015: 40-1). Benimsenen neoliberal politikalar vergi reformlarına da yansiyarak sermaye lehine önemli vergi indirimlerine yol açarken, azalan devlet gelirlerini telafi etmek için kamu sektöründeki toplu ücretlere ve pazarlık sistemine karşı büyük bir baskı uygulanmıştır. Reformlar hem ücretler üzerindeki kısıtlamaları güçlendirmiş hem de özelleştirmeler yoluyla genişleyen düşük ücret rekabetine katkı sağlamışken, 2000 yılından 2010 yılına kadarki ücret artışları toplu pazarlıkla karar verilen ücret artışlarının neredeyse yüzde 50 altında kalmış ve ücretlerde kişi başına ortalama yüzde dört oranında bir düşüş yaşanmıştır (Lehndorff, 2012: 16-7). Ücretlerde yaşanan bu durgunluk ve gerilemeyle birlikte Hartz reformları emeğin maliyetlerini düşürerek sermayenin ve girişimcilerin kar oranlarını büyük oranda arttırmıştır. Reformlar yeniden dağıtımın maliyetlerini sermaye lehine düzenlerken, ücretler ve kar arasındaki makas giderek açılmış ve 2004 ile 2008 arasında ücretlerin düşmesine rağmen sermaye gelirleri yaklaşık yüzde 20 oranında bir artış göstermiştir (Lehndorff, 2012: 19). Ücretlerin 1990'lı yıllardan itibaren nerdeyse hiç artmamasına rağmen sermaye gelirlerinin ve karların devamlı olarak artması işgücü piyasasının kuralsızlaştırılmasının bir sonucuyken, refah devletinin giderek gerilemesi ve sosyal sigortaların mali yükünü doğrudan sigortalıların üstlenmesi hem sendikaların güçlerini yitirmesine hem de çeşitli sosyal belirsizliklerin tetiklenmesine neden olmuştur (Urban, 2012: 226).

Güvencesiz işlerin artarak ücretlerin gerilemesi veya durgunlaşması, sendikaların güçlerini yitirmesi ve işsizlik yardımlarının kesintiye uğraması orta sınıflar üzerinde önemli ölçüde bir baskı yaratarak statü kaybı korkusunun tetiklenmesine ve toplumsal kötümserliğin beslenmesine neden olurken, özellikle düşük ücretli çalışanlar ve işsizler açısından sosyal yardımlar için gerekli olan denetimlerin sıkılaştırılması bu kişilerin toplumsal dışlanmışlık hislerini arttırmıştır. Hartz reformları işsizlik ödeneği veya sosyal yardım alanların mali durumlarını, yaşam koşullarını ve yaşam biçimlerini denetlemek adına şeffaf hale getirdikçe, devlet kontrolü bu insanların günlük yaşamlarına giderek nüfuz etmiş ve kendilerini sosyo-kültürel olarak küçük düşürülmüş hissetmelerine neden

olmuştur. Toplumsal güvencesizliğin artması ve belirli toplumsal kesimlerin giderek marjinal hissetmesi siyasete olan güveni de etkilemiş ve Hartz reformlarının doğrudan etkilediği kişiler arasında bir temsiliyet krizi yaşanmasına yol açmıştır (Butterwegge, 2015: 51-3). Yaşanan temsiliyet krizi doğrudan 2009 Alman Federal Meclisi seçimlerine olan katılım oranlarına³ da yansırken, Butterwegge'nin Fückel'den aktardığına göre Hartz reformlarıyla birlikte işgücü piyasasında yaşanan dönüşümler seçmenlerin davranışlarını da değiştirmiş ve güvencesiz çalışanların seçimlere katılma oranı toplumun diğer kesimlerine göre önemli ölçüde azalmıştır (2015: 52). Güvencesiz istihdam politikaları ve refah devletindeki gerilemeler ekonomik eşitsizliği ve statü kaygılarını arttırdığı ölçüde, belirli toplumsal kesimlerin merkezi siyasi partilere olan güveni giderek azalmış ve diğer gelişmiş batılı ülkelerde olduğu gibi popülist partilerin ortaya çıkarak destek görmesine zemin hazırlamıştır. Ekonomisinin merkezinde finansal hizmetlerden çok üretime dayalı bir ihracat modeli bulunan Almanya, neoliberal politikalara geçiş yaptığı Hartz reformları veya "Agenda 2010" ile emeğin maliyetini çeşitli şekillerde düşürerek kar oranlarını giderek arttırmış fakat Ren modelinin farklı toplumsal kesimler arasında sağladığı uzlaşmayı da yerle bir etmiştir.

Almanya'nın neoliberal politikalara yaklaşarak hem sendikaların gücünü zayıflatması hem de sistemli bir şekilde üretim sektöründeki emeğin maliyetini düşürmesi 2008 yılına kadar toplumsal parçalanmayı arttırsa da ihracata dayalı ekonomi modeli 2008 krizinden diğer ülkelere göre daha az etkilenmesini sağlamıştır. Lenhdorff'a göre Almanya'nın 2008 krizinden sonra hızlı bir şekilde toparlanmasının temel nedeni endüstriyel ürün ihracatının sağladığı küresel yurt içi büyümeye dayalı ekonomik sistemken, bu büyüme ise 1990'lı yıllardan itibaren emeğin maliyetinin istikrarlı bir şekilde düşürülmesinin bir sonucudur (2012: 21). Krizin etkilerini ekonomileri finans sektörüne dayalı olan ülkelere göre daha geç ve daha zayıf hisseden Almanya'nın yurt içi büyümesi 2009 yılında yüzde 5,9 düşmesine rağmen, kısa sürede toparlanarak 2009 ile 2014 yılları arasındaki yurt içi büyümesi yaklaşık yüzde 10,4 oranında artmıştır (Miessner, 2018: 7). Krizle birlikte işgücü piyasasını yeniden düzenleyen Almanya, içerisinde hem işverenlerin hem de sendikaların bulunduğu bir teşvik programı hazırlayarak krizin daha da derinleşmesine neden olacak kitlesel işten çıkarmaların önüne geçmek istemiştir. "Kriz korporatizmi"

---

³ Yüzde 70,8 katılım oranı ile gerçekleşen 2009 Almanya Federal Meclisi seçimleri, İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman demokrasinin en düşük katılımı genel seçimi olmuştur.

olarak tanımlanan bu program çalışma sürelerini kısaltarak ve sözleşmeli işlerin ölçeğini küçülterek çekirdek işgücü istihdamını güvence altına alırken, işçilerin ücretler ve çalışma sürelerinde tavizler vermesi işverenlerin üzerindeki mali yükü hafifleterek endüstriyel istihdamı ve katma değeri istikrara kavuşturmuştur (Urban, 2012: 222-3).

Almanya 2008 kriziyle birlikte “Agenda 2010” reformlarıyla yakınlaşmaya başladığı özellikle istihdama yönelik belirli neoliberal politikalarından geri adım atarken, 2009 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren hızla toparlanmaya başlamış ve 2011 yılının sonuna kadar çalışan sayısını arttırarak istihdam istikrarını sağlamıştır (Lenhndorff, 2012: 21). Fakat krizin olumsuz etkilerini atlatabilmek için sağlanan istihdam istikrarıyla aynı zamanda firmaların da istikrarının sağlanması hedeflenmiş ve karşılıklı verilen tavizler çoğunlukla işçilerin aleyhine gerçekleşmiştir. Kriz boyunca sürdürülebilir bir gelişme hedefine odaklanmayan Alman hükümeti finansal olarak herhangi bir düzenlemeden uzak durmuş, işverenlerin teminatlarının gerçekleşmesi zamana yayılırken, işgücü tarafından verilen tavizler olabildiğince çabuk uygulanmıştır (Urban, 2012: 231). Diğer yandan krizi olabildiğince az zararla atlatabilmek adına uygulanan istihdama yönelik politikalarda neoliberal etkilerden uzaklaşıldığı ölçüde, krizle birlikte bölgeler arasında derinleşmekte olan eşitsizliği azaltmak için neoliberal politikalara yakınlaşılmıştır. İhracat sektörünün tümüyle istikrarını sürdürebilmesi için atılan adımlarla 2009 ile 2011 yılları arasında ihracat sektörünün yoğun olduğu metropollerdeki yurt içi büyüme oranları yüzde 10’ları bulurken, kırsal ve kentin çevre alanları durgunlaşmış ve bölgeler arasında büyük eşitsizlikler ortaya çıkmıştır (Miessner, 2018: 7). Bu bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesi için kentsel ve kırsal yerel yönetimler arasındaki iş birliği teşvik edilirken, yüksek teknolojiye sanayileşmenin desteklenmesi için eğitim sistemini güçlendirerek ve bilgi transferini gerçekleştirerek özellikle vasıfsız işsizlerin ve okulu erken bırakanların daha yoğun olduğu Doğu Almanya’nın geliştirilmesi hedeflenmiştir (Miessner, 2018: 9-10).

Almanya her ne kadar “Agenda 2010” ve Hartz reformlarıyla birlikte yakınlaştığı neoliberal politikalarından 2008 kriziyle birlikte belirli ölçüde uzaklaşmış olsa da bu yapılandırmaların ortaya çıkardığı ekonomik eşitsizlikler ve sosyal baskılar çeşitli toplumsal huzursuzlukların derinleşmesine ve siyasete olan güvenin giderek azalmasına yol açmıştır. Bu reformlar belirli toplumsal kesimler arasında sağlanan uzlaşmayı zedelemiş ve özellikle toplumun en az gelirli kısmının daha fazla fakirleşmesine ve dışlanmış hissetmesine neden olmuştur. 1990’lı yıllarda milli gelir içerisindeki payı

yüzde 8 olan en yüksek “yüzde bir”in 2013 yılına gelindiğinde payı yüzde 13’e yükselirken, aynı dönemde en alttaki yüzde 50’nin milli gelir içerisindeki payı yüzde 26’dan yüzde 13’e gerilemiştir (Diw, 2018). 2008 ekonomik krizi ve 2015 Göçmen krizinin popülist partilerin doğmasına ve güç kazanmasına neden olduğu kadar Hartz reformları da ortaya çıkardığı ekonomik eşitsizlikler ve sosyal bunalımlar nedeniyle popülist partilere olan yönelime zemin hazırlamıştır. Diğer yandan Almanya bu reformlarla yalnızca kendi içerisinde değil, AB içerisindeki belirli ülkelerde de popülist partilerin gelişmesine ve güçlenmesine neden olmuştur.

Mahnkopf’a göre 2008 ekonomik krizini özellikle gelir ve servet dağılımındaki artan eşitsizlikler tetiklerken, AB ülkeleri arasındaki bu eşitsizliğin başlıca sebebinin ise ortak para birimi ve ortak pazara sahip ülkeler arasında rekabet gücünün ancak ücretler, vergiler ve sosyal harcamalar üzerinde uygulanan aşağı yönlü bir baskı ile korunabilmesi ve bu araçların bütçeler üzerinde yarattığı farklılaşmalar oluşturmaktadır (2012, 474-5). Almanya Hartz reformlarıyla hem diğer AB ülkelerine göre işgücü maliyetlerini büyük oranda düşürüp verimliliğini arttırmış, hem de diğer AB ülkelerine rekabet güçlerini koruyabilmeleri için dolaylı olarak ücretlerini düşürmede büyük bir baskı uygulamıştır (Lehndorff, 2012: 16). Birim işgücü maliyetlerini düşürmeye yönelik bir rekabete yol açan bu uygulamalar Almanya’nın diğer AB ülkeleri aleyhine ticaret fazlası vermesine neden olurken, Avrupa Merkez Bankası’nın farklı durumlardaki ülkelere dayattığı benzer makroekonomik politikalar ise enflasyon, işsizlik ve dış dengesizliklerdeki eşitsizliği giderek arttırmıştır (Mahnkopf, 2012: 476).

Krizin derinleşmesine neden olan bu eşitsizliklerin yanında Yunanistan, İspanya ve İtalya gibi borçlu ülkelerin mali disiplinsizlikle suçlanarak kemer sıkma politikalarına zorlanması, bu ülkelerdeki toplumsal huzursuzluğun artmasına ve özellikle küresel/finansal elit karşıtlığı üzerinden sol popülist partilerin güçlenmesine yol açmıştır. Örneğin Almanya 2008 krizinden kısa bir süre sonra anayasa değişikliği ile 2016’dan itibaren bütçenin dengede kalmasını sağlayacak bir “borç frenlemesi”ni zorunlu hale getirerek gelecek yıllarda kamu hizmetlerine sürekli aşağı yönlü bir baskı uygulayamaya karar verirken (Bruff, 2013: 123), aynı mali durumda olmadığı diğer borçlu AB ülkelerine de benzer politikaları dayatmakta ve refah harcamalarında, kamu sektörü maaşlarında ve emekli maaşlarında kesintilerin uygulanmasını ve özelleştirmelerin arttırılmasını savunmaktadır. Dayatılan kemer sıkma politikaları kadar özellikle Merkel’in “tembel

Yunanlılar” konuşması gibi açıklamalar da hem Kuzey Avrupa’da popülist hassasiyetleri kaşımış (Brown, 2018: 47) hem de Güney Avrupa ülkelerindeki AB karşıtlığını arttırmıştır. Bu bağlamda Almanya özellikle istihdama, işsizlik ödemelerine ve sosyal yardımlara yönelik neoliberal politikalarıyla yalnızca kendi içerisinde değil, emeğin maliyetine yaptığı aşağı yönlü baskıyla ve benzer ekonomi-politikaları dayatmasıyla diğer AB ülkelerinde de popülist partilere zemin hazırlamıştır.

BÖLÜM 2: SİYASAL POPÜLİZM

Popülizm kavramı medyada, kamuoyunda ve akademik çalışmalarda sık sık kullanılmasına rağmen hem kavramın içeriği hem de kavramın işaret ettikleri bakımından oldukça farklı tanımlanmakla birlikte son derece keyfi bir kullanıma sahiptir. Özellikle 2008 ekonomik kriziyle birlikte siyasi hayatın giderek merkezine yaklaşan, kamuoyu tartışmalarında ve akademik çalışmalarda kendine daha fazla yer bulan popülizm kavramına olan ilgi Trump'ın 2016 yılında ABD Başkanı olarak seçilmesiyle birlikte küresel anlamda artışa geçmiştir ve 2017 yılında Cambridge Sözlüğü tarafından yılın kelimesi olarak seçilmiştir. Sözlük kavramı “sıradan insanlara istediklerini vererek onların desteğini almayı amaçlayan siyasi fikirler ve faaliyetler” olarak tanımlarken, genellikle olumsuz bir etiket olarak kullanıldığını belirtmektedir (University of Cambridge, 2017). Cambridge Sözlüğünün popülizm kavramına yönelik bu sade tanımının yeterliliği tartışmaya açık olmakla birlikte, kavram; özellikle merkezde bulunan ana-akım siyasetçiler tarafından siyasi rakiplerine karşı olumsuz veya aşağılayıcı bir niteleme olarak kullanılmaktadır.

Popülizm kavramının içeriğine yönelik belirsizlik ve “kimin” popülist olduğu yönünde tartışmalar, kavramın kendisinin belirli bir ideolojik düşünceyle sınırlandırılmamasından kaynaklandığı kadar, o düşünceye ait olan “şeylerin” ifade edilmesine indirgenen bir söylem tarzının veya iletişim performansının karşılıklı bir suçlamaya dayanması da bu belirsizliği beslemektedir. Diğer yandan “sıradan insanlar” veya “halk” vurgusu popülizm kavramına yönelik tanımların ortak noktasını oluşturmakta, kavrama yönelik tanımların belirsizliğini giderme çabasının merkezinde yer almaktadır. Bu bağlamda öncelikle popülizm kavramı detaylıca ele alınarak öne sürülen teoriler ve farklı yaklaşımlar incelenecek ve bir performans olarak popülizm irdelenecektir. Sonrasında; “sağ-sol” ve “antipopülizm” olarak popülizm türleri birbirleri ile karşılaştırılarak incelenecektir.

2.1. Popülizm Teorileri

Popülizme yönelik tartışmaların merkezinde “halk” vurgusu bulunsa da “sıradan insanlar” veya “halk” kavramı tek başına popülizmi açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Popülizm üzerine yapılan akademik çalışmalar genellikle birbirinden farklı, tutarsız ve belirli noktalarda zıt nitelikler barındırmakla birlikte, kavramın olumsuz olarak

algılanmasının ve kamusal tartışmalarda bir suçlama boyutu kazanmasının nedeni bu çalışmalarda popülizmin genellikle patolojik bir fenomen olarak analiz edilmesinden kaynaklanmaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2012: 149). Bu analizler popülizm kavramına yönelik olumsuz anlamları pekiştirirken, kavramı oldukça basite indirgemekte ve neden sonuç ilişkilerini yeterince araştırmamaktadır. Analizlerden ilki popülizmi insanların içten gelen hislerini duygusal ve basit söylemlerle harekete geçirerek basit çözümler üreten bir “bar” (*pub*) siyaseti olarak tanımlarken, ikincisi popülizmi yalnızca seçmenleri hızlıca memnun etmeye ve desteklerini kazanmaya odaklanan fırsatçı bir politikalar bütünü olarak görmekte ve her iki analiz de popülizmi demagoji ve oportünizme indirgemektedir (Mudde, 2004: 542-3). Popülizmi eleştirenler tarafından da sık sık kullanılan bu indirgeme, popülizmin duygular üzerinden kitlelere sorumsuzca ve gerçek dışı vaatlerde bulunmakla, siyasi aktörlere karşı bir düşmanlık yaratmakla ve genel olarak bir güvensizlik atmosferi oluşturmakla suçlanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda çoğunlukla siyasi muhalifleri aşağılamak veya gözden düşürmek amacıyla kullanılan popülizm tanımları ve çeşitli olumsuz kavramlarla ilişkilendirilmesi bir damgalama olarak ortaya çıkmaktadır (Stanley, 2008: 101). Analizleri kolaylaştıran basitlemeler veya indirgemeler bu türden damgalamalara kapı açarken, yalnızca popülizmi değil, diğer radikal hareketleri de irrasyonel eğilimlere ve anormal önelere eşitleyerek şeytanlaştırmaktadır. Bu eğilim popülist partilerle birlikte popülist partileri destekleyenleri de suçlayarak, onları hoşnutsuz ve psikolojik olarak aidiyetsizliğe, kişisel başarısızlıklara, toplumdaki dışlanmışlara, ekonomik olarak güvensiz, eğitimsiz ve otoriter kişilere indirgeyerek seçmenleri de anormalleştirmektedir (Stavrakakis, 2017: 525).

Popülist siyasetçilerin ve popülist partileri destekleyenlerin damgalanması ve anormalleştirilmesi, popülizm eleştirisinin “halk” vurgusunu merkezine alan tüm politik söylemlere doğru genişletilmesine neden olmaktadır. Anti-popülist söylem çeşitli basitlemelerle halkı ve taleplerini marjinalleştirirken, siyaseti, katılımı ve müzakereyi dışlayan, alternatifler arasından bir seçim sunmayan ve yapılması gerekenin en iyisini bilen uzmanların ve teknokratların nesnel talimatlarıyla işleyen bir idari girişime indirgemektedir (Stavrakakis, 2014: 506). Diğer yandan Dahrendorf'a göre demokrasi ve popülizm gibi seçim tartışması ile demagoji ya da tartışma ile baştan çıkarma arasındaki sınırları belirlemek kolay olmadığı gibi, popülizm suçlamasının kendisi popülist ve

argümanların kendisi demagojik olabilmektedir (2003). Popülistler ise kendilerini ana-akım siyasetin ve medyanın görmezden geldiği “halk”ın şikayetlerini ve fikirlerini dile getiren gerçek demokratlar olarak görürken, referandum gibi araçlarla siyasi karar alma süreçlerini halkın doğrudan katılımı ve inisiyatifiyle gerçekleştirmeyi tercih etmektedir (Canovan, 1999: 2). Doğrudan demokrasinin çeşitli araçlarını ısrarla gündeme getiren popülist partiler yalnızca ana-akım partilere değil, liberal demokrasinin siyasi karar alma mekanizmalarına da meydan okumaktadır. Olmaması gerektiği yerde ortaya çıkarak süreçlerin normal akışını bozan popülizm, bir başarısızlık işareti olarak görülmekte ve siyasetin rasyonel ve profesyonelce yapılan yerleşik düzenini ihlal etmektedir (Stavrakakis, 2017: 524). Popülizmin retoriğe indirgenerek, ona belirsizlik eleştirisinin yöneltmesi Laclau’a göre tam da “popülizmin, politik olanın ontolojik yapısı hakkında bir şeyi anlamının asıl yolu olduğu”nu düşünmesine yol açarken, belirsizlik toplumsal gerçeklik hakkında bir eksikliği ifade etmekten çok toplumsal gerçekliği yansıtmakta ve retorik herhangi bir kavramın ikincil olgusu olmaktan çok kavramsal yapının iç uyumunu bulmasına yarayan bir araç olarak ortaya çıkmaktadır (2005: 67).

Temelde kavramın merkezinde “halk” bulunmasına rağmen popülizmin demokrasiyle olan ilişkisinin farklı şekillerde ele alınmasına, iradesinin mutlak anlamda anayasadan dahi üstün olduğu düşünülen halkın sınırlarını çizme noktasında popülistler arasında ortaya çıkan farklılıklar neden olmaktadır. Popülizmin otoriter ve özgürleştirici olan iki farklı yüzü olduğunu belirten Bugariç’e göre, daha hegemonik ve yaygın olan otoriter yüzü modern demokratik anayasacılığın temel ilkeleriyle çelişirken, özgürleştirici olan daha farklı popülizm çeşitleri ise liberal ve demokratik unsurları birleştirerek demokrasinin temellerini tehdit eden finansal elitlere karşı mücadele etmektedir (2019: 391). Popülizmi incelemenin ve sınıflandırmanın zorluğu da bu farklılıklardan kaynaklanmakta ve popülist partilerin başta popülizmin temel kavramlarını tanımlama, söylemleri ile şekillendirme ve uygulamaları arasındaki çeşitlilik bu farkları derinleştirerek tutarlı bir kavramsal bütünlüğün sağlanabilmesinin önüne geçmektedir. Popülist partiler lider tiplerinden söylemlere, siyasi yelpazenin en solundan en sağına ve eşitlikçiden otoriter eğilimlere kadar çeşitlilik gösterdiğinden, bu partiler ve hareketler üzerine yapılan incelemelerde de ortak noktalar çoğunlukla şekillendirilememektedir (Stavrakakis, 2017: 524). Kendisine referans verilen “halk” kavramı popülist partileri ortak bir zeminde topladığı ölçüde, kavramın içeriği ve sınırları arasındaki farklar

popülist partileri birbirinden başkalaştırmaktadır. Popülistler “halk” kavramına egemen ve “demos” olarak referans verebilirken, ezilenler ve sömürülenler olarak veya bir ulus ve etnik bir kimliği de referans gösterebilmekte, egemenliğe yapılan atıf demokratikleşme siyasetini çağrıştırdığı gibi, sömürülenlere yönelik atıf yeniden dağıtım politikalarını ve bir ulusu merkeze alan söylemler ise kültürel veya etnik milliyetçi bir siyaseti hedeflemektedir (Brubaker, 2017: 359).

2.1.1. Popülizme Yönelik Farklı Yaklaşımlar

Popülizmin ne olduğu ve nasıl tanımlanması gerektiği yönündeki çalışmalar çoğunlukla popülizm kavramını şekillendiren diğer ikincil kavramları ele almakta ve çeşitli popülist hareketlerin bu kavramları nasıl tanımladıklarından yola çıkmaktadır. Bu çalışmalar popülizmi çeşitli bağlamlarda analiz ederken, çalışmaların çoğu popülizmi bir ideoloji, strateji, söylem veya politik bir tarz olarak dört farklı yaklaşımla ele almaktadır (Moffitt, 2018: 3). Popülizmi yalnızca bir söylem olarak ele alan yaklaşımlar öncelikle belirli kalıplardan yola çıkarak çeşitli partileri fikirlerine ve söylemlerine göre popülist olarak sınıflandırmakta ve bu partilerin, liderlerin veya önde gelen temsilcilerinin söylemlerine ve programlarına göre popülizmi incelemektedir. Söylemlerin içeriği popülist partilerin ve hareketlerin bulunduğu coğrafyaya veya ülkelere göre değişmekle birlikte, popülist söylemleri inceleyenler çoğunlukla nüfusun bir bölümünün sahip olduğu değerlere ve duygulara hitap eden, bunlarla olumlu şekilde etkileşime giren ve çeşitli üstü kapalı kültürel sembolik ifadeleri söylemsel olarak daha açık ifade eden partilere ve siyasetçilere odaklanmaktadır (Elchardus ve Spruyt, 2014: 112). Bu yaklaşım popülizmi kabaca toplumu saf ve temiz insanlarla yozlaşmış seçkinler arasında iki homojen ve karşıt gruba bölen bir söyleme indirgemekte ve temel içeriklerden yoksun bir siyaset biçimi olarak ele almaktayken, popülizmi milliyetçilikle eşitleyerek sağ popülizmi milliyetçi neoliberalizmin bir versiyonu ya da sol popülizmi milliyetçi sosyalizmin bir versiyonu olarak ele almaktadır (Tushnet, 2019: 382). Diğer yandan Stavrakakis’e göre bu türden popülizm araştırmaları popüler çıkarların, kimliklerin ve taleplerin farklı temsillerini, bunların sembolik ifadelerini ve duygusal yatırımı etrafında oluşan karmaşık ve kutuplaşmış dil oyunlarını kayıt altına alırken, bu olguların tanınmasını, idealleştirilmesini, reddedilmesini veya şeytanlaştırılmasını içermekte ve farklı popülist ve anti-popülist kampların gelişmesine yol açmaktadır (2017: 529). Bu tür yaklaşımların

bir kısmı popülist söylemi çoğunluğun politik doğruculuğun gölgesinde kalan değerlerini dile getiren ve toplumu bu değerler üzerinden iki karşı kutba bölen hareketlere ve partilere indirirken, bir kısmı ise bu “çevrede” kalmış değerleri veya talepleri söylem yoluyla görünür kılarak politik olana taşıdığı için popülist hareketleri ve partileri siyasetin deviniminin merkezinde görmektedir.

Popülizmi söylem olarak ele alan yaklaşımların temel argümanı, bu söylemlerin ele alınış biçimleri ve politik olana etkileri dışında, popülist söylemin kendisinin basitliğine dayanmaktadır. Demokrasinin karmaşık, popülizmin ise basit olduğunu dile getiren Dahrendorf'a göre popülizmin çekiciliğin ve başarısının sırrı sorunları bilinçli olarak basitleştirmesinde yatmaktadır (2003). Popülist söylemin bu basitliği, söylemsel temsillerin doğrudan dışlanmış sosyal kesimlere ilham vermesine ve onları harekete geçirmek için sosyo-politik alanı kutuplaştırmasına olanak tanırken, bu yolla yerleşik güç yapılarına da etkili bir şekilde meydan okumasını sağlamaktadır (Stavrakakis, 2017: 527-8). Popülizmi zayıf bir ideoloji olarak ele alan yaklaşımlara göre de kavramın merkezinde popülist söylemin yol açtığı kutuplaştırmanın ve çatışmanın tarafları yer almaktadır. Her ne kadar zayıf bir ideoloji olarak popülizm zayıf bir doğaya sahip olarak ve önemli siyasi sorunların çözümü için geniş kapsamlı ve tutarlı bir program ortaya koyma kapasitesinden yoksun olarak tanımlansa da popülizm, merkezinde yer alan kavramlarla özel bir şekilde etkileşime girdiği ve politik olanı özel bir şekilde yorumladığı için yine de bir ideoloji olarak görülmektedir (Stanley, 2008: 95). İnce bir ideoloji olarak popülizm özünde “halk” ve “elitler” olmak üzere toplumsal yapıyı dikey ekseninde bölen iki temel unsura dayanmaktadır. “Halk” kavramı dürüst, saf, temiz, çalışkan ve sıradan insanları tanımlamakta ve popülizmin yüksek bir statüsünü meydana getirmekteyken, “elitler” ise halkın değerlerini, endişelerini ve taleplerini yok sayan, güçlerini kendi yararına kullanan ve ısrarla “halk”ı görmezden gelen seçkinler olarak tanımlanmaktadır (Elchardus ve Spruyt, 2014: 114).

Zayıf merkezli ideolojiler çok farklı kavramlarla ilişkiye girerek daha geniş bir seçmen kitlesine seslenebilme kapasitesine sahip olmakla birlikte, ancak çeşitli ideolojilerle birleşerek veya onlara eklenerek ortaya çıkabilmektedir. Popülizmi zayıf merkezli bir ideoloji olarak ele alan Mudde ve Kaltwasser'a göre, popülizmin temel tanımı saf insanlar, yozlaşmış seçkinler ve genel irade olarak üç temel kritere dayanmakta ve bir fenomeni popülist olarak sınıflandırmak için bu temel kriterlerin hepsinin mevcut olması

gerekmektedir (2012: 150-1). Kendini “halk” ve “elitler” arasındaki antagonistik bir ilişki üzerinden kuran popülist ideoloji, kapsamlı veya “tam” bir ideoloji özelliği göstermemekte, programatik bir ağırlık merkezinin yokluğu nedeniyle dağınık bir biçimde ve daha kapsamlı “misafirperver” ideolojilerle birlikte ortaya çıkmaktadır (Stanley, 2008: 99). Merkezinde üç temel kavram bulunsa da tek başına var olamayan popülizm, antagonistik sınırlar içerisinde diğer ideolojilere eklenilerek sağ veya sol karakterli olabilmekte, yukarıdan aşağıya veya aşağıdan yukarı bir biçimde örgütlenebilmekte ve güçlü bir lidere veya lidersiz örgütlenmeye dayanabilmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2003: 153). Popülizmi antagonistik sınırlar içerisinde ve belirli kavramların dağınık ve çeşitli ideolojilere eklenmesi yoluyla zayıf bir ideoloji olarak sınıflandırılması, her ne kadar kavramı onu meydana getiren temel unsurların bir bileşimi olarak ele alsın da bu unsurların birbirinden çok farklı şekillerde birleşebilmesi bu sınıflandırmayı ideolojinin kendisi gibi zayıflatmaktadır. Popülizmin çekirdek unsurları çeşitli politik, ekonomik ve kültürel bağlamlara göre diğer unsurlarla farklı şekilde birleşebilmekte ve bu birleşimlerin her biri farklı ağırlıklara ve tonlamalara sahip olabilmektedir. Bu bağlamda popülizmi bir derece meselesi ve keskin sınırlarla belirlenemeyen bir fenomen olarak ele alan Brubaker’a göre bazı siyasi aktörler bu zayıf ideolojinin unsurlarını ara sıra kullanırken, diğerleri popülist repertuardan daha geniş bir yelpazede ve tam olarak yararlanabilmekte ve hatta popülist eleştirinin kendisi popülist unsurları bir dereceye kadar kullanabilmektedir (2017: 361-2).

Popülizmin zayıf bir ideoloji olarak daha kapsamlı ideolojilere eklenme ihtiyacı kavramın belirsizliğini ve zayıflığını arttırdığı kadar, bu belirsizlik ve zayıflık popülizmin politik alanı daha geniş bir şekilde kuşatmasına da olanak sağlamaktadır. “Heartland” kavramıyla popülist ideolojinin temelde nostaljik ve geçmişe yönelik olduğunu belirten Taggart’a göre (2000: 16-7) popülizmin sahip olduğu bukalemun karakteri, geçmişle ve nostaljiyle doldurulması gereken “boş kalbi”ni her zaman diğer ideolojilerin değerleriyle gidermektedir (2000: 115-7). Bulunduğu ülkeye, kültüre, ekonomiye ve politik sisteme göre farklılıklar gösteren popülizmin bu bukalemun karakterinin temeli bünyesinde bulundurduğu zayıf ve güçlü ideolojilerin çeşitli bileşenlerine dayanmaktadır. Diğer yandan bazı düşünürler bu bileşenlerin popülist unsurlarını yalnızca zayıf bir ideoloji olarak tanımlamamakta, popülizmi güçlü bileşenlere de sahip bir fenomen olarak incelemektedir. Neuner ve Wratil’e göre popülizmin zayıf ideolojik bileşenlerini insan

merkezcilik, seçkin karşıtlığı ve kriz anlatısı oluştururken, güçlü ideolojik bileşenlerini göçmen karşıtlığı, Avrupa şüpheciliği, küreselleşme karşıtlığı ve yeniden dağıtım meydana getirmektedir (2020: 5). Bu tür bir yaklaşım popülizmin farklı koşullarda neden ve nasıl şekillendiğini ortaya çıkartmayı kolaylaştırmasına rağmen, popülizmin güçlü bileşenleri olarak ele alınan unsurlar popülizme değil sosyalizm veya milliyetçilik gibi diğer ideolojilere aittir. Popülizmin zayıf ideolojik bileşenleri farklı koşullarda ve şekillerde var olabilirken, merkezi unsurlar olarak popülizmin temelini oluşturmakta fakat güçlü ideolojik bileşenleri popülizmin bukalemun karakterini değil, mevcut andaki rengini veren eklemlendiği ideolojiyi yansıtmaktadır.

Popülizmi güçlü bir ideoloji olarak tanımlayan düşünüler yalnızca onun zayıf ve güçlü ideolojik bileşenlerine odaklanmamakta, popülizmi örgütlenme biçimlerine ve politik stratejilerine göre zayıf ya da güçlü bir ideoloji olarak kendi içerisinde ayırmaktadır. Özellikle erken popülizmi çağdaş popülizm ile karşılaştırarak, erken popülizmin daha güçlü bir ideoloji olduğunu savunan Dzur ve Hendriks'e göre, ince veya zayıf popülist hareketler temsili hükümetin müzakereci ve kapsayıcı ilkelerini zayıflatarak veya aşındırarak elitlerin yerini almak için halk desteğini harekete geçirmekte ve bu katılımı çoğunlukla dışlayıcı bir önyargı veya neredeyse ırkçılığa dayandırırken, güçlü popülist hareketler siyasi kurumlara meydan okumaya veya reform yapmaya çalışan yurttaşları katılımcı ve müzakereci boyutlarıyla ve örgütlenme stratejileriyle popüler katılıma teşvik etmektedir (2018: 335-7). Erken popülizm 1950'lili yılların ortalarına kadar, 1890'lı yıllarda Güney ve Orta Batı ABD'de Halk Partisi'nin ortaya çıkmasına neden olan tarım hareketini ve 1860'lı yıllarda ortaya çıkan bir Rus entelektüel hareketi olan narodnizmi tanımlamak için kullanılırken, Halk Partisi bir tarım hareketi olarak gümüşün tedavülden kaldırılmasına karşı çıkmak için kurulmuş, narodnikler ise Rusya'nın sosyal ve politik yenilenmesini sağlayacak devrimci sınıfın köylüler olduğuna inanarak devrimi gerçekleştirmek amacıyla onları eğitmek ve harekete geçirmek için çalışmıştır (Moffitt, 2016: 12-3). Bu yaklaşıma göre düşman bir "büyük hükümet" algısına sahip zayıf ve çağdaş popülizmin aksine, güçlü popülizm farklı bir siyasi eylem tarzına dayanarak hükümetlerle de çalışabilmekte ve sorunların çözümü için insanların birlikte çalışmasına yardımcı olan stratejiler kullanmakta ve örgütleyici bir yaklaşım benimsemektedir (Dzur ve Hendriks, 2018: 339). Çağdaş popülizmi katılıma ve müzakereye daha açık olan ve daha kapsayıcı bir yapıda şekillenen erken popülist hareketlerle karşılaştıran bu

yaklaşımlar ve güçlü ideolojik unsurlar, çağdaş popülizmi analiz etmekten çok, onun farklı potansiyellerini ortaya çıkarmakta ve çağdaş popülizmi şekillendiren ahlakçılık ve lider merkezilik gibi birçok unsuru görmezden gelmektedir. Diğer yandan popülizmi zayıf merkezli bir ideoloji olarak ele alan yaklaşımlar da popülizmi belirli sınırlar içerisinde tanımlama çabasıyla, popülizmin merkezinde bulunan kavramların herhangi bir sınır tanımadan çeşitli anlamlara gelebileceğini görmezden gelmektedir.

Popülizmi zayıf bir ideoloji olarak ele alan yaklaşımları eleştiren Aslanidis'e göre zayıflık kavramının kendisi kavramsal olarak düzmeceyken, yaklaşımın merkezinde bulunan kavramlara yönelik özgül çağrışımları sınıflandırma ve ölçüm açısından aşılabilir engeller bulunmakta ve yaklaşımın kendisi önemli metodolojik tutarsızlıklar içermektedir (2015: 89). Popülizmi halk ve elit kavramlarının karşı karşıya getirildiği bir ideoloji olarak anlamak popülist olmayan çeşitli siyasi hareketlerin popülist olarak adlandırılmasına neden olurken, kavramların hareketlere veya liderlere göre değişen içeriğini görmezden gelmek de daha radikal çeşitli hareketlerin görece meşru bir zemine taşınmasına fayda sağlamaktadır. Popülizmi zayıf bir ideoloji olarak ele alan yaklaşım "halk" gibi popülizmin merkezinde yer alan kavramları belirli bir politika içeriğine yerleştirmeye çalışırken, kavramın kendisi çeşitli kriterlere göre genişleyebilmekte ve daralabilmektedir. Kavramların bu şekilde esnek kullanımı ve açıklığı popülizmin kendi başına bir ideoloji olarak gelişmesini engellerken, popülizmin tutarlı bir politikalar dizisine dönüşmesini engelleyen şey temel kavramlarının aşırı derecede tartışılabilir olmasıdır (Stanley, 2008: 107). Halk ve elit kavramlarının farklı anlamlara gelebilmesinin yanında çağdaş popülizmi diğer hareketlerden ayıran ve ideolojik yaklaşımların eksikliğini ortaya çıkartan en önemli özellik bu merkezi kavramların hem değişen anlamlarını hem de karşılıklı ilişkilerini şekillendiren yardımcı unsurların bulunmasıdır. Bu unsurların başında ise çağdaş popülizmi erken popülist hareketlerden ayıran farklılıkların başında gelen katı antagonistik yapısı ve çeşitli grupları ve iş birliklerini kısıtlayan politik tarzı belirleyen ve çağdaş popülizme içkin olarak bulunan ahlakçılık gelmektedir.

Popülizmin temel unsurları arasında bulunan halk ve elit karşıtlığı, bu iki kutbun farklı koşullarda çeşitli iş birlikleri sağlamasının önüne geçecek şekilde ahlakçılığa dayanmaktadır. Belirli açılardan basitliğini ve programatik yoksunluğunu keskin antagonist karakterini oluşturan ahlakçılığına borçlu olan popülizm, elitler ve halk

arasındaki karşıtlığı ampirik farklılıklarla değil doğrudan normatif ayrımlarla sağlarken, sunduğu Manihçi bakış açısı içerisinde yalnızca dostlar ve düşmanlar bulunmakta ve saf kötü olarak gördüğü elitlerle uzlaşmayı imkansız hale getirmektedir (Mudde, 2004: 544). Sıradan insanlar adına konuştuğunu iddia eden popülizmin ayırt edici ortak özellikleri arasında halk egemenliğine öncelik verilmesi ve seçkincilik karşıtlığı bulunduğu kadar, popülizm muğlak ve ahlakçı karakteri nedeniyle çeşitli biçimlerde ortaya çıkmakta ve hem sağ hem de sol ideolojik kutuplar tarafından kolayca araçsallaştırılmaktadır (Bugraic, 2019: 392). Popülizmin belirli bir duygu veya belirli politikalar dizisi ile ilgili olmaktan çok siyasetin belirli bir ahlakçı tahayyülü olduğunu savunan Mülller'e göre, halk saf ve tamamen birleşik olarak algılanırken, elitler ve azınlıklar yozlaşmış ve ahlaksız olarak algılanmaktadır (2014: 485-6). Siyasi dünyayı ahlak üzerinden tanımlayan popülizmin diğer elit karşıtı gruplardan farkının ahlakçılığın yanında çoğulculuk karşıtı olduğunu belirten Mülller, popülizmin bu ahlakçı ve çoğulculuk karşıtı tutumunun hem halkın yalnızca popülistler tarafından temsil edildiğini iddia etmelerine hem de siyasal rakiplerinin ahlaksız ve yozlaşmış seçkinlerin bir parçası olduğuna ve meşru olmadığına inanmalarına yol açtığını ifade etmektedir (2017, 36). Bu türden bir ahlakçılık demokratik kurumsallığı zayıflattığı kadar, iktidardaki popülistlerin fiili kayırmacılıklarını da meşrulaştırmakta ve temiz bir ahlaki vicdana sahip kitlesel kayırmacılığı savunan popülizmin devletin kendisini sömürgeleştirme eğilimine zemin hazırlamaktadır (Mülller, 2014: 489). Fakat popülizmi yalnızca koyu bir ahlakçı dünya görüşünün ortaya çıkardığı keskin antagonistik karakteri üzerinden incelemek, özellikle Avrupa'daki popülist hareketlerin ve partilerin yalnızca sağ popülistlerle sınırlandırılmasına yol açabilirken, ahlakçılığın merkezi önemini görmezden gelmek de popülizmin politik eylem biçimlerine yönelik analizleri eksik bırakabilmektedir.

Popülizmde elit karşıtlığı bağlamında içkin olarak bulunan ahlakçılık, solcular ve liberallerin parçalanmış bir anlatı olan ilerleme fikrinin bir alternatifini bulamadığı için bir semptom ve iktidar veya siyaset karşıtlığı olarak ortaya çıkan siyasi ahlakçılık veya ahlakileştirme siyasetinden (Brown, 2010: 34-6) farklı olarak siyasetin kendisini hedef almamakta ve politik olarak hareketsizleştirmek yerine harekete meşru bir zemin hazırlamaktadır. Siyasetin kendisinden çok politik alanı ahlakileştiren popülizm, siyasetin kendisini halk adına ahlaki olarak yozlaşmış olduğunu iddia ettiği elitlerden kurtarmayı hedeflemekte ve ahlakçılığı siyasi rakiplerini bir suçlama aracı olarak

kullanmaktadır. Bu araçsallaştırma hem popülistlerin temsil iddialarına ahlaki bir nitelik kazandırmasına yol açarken, hem de bu ahlaki temsili meydana getiren ortak iyi üzerinden (Müller, 2017: 54-7) popülizmin diğer önemli bir unsuru olan lider merkeziliği güçlendirmektedir.

Mudde popülist aktörlerin artan başarısının güçlü parti liderlerine yönelik genel eğilimden ve liderler ile destekçileri arasındaki giderek gelişmekte olan doğrudan iletişimden kaynaklandığını belirtse de karizmatik lider özelliğinin popülizmin tanımlanmasını basite indirgediğini ve kolaylaştırdığını belirtmektedir (2004, 545). Fakat popülizmi iktidarı kazanmanın yöntem ve araçlarını uygulayan politik-stratejik bir yaklaşım olarak ele alan Weyland'a göre lider merkezilik popülizmi anlamının önemli unsurlarından biri olmakla birlikte, insanlar eyleme geçemeyecek kadar şekilsiz ve heterojen oldukları için sözde failliklerini halkın iradesini yerine getirdiğini iddia eden ve etkili bir şekilde istediği kararı veren bir lidere emanet etmekte ve kimlik aracılığıyla sağlanan bu temsil kurgusu lidere olağan üstü bir serbestlik vermektedir (2021: 185-6). Popülistlerin eylemlerine ve siyasi gücü nasıl takip edip sürdürdüklerine odaklanan bu yaklaşıma göre lider, popülizmin kurumsal zayıflığını ve destekçileri ile arasındaki bağların kararsızlığını giderebilmek adına tehlikeli düşmanlara saldırmakta ve destekçilerini çeşitli görevler veya davalar için harekete geçirerek bu bağları güçlendirmeye çalışmaktadır (Weyland, 2017: 50). Kurumsallaşma ile kaçınılmaz bir gerilim içerisinde bulunan popülizm, iktidara geldiği yerlerde rekabetçi bir otoriter rejim kurma eğiliminde olmakla birlikte, bu eğilim popülizmin kişisel plebisiter bir liderlik etrafında dönmesinden ve sınırsız failliği arzularından kaynaklanmakta, lider sürekli olarak kendini kanıtlama ve güçlenme çabasıyla kontrol ve denge mekanizmalarına saygısızlık ederek bunları ortadan kaldırmaya çalışmaktadır (Weyland, 2020: 391). Popülizmin itici gücünün ideolojik olmaktan çok politik olduğunu ve popülizmin bireysel bir politikacının etrafında dönen politik bir strateji olduğunu belirten Weyland'a göre, popülizmin özü insanların kendileri adına eylemde bulunduğunu iddia eden bir lideri takip etmelerine dayanmakta ve tipik bir popülist hareket halktan kaynaklanan gücü halkla özdeşleşen lidere devretmeyi amaçlamaktadır (2017: 54-6).

Popülizmi zayıf merkezli bir ideoloji olarak ele alan yaklaşım popülist fikirlerin çok çeşitli aktörler tarafından benimsenebileceğini dikkate alırken, popülizmi politik bir strateji olarak elen alan yaklaşıma göre kişisel bir liderliğe dayanan popülizm bireysel bir

politikacının etrafında dönen siyasi bir stratejidir (Moffitt, 2020: 15). Politik-strateji yaklaşımı popülizmin dışı dönük olarak örgütsel biçimlerini ve iktidardaki eylemlerini özellikle Güney Amerika ve Asya kıtasındaki örnekler üzerinden oldukça iyi açıklamakla birlikte, popülist lidere yapılan aşırı vurgu popülist örgütlenmenin iç dinamiklerini ıskalamakta ve popülist lider ve onu destekleyenler arasında yukarıdan aşağıya tek taraflı bir bakış açısı oluşturmaktadır. Popülizm olgusu açısından liderin konumu kadar kendisini destekleyenlerle girdiği özel ilişkilene biçimleri ve bu destekçilerin neden başka bir lideri takip etmek yerine popülist lideri takip ettiği de önemlidir. Diğer yandan popülizm örneğinde olduğu gibi her tür politik davranış biçiminin basitçe strateji altında toplanması, popülizmin demagoji, aşırı vaatlerde bulunma ve seçmenlerin duymak istediklerini söyleme eğilimleriyle eş tutulmasına yol açmaktadır (Aslanidis, 96: 2015). Söylemlerin değil, eylemlerin belirleyiciliğini dikkate alan politik-strateji yaklaşımı (Weyland, 2021: 188) her ne kadar giderek popülist eğilimleri daha fazla sahiplenen rekabetçi otoriter rejimlere dair geniş bir açıklama sunsa da popülizm olgusunun kendisine dair açıklamaları yetersiz kalmaktadır.

Popülizm olgusunu farklı coğrafyalardaki çeşitli biçimleriyle ele alabilmek için hem söylemlerin hem de eylemlerin birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda hem söylemleri hem de eylemleri dikkate alarak popülizmi politik bir tarz olarak ele alan yaklaşım çağdaş popülizmi, kavramın öneminin ve gücünün kaynaklandığı politik olanı dönüştürme kapasitesini şekillendiren performatif boyutlarıyla incelemektedir. Popülizmi politik bir tarz olarak ele alan yaklaşıma göre, çağdaş siyasetin yoğun bir şekilde medyatize edilmesi ve stilize olması nedeniyle estetik ve performatif özellikler giderek önem kazanmış (Moffitt ve Tormey, 2013: 388), tarz ve performans siyasetin merkezine taşınarak siyasi aktörlerin başarılı olabilmek için kamusal, özel ve kurumsal alanlarda medyatik kanallar aracılığıyla kendilerini yansıtmalarını ve görünür kılmalarını zorunlu hale getirmiştir (Moffitt, 2016: 39). Bu yaklaşıma göre medyatik hale gelen siyasi yarışmalarda tarz faktörü seçmenler açısından en az politika, ilke veya parti kadar önemlidir (Disch, 2020: 106). Yalnızca politik eylem ve söylemin bir boyutunu belirtebilen ve ancak bir tür sosyal ve politik seferberlik olarak kavramsallaştırılabilen popülizm ise siyasi bir rejimi somutlaştıramayan ve belirli ideolojik boyutu içermeden çeşitli ideolojik çerçevelere uygulanabilen politik bir tarz olarak (Taguieff, 1995: 9) tüm biçimleriyle medyalaşan siyasetle ve medya mantığının eğilimleriyle merkezi siyasi

temsil ve karar alma süreçlerini en etkili şekilde birleştirebilen siyaset yapma biçimi haline gelmektedir (Moffitt, 2016: 75).

Küreselleşme olgusunun 1990'lı yıllarda teknolojik gelişmelerle birlikte ekonomik ve sosyal alanda yarattığı değişimler siyaset alanını da etkilemiş, geleneksel ana akım partileri de bir dönüşüm sürecine sokmuştur. İdeolojik bölünmelerin azalması, sınıf karakterinin yerinden edilmesi ve seçmenlerin geleneksel parti siyasetine yabancılaşması gibi dönüşümler bir yandan ana akım siyasetin meşruiyetini zedelerken bir yandan da siyasetin artan estetizasyonu tarzların siyaset deneyiminde daha fazla yankı uyandırmasına neden olmuştur (Moffitt ve Tormey, 2013: 387). Popülizmi politik bir tarz olarak gören yaklaşım ise performansa vurgu yaparak hem çağdaş popülizmin doğasında var olan teatrallığı yakalamaya çalışmakta hem de popülizmin temsil mekanizmalarını odak noktası haline getirmektedir. Temsil biçimleri yerine performans üzerinden temsil mekanizmalarına odaklanan bu yaklaşım dolayimli canlandırmalar, televizyon performansları, mitingler, konuşmalar, yerel dil ve belirli kıyafetlerin kullanımı gibi olgular üzerinden popülist temsilciler ve halk arasındaki etkileşimi inceleyerek karşılıklı olarak "halkı mevcut hale getiren" popülist mekanizmanın etkinliğini incelemektedir (Ostiguy ve Moffitt, 2020: 51). Bu bağlamda politik tarz yaklaşımı popülizmi ikili bir kavram olarak değil, aşamalı ve siyasi aktörlerin sıklık ve yoğunluk açısından az çok kullanabileceği bir kavram olarak ele almaktadır. Popülizmi belirli bir kategori içerisine alarak bu kategoriye giren aktörleri karşılaştıran ve anlamlandıran ideolojik yaklaşımın aksine, popülizmi politik bir tarz olarak ele yaklaşım kavramı daha genel bir fenomen olarak incelemekte (Moffitt, 2020: 20), doğrudan popülist olarak kabul edilen aktörlerin popülizmle bağdaşmayan yanlarını ayırttığı gibi, popülist olmadığı varsayılan aktörlerin de popülist eğilimlerini ortaya koymaktadır.

2.1.2. Politik Bir Performans Olarak Popülizm

Politik tarz yaklaşımı yoğun bir şekilde medyatize edilmiş ve stilize olan çağdaş siyasi manzaranın hatlarına odaklanarak popülizmi daha çok icra edilen ve sahnelenen bir tarz olarak ele almaktadır (Moffitt ve Tormey, 2013: 388,390). Popülizmi doğrudan liberalizmin, çoğulculuğun veya demokrasinin karşısına yerleştirmek ya da kavramı çeşitli merkezi ikililikler üzerinden incelemek yerine belirli bir performans tanımı üzerinden politik aktörlerin popülist siyaset yapma biçimlerini ortaya koymaktadır.

Geleneksel olarak popülizmin demagoji, manipülasyon ve otoriterlikle ilişkilendirilen normatif varsayımlarını reddeden politik tarz yaklaşımı, popülizmi yukarıdan aşağıya lider merkezli değil, ilişkişel olarak incelemektedir (Ostiguy vd., 2020: 4). Popülizmi ilişkişel olarak incelemek ve kademeli bir şekilde ele almak siyasi partileri kolayca popülist veya popülist olmayan olarak sınıflandırmak yerine, popülist unsurların ideolojik yelpazeye nasıl dağıldığını ve yoğunluklarının zamanla nasıl değiştiğini göstermektedir (Aslanidis, 2015: 95). Çeşitli aktörlerin popülist olup olmadığını inceleyen ideolojik yaklaşımın aksine, popülizmi bir derece meselesi olarak gören politik tarz yaklaşımı popülist bir vakayı neyin oluşturduğunu daha geniş bir perspektifle inceleme eğilimindedir (Moffitt, 2020: 22). Her ne kadar popülizm çalışmalarında bazı aktörler doğrudan popülist olarak kabul edilse de çağdaş siyaset alanı çoğu ana akım siyasetçiyi de zaman zaman popülist repertuardan yararlanmak zorunda bırakmaktadır. Bu yaklaşım popülist politikacıların popülist tarza nasıl girip çıkabileceğinin yanında, popülizm ile ana akım siyasetin popülist müdahalelerini arasındaki farkı ortaya koymakta ve ana akım bir politikacının popülist olarak damgalanmadan popülist üsluba ne kadar yaklaşabileceğini göstermektedir (Moffitt ve Tormey, 2013: 393). Diğer yandan popülizmi politik bir tarz veya bir performans olarak ele alan yaklaşımın üslup merkezli analizleri çoğu zaman popülizmi bir söylem olarak elen yaklaşımla benzerlik göstermektedir. Fakat popülizmi politik bir performans olarak ele alan yaklaşım söylemler kadar davranış kalıplarını da dikkate almakta ve söylemleri davranış kalıplarıyla birlikte değerlendirmektedir.

Politik tarz yaklaşımı her ne kadar dil kullanımı, konuşma, yazılı metinler ve benzeri söylemsel özellikteki performatif unsurlara odaklansa da söylemsel yaklaşımın dikkate almadığı imajlar, benlik sunumu, beden dili, tasarım ve sahneleme gibi estetik ve performatif unsurları da analizinin bir parçası haline getirerek söylemsel yaklaşımın ötesine geçmektedir. İki yaklaşım arasındaki ayrım politik tarz yaklaşımının içeriğe olduğu kadar, bu içeriğin sunulma, çerçeveleme, icra edilme, canlandırma veya yayınlanma yollarını da incelemesinden kaynaklanmaktadır (Moffitt, 2016: 40). Bu bağlamda popülizmi politik bir tarz olarak ele alan yaklaşım popülizmin sosyokültürel, performatif ve duygusal boyutlarının da nasıl işlediğini hesaba katmaktadır (Moffitt, 2018: 7). Popülist performansın sosyokültürel ve duygusal boyutlarıyla birlikte ele alınması bir yandan çeşitli popülist aktörlerle destekçileri arasındaki etkileşimin özgün boyutlarını inceleme fırsatı yaratırken bir yandan da dünyanın farklı bölgelerinde siyaset

alanında baskın hale gelen popülizmin evrensel boyutlarını anlamak için belirli temel özellikleri ortaya koymaktadır. Bu temel özelliklerin merkezinde diğer yaklaşımlarda olduğu gibi elitlere karşı halka hitap etmek bulunurken, politik bir tarz olarak popülizmin ayırt edici temel özellikleri arasında ise “kaba davranışlar” ve kriz, çöküş veya tehdit vurgusu yer almaktadır (Moffitt, 2016: 148).

Farklı ideolojileri benimseyen popülist aktörlerin aralarında halk ve elit gibi popülizmin merkezi kavramlarını kullanma açısından farklılıklar olduğu gibi, benzer ideolojileri benimsemesine rağmen dünyanın farklı bölgelerindeki popülist aktörlerin kullandığı kavramlar da anlam ve kapsayıcılık bakımından farklılık göstermektedir. Bu durum çoğu zaman birbirinden farklı ideolojilerin popülist performansından kaynaklandığı gibi, popülist performansların birbirinden farklı sosyolojilere hitap etmesinden de kaynaklanmaktadır. Popülist performansın üç gerekli ve yeterli temel özelliğinin ortaya konulması ise dünya çapındaki bir dizi farklı çağdaş popülizm örneklerini birbirine bağlayarak popülist tarzın anlık bir görüntüsünü vermektedir (Disch, 2020: 105). Bu temel özellikler popülizmin merkezinde bulunan kavramların önüne geçmektense, bu unsurların hem birbirleriyle hem de kendi içlerinde hangi mekanizmalara bağlı olarak nasıl işlediğini göstermektedir. Örneğin politik-strateji yaklaşımının popülist lider etrafında dönen analizlerinin yerine, performans odaklı yaklaşım popülist liderin toplumsal olanla girdiği ilişkiyi her iki açıdan da ele almaktadır. Politik bir tarz yaklaşımındaki popülist lider özellikleri, sözleri ve belirli uygulamalarını içeren performansı aracılığıyla öfkeyi toplumsal bir öteki üzerine yoğunlaştırarak, politik olarak arzu edilen toplumsal bölünmeyi sağlamaktadır (Ostiguy ve Moffitt, 2020: 63-4). Fakat bu yalnızca popülizmin dönüşen çağdaş siyaset ve medya alanlarına doğasında var olan teatrallik nedeniyle başarılı bir şekilde uyum sağlamasıyla değil, aynı zamanda popülizmin halka yönelik çekiciliğinin altında yatan temsil ve performans mekanizmalarından kaynaklanmaktadır (Moffitt, 2016: 10-1).

Popülizm dünyanın farklı bölgelerindeki başarısını ana akım siyasetin başarısızlığının yanında, seçmenle kurduğu sosyokültürel yakınlığa da borçludur. Bu tür başarılı siyasi kimlikler yaşanan toplumsal farklılıkların etkileşiminde yaratıldığı gibi, popülizm mevcut toplumsal ilişkilerden ve eşitsizliklerden de beslenmektedir (Ostiguy vd., 2020: 7). Seçmenler veya izleyiciler popüler konulara çağrılmayı bekleyen sessiz kitleler olmamakla birlikte, iddiaları kabul eden, reddeden veya değiştirmeyi seçen faillerdir

(Ostiguy ve Moffitt, 2020: 52). Popülizmi performatif bir ideoloji olarak kavrayan Kissas'a göre performans olarak popülizm politik öznelliklerin iletişimsel-söylemsel bir canlandırması ve bir halkı önceden var olan anlamlarını duygusal olarak yönlendirerek ve yeniden bağlama yerleştirerek halkın ve düşmanlarının politik öznelliğinin kurulmasıdır (2019: 269). Dolayısıyla politik bir tarz içindeki performans, yalnızca popülist liderin pasif bir izleyiciyle tek taraflı bir ilişkisi değil, izleyicinin öznelliğini yaratabileceği ve değiştirebileceği bir geri bildirim döngüsü olarak işlemektedir (Moffitt ve Tormey, 2013: 389). Bu bağlamda tarz yalnızca medya ve siyaset ilişkisi bağlamında değil, toplumda derin kökleri olan öfke, küskünlük ve sosyokültürel farklılıkları da göstermektedir (Ostiguy ve Moffitt, 2020: 64). Politik tarz, popülizmin içeriğiyle ya da popülizmin kullandığı politik örgütsel biçimlerle doğrudan ilgilenmek yerine, popülist liderlerin ve destekçilerinin performans üzerinden nasıl etkileşime girdiğini inceleyerek popülizmin hem içeriğinin hem de politik örgütlenme biçimlerinin karşılıklı olarak nasıl meydana getirildiğini ortaya koymaktadır.

Çağdaş siyasette giderek yaygınlaşan bir şekilde içerik ve stilin birbirine karşına, etkileşime girme ve birbirleri adına anlam üretme eğilimine dayanan politik tarz yaklaşımı (Moffitt ve Tormey, 2013: 387-8) popülizmin en iyi ifadesini siyasi performansın görsel ve işitsel yönlerinin iletilmesine izin veren iletişim kanalları aracılığıyla bulduğunu savunmaktadır (Moffitt, 2016: 85). Performatif bir tarz olarak popülizm bu anlamda siyasette söylenebilir ve yapılabilir olanı yeniden tanımlarken ve toplumda hangi davranışların kabul edilebilir olduğu noktasında bir tür aşırıya kaçan kültürel devrim yaratırken eylemin kendisinde ortaya çıkmaktadır (Ostiguy vd., 2020: 8). Eylemin kendisinin siyasal alanı bu türden derin bir şekilde etkilemesi ve dünyanın çok farklı yerlerinde ciddi karşılıklar bulması, popülist performansın zaten var olan toplumsal hatlarda bir karşılığının olmasından kaynaklanmaktadır. Popülist lider ve destekçileri arasında kurulan bağlantı hem sosyokültürel hem de politik kültürel bir bileşen sergilerken, popülizmin ortaya çıkardığı siyasi ilişki biçimleri sosyokültürel olarak toplumun belirli kesimlerinde yankılanan ve olumlu karşılanan “düşük” veya “alçak” çekicilikler üzerine kurulmuştur (Ostiguy, 2017: 73). Seçmenler veya izleyiciler için popülist performans hali hazırda birçok problem için sorumlu tuttıkları ve giderek uzaklaştıkları geleneksel ana akımın siyaset aktörlerinden tam tersi bir pozisyonda

konumlanmakta ve kendi özgün performansı üzerinden ana akım siyaset ve seçmenler arasındaki mesafeyi daha belirgin hale getirmektedir.

Ostiguy'ın popülist performansı incelemek için kullandığı yüksek ve düşük kavramları herhangi bir sosyal sınıfı nitelendirmek yerine, belirli ilişki kurma biçimlerini işaret eden politik çekicilikler veya kimlikler olarak söylemler ve aksan, dil düzeyi, beden dili, jestler ve giyim tarzları gibi konuları içermektedir (2009: 5,20). Bu ayırım hem sosyokültürel hem de politik kültürel farklılıklara dayanmakta ve siyasi alana olduğu kadar, toplumun ve kültürün çeşitli yönlerine de uzanmaktadır (Panizza vd., 2020: 261). Bu bağlamda politik tarz yaklaşımı performansın belirli yönlerini yüksek/alçak ekseninde incelerken, bu ayırımı sosyokültürel ve politik kültürel bileşenleri üzerinden ele almaktadır:

1. Sosyokültürel bileşen görgü, tavır, konuşma, kıyafet seçimi, kelime dağarcığı ve zevkleri kapsarken, yüksek eksendeki kişiler kendilerini iyi huylu, düzgün, sakin ve hatta kitap kurdu olarak sunmakta, alçak eksendeki kişiler ise argo ve yerel ifadeler içeren bir dil kullanmakla birlikte daha olduğu gibi tavırlar ve daha popüler beğeniler sergilemektedir.
2. Politik kültürel bileşen siyasi liderlik ve yönetimde istenilen karar verme biçimleriyle ilgiliyken, yüksek ekseninde resmi, kişisel olmayan, yasal ve kurumsal otorite modelleri desteklenmekte, alçak ekseninde ise politik çekicilikler kişisel ve güçlü liderliği vurgulamaktadır (Ostiguy, 2009: 5-8).

Popülizmi siyasette “düşüklerin gösteriş yapması” olarak tanımlayan Ostiguy'a göre, alçak eksenin politik kültürel ve sosyokültürel yönleri birleşerek halk ile popülist bir ilişki biçimini oluşturmaktadır (Ostiguy ve Moffitt, 2020: 50-1). Yüksek/alçak eksene göre yüksek eksenindeki politik aktörler daha sakin, kibar ve daha rasyonalist veya etik yönelimli bir söylemi tercih ederken, daha katı, ciddi, sıkıcı ve daha mesafeli görünmekte, alçak eksenindeki politikacılar ise kamusal alanda daha özgür olma eğiliminde ve kaba veya popüler bir dil kullanmaya daha yatkındır (Ostiguy ve Roberts, 2016: 30).

Yüksek/alçak ekseninin önemi popülist performansın etkileşim mekanizmalarını açıklamasının yanında, politik alanda bu eksene koşut bir biçimde oluşan popülizm/anti-popülizm ayrımını bir kutuplaşma olarak ortaya koymasından kaynaklanmaktadır. Popülist performansın temel özellikleri arasında yer alan kaba davranışların karşılığı olan alçak eksen yerellik duygusu ile karakterize edilirken, anti-popülist yüksek eksen uygun

tavrırlı bir kozmopolitlik duygusu ile karakterize edilmektedir (Moffitt, 2018: 6-7). Bu kutuplaşma yüksek/alçak eksenin politik kültürel bileşeninde kişisel otoriteye karşı kişisel olmayan otorite olarak ortaya çıkarken, alçak eksenindeki popülist aktör yüksek eksene göre halka çok daha yakın olduğunu ve onları daha iyi temsil ettiğini iddia etmektedir (Ostiguy, 2009: 8-9). Bu yakınlık ve daha iyi temsil iddiası ise popülist performansın yüksek eksenin uygun tavırla siyaset yapma biçimleriyle kurduğu düşmanca ilişkiler üzerinden daha da güçlenmektedir (Ostiguy vd., 2020: 6). Yakınlığa yapılan performatif vurgu popülistlerin insanların “olduğu gibi” temsilinin bir temsilini antagonist bir şekilde gerçekleştirirken (Ostiguy, 2017: 74), popülizmin siyasi ilişki biçimleri popülist lider ve onun sosyal tabanları arasında yankı uyandırma kapasitesine sahip alçak kültürel çekicilikler aracılığıyla şekillenmektedir. Her ne kadar popülizm belirli bir antagonizma barındırsa da halkın algılarıyla yankılanmayan bir antagonizma popüler kimlik oluşturma gücünü kaybetmektedir (Panizza vd., 2020: 270).

Popülist performans her özgün siyasal alanda ancak yine o alanla uyumlu bir performansla mümkün ve başarılı olabilmektedir. Yüksek/alçak eksen yalnızca yüzeysel bir evrensel tarzla değil, bir toplumun tarihi, farklılıkları, kimlikleri ve kırgınlıklarıyla derinden bağlantılıdır. Her toplumun bir lider adayında nelerin çekici ve ahlaki açıdan kabul edilir olduğuna dair farklı kriterleri bulunmakla birlikte, yüksek/alçak eksenindeki siyasi çekicilikler seçmenlerin siyasal aktörleri güvenilir ve “bizden biri” olarak tanınmasına izin vermektedir (Ostiguy, 2009: 5; 2017: 77). Bu bağlamda popülist lider performansı halkın cazibesıyla uyumlu şekilde, kendini alçak bir eksen ve düşmanca bir şekilde ifade eden kişidir (Ostiguy ve Moffitt, 2020: 64). Popülist performansın kendisini düşmanca bir şekilde ifade etmesi ise toplumsal bir güvensizliğin değil, belirli bir hatta oturan antagonizmanın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çekicilikler, farklı politik tarzlara işaret etse de “aynılık varsayımına dayalı bir sosyal güven duygusunu yaratmaya katkıda bulunan, toplumdaki benliğin tanınabilir sosyal yönlerinin kamusal tezahürleri” (Ostiguy, 2017: 80) olarak işlemektedir. Düşmanca tavırlar zaten toplumsal bir kesimle arasında mesafe bulunan ana akım siyaset aktörlerini veya öteki olarak elit bir grubu hedef aldığı için, izleyiciler arasında yankılanmakta ve bir yakınlık duygusunu geliştirmektedir.

Popülist performansın ana akım siyaset için yıkıcılığı yalnızca farklı politikaları, ideolojileri veya söylemleri dile getirmesinden değil, popülist liderin kendini medyada

düşmanca bir performans ile aldığı tepkiler üzerinden bu tür bir performans sergileyemeyecek olan elitlerden veya ana akım siyasi aktörlerden ayrıştırması ve “düzenin” dışında konumlanabilmesinden kaynaklanmaktadır (Moffitt, 2016: 61). Düşmanca tavırlar ve popülist performans küreselleşmenin ve neoliberal politikaların bazı toplumsal kesimlerde yarattığı kırılmaların ve buna bağlı olarak gelişen statü sorunlarının elitlere karşı uyandırdığı kızgınlıkta yankılanmakta (Rooduijn ve Akkerman, 2015: 196) ve görmezden gelindiğini düşünenler insanlar arasında bir çekicilik yaratmaktadır. Popülist performansın alçak eksendeki konumu, “kaba davranışlar” olarak, belirli siyasi kültürdeki uygun davranış veya ahlaki olana dair kuralları çiğneme yeteneği ve isteğine dayanmaktadır. Siyasi performansların politik alanda homojen, sınırlı ve aşamalı olarak yönetilebilir ve öngörülebilir görüldüğü bir çağda popülist liderlerin kaba davranışları çekici olabilmektedir (Moffitt, 2016: 61-2). Popülist lider ve destekçileri arasında taleplerin halkın yaşam koşullarından beslenen ve halk tarafından dile getirilip siyasallaştırılan dinamik bir ilişki bulunduğu (Panizza, Ostiguy ve Moffitt, 2020: 259) düşünüldüğünde yüksek/alçak ekseninde bir karşılığı olan kaba davranışların çekiciliği anlaşılmaktadır. Sağlam duygusal taahhütler ve keskin ahlaki yargılar içeren kültürel bölünmeleri özellikle güçlü yapan şey, politik olarak harekete geçirilebilmeleridir (Bonikowski, 2017: 189). Popülist performans ise kendini bu toplumsal kırılmaların üzerinden inşa ederek politik alanın kutbunu yeniden şekillendirmektedir.

2.1.3. Medyatik Bir Performans Olarak Liderin Estetizasyonu

Siyasetin medyatizasyonu ile popülist performansı koşut bir şekilde ele alan politik tarz yaklaşımı açısından medya ve medya çalışmaları merkezi bir rol oynamaktadır (Disch, 2020: 104). Bir performans olarak popülizme ve popülizmin kendini sunuş biçimlerine odaklanan bu yaklaşım popülist performansı hayata geçiren lider ve destekçileri arasındaki ilişkiyi hem siyaset alanının hem de medyanın dönüşümü üzerinden incelemektedir. Medyanın 1990’ların ortalarında başlayarak “piyasalaşması” ve medya bolluğu, her yerde bulunabilme ve parçalanma ile karakterize edilen medyatizasyonun üçüncü aşaması olarak yaşadığı dönüşüm (Manucci, 2017: 469) siyaset alanını da değiştirmiş ve iki alan birbirini çok daha fazla etkileyeme başlamıştır. Bu etkileşimin iki farklı versiyonu bulunurken, politize medya olarak ilk versiyon medyanın bağımsızlığının

neredeysse tamamıyla siyasi sistemin kontrolleri tarafından sınırlandırılmasına, medyatik bir siyaset olarak ikinci versiyon ise siyaset alanının tamamıyla medya mantığı tarafından sömürgeleştirilmesine işaret etmektedir (Corner ve Pels, 2003: 4). İlk versiyon iktidardaki rekabetçi otoriter eğilimlere sahip popülistlerin politik bir strateji olarak incelenmesiyle daha yakın bir ilişkili içerisindeyken, popülizmi politik bir tarz olarak ele yaklaşım özellikle ikinci versiyonu dikkate almaktadır.

Medya ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişimi siyasetin yaygın bir şekilde medyalaşmasına zemin hazırlarken, politikacıları partilerine daha az bağımlı hale getirmiş ve doğrudan halka hitap etme imkanlarını arttırmıştır (Brubaker, 2017: 371). Bireysel politikacıların siyasetin medyatizasyonu ile birlikte görece daha özgür bir hareket kapasitesine sahip olmasına rağmen ana akım partiler yoğun bir şekilde benzeşmeye başlamıştır. Diğer yandan hem siyasetin medyalaşması hem de ana akım partilerin giderek benzeşmesi izleyici olarak seçmenleri de dönüştürmüş ve yeni çekicilikler ortaya çıkartmıştır. Bu dönüşüm insanları belirli temaları ve duyguları muhteşem bir karakter ve tarzda yoğunlaştıran kamusal bireylerle ve ünlülerle özdeşleşme eğilimine yöneltirken, seçmenler giderek siyasi partiler ve programları yerine kişilere ve fikirlerine oy vermektedir (Corner ve Pels, 2003: 7). Hızlanarak tüm güne yayılan haber döngüleri siyaset alanında performansı daha merkezi bir konuma taşırken, politikacıların yansıtılan görüntüleri önerilen politikalardan daha fazla önemli hale gelmektedir. Sahte ünlüler haline gelen politikacılar açıklamalarından, protesto gibi siyasi olaylar ise içeriklerinden çok yeni stilistik özellikleriyle dikkat çekmektedir (Moffitt ve Tormey: 2013: 388).

Medyanın dönüşümüyle birlikte kültür, siyaset ve ekonomi arasındaki sınırlar bulanıklaşırken, bireyler toplumsal deneyimi özdeşleştikleri kamusal kişilikler üzerinden anlamlandırmaktadır. Bu “ünlü” veya “medya” kültürü aynı anda bir estetikleştirme ve duygusallaştırma süreci olan diğer sosyal alanlarda bir tarz devrimini zorlayarak bu farklılaşma sürecinin enerji kaynağı olarak hareket etmektedir (Corner ve Pels, 2003: 8). Diğer yandan bu dönüşüm yalnızca kültür, siyaset ve ekonomi arasındaki sınırları değil, bilgi ve eğlence arasındaki sınırları da bulanıklaştırmakta ve bilgi-eğlence çağdaş kitle iletişim araçlarının merkezi bir özelliği haline gelmektedir. Farklı politikalar siyasi tartışmaların odağından çıkarken, rekabet önde gelen kişilikler arasında gerçekleşmekte ve siyasi aktörler onlara medyada görünürlük sağlayacak tarzları benimsemektedir

(Manucci, 2017: 470). Bu anlamda siyasi alanın piyasalaşması siyaseti de ünlüler ve skandallara aç bir şirket medyasına yaranma çabasına dönüşmektedir (Brown, 2018: 47-8). Bireylerin siyasi liderlik isteklerini de dönüştüren bu sürecin daha fazla performansa dayalı hale gelmesi, kitle siyasetinin iletişimsel bolluk tarafından medyatize edilmesinden kaynaklanmaktadır. Medya mantığının eğilimleriyle hem temsil hem de karar alma süreçlerinde yaşanan değişime geleneksel siyasi partilerden daha fazla uyum sağlayan popülist performans için siyasetin medyatizasyonu ise mükemmel bir medya-politik biçim yaratmaktadır (Disch, 2020: 105).

Medyalaştırmanın bu aşaması, birçok medya kuruluşunu reklam gelirleri için sansasyonel ve yüzeysel haberlere daha fazla önem vermeye zorlamaktadır. Mudde'ye göre bu durum medyanın bağımsızlaşması ve ticarileşmesinden kaynaklanırken, medya siyasi haberlerde de olumsuz ve sansasyonel unsurlara odaklanmaktadır (2004: 553). Hükümet faaliyetleriyle de uyumlu olan bu süreç, birbirinden bağımsız olaylar koleksiyonu haline gelen siyasetin bir önceki karmaşıklığı belleklerden silmek için kamusal dikkati üzerine çekmesi gereken skandal ihtiyacını (Bauman, 2001b: 362) da karşılamaktadır. Bu anlamda siyasi iletişim açısından aşırı seslerle ve yeni meydan okumalarla daha fazla şekillenen anti-elitist bir gündem popülist söylemleri de daha fazla yaymaktadır (Manucci, 2017: 470). Popülist performansın medya mantığının kişiselleştirilen, klişeleştirilen ve duygusallaştırılan unsurlarıyla, dramtizasyonu, kutuplaşması ve çatışmayı önceleyerek halk-elit karşıtlığını derinleştiren kaba tavırları son derece uyumlu hale gelmektedir (Moffitt, 2016: 75). Medya ve siyaset alanlarındaki bu değişimler popülist figürlerin çok sayıda farklı ve özel okumasını çoğaltan izleyicilerin parçalanmasına, haber kaynaklarının aşırı partizanlığına ve filtre balonlarının kalınlaşmasına neden olurken, liderin anlamının “taşan” doğasını teşvik ederek yoğunlaştırmıştır (Ostiguy ve Moffitt, 2020: 65). Popülist lidere ortaklaşa verilen bu belirli bir aura çağdaş siyasetin kişiselleşen “başkanlık” ve “ünlüleştirme” eğilimlerinden kaynaklanırken, bu iki eğilimi yine liderin olağanüstülüğüne ilişkin algıyı da beslemektedir (Moffitt, 2016: 56). Bu algı bir “taşan gösteren” olarak popülist liderin anlamının çok yönlü, aşırı ve farklı okumalarına dayanmakta ve tutarlı olması gerekmeyen bu anlamların fazlalığı bu algıyı daha da güçlendirmektedir (Ostiguy ve Moffitt, 2020: 53, 56). Destekçilerinin duygusal odağının merkezi figürü ve aynı zamanda muhaliflerin tümünün nefretinin merkezi haline gelen popülist liderin (Moffitt, 2016: 52),

sıradanlık ve olağanüstülük arasındaki denge ilki anlaması, konuşması ve hissedebilmesi açısından “bizim gibi” ve ikincisi yetenek ve başarıda bizden çok daha iyi bir “ego ideali” olan iki özelliğin eşzamanlı birleşimine dayanmaktadır (Ostiguy ve Roberts, 2016: 42).

Medya mantığının siyaset alanını ele geçirmesi popülist lideri daha fazla ön plana çıkartırken, popülizmde içsel olarak bulunan ve merkezi bir özellik olan kriz performansı da popülist lideri medya mantığına uygun bir şekilde rakiplerine göre daha görünür kılmaktadır. Popülistlere halk ve elit karşıtlığını yaratarak kendilerini egemen halkın sesi olarak sunması yardımcı olan kriz performansı, bu anlamda güçlü liderliği meşrulaştırdığı gibi yalnızca popülist lider tarafından bir kriz duygusu olarak gerçekleştirilmemekte, devamlı olarak da sürdürülmektedir (Moffitt, 2016: 115). Popülistlerin sıklıkla kullandığı güvenikleştirme mantığının da işlemesine yardımcı olan kriz performansı, güvenikleştirme mantığı gibi halkı harekete geçirmek ve düzene karşı birleştirmek için korku, aciliyet ve istisnai bir politikadan yararlanmaktadır (Wojczewski, 2019: 14). Yalnızca geleneksel medya değil, sosyal medya da bu tür bir kriz performansının güçlü bir şekilde işleyebilmesi için zemin hazırlamaktadır. Sosyal medya, siyasi hırslar ve davranışlar üzerinde asgari de olsa bir kontrol işlevi gören geleneksel medyayı atlayarak, politikacıların seçmenleri doğrudan harekete geçirmesine olanak tanımaktadır (Grzymala-Busse, 2017: 4). Medyanın giderek kanıtlara dayalı fikirler etrafında şekillenen gerçek bir siyasi tartışma sağlamak yerine kısa ve basit cümleleri vurgulama eğilimi (Manucci, 2017: 474) sosyal medyada daha fazla ön plana çıkmakta ve performans doğrudan izleyiciye aktarılabilir.

Politik aktörlerin düşüncelerini veya politikalarını geleneksel medyaya göre daha dolaysız aktarabildikleri sosyal medya, performansı sergileyenle izleyici arasındaki ilişkiyi daha etkin hale getirerek politik performansın hem etkileşime girerek dönüşme kapasitesini arttırmakta hem de izleyiciler arasında içselleştirilerek yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Birçok sosyal medya uygulaması izleyici politik aktörlerle buluştururken, seçmenlerin de kendi adlarına yapılan temsil iddialarına etkin bir şekilde “cevap” verebilmesinin önünü açmaktadır (Ostiguy ve Moffitt, 2020: 66). Bu durum popülist kriz performansının yalnızca yayılmasını değil, destekçilerin de kendi alanlarında bu performansı “somut” bir hale getirmesini sağlamaktadır. “Soyut” ve sahnelenen bir kriz performansı, destekçilerin etkin katılımıyla “somut” ve sürdürülebilir bir biçimde “hayat” kazanmaktadır. Bu bağlamda sosyal medyanın politikacılarla destekçileri arasındaki

sağladığı doğrudan iletişim kadar, yaygınlaşmasına zemin hazırladığı yalan haberler de (Grzymala-Busse, 2017: 5) kriz performansına güç kazandırmaktadır. Bu güç ise popülist kriz performansının işleme mekanizması ile giderek popülist iletişim tarzıyla benzeşme gösteren medyanın siyaseti ele alış biçiminin birbirini beslemesinden kaynaklanmaktadır.

Popülist kriz performansı sırasıyla; başarısızlığın tanımlanması, daha geniş çerçeveye bağlanarak kriz düzeyine yükseltilmesi, krizden sorumluların ve “halkın” ayrıştırılması, performansın medya aracılığıyla yayılması, basit çözümler ve güçlü liderliğin sunulması ve krizin yayılmaya devam edilmesi şeklinde ilerlerken (Moffitt, 2016: 117), medyanın giderek eşleşme eğilimi gösterdiği popülist siyasi iletişim tarzı da basitleştirme, dramatisasyon, yüzleşme, olumsuzluk, duygusallaştırma, kişiselleştirme ve görselleştirme ile karakterize edilmektedir (Brubaker, 2017: 371). Olumsuzluğa odaklanma, her türlü başarısızlığın daha fazla ön plana çıkartılarak devamlı gündeme getirilmesine neden olurken, yalan haberler dahi bu tür bir olumsuzluğun parçası olarak gündemde tutulabilmektedir. Basitleştirmeyle birlikte ele alındığında herhangi bir başarısızlık birtakım indirgemelerle hızlıca tanımlanabilmekte ve yine bu tanım olumsuzluğu ve dramatisasyonu daha fazla derinleştirme eğilimiyle bir kriz düzeyine çıkarılabilmektedir. Popülist iletişim tarzıyla eşleşen medya mantığı uyarınca bu süreç medyada yaygınlaştırılırken, popülist kriz performansı bu süreci elitlerle yüzleşme ve duygusallaştırma üzerinden sıradan insanları mağdur ilan etme yoluyla krizi bir antagonizmaya dönüştürmektedir. Bu antagonizma ise kişiselleştirme ve görselleştirme ile popülist liderin daha fazla ön plana çıkmasını ve medyada daha fazla yer bulmasını sağlarken, lidere eşlik eden kriz performansı toplumsal alanda somut bir kriz olarak karşılık bulmaktadır.

Popülist performans siyasetin merkezine kriz, çöküş ve tehdit unsurlarını yerleştirmekte ve bu unsurlar popülist aktörlerin, popülizmin yükselmesine neden olan ekonomik eşitsizliklerden veya kültürel çatışmalardan daha fazla beslenmesine neden olmaktadır. Popülizmin kendisi ise bu nedenleri çözmek yerine, krizin performatif boyutlarını devamlı sürdürerek politik alanı kendisinin sabit bir kutbu haline gelecek şekilde dönüştürmektedir.

2.2. Popülizm Türleri

Popülizmi ele alan birçok farklı yaklaşım bulunduğu gibi, bu farklı yaklaşımlara göre çeşitlilik gösteren birçok popülizm türü tanımlanmaktadır. Popülizmi ince veya zayıf bir ideoloji olarak tanımlayan yaklaşım, tanımlanan kavramın eklemlendiği diğer ideolojilere bakarak popülizm türlerini ortaya koyarken, politik-strateji gibi yaklaşımlar popülizmin daha çok otoriter eğilimlerine odaklanmaktadır. Popülizmi bir performans ve politik bir tarz olarak ele yaklaşım ise popülizm türlerini doğrudan bir ideolojik sınıflandırmaya tabi tutmak yerine, popülizm üzerinden politik alanın kutuplarını eksenlerini tekrar düşünmektedir. Diğer yandan popülizmi geleneksel parti tipolojileri veya geleneksel ideolojiler üzerinden inceleyerek ona bu geleneksel dağılım içerisinde bir konum atfetmeye çalışmak, popülizmin neden dünyanın birçok bölgesinde politik alanda baskın hale geldiğinin tam olarak cevabını vermemektedir. Popülist partilerin veya aktörlerin destekçileri tarafından politik alandaki tek alternatif olarak görülmesinin nedeni, merkez sağ ve merkez sol arasındaki benzeşmenin neoliberal küreselleşmeye bir alternatif üretmediği düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Bugarcic, 2019: 391). Bu bağlamda popülizm yerleşik partilerin ve seçkinlerin başarısız olduğu yerde paradoksal olarak çözüm bulabilecek, düşüşü durdurabilecek veya nostaljik bir geçmişe bakışla iyi ve adil bir toplumu oluşturabilecek bir umut siyaseti olarak görülebilmektedir (Elchardus ve Spruyt, 2014: 126).

İçerisinde barındırdığı umut unsuruna rağmen popülizm kaynağını sistematik olarak kodlanmış kötü ya da iyi olana indirgenen ikilemler ve bu ikilemlerle ilişkili değerlerin yansıttığı olumsuz duyguların toplamı olan hınçtan almaktadır. Çeşitli küskünlüklerin harekete geçmesiyle hayat bulan popülizm, siyasi iktidarı tekeline alan ve gerçek demokrasiyi bastırdığı iddia edilen partilere ve aktörlere bir öfke olarak harekete geçtiği gibi, modernleşmenin kaybedenleri olarak adlandırılan grupların göçmenlere ve mültecilere karşı ırkçı ve yabancı düşmanı inançlarının araştırmalarıyla da harekete geçebilmektedir (Wodak, 2017: 561-2). Bu bağlamda popülizm temsil ettiğini iddia ettiği “halkın” vurgusunu merkezine aldığı kadar, kiminle mücadele edilmesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Taggart’a göre popülizmin çekici özelliklerinden biri tam da düşmanları tanımlama kapasitesinden kaynaklanmaktadır (2002: 77). Her popülizm türü bir düşman tanımlama kapasitesine sahipken, çağdaş popülizmlerin tümü ortak bir şekilde başarısız ve yozlaşmış siyasi elitlere saldırmaktadır (Tushnet, 2019: 385). Popülizmin çeşitli türleri

merkezine aldıkları halk ve elit karşıtlığındaki tarafları ve karşıtlığın kendisini nasıl tanımladıklarına göre farklılık göstermektedir.

Popülizmde “halk” aşağı/yukarı antagonizma çizgileri boyunca “elitler” ile yan yana getirilmekte ve halk büyük ama güçsüz bir grup, elitler ise küçük ama meşru olmayan güçlü bir grup olarak karşıtlık yoluyla inşa edilmektedir (De Cleen ve Stavrakakis, 2017: 310). Bu karşıtlık, antagonistik sembolik anlamların daha geniş bir yeniden bağlamsallaştırılması süreciyle insanları söylemsel olarak canlandırmaktadır (Kissas, 2019: 271). Fakat popülist antagonizma ancak çeşitli toplumsal bölünmelerin keskin biçimde farklılaşmış kültürel ortamlarla yüklü olduğu yerlerde gelişmektedir (Ostiguy ve Roberts, 2016: 47). Kriz performansı ve güvenlikleştirmede de olduğu gibi popülizm, antagonistik toplum ayrışımını normalleştirmek için korku, aciliyet ve bir istisna politikası yaymaktadır (Wojczewski, 2019: 6). Normalleştirilerek siyasetin dolaşımına sokulan antagonizma ise yalnızca elitlere değil, aynı zamanda açıkça bir toplumsal “öteki”ye karşı olmakta ve bu öteki üzerinden popülizmin türünü yansıtmaktadır (Ostiguy ve Moffitt, 2020: 64). Bu anlamda popülizm adına konuştuğunu iddia ettiği halk üzerinden kendini tanımladığından daha fazla geniş bir çerçevede dile getirilen veya yalnızca sembolik olarak kalan öteki üzerinden kendini tanımlamaktadır. Popülistlerin halk adına konuşma iddiaları sadece “halk” için değil, daha geniş kitleler için de geçerli olduğu (Moffitt, 2016: 109) gibi, ötekiyi tanımlama iddiaları da her zaman daha geniş bir “Öteki”yi işaret etmektedir.

Popülistlerin kendilerini ötekiler üzerinden tanımlama isteği, bu tanımlamayı kendilerini ötekilerden ayırıştırarak gerçekleştirmelerinden kaynaklanmaktadır. Birincil düşmanlığı toplumdaki diğer gruplar veya kurumlar olan popülistler bile seçkinlerden farklı olduklarını iddia etmekte (Moffitt ve Tormey, 2013: 391), doğrudan olmasa da sembolik olarak kendilerini elitlerden ayırştırmaktadır. Tüm biçimleriyle “insanları” “diğerlerinin” karşısına koyan popülizm, iç sorunların kaynağını uluslararası bir politik-ekonomi düzende bulmakta ve dolayısıyla “diğerleri” de bu uluslararası düzlemde bulunmaktadır (Tushnet, 2019: 388). Tüm popülistler içeride olmasa da mutlaka dışarıda bulunan bir uluslararası elit grubunun karşısında bulunmaktadır. Bu durum popülizmin politik alanın geleneksel yatay ekseninde kolayca konumlandırılmasının önüne geçerken, popülizm halk ve elit karşıtlığı üzerinden bu yatay eksen devamlı dikey olarak kesmektedir. Bu bağlamda popülizm güç, statü ve hiyerarşik sosyokültürel veya sosyoekonomik

konumlandırmaya atıfta bulunan dikey, aşağı/yukarı veya yüksek/alçak eksen etrafında yapılanmaktadır (De Cleen ve Stavrakakis, 2017: 311). Diğer yandan popülizm her ne kadar kendini politik alana dikey ekseninde konumlarsa da kendi merkezinde bulunan halk ve elit karşıtlığına getirdiği tanım üzerinden yine de yatay ekseninde bir konuma yerleştirilebilmektedir.

Popülizmi politik alanın herhangi bir yatay eksenine yerleştirilmesini sağlayan “halk” tanımlamalarının yine dikey ve yatay karşıtlıkları bulunmakta ve bu karşıtlıkların kesişimi popülizm türlerinin birbirinden ayrı olarak incelenmesine olanak sağlamaktadır. Halk adına konuşmanın bu kesişimlerin tanımladığı iki boyutlu bir sosyal alan vizyonu ile ilişki olarak daha iyi anlaşıldığını savunan Brubaker’a göre:

1. Dikey boyutta insanlar ekonomik, politik ve kültürel elitlerle karşıtlık içinde tanımlanmakta ve bu iki grup değerlerine, alışkanlıklarına ve yaşam tarzlarına göre zıt konumda bulunmaktadır.
2. Yatay boyutta insanlar sınırlı bir kolektif grup olarak anlaşılma ve temel karşıtlık içerisinde dışarı arasında tanımlanmaktadır. Sol popülistler sınırlı kolektiviteyi ekonomik ve politik terimlerle yorumlarken, sağ popülistler sınırlı kolektiviteyi kültürel terimlerle yorumlamaktadır (2017: 362-3).

Bu boyutların farklı kesişimleri popülizm türlerini birbirinden ayıran en önemli unsurlar olmakla birlikte, belirli popülist hareketlerin söylemlerine eklenildiği çeşitli ideolojilere yakınlığını da ortaya koymaktadır. Diğer yandan popülizm türleri arasında yapılan ayrımlarda herhangi bir ideolojik boyut gözetmek zorunluluğu bulunmamaktadır. Popülizmi, halka hitap şekillerine odaklanarak kimlikçi ve protestocu olmak üzere iki farklı tipolojiye ayıran Taguieff, çeşitli popülist hareketleri temel motivasyonlarına göre sınıflandırmaktadır (1995: 32). Kimlikçi popülizm tipinde halka hitap ulusal boyuta sabitlenirken, halk, kalıcı bir birlik ve kimliğe sahip homojen bir grup olarak tanımlanmaktadır. Elit karşıtlığının yabancı düşmanlığına tabi kılındığı kimlikçi popülizmde, düşman yabancı-işgalci olarak tanımlanmakta ve kimlik boyutu dışlayıcı bir karakter kazanmaktadır (Taguieff, 1995: 34-5). Protesto popülizmi tipinde ise halka hitap öncelikle siyasi, idari, ekonomik veya kültürel elitlerin eleştirisi anlamına gelirken, temel olarak toplumsal ve siyasal temsil sisteminin meydan okumasına ya da eleştirisine dayanmaktadır (Taguieff, 1995: 32-4). Bu popülizm tipolojileri, popülist hareketlerin

veya aktörlerin öncelikli söylemlerinden yola çıkarak odaklandıkları ana meselelere göre popülizmi sınıflandırırken, birçok popülist hareket veya aktör aynı anda iki tipolojide de kendine yer bulabilmektedir. Özellikle halka hitabında kimlikçi bir tipte konumlanan popülist hareketlerin çoğu “yerelci” özellikler göstermekte ve yerelci popülistlerin çoğu protesto popülizminin özelliklerini de kendinde barındırmaktadır.

Kimlikçi popülist tipinin hem her iki tipte de kendine yer bulabilmesinden hem de popülist hareketler arasında daha fazla yaygın olmasından dolayı, popülizme yönelik incelemelerde sıklıkça popülizm otoriterizmle eş tutulmaktadır. Bu eğilim ise genelde popülizmin nativizm veya milliyetçilikle yakın ilişkili olarak incelenmesinden kaynaklanmaktadır. Böyle bir yaklaşım, odağı farklı demokrasi modellerini tartışmaktan uzaklaştırırken (Moffitt, 2018: 12), sağ ve sol popülist aktörlerin otoriterizmde birleştirilmesine neden olmaktadır. Norris ve Inglehart ise otoriterizmin popülizmin temel bir unsuru olmadığını, liberal ve demokratik inanç unsurlarını birleştiren bir düzen karşıtı popülizmin mümkün olduğundan bahsetmektedir (2019). Otoriter popülizmi karşı kutupta liberter değerlere sahip kültürel bölünmenin bir kutbunu oluşturan bir unsur olarak gören Norris ve Inglehart’a göre, “otoriter popülistler sosyal muhafazakârlığı, düzeni, gelenekleri, güçlü liderlere saygıyı ve sosyal istikrarı ön planda tutarken; liberter popülistler, post-materyalist değerleri, sosyal liberalizmi, bireysel özerkliği ve çok kültürlü yaşam tarzlarına hoşgörüyü desteklemektedir” (2019: 78). Popülizmi bir ideoloji olarak ele alan yaklaşımlardan, popülizmin güçlü ideolojik unsurlarının katılıma ve müzakereye eğilimli olduğunu (Dzur ve Hendriks, 2018) belirten yaklaşımla benzerlik taşıyan bu ayırım, otoriter popülizmin çoğunlukçu ve nativist yönlerine karşı liberter popülistlerin çoğulcu ve kozmopolit yönlerine vurgu yapmaktadır.

Özellikle Avrupa’daki birçok sol popülist hareket üzerinden otoriter/liberter popülizm ayırımını yapan Norris ve Inglehart, liberter popülizm tezini güçlendirmek için yeşil hareketleri de popülist sınıflandırmasına dahil etmektedir (2019). Fakat yeşil hareketin, kültürel ve kimlikçi bir eğilimle kutuplaşmaya başlayan politik alanın bir tarafında güçlü bir şekilde baskın hale gelmeye başlayışı ve otoriter popülizmin de karşıt kutbu oluşturması nedeniyle yapılan bu ayırım, popülizm tanımlamalarını olduğundan daha fazla bulandırmaktadır. Yeşil hareketin yalnızca güçlenmekte olan otoriter popülizmin karşıt kutbundaki en güçlü aday olarak ortaya çıkmaya başlaması bu hareketi popülist bir sınıflandırmaya sokmayacağı gibi, başka bir açıdan politik kutupların popülist/anti-

popülist bir dönüşüme uğramaya başladığını düşündürmektedir. Diğer yandan Avrupa'daki sol popülizm örneklerinden yola çıkılarak yapılan liberter popülizm tanımlamaları, bu hareketlerin popülist lideri çok fazla öne çıkararak doğasını görmezden gelmektedir. Bu bağlamda popülist hareketlerde olduğu gibi aşırı lider merkeziliğin kurumsal mekanizmayı aşındırma eğilimi, bu hareketleri de otoriter veya yerelci popülizm kadar olmasa da liberal demokrasinin karşısında konumlandırmaktadır.

Popülizm türleri arasındaki çoğulculuk ve çoğunlukçuluk farkı halka hitap biçimlerine de yansıtacak şekilde odaklandıkları ana konuların farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda neoliberal küreselleşmenin daha fazla ekonomi boyutuna odaklanan popülistler halk tanımlamalarında çeşitliliğe daha fazla vurgu yaparken, evrensel kültür ve yabancılara odaklanan popülistler tanımlamalarında homojenliği ön plana çıkartmaktadır. Popülist liderlerin halk ve dışarıdakiler arasındaki çatışmayı çerçeveleme farklılıklarına göre popülizmi kültürel, sosyo-ekonomik ve düzen karşıtı olmak üzere üçe ayıran Kyle ve Gultchin (2018), sınıflandırmayı daha çok ötekilerin tanımlanma biçimine göre düzenlemektedir.

Tablo 1: Popülistler Arasındaki Vurgu Farkları

	Kültürel Popülizm	Sosyo-Ekonomik Popülizm	Düzen Karşıtı Popülizm
Halk	Ulus devletin "yerli" üyeleri	Ulusal sınırları aşabilen, işçi sınıfının çalışkan ve dürüst üyeleri	Özel çıkarlar tarafından yönetilen bir devletin çalışkan ve dürüst kurbanları
Öteki	Yerli olmayanlar, suçlular, etnik ve dini azınlıklar, kozmopolit seçkinler	Uluslararası kapitalist sisteme dayanan büyük işletmeler, sermaye sahipleri, yabancı veya "emperyal" güçler	Eski rejimi temsil eden siyasi elitler
Ana Temalar	Dini gelenekçilik, hukuk ve düzen, ulusal egemenlik ve düşman olarak göçmenler	Anti-kapitalizm, işçi sınıfı dayanışması ve yabancı ticari çıkarlara yönelik düşmanlık	Devleti yolsuzluktan arındırmak ve reformları teşvik etmek için güçlü liderlik

Kaynak: Kyle, J. ve Gultchin, L. (2018). Populism in Power Around the World. *SSRN Electronic Journal*, s. 13

Kültürel popülistler dini gelenekçiliği, düzeni ve egemenliği vurgulama eğilimdeyken, halkı homojen bir yerlilik üzerinden tanımlamakta ve göçmenleri, etnik ve dini azınlıkları ve kozmopolit seçmenleri düşman olarak gösterme eğilimindedir. Düzen karşıtı popülizm ise toplum içi bölünmelere çok fazla yer vermeden öteki olarak yalnızca siyasi elitleri ve müesses nizamın seçkinlerini tanımlarken, sosyo-ekonomik popülizm halkı işçi sınıfının dürüst ve çalışkan üyeleri olarak tanımlamakta ve büyük işletmeleri, sermaye sahiplerini ve uluslararası kapitalizmi destekleyen aktörleri düşman olarak görmektedir (Kyle ve Gultchin, 2018: 3-4). Bu ayrım popülizmin en yaygın sınıflandırma biçimi olan sağ/sol ayrımıyla benzerlik gösterirken, sağ popülistleri kültürel popülizm, sol popülistleri ise sosyo-ekonomik popülizm başlıkları altında toplamaktadır.

2.2.1. Sağ ve Sol Popülizm

Diğer popülist sınıflandırmalarda olduğu gibi sağ ve sol popülizm ayrımı da halk ve elit tanımlamalarının odak noktasına ve bu kavramlara çizilen sınırlamalara göre oluşturulmaktadır. Halk tanımlamalarına göre popülizmi ikiye ayıran Stavrakakis'e göre, kapsayıcı popülizmde halk belirli bir sabiti olmayan akışkan bir "boş gösteren" olarak işlerken, siyasi alan dikey bir tarzda düzenlenmekte, dışlayıcı popülizmde ise halk aşkın bir gösterilene gönderme yaparken, siyasi alan yatay bir düzenleme içermektedir (2017: 530). Bu halkı tanımlama şekli üzerinden gerçekleştirilen ikili ayrım sağ ve sol popülizmler için de geçerli olmakla birlikte, sağ popülistler "halkı" yatay zeminde birçok toplumsal grubun dışlanarak öteki olarak görüldüğü dar bir homojenlik üzerinden tanımlarken, sol popülistler "halkı" yukarıdaki siyasi ve ekonomik elitler dışında kalan geniş bir çeşitlilik üzerinden tanımlamaktadır. Bu anlamda sol popülist partiler, demokratik sosyalist ideolojiyi güçlü bir popülist söylemle birleştirerek yalnızca proletaryanın değil, kendilerini halkın sesi olarak da sunmaktadır (Mudde, 2004: 549-50). Sağ popülistlerin halkı etno-milliyetçi terimlerle kavramsallaştırmasının aksine, sol popülistler için halkın dışında yalnızca güçlü ve negatif uluslararası güçlerle bağı bulunan siyasi, sosyal ve ekonomik seçkinler bulunmaktadır (Ostiguy ve Roberts, 2016: 28). Öteki tanımlaması içerisinde yalnızca elitlerin bulunması ise, sol popülizmin siyasi alanı kapsayıcı popülizm örneğinde olduğu dikey bir tarzda düzenlemesine yol açmaktadır.

Sol popülizmin öncelikli olarak seçkinlerin uluslar üstü veya küresel ekonomik bağlarını ve taahhütlerini eleştirmesinin aksine, sağ popülizm için elitlere getirilen eleştiri

vurgularında ikincil kalmaktadır. Sağ popülistler elitleri öncelikle kültürel olarak eleştirmekte ve elit karşıtlıkları göçmenleri kabul ettikleri, mültecileri destekledikleri, yerli nüfusu ihmal ettikleri veya “halkı” ırkçı ve İslamofobik olarak suçlarken çok kültürlülüğü savunmalarından kaynaklanmaktadır (Brubaker, 2017: 364-5). Her iki popülizm türü için de elit karşıtlığı ortak bir paydayken, sol popülizm klasik ekonomik liberalizmi ve neoliberalizmi reddettiği gibi, bu duruma koşturarak elitleri de sosyal refah anayasacılığın önünde bir engel olarak görmektedir (Tushnet, 2019: 387). Sol popülizmi alt ve ortanın yukarıya karşı birleştiği dikey bir politika olarak tanımlayan Fassin’e göre, sağ popülizm seçkinleri göçmenler veya Müslümanlardan oluşan üçüncü bir grubu korumakla suçladıkları için hem yukarı hem de aşağıya bakmakta ve bu bağlamda sol popülizm ikili bir karakter gösterirken, sağ popülizm üçlü bir karakter göstermektedir (2017: 12). Bu dışlanan üçüncü grubun varlığı sağ ve sol popülizm türleri arasındaki en belirleyici farklardan birini meydana getirmektedir.

Sağ popülizmin içe dönük olarak yerlici bir beden politikasına atıfta bulunduğunu ve öncelikle milliyetçi ve şovenist bir eğilime sahip olduğunu belirten Stavrakakis’e göre, sol popülizm geleneksel olarak enternasyonalizme veya milliyetçilik sonrası bir eğilime sahiptir (2017: 531). Fakat bu durum sol popülizmin politikalarında hiçbir milliyetçi unsur barındırmadığı anlamına gelmemektedir. Sol popülizm öncelikle uluslararası kapitalist işleyiş ve neoliberal küreselleşmeye getirdiği eleştiri ölçüsünde ve popülist ekonomik korumacılık bağlamında politikalarında milliyetçi unsurlar barındırmaktadır. Milliyetçi unsurlar bulunan diğer politikaları ise daha liberal olmakla birlikte, dışlayıcı bir milliyetçi politikaya sahip olan sağ popülizme karşı bir direniş stratejisi olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda özellikle Batılı ülkelerde Sanders’tan Syriza’ya kadar sol popülistlerin milliyetçi bölünmelere ve kolektif statü tehdidi siyasetine dik ve ekonomik bir anti-elit politikaları, sol popülizmin doğası gereği milliyetçi olmadığına yönelik bir izlenim yaratmaktadır (Bonikowski, 2017: 205). Diğer yandan milliyetçi politikalarla özdeşleşen sağ popülizmin de milliyetçiliği ele alış biçiminde, popülist olmayan milliyetçi partilerden ya da aşırı-sağ hareketlerden farklılıklar bulunmaktadır. Milliyetçilik, sağ popülizme karakterini veren nativist politikalarla karıştırılırken (Moffitt, 2020: 26), özellikle Avrupa’da tüm milliyetçi partileri popülizme indirgemek gibi bir eğilim bulunmaktadır.

Milliyetçi ya da aşırı-sağcı hareketlerin popülizme indirgenmesine toptancı bir yaklaşımla bu hareketlerin önceliklerinin gözden kaçırılması neden olmaktadır. Özellikle günlük kullanımda iki ayrı kavram olan aşırı-sağ ve popülizm sanki tek bir kavram gibi ele alınmaktadır. Diğer yandan bu iki kavramın birbiriyle aynı anlama gelecek şekilde kullanılmasında aşırı-sağ seferberliğin popülizm, etno-milliyetçilik ve otoriterlik bileşenlerine dayanması önemli bir rol oynamaktadır (Bonikowski, 2017: 206). Bu aynılaşmayı destekleyen diğer unsurların başında ise aşırı-sağın damgalamalardan kurtulabilmek için ve biyolojik ırkçılığı veya anti-demokratik duruşları destekleyen eski aşırı sağcı bir partiye oy vermeyi asla düşünmeyecek olan seçmen gruplarını çekebilmek için “kültürel ırkçılığa” ve popülist bir retoriğe geçiş yapması gelmektedir (Rydgren, 2005: 416). Özellikle göçmen kriziyle birlikte çoğu Avrupalı seçmen için kültürel ırkçılık daha makul bir konuma gelirken, aşırı-sağ partiler anti-demokratik eğilimlerini popülizmin içerisinde bulunan politika karşıtı fakat temelde demokratik olan bir söylemle kapatmaktadır. Diğer yandan sağ popülizmin merkezinde bulunan yoğun nativist politikalar da aşırı-sağ ve sağ popülizmi birlikte ele alma eğilimini güçlendirmektedir.

Sağ popülist siyasette popülizm ve nativizm birbirine eklenmiş olarak bulunmaktadır (De Cleen vd., 2020: 162). Mudde ve Kaltwasser’a göre sağ popülizm yabancı düşmanı eğilimlerini popülizm yerine yerliliciliğinden alırken (2018: 1673), yerliliciliğin unsurları doğrudan popülizmde bulunmamaktadır. Bu durum siyasi aktörlerin hem yerlici hem de popülist olamayacağı anlamına gelmezken, kavramları ayrı şekilde ele almak siyasi aktör açısından ikisi arasında hangisinin birincil olduğunu anlamayı sağlamakta (Moffitt, 2020: 35), popülizm ve aşırı-sağ arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Popülizmin popüler aşırı-sağın çekirdek ideolojisinde yerliliciliğe ikincil olarak bulunduğunu belirten Art’a göre, popülizm çağdaş Avrupa ve ABD siyasetinde daha kötü bir yerliliciliği kamufle etmeye yardımcı olmaktadır (2020: 5). Bu bağlamda yerlilik içeridekiler ve dışarıdakiler arasındaki etnik bir bölünmeye atıfta bulunurken, popülizm “saf insanlar” olarak halk ve “yozlaşmış seçkinler” arasındaki ahlaki çatışmaya atıfta bulunmakta, sağ popülist partiler ise iki ayrı kavram olan popülizmi ve nativizmi birleştirerek halkın yerli olduğu ve yerli düzenin yabancılarla ittifakı nedeniyle yozlaştığı bir çerçeve çizmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2018: 1676-7). Diğer yandan nativizm olmadığında sağ popülizmin halk ve elit karşıtlığını yaratan özel anlamı büyük oranda kaybolmaktadır. Sağ popülistlerin seçkinleri suçlamalarının temelinde sol popülistler gibi sosyo-ekonomik nedenler değil,

yerlilik yer almaktayken, halk ve elit olarak popülist gösterenler, nativizme eklenerek bir anlam kazanmaktadır (De Cleen vd., 2020: 163-4).

Yerlilikte olduğu gibi milliyetçilik de benzer şekilde sık sık popülizm ile birbirini ikame edebilen bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu durum sağ popülist partilerin yoğun nativist karakterlerinden kaynaklandığı gibi, sağ ve sol fark etmeksizin popülist performansın merkezine aldığı “halk” kavramının “ulus” kavramıyla benzerlik göstermesi de popülizmin milliyetçilik üzerinden değerlendirilmesine neden olmaktadır. Diğer yandan milliyetçiliğin merkezinde yer alan “ulus” kavramı ile popülizmin merkezinde yer alan “halk” kavramı farklı birer gösterenler olarak meydana gelmektedir. Milliyetçilik belirli bir alana bağlı olan, zaman içinde var olan ve egemen bir topluluk olarak ulusun üyelerini içeri ve üye olmayanlardan oluşan dışarı ile kendine özgü bir tarzla bir içeri/dışarı ilişkisi etrafında yapılandırılmaktadır (De Cleen ve Stavrakakis, 2017: 308-9). Popülizm ise “halkı” öncelikle bir karşıtlık olarak “elit” ile arasındaki güç, hiyerarşi, tanınma, sosyoekonomik veya sosyokültürel bir ayrım üzerinden tanımlarken, dikey ve aşağıdan yukarıya doğru bir yönelimle işlemektedir (Moffitt, 2020: 30). Bu bağlamda bir siyasi hareketin söylemi aşağı/yukarı karşıtlığına dayanıyorsa popülizm merkezi bir rol oynarken, dikey antagonizma büyük ölçüde içeri/dışarı olmak üzere yatay karşıtlığa dayanıyorsa söylemin merkezinde milliyetçilik yer almaktadır (De Cleen ve Stavrakakis, 2017: 315).

Milliyetçilik ve popülizm arasındaki diğer bir farklılık da temsil edildiği iddia edilen öznelerin sahip olduğu sıfatlardan kaynaklanmaktadır. Milliyetçiliğin aksine popülizm temsil ettiği halkı güçsüz bir mazlum olarak tanımlamaktadır (Moffitt, 2020: 30). Bu mazumluk halkı tanımladığı kadar, elitlerle kurulan aşağı/yukarı ilişkisine de temel oluşturmaktadır. Sağ popülistler dışlayıcı milliyetçi argümanlar kullansa da halkı öncelikle çok kültürlü toplumun başlıca kurbanları ve bir mazlum olarak çağırırken, elit düşmanlığı da halkın aleyhine olacak şekilde azınlıkların haklarının savunulmasına dayandırılmaktadır (De Cleen ve Stavrakakis, 2017: 313). Sol popülistler ise halkı öncelikle siyasi ve ekonomik gücün dışında tutulan mazlumlar veya ezilenler grubunun tamamı olarak tanımlarken, elit düşmanlığı tam da bu dışlanmanın ulusal veya ulus ötesi seçkinler tarafından gerçekleştirildiği iddiasından kaynaklanmaktadır (Moffitt, 2020: 36). Bu bağlamda hem sağ hem de sol popülistler temsil iddiasında buldukları özneleri birer mazlum veya ezilen olarak çağırırken, bu öznelerin kimliği daha çok karşıt gruba göre

şekillenmektedir. Bu karışıklık özellikle sağ popülizm ile aşırı-sağı birbirine indirgeme eğilimi neticesinde ortaya çıkarken, aşırı-sağ gibi azınlıkları dışlayıcı bir politikaya sahip olan sağ popülistler, bu politikaları aşırı-sağ gibi bir üstünlük üzerinden değil, bir geride kalmışlık üzerinden temellendirmektedir.

Popülizmin temsil iddiasında bulunduğu halkın ezilmişliğine yaptığı öncelikli vurgunun dayandığı odak noktaları, popülizm türlerinin arasındaki farklılıkları ortaya çıkartmaktadır. Örneğin popülizmin tabanını genişleterek politik alanda etkili olmasını sağlayan unsurlardan biri olan küreselleşmenin ortaya çıkardığı problemlerin bölgesel farklılığı, o bölgelerde farklı popülist hareketlerin ağırlık kazanmasına yol açarken, halk ve elit karşıtlığı da bu problemlere göre şekillenmektedir. Avrupa'daki gelişmiş ülkelerde sağ popülist hareketlerin daha fazla güç kazanmasına küreselleşmenin yarattığı şokun göç ve mülteciler şeklinde belirginleşmesi neden olurken, Güney Avrupa'da ve Latin Amerika'da sol popülist partilerin güç kazanması küreselleşme şokunun ticaret, finans ve yabancı yatırımcı şeklinde belirginleşmesinden kaynaklanmaktadır (Rodrik, 2018: 13).

Sağ popülist partileri destekleyenler arasında göçmen karşıtı duygular, siyasi yabancılaşma ve ekonomik kaygılara göre çok daha fazla belirleyici olmaktadır (Art, 2020: 2). Sosyal ve kültürel değişimin hızlandığı zamanlarda büyük bir ivmeyle harekete geçen sağ popülizm (Pirro, 2014: 602), siyasi ve kültürel elitlere olduğu kadar, halkı yozlaştırdığını düşündükleri kozmopolit liberalizme ve sosyokültürel sola da düşmanlık beslemektedir (Rydgren, 2017: 490). Bu yozlaştırma düşüncesi ise bir yandan azınlık gruplara kötü muameleyi meşrulaştırırken bir yandan da bu azınlıklar tarafından paranoyak bir mağdur olma duygusunu beslemektedir. Bu bağlamda sağ popülist partiler problemlerin nedeni olarak çeşitli etnik veya dini azınlık grupları veya birtakım uluslararası kuruluşları göstererek günah keçisi haline getirirken, problemlerin arkasında ise seçkinlerin komplolarını aramaktadır (Wodak, 2017: 553). Sol popülist partiler de benzer bir mağduriyet algısı üzerinden politikalarını şekillendirirken, bu politikalar sağ popülistlerin aksine neoliberal küreselleşmenin yarattığı ekonomik problemlerden beslenmektedir.

Sol popülist partilerin iktidarı kazanabildiği iki Avrupa ülkesi olan Yunanistan ve İspanya, 2008 ekonomik krizinden büyük oranda etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Avrupa finansal küreselleşme modeli olan Euro sermaye girişlerinin başlıca alıcısı olan

bu iki ülkenin ekonomileri krizle birlikte çıkmaza girmiş ve işsizlik büyük oranda artmıştır. Kriz şoku ise IMF, Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Komisyonu'nun dışarıdan dayattığı kemer sıkma politikaları ile daha fazla yoğunlaşmış (Rodrik, 2018: 26) ve her iki ülkede de sol popülist partilerin tabanı büyük oranda genişlemiştir. Sol popülist partiler ekonomik krizle birlikte artan toplumsal tepkileri özellikle mevcut siyasi ve ekonomik seçkinlere yönlendirerek başarı sağlamıştır. Benzer bir seçkin komploculuğu mekanizması sol popülizm için de geçerli olmakla birlikte, bu komploların uzantısı herhangi bir dini veya etnik azınlığa uzanmamaktadır. Sol popülizmin komplo mekanizması merkezine uluslararası kuruluşları ve küresel elitleri alırken, yerli siyasi seçkinler ve elitler, halkın aleyhine olacak şekilde bu aktörlerle iş birliği içerisinde olmakla suçlanmaktadır. Bu suçlamalar siyasi olarak başta merkez sağ partiler olmak üzere sosyal demokrat partileri de içerisine almaktadır. Bu bağlamda sol popülistler kendilerini mağdur edilmiş halk adına ve ileriye dönük tek geçerli yol olarak sunarken, sosyal demokratları küreselleşmeyi ve neoliberalizmin çeşitli ilkelerini benimseyerek sağa teslim olmakla suçlamaktadır (Moffitt, 2020: 56).

Özellikle Avrupa bağlamında sol popülizmin gerçek “sol” olma iddiasıyla ortaya çıkışında sosyal demokratların geçirdiği dönüşüm büyük oranda rol oynamaktadır. Berman'a göre sosyal demokratların düşüşü Avrupa'nın çağdaş krizinin başlıca sebeplerinden biriyken, sol popülizm, neoliberaler ve sağ popülizm sosyal demokratların yokluğunda ortaya çıkmaktadır (2016: 70,73-4). Sosyal demokratların bu düşüşü veya temsilde algılanan zayıflık, sendikalar ve korumacı politikalardan daha çok uluslararası ekonomik entegrasyona odaklanmasının yanında, grup taleplerini ayrıcalıklı hale getiren kimlik politikalarını benimsemesinden kaynaklanmaktadır (Grzymala-Busse, 2017: 5). Bu kimlik politikaları ise ekonomik olmaktan çok postmodernizm, çokkültürlülük, feminizm ve postkolonyalizm gibi kültürel olan çeşitli entelektüel eğilimlere dayanırken, özellikle işçi sınıfı için çekiciliğini yitirmesine neden olmuştur (Berman, 2016: 72). Bir anlamda, neoliberal politikaları benimseyen sosyal demokratlar, neoliberal küreselleşmenin yarattığı sosyo-ekonomik problemlere çözüm üretme kapasitelerini olduğu kadar, seçmenle olan güven ilişkisini de yitirmiş ve özellikle sol popülist partilere zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda mevcut sorunların neoliberal politikalarla çözülemeyeceğini iddia eden Mouffe gibi düşünürler ise, özellikle Avrupa'da egemen

olan siyasi alanın derin bir dönüşüme uğradığını ve en önemli karşılaşmanın sol popülizm ile sağ popülizm arasında olacağını belirtmektedir (2016).

Mouffe'a göre neoliberal küreselleşmenin ortaya çıkardığı problemlerle yüzleşmeyi beceremeyen sosyal demokrat partiler, bu problemlerin dönüştürdüğü ve "popülist moment"e zemin hazırlayan tepkileri kavramakta da zorluk çekmekte ve sol popülizme zemin hazırladığı kadar sağ popülizmin de güçlenmesine neden olmaktadır (2019: 33). Diğer yandan sağ popülizm büyük oranda neoliberal küreselleşmeyle ortaya çıkan tepkilerden beslense de uygulamayı taahhüt ettikleri ekonomik programları, klasik ekonomik liberallerle ilişkilendirilen serbest piyasayla tamamen uyumludur (Tushnet, 2019: 387). Bu anlamda sağ popülizm neoliberal küreselleşmenin, küreselleşme kısmına daha fazla eleştiri getirmekte ve ekonomik problemlere başta çeşitli azınlık ve göçmen gruplara göre geride kalmışlık hissiyle veya problemlere bu grupları da eklemeyecek şekilde tepki vermektedir. Fassin'e göre sağ popülist aktörler neoliberalizmi reddetmek yerine onun otoriter ve milliyetçi bir versiyonunu geliştirmekte ve kimlik politikalarını merkeze alarak eleştirilerini ekonomik gerekçelerden çok kültürel endişelerle dile getirmektedir (2017: 13). Neoliberal küreselleşmeye getirilen bu farklı yaklaşımlar ve ortaya çıkan problemlere farklı açılardan odaklanarak karşı çıkma eğilimi, popülizm türleri arasındaki açık ayrımı ortaya koyduğu kadar, anayasal sonuçları olan politik farkları da ortaya çıkarmaktadır.

Kemer sıkma programlarını reddeden, bütçe açıklarının ancak yurt içi sermaye tarafından finanse edilmesini isteyen veya uzak sermaye hareketlerine kısıtlamalar getirerek servetin yurt içi yeniden dağıtımını destekleyen sol popülist politikalar anayasanın özel mülkiyete sağladığı korumalara aykırı olabilmektedir. Sağ popülist politikalar ise en başta vatandaşlar arasındaki eşitliğin yerel garantilerine karşı çıkmaktadır (Tushnet, 2019: 389). Diğer yandan liberal anayasacılığın hali hazırda göçmenlere vatandaşlara göre daha kötü muameleye izin vermesi (Tushnet, 2019: 389), sağ popülist politikalar veya politikalara olan etkileri sonucunda çok daha fazla derinleşerek, ayrımcı uygulamaları arttırabilmektedir. Bu bağlamda sol popülizm ve liberalizm arasında temsili demokrasi gibi birçok konuyla birlikte ekonomik liberalizm noktasında bir uyumsuzluk yaşanırken, sağ popülizm ve liberalizm arasındaki ilişki başta insan hakları ve liberalizmin temel yurttaşlık anlayışı ile bir karşıtlık içerisinde şekillenmektedir. Avrupa bağlamında sol popülizm özellikle çoğulculuk veya toplumsal cinsiyet ve cinsellik konularına

yaklaşımında liberal referanslara daha açıkken, sağ popülistler liberal değerleri savunmaktan çok, göçmenleri veya İslam'ı şeytanlaştırmak gibi liberal olmayan amaçlar için şekillendirmektedir (Moffitt, 2020: 70-6). Örneğin sağ popülistler, göçmenlere yönelik aile politikalarında ataerkil uygulamalara karşı çıkan feministlerle birlikte hareket ederken (Akkerman ve Hagelund, 2007: 214) liberal söylemleri stratejik olarak kullanmakta ve izleyiciler açısından İslamofobisini çerçevesinde yabancı düşmanlığı yerine daha çekici veya meşru bir yol izlemektedir (Moffitt, 2020: 73).

Tablo 2: Sağ ve Sol Popülizm Arasındaki Temel Farklar

Sağ Popülizm		Sol Popülizm	
Kimlik Merkezli, Küreselleşme Karşıtlığı	Politikalar	Ekonomi Merkezli, Neoliberalizm Karşıtlığı	
Yerele Dayalı Dışlayıcı	Halk Tanımı	Çeşitliliğe Dayalı Kapsayıcı	
Ekonomik ve Siyasi Elitler, Göçmenler, Azınlıklar	Öteki Tanımı	Ekonomik ve Siyasi Elitler	
Elitlere Karşı Dikey, Göçmenlere ve Azınlıklara Karşı Yatay	Antagonizma Boyutları	Elitlere Karşı Dikey	
Nativizm, İçe Dönük	Uluslararası Entegrasyon	Enternasyonalizm, Dışa Dönük	
Çokkültürlülüğün Kurbanları	Mağduriyet Söylemi	Ekonomi Politikalarının Kurbanları	

Özellikle Avrupa'daki popülist hareketler üzerinden sağ ve sol popülizm türleri arasında yapılan bu ayrımlar, söylemin merkezinde oluşturulan halk ve elit karşıtlığının hangi dinamiklere göre işlediğine ve bu işleyişin oluşturduğu farklılıklara dayanmaktadır. Bu

farklılıklar popülist aktörlerin performanslarının temelini oluştururken, sağ popülist aktörler performanslarını kimlik politikalarına odaklamakta, sol popülist aktörler ise performanslarını ekonomik eşitsizliklere yoğunlaştırmaktadır. Diğer yandan sağ popülist aktörlerin ekonomik eşitsizliklere değindiği kadar, sol popülist aktörler de kimlik politikalarına başvurmaktadır. Fakat bu, sağ ve sol popülizm ayrımında, antagonizmanın asıl şekillendiği yerleri belirtmesi açısından önemlidir. Bu “yerler” arasındaki fark, popülizm türlerini sınıflandırmayı kolaylaştırdığı kadar, sağ popülizmin neden sol popülizmden daha başarılı olduğunu da açıklamaktadır. 2010 ve 2020 yılları arasında önemli bir başlangıç enerjisiyle büyüme eğilimi gösteren sol popülizm veya kapsayıcı popülizm, birkaç yıl içinde çoğu popülist unsurunu kaybetmiş ve sağ popülizmin aksine, geçici olduğunu kanıtlamıştır (Art, 2020: 2). Büyük oranda kimlik politikalarıyla şekillenen çağdaş siyasal alanda sağ popülizm daha fazla hareket etme fırsatı yakalarken, sol popülizm için bu fırsat ancak 2008 ekonomi krizi sonrası doğmuştur. Bu fırsat ise Syriza örneğinde olduğu gibi başarısızlıkla sonuçlanmış ve inandırıcılığını giderek yitirmiştir. Berman’a göre Avrupa’nın ekonomik sorunlarıyla başa çıkmak için sunabileceği gerçekçi bir planı olmayan sol popülizm, her ne kadar keskin eleştirileriyle hoşnutsuzluğu harekete geçirebilse de muhtemelen daha fazla demokratik istikrarsızlaştırma yaratma eğilimindedir (2016: 74). Bu eğilim ve muhtemel başarısızlık bir kez hissedildiğinde ise sol popülizm seçmenler tarafından farklı bir alternatif olmaktan çıkmaktadır.

Ekonomi politikalarında merkez partilerden farklı bir duruş sergileyen sol popülistler, kapsayıcı bir şekilde oluşturdukları halk tanımı ile merkez partilere yaklaşmaktadır. Farklı kimliklere saygı, çoğulculuk ve kozmopolitik bağlamında sosyal demokratlarla ve yeşillerle neredeyse aynı çizgide yer alan sol popülistler, kimlik politikalarıyla siyasal alanda kendini ayırıştırabilen sağ popülistlerin aksine, politik kutbun bir tarafını domine edememektedir. Siyasette fikirler kadar, duyguların ve tutkuların da önemli olduğunu belirten Mouffe’a göre sol popülizmin önemi, sağ popülizme oy verenlerin taleplerini farklı bir dil oluşturarak daha eşitlikçi bir zemine taşıyabilme kapasitesinden kaynaklanmaktadır (2019: 34). Fakat istatikselsel olarak sağ ve sol popülizmler arasında bir geçiş olmadığını dile getiren Fassin’e (2017: 13) göre, sağ popülizm ile sol popülizmi destekleyenler farklı duygulanımlara sahipken, yabancı düşmanlığını besleyen sınıflar üstü bir hınçla, artan eşitsizlikler karşısındaki öfke aynı nitelikte değildir (2018: 69-71).

Bu bağlamda kimlik politikalarıyla şekillenen bir politik alanda, sağ popülizm dışlayıcılıktan beslenen duygulanımları harekete geçirebilirken, sol popülizm ne bu duygulanımlara temas edebilmekte ne de kapsayıcı kimlik politikalarını tek başına konsolide edebilmektedir.

2.2.2. Popülizm ve Anti-Popülizm

Popülizm üzerine yapılan sınıflandırmalar, kavramın ne olduğunu ve hangi mekanizmalara dayanarak işlediğini incelemeyi kolaylaştırırken, popülizmi anti-popülizmle birlikte incelemek de kavramın hangi şekilleri alabildiğini ve karşıtlık üzerinden kendini nasıl yeniden üretebildiğini göstermektedir. Anti-popülizmin popülizmle karşılaştırmalı incelemesi olmadan yükselen popülizm ve popülizm karşıtlığı sınırına odaklanmak mümkün olmamakla birlikte, popülizm/anti-popülizm arasındaki eksenin ele alınmaması da çağdaş politik alanın analizlerini eksik bırakmaktadır (Stavrakakis vd., 2017: 5). Popülizm neoliberal küreselleşmenin ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda yarattığı problemlerin ana-akım siyaset tarafından çözümsüz bir şekilde bırakılması ve bu çözümsüzlüğe verilen tepkilerin birikimiyle bir yandan politik sahnede önemli yükseliş elde etmiş bir yandan da bu yükselişi politik alanı kendi içerisinde dönüştürmüştür. Bu dönüşüm sağ-sol ölçeğine göre tarafsız ve dik bir şekilde gerçekleştirilirken, yükselen bir politik tarz olarak popülizmin politik karşıtını açıkça tanımlaması (Ostiguy, 2009: 24) bu dönüşümü daha da hızlandırmıştır. İdeolojik bağlamın bu şekilde ortadan kayboluşu popülizmin yıkıcılığının asıl nedeniyken, kavramın siyasi alanı antagonistik biçimde basitleştirerek popülist/anti-popülist eksenine taşınması geleneksel hizalamaları parçalara ayırma ve yeniden çerçeveleme eğilimindedir (Ostiguy ve Roberts, 2016: 26). Diğer yandan politik alanın dik bir şekilde yeniden kutuplaştırılması yalnızca popülist aktörler tarafından gerçekleştirilmemektedir.

Popülist partiler ve aktörler siyasi gündemi belirleme noktasında öne çıkmaya başladıkça, ana akım siyasi aktörler de benzer bir şekilde homojenleştirici ve ahlakçı bir anti-popülist söylemi benimsemekte, popülizmin tetiklediği kutuplaşmayı, demokrasi üzerinden iyiler ve kötüler olarak ayırarak beslemektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2018: 1682-3). Popülistler kadar anti-popülistler de karşıtlarını performatif olarak şeytanlaştırıp tehlikede olanı indirgerken, bölünmenin pekiştirilmesi ve ayrımların derinleşmesi her iki tarafın da gösterenlerinin aşırı yüklenmesine neden olmaktadır (Moffitt, 2018: 10). Ana

akım aktörlerin kendilerini iyi olarak sunduğu bir anti-popülist kimliği ön plana çıkararak “ateşe ateş” stratejisi geliştirmesi (Mudde ve Kaltwasser, 2018: 1684), popülist antagonizmanın bölücü siyasetinin kınandığı bir tepkiyi teşvik ederek birleşime dayalı yeni bir anti-popülist siyasi sınır yaratmaktadır (Panizza vd., 2020: 270). Popülizmin anti-popülist söylemlerle doğrudan bir karşıtlık içerisinde değerlendirilmesi, popülizmin doğası gereği tehlikeli olduğuna yönelik indirgemeci bir imajı üretirken, özellikle sağ popülizmin yerlilik, otoriterlik ve hatta ırkçılık unsurları yerine popülizme odaklanılmasını sağlamaktadır (De Cleen vd., 2020: 168). Sorunların ele alınış biçimlerinin eleştirisi yerine karşılıklı bir suçlamanın geçmesi, fikirlerin ve argümanların önemini ortadan kaldırarak politik alanı keskin bir şekilde kutuplaştırmakta ve sabitlemektedir. Popülistlerin ana akım siyasi aktörleri yozlaşmış olmakla suçladığı kadar, anti-popülist aktörler de popülistleri çeşitli suçlamalarla marjinalleştirerek baskı altına almaya çalışmaktadır.

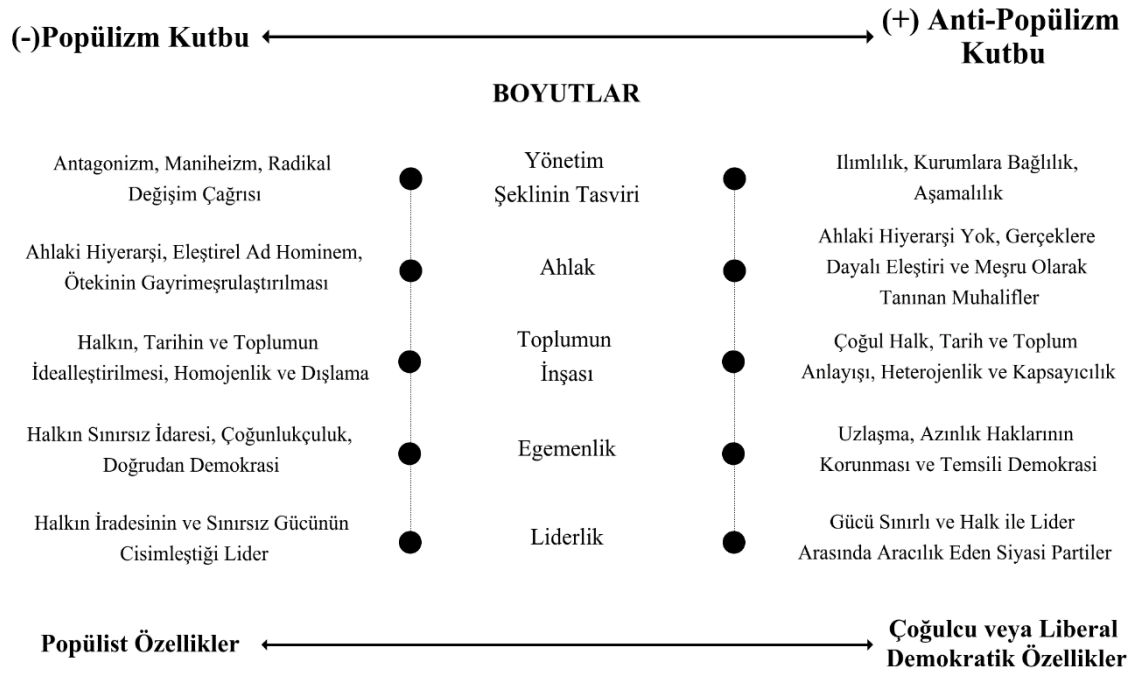
Çeşitli indirgemeler üzerinden popülistlere yöneltilen anti-popülist baskı siyaset zeminini rasyonaliteden daha fazla uzaklaştırırken, politik alan popülizme daha elverişli bir hale gelmektedir. Rydgren’e göre bu türden bir baskı hareketin kolektif kimliğini güçlendirerek popülist seferberliğin artmasına yol açabilirken, popülistler bu baskı aracılığı ile kendilerini seçkinlerden ayırıştırarak düzen karşıtı mesajlarını daha fazla somutlaştırmaktadır (2005: 425). Bu tür düzen karşıtı popülist mesajların yaygınlaşarak somutlaşması, popülizmin temelini oluşturan unsurlardan biri olan kriz performansını da güçlendirmektedir. Roberts’e göre kriz, popülizmin onu seferberlik için koşullandırmasından önce de var olurken, popülizm varlığını ancak yerleşik partilerin ve diğer aracı kuruluşların sistemik başarısızlıklarının kısa devre yapmaya başlamasıyla hissettirmektedir (2015: 147). Karşılıklı bir suçlama ve baskı üzerinden şekillenen popülist/anti-popülist eksen, hissedilmeye başlanan kriz algısının toplumsal tabanını her iki taraftan da genişletmesine neden olmaktadır. Böyle bir algı anti-popülist söylem açısından insanların popülizm tehlikesine odaklanmasını sağladığı kadar, sistemdeki kısa devreyi ön plana çıkaracak şekilde popülizmin ana akım siyasetin başarısızlığını göstermesine de yol açmaktadır. Bu bağlamda popülist/anti-popülist eksende siyaset tamamıyla kriz üzerine kurulmaktadır.

Anti-popülizm açısından, popülizmin hükümetin neden olduğu ya da değinmediği popüler hoşnutsuzluğu kullanarak demokratik mekanizma aracılığıyla başarı yakalaması

kriz olarak hissedilmektedir (Howse, 2019: 644). Popülistler açısından ise kriz öncelikle, temsili kurumların zayıf ve itibarsız olduğu iddiasıyla bir temsil krizi olarak tanımlanmaktadır (Roberts, 2015: 141). Bu anlamda anti-popülistler, popülizmin sistemin iç işlevlerini bozduğu şeklinde krizi yalnızca sistemdeki bir kriz olarak gösterirken, popülistler krizi yenilenmesi gereken yerleşik yönetim aygıtının içsel bir krizi olarak betimlemektedir (Stavrakakis ve vd., 2017: 14). Popülizm ve anti-popülizm arasında birbirini tanımlama konusundaki temel benzerliklere rağmen, kriz tanımlamalarına yönelik bu farklılık belirli kavramları ele alış biçiminden, örgütlenme biçimlerine kadar yansımaktadır. Bu farklılıklar yüksek/alçak ekseninde şekillenirken, alçak ekseninde bulunan popülizm yerlici ve kişiselci, yüksek ekseninde bulunan anti-popülizm ise kozmopolit ve kurumsalcı bir kutup etrafında büyümektedir (Ostiguy ve Roberts, 2016: 26-7). Eksen ayrımı iki tarafında farklı demokrasi modellerini savunmasına neden olurken, anti-popülistler açısından belirli karar verme yetkilerinin AB'ye devredilmesi olgun ve mantıklı, doğrudan demokrasi talepleri veya yerel bir egemenlik duygusu ise bencil ve kaba olarak tasvir edilmektedir (Moffitt, 2018: 8-9). Bu bağlamda popülist/anti-popülist eksenindeki başlıca ayrım kurumsallaştırma ve kişiselleştirme talepleri arasında yaşanmaktadır.

Popülizm merkezinde bulunan halk-elit karşıtlığı nedeniyle demokratik kurumlar dâhil kuvvetler ayrılığı çerçevesinde gelişen çeşitli kurumlara karşı içkin bir güvensizliğe sahip olmakla birlikte, bu karşıtlıkta temellenen antagonizma popülistlerin, anti-popülistlerin aksine, bu kurumlar üzerinden şekillenen uzlaşma mekanizmalarını da reddetmesine yol açmaktadır. Nitekim popülizmi meydana getiren farklı unsurların etkileşimi kurumları zayıflattığı ölçüde liderliği ön plana çıkartırken, popülist ve anti-popülist kutupları da şekillendirmektedir. Popülizmi, kavrama yönelik farklı yaklaşımları birbirini tamamlayıcı şekilde ele alarak çok boyutlu ve kendi içerisinde dereceli olarak inceleyen Osuna, her ne kadar popülist ve anti-popülist sınıflandırmasının yeterince açıklayıcı olmadığını belirtse de popülizmin çok boyutlu yapısı içerisindeki çeşitli etkileşimleri yine bu iki kutup üzerinden göstermektedir (2020).

Şekil 1: Popülizm ve Anti-Popülizm Kutupları

Kaynak: Osuna, J. J. (2021). From chasing populists to deconstructing populism: A new multidimensional approach to understanding and comparing populism. *European Journal of Political Research*, 60(4), s. 841.

Popülizmi karşılaştırmalı bir çerçevede yönetim biçimi, ahlak, toplumun inşası, egemenlik ve liderlik boyutlarıyla inceleyen Osuna (2020), bu beş boyut üzerinden popülist ve anti-popülist kutuplar arasındaki kademeli etkileşimlere odaklanmaktadır. Popülizm yönetim şekli açısından antagonizmaya dayalı radikal bir değişim çağrısında bulunurken, anti-popülizm kurumlara bağlı bir ılımlılık içerisindedir. Popülist radikal değişim arzusu homojen ve idealleştirilen “halkın” sınırsız iradesine vurgu yapmakta ve bu irade popülist liderde cisimleşmektedir. Halkı çoğul ve heterojen olarak tanımlayan anti-popülistler ise çoğunluğun iradesini anayasal olarak sınırlamakta ve bu sınırlar lideri de kapsamaktadır. Bu anlamda anti-popülistler için muhalifler meşru siyasi rakiplerken, halkın sınırsız iradesi karşısında bir güç tanımayan popülistler için ötekiler gayrimeşru bir konumda bulunmaktadır (Osuna, 2020). Diğer yandan bu kutuplar arasındaki ayrım politik aktörler arasında mutlak bir bölünmeyi ifade etmediği gibi, politik alanın değişen koşulları politik aktörleri bu kutuplar arasında etkileşime girmeye zorlamaktadır.

Yönetişim yapılarının artan teknik, ekonomik ve yasal karmaşıklığı vatandaşlar ve karar alma süreçleri arasındaki mesafeyi arttırırken, hızla gelişen sosyal ve kültürel bireyselleşme süreci yerleşik partileri ve aracı kurumları giderek zayıflatmaktadır (Brubaker, 2017: 370-1). Bu sosyokültürel değişim kişileri çektikleri duygusal kimlik aracılığıyla daha görünür hale getirirken, kurumlar giderek kendilerinin önüne geçen bireysel yüzler tarafından temsil edilmeye başlanmıştır (Corner ve Pels, 2003: 7-8). Kurumların kişilerin lehine olacak şekilde zayıflamaya başlaması ise güçlü bir örgütlenme ve kitle bağlarına ama zayıf bir kurumsallaşmaya sahip (Ostiguy, 2009: 27) popülist temsile doğal bir eğilim sağlamaktadır. Pappas'a göre özellikle iktidardaki popülistler olağanüstü karizmatik liderliğe güvenme, kesintisiz siyasi kutuplaşma, liberal kurumları hadım etme ve himaye kullanımının sistematikleştirilmesi olmak üzere dört özellik gösterirken (2019: 71), bu özelliklerin hepsi kişiselleştirmeyi güçlendirmekte ve kurumlar üzerinden oluşan popülist/anti-popülist eksen siyasi kutuplaşmayı kesintisiz hale getirmektedir. İvmesini kriz, çöküş ya da tehdit algısından alan popülizm, müzakere ve yavaş siyaset yerine kısa ve hızlı eylemi tercih ederken, krizi ele almanın önüne geçen engelleri göz ardı etmekte veya ortadan kaldırmaktadır (Moffitt ve Tormey, 2013: 391-2). Bu bağlamda popülizmin politik tarzı kurumsallaşmış arabuluculuk biçimlerini atlama eğilimindeyken, anti-popülistlerin endişeleri bu eğilimden ve güçlü bir liderin kişisel otoritesi ile kişisel olmayan otorite arasındaki ikilikten kaynaklanmaktadır (Ostiguy, 2009: 26). Anti-popülizm açısından otoriteler arasındaki bu ikilik, yalnızca sağ popülizmin lider odaklı otoriter eğilimlerinden değil, sol popülizmin başta geleneksel temsil mekanizmalarını hedef almasından da kaynaklanmaktadır.

Kurumsallaşma bağlamında popülizm ve anti-popülizm arasındaki temel ayırım, popülizmin halkı, demokratik seçimin resmi yapıları aracılığıyla tezahür edilmediğini ve bu anlamda kurumsallaşmadığını varsaymasından (Huq, 2018: 1136) kaynaklanmaktadır. Popülizm doğrudan demokrasi talebiyle temsili demokrasiye karşı çıkararak, anti-popülizmi teknokrazi ile özdeşleştirmektedir. Diğer yandan Mudde'ye göre popülizm teknokratik önlemlere mutlaka karşı olmamakla birlikte, uzmanların görevi halkın isteklerinin en iyi şekilde yerine getirilmesini sağlamaktır (2004: 547). Howse ise anti-popülistlerin, popülistlerin doğrudan demokrasi gibi taleplerinin önüne belirli kurumları çıkartarak özgürlükler adına demokrasiyi sınırlandırma ve teknokrasinin özgürlüğe yönelik tehditlerini görmezden gelme tutumlarını eleştirmektedir (2019: 649). Howse'a

göre anti-popülistler yerliliğin veya yabancı düşmanlığının yükselişinden popülistleri sorumlu tutarken, devletin askeri ve güvenlik seçkinlerinin güvenlikçi politikalarının bu yükselişe olan etkilerini yok saymaktadır (2019: 648). Yalnızca anti-popülizm üzerinden kurulan politikalar, toplumsal tepkilere neden olan veya popülizmi besleyen asıl sorunlu noktalara odaklanmak yerine, sınırlı bir çerçevede popülizmin kendisini hedef almakta ve bu karşılığı demokratik bilince indirgemektedir. Stavrakakis kriz zamanlarında demokrasi için tehlikeli olan şeyin popülizmden çok, popülist eklemelenmenin demokratik veya anti-demokratik özgül profili olduğunu belirtirken (2014: 514), yalnızca popülizme odaklanan bir anti-popülist gündem, sorunların katlanarak büyümesini engellemediği ölçüde demokrasi için popülizmden daha tehlikeli olabilmektedir.

Toplumsal kırılmalara sebep olan sorunların katlanarak büyümesi bir yandan merkez partilere ve ana akım siyasete olan güveni azaltırken bir yandan da popülizme olan desteği arttırmaktadır. Anti-popülistler ise popülizmle mücadele adına sorunlara sahici çözümler üretmek yerine tamamıyla karşı çıkma ve tamamıyla iş birliği yapma arasında stratejiler geliştirmektedir. İlk stratejide tüm yerleşik siyasi aktörler popülistlere karşı birlikte cephe alırken, ikinci stratejide ise anti-popülist aktörler popülist gündemin bir kısmını benimsemektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2019: 141). İlk strateji popülist/anti-popülist ekseninde yeniden biçimlenen siyasi alana uyumlu olarak daha önce geleneksel biçimde hizalanan güçleri birbirinden ayırmakta ve eski düşmanları popülizme karşı birleşmeye zorlamaktadır (Ostiguy ve Roberts, 2016: 28). Bu bağlamda popülizme karşı geçici bir ittifakta bir araya gelen ortaklardan oluşan anti-popülizm, popülizm gibi açık bir ideolojik eğilim göstermemektedir (Moffitt, 2018: 2). Diğer yandan liberal demokrasinin savunulmasına bu tür özel bir odaklanma, çözmeye çalıştığı çatışmaları şiddetlendirebilmekte ve liberal gruplarla muhaliflerin arasındaki mesafeyi arttırabilmektedir (Moyn ve Priestland, 2017). Popülist/anti-popülist ekseninde şekillenen politik alan, dışlayıcı ve kapsayıcı biçimleriyle kimlik politikaları üzerinden kutuplaştırmayı daha fazla derinleştirebilmektedir.

Popülizm/anti-popülizm kutuplaşmasının derinleşmesi seçmenlerin kimliklerine sıkı sıkıya bağlanmasına yol açarken, bu kimlikler popülist karakterde olduğu gibi tüm politik alanda düşmana göre şekillenme eğilimi gösterebilmekte ve olumsuz partizanlık artabilmektedir. Kişinin bir siyasi partiye yönelik psikolojik tiksintisi olarak tanımlanan olumsuz partizanlık, bir siyasi partiye yönelik olabildiği gibi, popülizm bağlamında

kişinin tüm siyasi partileri reddederek düzen karşıtı partiye yönelmesini de sağlayabilmektedir (Meléndez ve Kaltwasser, 2017: 523-4). Kişinin partizan kimliğinden ayrılma olasılığının muhalefet partisine karşı duyulan düşmanlıkla ters orantılı olduğunu ifade eden düşmanlık hipotezinden ilhamını alan olumsuz partizanlık teorisi, kişinin kendini ne olmadığı üzerinden tanımlayarak bir partiden nefret etmek için herhangi bir partiye özdeşleşmesine gerek olmadığını savunmaktadır (Garzia ve Ferreira, 2021: 4). Bu anlamda kutuplaşmanın derinleşmesi taraflar açısından olumlu partizanlığı körüklediği kadar, yalnızca diğer taraftan nefret ettiği için karşı tarafı destekleyenlerin sayısını da arttırabilmektedir. İki veya daha fazla olumsuz partizanlığa sahip kişiler popülist partileri desteklemeye daha yatkınken (Meléndez ve Kaltwasser, 2017, 524), herhangi bir partizanlığı bulunmayan “apartizanlar” ise popülist fikirleri reddetme eğilimi göstermektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2018: 1685). Olumlu duygulardan çok olumsuz duyguların daha fazla artmasına neden olan bu tür bir kutuplaşma tarafları kendi pozisyonlarına sıkıca sabitlerken, kutuplaşmayı yaratan sorunları çözmekten çok sorunları arttırmakta ve çatışmayı derinleştirmektedir.

Anti-popülistlerin popülizme mücadelede belirlediği ikinci strateji, popülist talepleri dikkate almasının ötesinde, bu talepleri benimseyerek kendi politikaları haline getirmesidir. Popülist ve ana akım siyasi aktörlerin, siyasetin medyatize olmasıyla birlikte birbirine yakınlaşan üsluplarının (Disch, 2020: 106) yanında, anti-popülist hükümetler özellikle sağ popülistler tarafından dile getirilen gündemi giderek benimsemekte, göç ve İslam gibi kavramları politik söylemlerinin merkezine almaktadır (De Cleen vd., 2020: 167). Ana akım partilerin radikal partileri çeşitli şekillerde “ana akımlaştırma” stratejisinin tam tersi şekilde ana akımı radikalleştiren bu süreç, radikal sağ partiler ile ana akım partiler arasında özellikle göç ve entegrasyon konularında bir yakınlaşmaya neden olmaktadır (Akkerman vd., 2016: 6). Bu yakınlaşma tüm siyasi manzaranın değişmesine ve öncesinde kabul edilemez fikirlerin hükümetler ve medya tarafından kabul edilebilir hale gelmesine neden olurken (De Cleen vd., 2020: 167), liberal olan ve olmayan arasındaki çizginin yanında neyin ana akım ve neyin popülist olduğunun arasındaki çizgiyi de bulanıklaştırmaktadır (Moffitt, 2020: 63). Rydgren’e göre popülist partilerle yapılan iş birliklerinin bu partilere meşruiyet kazandırmasının yanında, ana akım siyasetin radikalleşmesi olarak tanımlanabilecek politikalar bağlamındaki bir yakınlaşma da özellikle sağ popülist partilere geniş siyasi fırsatlar sağlayabilmektedir

(2005: 424). Diğer yandan Mudde, sosyokültürel konuların siyasi gündeme hâkim olmaya başlamasıyla ana akımlaştırmanın tamamıyla tersine döndüğünü ve ana akım partilerin radikalleşerek özellikle göç ve entegrasyon gibi konularda giderek sağ popülist partilerin söylemlerini benimsediğini belirtmektedir (2019). Bu bağlamda popülizmin önüne geçmek için özellikle dışlayıcı talepleri benimsemek, anti-popülist pozisyonun kendisini anlamsızlaştırdığı gibi, popülist taleplere daha geniş bir tabana yayılma fırsatı sağlamaktadır.

Politik alanın popülist/anti-popülist ekseninde işlemesi ve bu yönde kutuplaşması, bütün bir siyaseti karşıtlık üzerinden de olsa popülist karaktere endekslerken, toplumsal tarafları daha keskin bir pozisyona yerleşmeye zorlamaktadır. Özellikle sağ popülizmin dışlayıcı tanımlamaları bu türden bir kutuplaşma zeminine büyük oranda uyum sağlarken, anti-popülizm de bu dışlayıcılığın bir parçası haline gelebilmektedir. Diğer yandan ana akım siyasetin popülizmin yükselişini engelleyebilmek adına popülist söylemleri benimsemesi, Snow ve Moffitt'in "sert" ve "yumuşak" popülizm arasındaki farktan yola çıkarak adlandırdığı "ana akım popülizmin" (Moffitt ve Tormey, 2013: 393) yaygınlaşmasına ve popülizm ve anti-popülizm arasındaki sınırların kaybolmasına neden olabilmektedir. Göç ve entegrasyon konularındaki bu türden bir politik yakınlaşmanın daha yıkıcı sonuçlara yol açma ihtimali bulunurken, merkez siyaset ise yitirdiği güvenin çok daha fazlasını kaybetme riskine girmekte ve dışlayıcı bir popülist söylemi daha güçlü hale getirmektedir.

BÖLÜM 3: AVRUPA'DA POPÜLİZM

Dünyanın farklı bölgelerinde olduğu gibi Avrupa'da da popülizm yükselmekte ve politik alanı etkisi altına almaktadır. Özellikle neoliberal küreselleşmenin ortaya çıkardığı problemler çeşitli toplumsal kesimlerde büyük huzursuzluklar doğurmuş ve popülist politikaların geniş bir tabanda destek görmesini sağlayan tepkilere yol açmıştır. Ortaya çıkan ekonomik ve sosyokültürel sorunlar küreselleşmenin ve serbest ticaretin geniş kesimlerce reddedilmesini sağlarken, milliyetçiliğin yükselmesine, göç karşıtlığının artmasına ve seçkinlere, AB'ye ve uluslararası kurumlara olan güvenin azalmasına neden olmuştur (Noury ve Roland, 2020: 422). Diğer yandan popülizm böylesine geniş bir tabana yayılmasına rağmen Avrupa bağlamında yeni bir olgu olarak ortaya çıkmamıştır. Popülizm 1990'lı yılların sonlarına doğru Avrupa siyaseti içerisinde önemli bir güç haline gelirken, bütünleşme ve göç gibi konuların yarattığı dönüşümlerin sonucunda ortaya çıkan tepkilere bir yanıt olarak, özellikle de sağ popülizm biçiminde ortaya çıkmıştır (Mudde ve Kaltwasser, 2019: 47-8). Bu anlamda popülizmin sık sık milliyetçilikle karıştırılmasının bir nedeni de sağ popülist partilerin Avrupa'daki güçlü varlığından kaynaklanmaktadır (De Cleen ve Stavrakakis, 2017: 303). Özellikle Batı Avrupa bağlamında popülizmin demokrasiye yönelik tehdit olarak algılan unsurları olan milliyetçilik ve yerlilik (Moffitt, 2018: 2), daha çok popülizmle doğrudan ilgisi olmayan sağ popülist unsurları oluşturmaktadır.

Sağ popülizmin görece daha ağırlıklı olması, Avrupa'ya yönelik popülizm çalışmalarında sağ popülist unsurların daha fazla ön plana çıkartılmasına neden olmaktadır. Örneğin Mudde ve Kaltwasser'a göre popülizm hem dışlayıcı hem de kapsayıcı özellikler taşıırken, Latin Amerika popülizmi daha kapsayıcı, Avrupa popülizmi ise daha dışlayıcı özellikler göstermektedir (2012: 148). Bu durum bölgesel anlamda baskın sorunların, farklı popülist türlerinin ağırlık kazanmasına neden olmasından kaynaklanmaktadır. Avrupalılar küreselleşmenin olumsuz etkilerini göçmenliğe ve Brüksel yönetimine bağlarken, Latin Amerikalılar küreselleşme şokunu finansal krizler, IMF programları veya hassas sektörlerdeki yabancı şirketler üzerinden deneyimlemiş, Avrupa'nın aksine sol popülizm ağırlık kazanmıştır (Rodrik, 2018: 25). Diğer yandan bu bölgesel farklılık Avrupa'da sol popülizmin bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Sol popülizm Avrupa bağlamında 2008 ekonomik kriziyle birlikte büyüyen ekonomi temelli tepkileri arkasına alarak gücünü artırma fırsatı yakalamıştır. Krizle birlikte hem sağ popülizme hem de merkez

siyasete güçlü bir rakip olarak ortaya çıkan sol popülizm, Avrupa siyasetinin çevresinden giderek merkeze hareket etmiştir (Katsambekis ve Kioupkiolis, 2019: 2). Sağ popülizm ise her ne kadar merkeze göre marjinal olarak konumlansa da Avrupa siyasetinde sol popülizmden çok daha önce etkili olmuş ve krizle birlikte bu etkisini giderek arttırmıştır. Sağ popülistler Avrupa genelinde 1990'lı yıllarda yüzde 8 olan oyunu 2015 yılında yüzde 12,5'e yükseltirken, bu tarihler arasında kabine üyesi olarak ya da azınlık hükümetlerini destekleyerek 17 hükümetin kurulmasında rol oynamıştır (Akkerman vd., 2016: 1).

Popülizm üst üste gelen ve artık günlük hayatın bir parçası haline alan krizlerin yarattığı ekonomik ve sosyokültürel problemlerle ve bu problemlerin merkez siyasette yarattığı güvensizlikle beslenerek büyümektedir. Avrupa'daki siyasi seçkinlerin neoliberal politikalarla içini boşalttıkları sosyal güvenlik ağının başarısızlığı çağdaş popülizmi ortaya çıkarırken (Tushnet, 2019: 384), piyasa güdümlü küreselleşme ve teknokratik liberalizmle içi boşalan demokratik kamusal söylem, bu popülist tepkiye hoşgörüsüz ve intikamcı bir milliyetçilik karakteri vermiştir (Sandel, 2018: 359). Solda tutarlı ekonomik önerilerin olmamasının, sağda kötü fikirler için zemin hazırladığını belirten Berman'a göre merkez solun düşüşü, neoliberalizmi güçlendirmiş ve aşırılıkçılığı beşlemiştir (Berman, 2016: 75). Weiler'a göre bu haliyle bireyin doğrudan çıkarları açısından güçlü bir şekilde bulunan Avrupa'daki toplumsal hareketlilik, son krizlerin gösterdiği gibi ötekinin ihtiyaçları açısından zayıf bir halde bulunmaktadır (2011: 693). Bu bağlamda 2008 krizi ve akabinde dayatılan kemer sıkma politikaları zaten var olan toplumsal kırılmalıkları derinleştirmiş ve seçmenler açısından giderek yabancılaşan siyasi seçkinleri zayıflatarak popülist aktörleri güçlendirmiştir (Katsambekis ve Kiopkiolis, 2019: 1). Bu anlamda yalnızca sol popülizm değil, 2008 krizi muhafazakâr, milliyetçi ve AB karşıtı sağ popülist partilere de güç kazandırmıştır. 2008 krizi her iki popülizm türünün de siyaset alanında büyük fırsatlar yakalamasına neden olurken, dünyada olduğu gibi Avrupa içerisinde de krizin etkileri bölgesel olarak farklı popülizm türlerinin önünü açmıştır.

Sol popülizm 2008 krizinden daha fazla etkilenen güney bölgelerinde daha etkili olurken, sağ popülizm krizle birlikte daha çok sorgulanmaya başlanan AB'ye karşı şüphecilik arttığı yerlerde güçlenmiştir. Güney bölgeleri açısından 2008 krizinin etkisi, "Troika" olarak adlandırılan Avrupa Komisyonu, Avrupa Merkez Bankası ve IMF tarafından dayatılan kemer sıkma politikalarıyla daha da artarken, sol popülist partilerin oy oranları

da giderek artmıştır. Özellikle 2014 Avrupa seçimlerinden sonra Syriza ve Podemos gibi sol popülist partiler hızla ilgi odağı olurken, seçim çekicilikleri genişleyen bu partiler merkez sol partileri sarsmış ve sol popülist aktörler büyük bir ivme kazanmıştır (Katsambekis ve Kiopkiolis, 2019: 1-3). Sağ popülizm ise 2008 krizinin yanında 2015 göç kriziyle birlikte artan mülteci göçünün ısırdığı tepkileri desteğe çevirmekle (Noury ve Roland, 2020: 424) kalmamış, göçmen karşıtı gündemi tüm Avrupa genelinde merkeze taşımıştır. Özellikle Doğu Avrupa'daki sağ popülistleri daha fazla güçlendiren 2015 mülteci krizi, Hıristiyan veya Yahudi-Hıristiyan Batı uygarlığının İslam'a karşı savunulmasına yönelik kültürel söylemi daha fazla yaygınlaştırmıştır (De Clenn, Glynos ve Mondon, 2020: 162). Bu bağlamda 2008 ekonomik krizi ve 2015 göç krizi popülist söylemlerin yayılmasını hızlandırırken, mevcut ana akım partilerin söylem ve politik olarak benzeşmesi, popülist partilere küreselleşme, göç ve kemer sıkma karşıtı politikalar aracılığıyla destek kazanmalarını sağlamıştır.

Avrupa bağlamında popülizmin yükselmesinin ve merkez siyasete güçlü bir alternatif hale gelmesinin en önemli örneği Avrupa Parlamentosu içerisindeki yaşanan değişimdir. 2015 yılına kadar Avrupa Parlamentosu geleneksel sol-sağ ayrımı üzerinden şekillenmekte ve AB şüpheciliğinin önemli bir etkisi bulunmazken, 2015 yılından itibaren AB şüpheciliği sol-sağ ayrımı kadar etkisini arttırmış ve ekonomik konulardaki çatışmanın ana boyutunu oluşturmuştur (Noury ve Roland, 2020: 427). Popülizm Avrupa siyasetinde de politik alanı dönüştürürken, geleneksel siyasi kutupları giderek zayıflatmıştır. Ana akım partilerin hem birbirine yaklaşması hem de mevcut problemlere bir çözüm üretmemesi bu dönüşümü daha da hızlandırmıştır. Seçmenler popülist partileri tercih ederken aynı zamanda ana akım partileri cezalandırmakta, oy tercihlerini özellikle zıt görüşteki rakip partiden yana kullanmaktadır (Hobolt ve Tilley, 2016: 985-6). Bu bağlamda popülist partiler paradoksal bir şekilde ana akım siyasi partilerin toplumsal taleplere daha duyarlı olmasını ve politikalarını yeniden gözden geçirmesini tetiklemiştir (Kaltwasser, 2014: 482). Diğer yandan Avrupa merkez siyaseti popülist talepler arasında sınır güvenliğini arttıran ve entegrasyonu sıkılaştıran politikaları daha fazla benimserken, ekonomik eşitsizliğe yönelik popülist talepleri sert bir şekilde bastırmaktadır. Bu durum sağ popülizmi engellemek adına Avrupa merkez siyasetinin en azından göç ve entegrasyon konularında daha fazla sağa kaymasına neden olmaktadır.

3.1. İngiltere ve Popülizm

İngiltere’de popülist partiler en azından 2010 yılına kadar çoğu Batı Avrupa ülkesinin aksine büyük bir etki yaratamamış ve siyasi rekabet üzerinde herhangi bir kalıcılığa sahip olamamıştır. Bu duruma sosyokültürel nedenlerin yanında, yeni partilerin parlamentoya girebilmelerini ve partiler arasındaki rekabet dengesini değiştirebilmelerini büyük oranda engelleyen tek-isimli tek-turlu çoğunluk seçim sistemi de neden olmaktadır (Fella, 2008: 181). 2010 yılında 650 seçim bölgesine bölünen Birleşik Krallık’ta, her bölgeden en çok oyu alan bir temsilci parlamentoya girmeye hak kazanırken, diğer adaylara verilen oyların bir etkisi kalmamakta ve partilerin aldığı oylar ile parlamentodaki temsil oranında büyük orantısızlıklar ortaya çıkmaktadır. Seçmenlerin destekledikleri popülist partiler gibi küçük partilere oy verme tercihlerini değiştirmeye zorlayan bu seçim sistemi, aynı zamanda yeni bir siyasi parti kurma eğilimini de azaltmaktadır (Van Kessel, 2015: 154-5). Diğer yandan bu seçim sistemi ana akım partilerin popülist partileri destekleyenleri kazanabilmek adına popülist söylemlere yaklaşmasına ve çeşitli popülist talepleri politikalarıyla uyumlu hale getirebilmesine yol açabilmektedir.

Seçim sisteminden kaynaklı olarak seçimlerde sınırlı bir etkisi olsa da İngiltere’de çeşitli popülist partiler bulunmaktadır. Bu partilerin başında iki sağ popülist partisi olan İngiliz Ulusal Partisi (BNP) ve Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) gelirken, sol popülizm tarafında ise İskoç Sosyalist Partisi (SSP) ve Respect Partisi bulunmaktadır (March, 2017: 283). Hem ulusal hem de bölgesel düzeyde marjinal bir rol oynayan SSP ulusal ve Avrupa bağlamında ayrılıkçı bir çizgi izlerken, daha çok ekonomi temelli ve savaş karşıtı bir politika benimsemektedir. Fakat ne bölgesel ne de ulusal düzeyde seçimlerde bir etki gösteremeyen SSP, 2010 yılında yalnızca on seçim bölgesinde aday çıkartabilmiştir (Van Kessel, 2015: 146). Respect Partisi ise birçok sol grubun birliğiyle ortaya çıkarken, parti adını saygı, eşitlik, sosyalizm, barış, çevre, topluluk ve sendikacılık anlamına gelen bir kısaltmadan almaktadır (BBC, 2010). Yine oldukça sınırlı bir etkiye sahip olan parti geleneksel sosyalist siyaseti popülist bir düzen karşıtı söylemle birleştirirken, birçok Marksist ve Müslüman grupla ittifak kurmakta ve özellikle savaş karşıtı ve anti-elitist bir politikaya sahiptir (Fella, 2008: 182-3). Hem SSP hem de Respect Partisi daha çok sosyalist politikaları merkezine alırken, popülist nitelikleri halk-elit karşıtlığındaki ağırlıklı anti-elit söylemden ve düzen karşıtı politikalarından kaynaklanmaktadır. Bu partiler Avrupa sol popülizminin bir özelliği olan çoğulculuğu ve

çok kültürlülüğü savunurken, popülist nitelikleri diğer partilere göre daha aşağıda kalmaktadır.

İngiltere’de popülist partilerin etkisi diğer Avrupa ülkelerine göre daha zayıfken, sağ popülist partiler sol popülizme göre daha fazla ön plana çıkmaktadır. Avrupa’da olduğu gibi İngiltere’de de aşırı-sağ partiler, zamanla kendi içlerinde yaptıkları reformlarla değişime uğramış ve ırkçı unsurlarını yumuşatarak daha popülist bir söylemi benimsemişlerdir. İngiltere’nin önde gelen iki sağ popülist partisinden biri olan BNP de benzer bir değişim yaşayarak neo-faşist bir çizgiden daha popülist çizgiye hareket etmiştir. Neo-faşist Ulusal Cephe’den (NF) atılan John Tyndall tarafından 1982’de kurulan BNP, ilk yıllarında benimsediği biyolojik ırkçılık çizgisinde bir yabancı düşmanlığı ve anti-demokratik politikaları zamanla yumuşatmış ve neo-Nazi imajını silmeye çalışmıştır. Bu dönüşüm Nick Griffin’in 1999’da partinin başına geçmesiyle daha da hızlanmış ve göçmenlerin zorunlu olarak ülkelere geri gönderilmesine yönelik politikalarından vazgeçerek, kültürel farklılıkların ön plana çıkarıldığı bir sosyal muhafazakârlık gündemi belirlenmiştir (Van Kessel, 2015: 148). Rydgren’in belirttiği üzere seçmen çekiciliğini arttırabilmek için biyolojik ırkçılıktan kültürel bir ırkçılığa geçiş yapan diğer aşırı-sağ partiler (2017) gibi BNP de kendisini dış dünyaya demokrat ve modern bir popülist parti olarak sunmaktadır (Ford ve Goodwin, 2010: 5). Bu durumu faşizmden ulusal-popülizme bir dönüşüm değil, faşizmin kendisinin yeniden ayarlanması ve modernleşmesi olarak gören Copsey, Griffin’in ideolojik tartışmalara kasıtlı olarak girmeden özgürlük, güvenlik, kimlik ve demokrasi gibi orta yol kavramlar üzerinden partiye esneklik sağladığını belirtmektedir (2007: 79-81). Yerel ve ulusal düzeyde olmak üzere Avrupa Parlamentosu seçimlerinde de bir başarı sergilemeyen BNP, popülist politikalarını yaygınlaştırmaktan çok, damgalamalardan kurtulmak için popülist imajını yaygınlaştırmaya çalışmaktadır.

İngiltere’de özellikle 2010 yılından sonra popülizmin giderek daha fazla önem kazanması diğer bir sağ popülist parti olan UKIP sayesinde gerçekleşmiştir. 1993 yılında tarihçi Alan Sked tarafından kurulan UKIP, temel politikalarını İngiltere’nin AB üyeliğine son vermesi üzerine şekillendirirken, tüm yerleşik partilere getirdiği eleştirilerle düzen karşıtı bir profil sergilemektedir. 2000’li yıllardan itibaren AB karşıtı politikalarını daha katı göçmen karşıtı politikalarla birleştiren UKIP, yükselen İslamofobiyle birlikte daha güvenlikçi politikaları benimsemiştir (Van Kessel, 2010: 150-1). Ekonomik olarak

serbest piyasa politikalarını benimseyen ve hukuk ve düzen konularında katı bir çizgiyi takip eden UKIP, savunma bütçesinin daha fazla arttırılmasını isterken, özellikle Doğu Avrupa'dan gelen göç akışının kesilmesini savunmaktadır. UKIP özellikle artan göç karşıtlığını seçmenler için daha önemsiz olan Avrupa politikalarına bağlamayı başararak, AB'yi göçün ana nedeni olarak sunmuştur (Tournier-Sol, 2014: 146). BNP'ye göre daha sivil bir milliyetçiliğe ve daha ılımlı bir göç karşıtlığına sahip olan UKIP, seçimlerde de diğer popülist partilere göre daha başarılı olmuştur. UKIP her ne kadar ulusal seçimlerde parlamentoya girmeye hak kazanamasa da 1999 yılından itibaren Avrupa Parlamentosu'na girmeye hak kazanmıştır. 1999 yılında yüzde 6,5 oyla Avrupa Parlamentosu'nda üç sandalye kazanan UKIP, 2004 yılında yüzde 15,6 oyla en çok oy alan üçüncü büyük parti olarak 12 sandalye kazanmış ve 2009 yılında yüzde 16 oyla ikinci büyük parti haline gelerek 13 sandalye elde etmiştir. 2014 yılında ise büyük bir çıkış yakalayan UKIP yüzde 26,6 oy oranıyla Avrupa seçimlerinden birinci parti olarak çıkmış ve 24 sandalye kazanmıştır.

UKIP'in artan oyları tüm Avrupa'da popülizmin yükselişiyle paralellik göstermekle birlikte, AB karşıtlığını ve muhafazakâr gelenekleri popülist bir anlatıya dönüştürerek, bu üç siyasi geleneği seçim çekiciliğini arttıracak şekilde başarıyla sentezlemiştir (Tournier-Sol, 2014: 154). Bu başarı özellikle 2010'dan sonra giderek artarken, UKIP Muhafazakâr Parti'nin popülist ve daha fazla Avrupa şüphecisi bir alana kaymasına ve Brexit'e götüren kararı vermesine yol açmıştır (Bale, 2018: 264). Nigel Farage'ın parti başkanı olmasından sonra seçim çekiciliğini daha fazla arttıran UKIP, 2013 yerel seçimlerinde aldığı yüzde 25 oyla hem Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi'nden kopan seçmenler için bir alternatif haline gelmiş hem de benzer bir seçmen tabanına sahip olan Muhafazakâr Parti'yi popülist gündemine doğru çekmiştir. UKIP'in göçmenlik konusunda daha açık sözlü olmasının yanında çoğu politikası Muhafazakâr Parti ile oldukça benzerken, Muhafazakâr Parti UKIP'in büyümesinin önündeki engellerden birini oluşturmaktadır (Hayton, 2010: 33). Bu bağlamda UKIP muhafazakâr gelenekte David Cameron'un liberal muhafazakârlığından çok Thatcher'ın Muhafazakâr popülizmine yakınken, Cameron'un daha merkez politikaları ve Liberal Demokratlar'la ittifakı UKIP'in önünün açılmasına ve Muhafazakâr Parti için bir tehdit haline gelmesine neden olmuştur (Tournier-Sol, 2014: 147). Bu süreç ise Muhafazakâr Parti'yi Brexit kararı almaya ve kampanya boyunca popülist stratejilerden yararlanmaya zorlamıştır (Mondon ve Winter, 2018: 4). Diğer

yandan Bale'e göre UKIP, popülist bir performans belirlemeden önce de sert bir AB karşıtıyken, AB karşıtı olan popülist bir parti olarak değil, giderek popülistleşen AB karşıtı bir parti olarak değerlendirilmelidir (2018: 269).

Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İngiltere'de de popülizm 2008 ekonomik krizi ve 2015 göçmen kriziyle birlikte yükselişe geçmiş ve bu yükseliş daha çok göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığının artışıyla paralel gerçekleşmiştir. Özellikle ekonomik krizden daha fazla etkilenen toplumsal gruplarda göçmen karşıtlığı artarken, medya da yaptığı haberlerle bu eğilimi tırmandırmıştır. Örneğin İngiltere'de en çok satan gazete olan The Sun, AB ve göçmen karşıtı bir popülist gündemi takip ederken, gazetenin köşe yazıları liberal elitlere ve kentli sınıfa yoğun bir eleştiriye ayrılmıştır (Fella, 2008: 184). Bu toplumsal dönüşüm özellikle göçmenlik ve AB gibi İngiliz popülist partilerinin merkezinde yer alan konular hakkında endişeli seçmenlere karşı duyarlı olan Muhafazakâr Parti'yi (Van Kessel, 2015: 144) politikalarını yenilemesine zorlamıştır. Bu anlamda çoğunlukçu ve düşmanca bir karakter gösteren İngiliz demokrasisi için popülizm daha genel bir özellik göstermektedir (Van Kessel, 2015: 147). Diğer yandan March'a göre ana akım İngiliz partilerinin popülist bağlamda halk merkezci söyleminin yüksek çıkmasına rağmen, elit karşıtlığı ve halk egemenliği noktasında bu partiler popülist unsurlar barındırmamaktadır (2017: 292). Fakat Birleşik Krallık'taki ana akım partiler popülizm ölçeğinde diğer Batılı Avrupa ülkelerinin benzer partilerine göre daha yüksek bir puan alırken, seçim sistemi, Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi arasındaki rekabeti "biz" ve "onlar" çerçevesinde şekillendirmeye zorlamaktadır (Rooduijn vd., 2012: 568). Popülist partiler krizlerle ortaya çıkan yeni siyasi fırsatları seçim sistemi yüzünden değerlendirmekte zorluk yaşarken, Fella popülist potansiyelden en fazla ana akım partilerin yararlanabileceğini belirtmektedir (2008: 197). Gerçekten de Corbyn İşçi Partisi'nin başına geçtiğinde önemli bir ivme yakalamış olan sol popülizmi İngiliz siyasetine taşıırken, Muhafazakâr Parti de yükselişe geçen AB ve göçmen karşıtlığını sağ popülist bir performans ile Brexit kampanyasına dönüştürmüştür.

3.1.1. Muhafazakâr Parti ve Brexit Kampanyası

Muhafazakâr Parti Mudde'nin (2019) ana akım partilerin giderek sağ popülist bir gündemi benimseyerek radikalleşmesine dair yaptığı analiz açısından önemli bir örneği oluşturmaktadır. Diğer yandan Fella'ya göre Muhafazakâr Parti liderliği zaten 1997

yılından beri ılımlı da olsa göç ve AB konularını istismar etmeye çalışan popülist bir stratejiyi takip etmektedir (2008: 183). Bu durumun geleneksel olarak AB karşıtı bir tavra sahip olan Birleşik Krallık'ta 1990'ların sonundan itibaren göç ve Avrupa üzerindeki tartışmaların kaynaşmaya başlamasıyla da (Dennison ve Geddes, 2018: 1150) yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Göçmen ve sığınmacı tartışmalarının kamuoyu tarafından yoğun bir şekilde tartışılması, Muhafazakâr Parti'nin bu konudaki seçmen endişeleriyle daha fazla ilgilenmesine yol açmıştır. Seçmenler açısından İşçi Partisi'ne göre göçmenlik ve iltica ile ilgili sorunları çözmeye bakımından daha iyi bir imaja sahip olan Muhafazakâr Parti, 2001 ve 2005 seçim kampanyalarında göç konusundaki politikalarını sertleştirirken, Cameron liderliğinde yumuşayan politikaları 2010 yılında yeniden gündeme getirmiş ve göçle ilgili sınırlayıcı politikalar önermiştir (Van Kessel, 2015: 157-8). Bu bağlamda Muhafazakâr Parti AB ile kurduğu mesafeli ilişkisine göçmenlikle ilgili kısıtlayıcı politikalarını da ekleyerek, seçmenlerin desteğini kazanmaya çalışmıştır.

Birleşik Krallık ve AB arasındaki gerilim daha çok Muhafazakâr Parti politikalarından kaynaklanmaktadır. Başta Thatcher olmak üzere William Hague'a kadar çeşitli Muhafazakâr Parti lideri Euro tek para birimine, işçilerin serbest dolaşımına ve ekonomi-politik entegrasyona karşı AB'ye popülist çağrılar yöneltmiştir (Goodwin ve Heath, 2016: 113). Avrupa ile olan siyasi entegrasyon hızlandıkça, Muhafazakâr Parti'nin AB şüpheciliği artmış ve giderek kimliğinin bir parçası haline gelmiştir. Örneğin Thatcher 1988'de Avrupa Topluluğu'nun federalist eğilimlerini eleştirirken, egemenliğin üye devletler tarafından tutulması gerektiğini ifade etmiştir (Baldini vd., 2019: 2). Diğer yandan iç siyasete yönelik popülist stratejiler de Muhafazakâr Parti için yeni değildir. 1970'li yıllarda ortaya çıkan aşırı sağcı Ulusal Cephe (NF) göçmen nüfusunun yoğun bulunduğu bölgelerde 70 ve 74 seçimlerinde yüzde 3,5 oy alarak Muhafazakâr Parti için bir tehdit oluştururken, 79 seçimlerinde Thatcher'in İngiliz sosyokültürel değerlerine yönelik olası tehlikelere dikkat çekmesiyle oy oranı yüzde 1,4'e düşmüştür (Fella, 2008: 185). Toplumda yükselmekte olan özellikle sağ popülist tepkileri benimsemeye eğilimli olan Muhafazakâr Parti, bu yolla hem kendi tabanını yükselmekte olan bir sağ popülist partiye kaptırmamayı hem de rakibi İşçi Partisi'nin gerisine düşmemeyi amaçlamaktadır.

Ana akım partiler popülist partilerin yükselişinin önüne geçmek için, çeşitli popülist politikaları gündemlerine alma eğilimi gösterirken, Muhafazakâr Parti bu stratejiye çok daha yüksek oranda bir eğilim göstermektedir. Bu anlamda Muhafazakâr Parti 2010'da

Avrupa'ya yetki devri konusundaki referandumlara yaptığı vurgu ve 2015 Brexit referandumunu vaadi ile UKIP'in yükselişini engellemek de istemiştir (March, 2017: 294). Muhafazakâr Parti için doğrudan bir rakip olan UKIP, benzer bir seçmen tabanına sahip olmakla birlikte, kendisini Thatcher geleneğine yakın olarak konumlandırmaktadır. UKIP'in liderliğini yapmış en popüler isim olan Farage, Thatcher'dan sık sık kendisinin ilham kaynağı olarak bahsederken, iki parti arasındaki yakınlık önemli sayıda Muhafazakâr Parti politikacısının yıllar içinde UKIP'e geçmiş olmasından da ortaya çıkmaktadır (Tournier-Sol, 2014: 145-7). Diğer yandan bu politik yakınlık Muhafazakâr Parti'yi önemli derece etkilemekte ve bazen göç konusunda UKIP'ten önce oldukça popülist politikalar önerebilmektedir (Bale, 2013: 27). Bu bağlamda Muhafazakâr Parti halkın artan endişelerini oya çevirebilecek rakiplerinin (Fella, 2008: 187) olduğu kadar, popülist sağın oyları bölmesinden dolayı koltuklarını kaybetmekten korkan milletvekillerinin de baskısı altındadır (Tournier-Sol, 2014: 148). Bu bağlamda 2013 yılında seçilmesi halinde Brexit referandumunu düzenleyeceğine söz veren Başbakan Cameron, bu kararı UKIP'ne artan desteği durdurmak için stratejik olarak almıştır (Norris ve Inglehart, 2019: 370-1). Muhafazakâr Parti'nin popülist söylemi tamamıyla benimsemesi ise Brexit kampanyası sırasında ve parti içindeki sağ popülizme daha yakın grubun bu kampanyayı kazanmasıyla başlamıştır.

Brexit referandumu Muhafazakâr Parti'yi ikiye bölerken Cameron AB üyeliğinin devam etmesini isteyen "Vote Remain" kampanyasını desteklemiş, Londra'nın eski belediye başkanı ve şimdiki Başbakan Boris Johnson ve dönemin Adalet Bakanı Michael Gove AB üyeliğinin sona ermesini isteyen "Vote Leave" kampanyasına öncülük etmiştir. Ayrılma yanlıları "Kontrolü Geri Al" (let's take back control) sloganıyla bir kampanya düzenlerken, kalma yanlıları ise kampanyalarında "İngiltere Avrupa'da Daha Güçlü" (Britain Stronger in Europe) sloganını kullanmayı tercih etmişlerdir. Ayrılma yanlıları, kampanya boyunca kalma yanlılarına göre oldukça popülist bir performans sergilerken, "Kontrolü Geri Al" sloganı, hali hazırda tüm yönleriyle popülist bir söylemin tüm yönlerini içerisinde barındırmaktadır. Gove, kampanya adına katıldığı ve bir saat süren bir televizyon tartışmasında 23 kez "Kontrolü Geri Al" ifadesini kullanırken, izleyicilerin bir kısmı bu ifadeden parlamenter egemenliği, bir kısmı Brüksel'e para aktarmayı kesmeyi ve bir kısmı ise kontrolsüz göçün sona ermesini anlamıştır (Menon, 2016: 117). Bu anlamda halkın doğrudan egemenliğine işaret eden bu slogan, çoklu bir anlam üreterek

yankılanmakta ve çeşitli toplumsal hoşnutsuzlukları kendi bağlamında sıkıca yakalamaktadır. Mevcut durumu bir kontrolsüzlük olarak tarif eden slogan, çeşitli özdeşmelerle kriz performansını olabildiğince yaygınlaştırmaktadır.

Slogan seçilmemiş ve bağlantısız bir AB elitinden kontrolün geri alınmasına yönelik popülist bir mesajı iletirken (Goodwin ve Heath, 2016: 114), çeşitli bir dizi korku ve kaygı üzerinden yarattığı kayıp duygusunu gidermek için kontrolün geri alınması gerektiğine de işaret etmektedir (Clarke ve Newman, 2017: 107). Ayrılma kampanyası bu anlamda popülizmin ütopyik bir nostaljiyi “bugün”de üretmesine (Taggart, 2004) benzer şekilde, göçmen karşıtlığını ve elit düşmanlığını İngiltere’nin AB’ye katılmasından önceki bir nostaljiyle harmanlamaktadır (Norris ve Inglehart, 2019: 52). Bu nostalji İngiltere’nin içeride ve dışarıda olmak üzere kendi işlerinde tamamıyla egemen olduğu bir zamanı arzulamaktadır. Bu durum İngiltere’nin diğer Avrupa ülkelerine göre parlamentoya verdiği değerin daha fazla olmasından kaynaklanırken, AB kurumlarının gücündeki artışlar yürütme organına olduğu kadar yasama organı özerkliği açısından da bir tehdit olarak algılanmaktadır (Baldini vd., 2019: 5). Bu bağlamda ayrılma yanlıları Avrupa elitlerini olduğu kadar, kalma yanlılarını da bu tehdide ortak saymakta ve kutlanan geçmişi bugüne getirmekte engel oldukları için düşmanlaştırmaktadır. Diğer yandan ayrıl kampanyası yalnızca halk ve elit arasındaki bir ayrıma değil, halkın yatay düzlemde diğer grupların da ihanetine uğradığı veya bu gruplar tarafından kuşatıldığı vizyonuna dayanmaktadır (Clarke ve Newman, 2017: 107). Bu grupların başında göçmenler gelirken, ayrılma kampanyası göçmenler hakkında sosyal medya üzerinden büyük oranda yalan haberleri yaygınlaştırmıştır. Göçmenlere karşı hazırlanan yalan haberlerin kampanya öncesinde de bir etkisinin olması, kampanya sırasında referandum sonucunu etkilemiştir (Iosifidis ve Wheeler, 2018: 114).

Ayrılma yanlıları popülist karşıtlıkları derinleştirmek ve yaygınlaştırmak için kampanya sürecinde yoğun bir şekilde yalan haber üretmiştir. Bu haberler içerisinde her hafta AB’ye 350 milyon sterlin aktarılması gibi abartılı haberler yer alırken (Norris ve Inglehart, 2019: 189), seçmenlerin AB ve AB elitlerine bakışı bu haberler aracılığı ile değiştirilmeye çalışılmıştır. Benzer bir haber Türkiye’nin AB’ye katılacağı yönünde yaygınlaştırılırken (Iosifidis ve Wheeler, 2018: 115), yükselmekte olan İslamofobiden ve göçmen karşıtlığından yararlanılmak istenilmiştir. Bu anlamda göçmenlerin yanında kozmopolit liberal seçkinler de düşmanlaştırılırken, bu grup sosyoekonomik etkilerinden izole bir

şekilde Avrupa'yı desteklemekle suçlanmıştır (Clarke ve Newman, 2017: 107). Bu tür grupsal damgalamalar, diğer Avrupa ülkelerinde de kendi içerisinde popülizmin yetişmesini sağlayan toplumsal kırılmaların derinleşmiş olmasıyla etkili olmaktadır. İngiltere'de de daha liberal, değişime ve göçe açık kozmopolit eğilimli vatandaşlarla, daha durgun bölgelerde yaşayan, muhafazakâr, değişimden ve göçten endişe duyan yerlici eğilimli vatandaşlar arasında farklılıklar artmakta ve siyaset çatallı bir hale gelmektedir (Jennings, W ve Stoker, 2016: 381). Yerele daha bağımlı olan vatandaşlar kendilerini daha fazla marjinalleşmiş hissederken, “Kontrolü Geri Al” sloganı, bu gruplara kontrolü geri alma vaadi vererek popülist bir retorikle onlarla ilişki kurmalarını sağlamıştır (Goodwin ve Heath, 2016: 116). Bu bağlamda “Vote Leave” kampanyası İngiliz toplumunda uzun zamandır oluşan sosyoekonomik kırılmaları ve çeşitli konulardaki ayrılıkları popülist bir performansla siyaset zeminine taşıyabilmişken, bu toplumsal bölünmeyi daha görünür bir hale getirmiştir.

Brexit referandumu yüzde 51,9 oy oranıyla ayrılma lehine sonuçlanırken, Boris Johnson ve ekibi bu süreci UKIP'e göre daha ılımlı fakat çoğu yönüyle popülist bir tarzda yönetmiştir. AB'den ayrılma kampanyası yürütmenin hali hazırda popülist bir eğilim olmasının yanında, kampanya çeşitli yönleriyle keskin bir halk-elit karşıtlığına dayanırken, çatışmayı göçmenler ve Türkiye üzerinden Müslümanlara genişletmiş ve yoğun bir şekilde dışlayıcı sağ popülist bir tarz geliştirmiştir. Bu anlamda Weyland'ın (2017) popülizmi politik bir strateji olarak ele alması, referandumu kazanabilmek için böyle bir yöntem izlenilmesiyle büyük bir uyum içerisindeyken, özellikle kampanyanın başındaki isim olan Johnson, aksine bu popülist sürecin politik bir strateji olmadığını en büyük kanıtıdır. Referandum sonrasında May hükümetinin Brexit sürecini bir türlü tamamlayamaması sonucunda hem Muhafazakâr Parti'nin başkanı hem de Başbakan olan Johnson, büyük oranda Moffitt'in tanımladığı bir tarzda popülist bir aktördür (Flinders, 2019). Johnson bu bağlamda Brexit sürecini tamamlayabilmek için Parlamento'yu askıya almasıyla kurumsallığın üzerinden atlarken, bu kararı Yüksek Mahkeme'nin onaylamaması nedeniyle, Mahkeme'yi biz/onlar ikileminde düşmanlaştırmıştır. Johnson bu süreci güçlü bir lidere duyulan ihtiyaç hakkındaki fikirleri şekillendirmek için kullanırken, popülist tarzının merkezi büyük oranda kuralları teşhir etme, gelenekleri çığneme ve saldırgan davranışlarda bulunma istekliliği etrafında oluşmaktadır (Flinders, 2020: 228-233). Bu bağlamda Muhafazakâr Parti'nin sağ popülist bir partinin yükselişini

engellemek için popülist gündemi benimsemesi yalnızca belirli bir süre, belirli bir kampanya boyunca sürmemiş, bu süreç parti içindeki hiziplerden daha radikal olanların başarısıyla sonuçlanarak partide daha köklü bir değişime neden olmuştur.

3.1.2. İşçi Partisi ve Corbyn

İlk defa 1983'te Parlamenta seçilen Jeremy Corbyn, uzun bir süre partisi içerisinde üst kademede aktif bir görevde bulunmamıştır. Daha çok neoliberal politikalara karşı duruşu ve 2003 Irak savaşına muhalefetiyle bilinen Corbyn, İşçi Partisi liderliği açısından hiç akla gelemeyecek bir aday profili çizmektedir (Maignashca ve Dean, 2019: 146). 2015 genel seçimlerinde İşçi Partisi'nin art arda ikinci yenilgiyi almasının Miliband'ın istifa etmesiyle liderliğe aday olan Corbyn, Parlamenter İşçi Partisi (PİP) içerisinde çok az bir desteğe sahip olmasına rağmen üyeler ve destekçileri yardımıyla liderliği kazanabilmiştir (Watts ve Bale, 2019: 100). Diğer yandan İşçi Partisi üyeleri daha liberal olan Milliband'dan sonrası için daha sol kanatta bulunan bir lider talep etmekteyken, Corbyn tam da bu profile uygun bir aday olarak sahneye çıkmıştır (Poletti, 2016). Milliband'ın 2014 yılında seçim sistemini değiştirmesi de Corbyn için büyük bir fırsat haline gelmiştir. Yapılan değişiklikle birlikte eskiden büyük oranda milletvekillerinin söz sahibi olduğu lider seçimlerinde, asil üyelerin yanında, düşük bir ödenek ücretini ödeyen destekçiler de oy kullanabilme hakkı kazanmıştır. Bu değişiklikle birlikte 12 Eylül 2015 tarihinde yapılan seçimlerin ilk turunda yüzde 59,5 oy oranı alan Corbyn, İşçi Partisi'nin genel başkanlık seçimlerindeki en yüksek oyu almıştır.

Corbyn'in liderliği kazanması Blair'den beri neoliberal politikaları benimsemiş İşçi Partisi açısından büyük bir heyecan yaratırken, parti üye sayısı bir sene içerisinde neredeyse yüzde 90 artarak 201.293'ten 388.407'ye yükselmiştir (MacAskill 2016). Corbyn sola daha yakın bir siyasi aktör olarak İşçi Partisi'nin çekim gücünü arttırırken, içlerinde Blaircilerin de olduğu Parlamenter İşçi Partisi'nin (PİP) çoğunluğu ise Corbyn'e ve sol politikalarına karşı çıkmıştır. Herhangi bir bağlayıcılığı bulunmasa da 230 İşçi Partisi milletvekilinin 172'si Corbyn'e karşı olduklarını belirtmiş ve Owen Smith tarafından resmi bir meydan okuma tetiklenmiştir (Crines vd., 2017: 361). Corbyn uzun bir süre kendisine göre daha ılımlı solda bulunan rakibi Smith'i savuştursa da 2017 genel seçimlerindeki başarısına kadar parti içi bir çatışmanın unsuru olarak kalmıştır (Maignashca ve Dean, 2019). PİP, Corbyn'in daha sol tandanslı üyeler tarafından

seçildiğini iddia ederek Corbyn'i istifaya zorlarken, üyeler Corbyn'e destek olmuş ve PİP'i parti içi demokrasiyi yıkmaya çalışan asiler olarak görmüştür (Crines vd., 2017: 362). Bu anlamda ana akım İngiliz siyasetine göre daha marjinal kalan Corbyn yalnızca Parti içerisinden değil, medyadan da büyük oranda karşıtlıkla karşılaşmıştır. Medyanın bir kısmı Corbyn'i sistematik olarak alay konusu ederek aşağılarken, bu olumsuz ve sert tepki sağcı olduğu kadar, parti içi çatışmanın bir yansıması olarak sol eğilimli gazetelerde de kendini göstermiştir (Cammets, vd, 2016). Diğer yandan 2017 genel seçimlerinde yüzde 40 gibi yüksek bir oy kazanmayı başaran Corbyn hem genel politik çekiciliğini arttırmış hem de parti içi çekişmelere bir son verebilmiştir. Fakat bu başarısını 2019 genel seçimlerinde sürdürememiş ve Muhafazakâr Partili rakibi Johnson yüzde 43,6 oy oranıyla birinci olurken, Corbyn oylarında büyük bir düşüş yaşayarak yüzde 32,2 oy oranıyla ikinci olmuştur.

Corbyn'in İşçi Partisi'nin liderliğini alarak büyük bir ilgi görmesiyle, özellikle ekonomik krizin ve kemer sıkma politikalarının yarattığı tepkileri desteğe dönüştüren Güney Avrupa'daki sol popülist partilerin yükselişi paralellik göstermektedir. Kriz ve akabinde gelen problemler sol popülizmi olduğu kadar sağ popülizme de destekçi kazandırırken, diğer Avrupa ülkeleri gibi İngiltere'nin de çözüm için kamu yatırımlarının geri çekilmesi ve kamu hizmetlerinin kesilmesi gibi birçok kemer sıkma politikası uygulaması (Seymour, 2014), popülizmin yükselişini daha çok beslemiştir. Kendisi de belirli analizlerde sol popülist bir aktör olarak değerlendirilen Corbyn, Brexit gibi bir anomalinin yarattığı siyasi atmosferde daha sol politikaları benimsemiş bir İşçi Partisi'ne yer açabilmiştir. Diğer yandan Corbyn'in ne kadar sol popülist bir aktör olduğu tartışmalıdır. Corbyn değindiği konularda sıklıkla kemer sıkma politikalarını eleştirse de söylemlerinde popülizmin merkez kavramı olan "halka" homojen bir özne olarak yer vermemekte, ana muhatabı İşçi Partisi üyeleri ve muhtemel destekçileri olmuştur (Maignashca ve Dean, 2019: 154). Bu anlamda çağrıda bulunduğu insanları daha çok sosyal sınıf bağlamında işçiler ve yaş grupları bağlamında gençler ve yaşlılar üzerinden tanımlayan Corbyn, stratejisini zenginlerle bu toplumsal gruplar arasındaki siyasi ve ekonomik güç eşitsizliklerini vurgulayarak inşa etmektedir (Demata, 2020: 277). Corbyn performans olarak bir seçmen gurubunu birleştirmeye veya homojenleştirmeye çalışmadığı gibi kampanya dışında popülist bir temsil olarak halk kavramını harekete geçirmemektedir (Maignashca ve Dean, 2019: 154-5). Bu bağlamda seslendiği düşük

ücretli işçiler, gençler ve yaşlılar gibi gruplarla ekonomi politikaları üzerinden ilişki kurmakta (Demata, 2020: 278) ve popülist bir aktörden çok sol bir duruş sergilemektedir.

Corbyn'in sol popülizm açısından tartışmalı konumu popülizme yönelik farklı bakış açılarından ve kavramların farklı şekillerde yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Corbyn'i başarılı bir sol popülist aktör olarak kutlayan Mouffe, İşçi Partisi'nin son seçim kampanyasında kullandığı "Birileri değil, birçokları için" sloganını, biz ve onlar arasında bir sınır çizen popülist bir slogan olarak ele almaktadır (2019: 49). Benzer şekilde Corbyn'in sol popülizme özgü kapsayıcı bir halk tanımı olduğunu ifade eden Tindall'a göre Corbyn'in popülist üslubu işçilerin, göçmenlerin ve güvencesizlerin talepleri arasında bir denklik zinciri oluşturarak elit azınlığına karşı çoğunluğa seslenmektedir (2021: 11). Diğer yandan March'a göre halk ve elit ayrımı daha yumuşak bir biçimde İngiliz ana akım siyasetinde her zaman için mevcutken, ana akım partilerin halka seslenişini popülist olarak değil, siyasi aktörlerin seçmenlerle hizaya girme girişimi olan demotizm olarak ele almak gerekmektedir (2017). Corbyn'in popülist performansına yönelik benzer bir tartışma elit kavramı bağlamında da ele alınmaktadır.

Maiguashca ve Dean'e göre Corbyn sıklıkla Muhafazakâr Parti'yi eleştiren geleneksel İşçi Partisi tarzına bağlı kalırken, elitler bağlamında herhangi bir sınıfı tanımlamamakta ve toplumsal alanı uzlaşmaz iki kampa ayıran tutarlı bir antagonizma inşa etmemektedir (2019: 156). Politikalarını popülist performansın merkezi bir unsuru olan dost/düşman ayrımı üzerinden inşa etmeyen Corbyn, Muhafazakâr Parti'yi bir düşman olarak değil, siyasi bir rakip olarak ele almakta ve onların politikalarının eleştirisini onları devirmek için bir araya gelme çağrısıyla birleştirmektedir (Dean ve Maiguashca, 2017: 60). Diğer yandan Muhafazakâr Parti'ye dönük olarak bu eleştiriler var olan sosyoekonomik eşitsizliklerle eklemlenirken, Muhafazakâr Parti seçkinleri ve ekonomik seçkinler sık sık birlikte ele alınmaktadır. Özellikle ekonomik eşitsizliklere getirilen eleştiriler belirli bir azınlığın çoğunluğun hakkını sömürmesi üzerinden işlenirken, Muhafazakâr Parti'nin vergi politikalarına odaklanılmaktadır (Tindall, 2021: 13). Bu bağlamda Corbyn işçileri, gençleri ve yaşlıları aşağı-yukarı dikey eksenin alt ucuna yerleştirirken, ekonomik veya siyasi seçkinleri karşıt olarak konumlandırmaktadır (Demata, 2020: 278). Fakat Corbyn bu karşıtlığı diğer sol popülistlere göre daha belirsiz oluştururken, halk tanımı belirli gruplara ait seçmenlerden, elit tanımı ise normal olarak siyasi rakiplerinden oluşmaktadır. Diğer sol popülist partiler daha keskin bir düzen karşıtı söylem geliştirirken, Corbyn

popülizmi yumuşak bir şekilde daha çok ekonomik mesajlarını destekleyici bir imaj olarak kullanmaktadır.

Corbyn'in popülist performansı halk ve elit karşıtlığı bakımından oldukça eksikken, sol popülizmin halkı kapsayıcı biçimde tanımlaması dahi Corbyn'in halk tanımlamasıyla uyuşmamaktadır. Elit ve halk karşıtlığını yeterince derinleştirmeyen Corbyn, yeterince düzen karşıtı bir profil çizmemektedir. Diğer yandan Moffitt'in (2016) popülist performansı tanımlarken ele aldığı diğer unsurlar olan kriz performansı ve kaba davranışlar bakımından belirli orandan uyuşmaktadır. Politikalarının merkezine aldığı ekonomik eşitsizlik vurgusunun yoğunluğu seçmenleri bir çöküş algısı üzerinden kriz performansına dahil etmeyi hedeflerken, "diğerlerine" göre daha sert sol politikaları kendisini merkez siyaset algısından uzaklaştırmaktadır. Corbyn'i kaba davranışlar bağlamında merkez siyaset çizgisinden asıl uzaklaştıran performansı ise Ostiguy'un (2009) yüksek/alçak eksenindeki konumudur. Corbyn sık sık günlük kıyafetleriyle çeşitli alçak eksenindeki kültürel etkinliklere katılırken, kirli ve dağınık görünümüyle Parlamentodaki rakipleri tarafından eleştirilmektedir (Tindall, 2021: 17). Bu bağlamda siyasetin medyatize olduğu ve kişilerin daha fazla ön plana çıktığı bir politik atmosferde Corbyn, popülizmi yalnızca eksik bir imaj olarak ana akıma taşıyabilmektedir.

3.2. Almanya ve Popülizm

Almanya'da 2000'li yılların ortalarına kadar diğer Avrupa ülkelerinin aksine popülist partiler politik alanda önemli bir yer tutmamıştır. Özellikle örgütlü sağ popülizm parti siyaseti üzerinde çok az etki yaratabilmiştir (Decker, 2008: 119). Bu bağlamda UKIP veya İsveç Demokratları (SD) gibi bir destek oranını hiçbir partinin yakalayamadığı Almanya'da Cumhuriyetçiler (Die Republikaner) yalnızca bir kez oyların yüzde yedisine ulaşmış, diğer partiler yüzde bir ile iki civarında oy alabilmiştir (Caramani ve Manucci, 2019: 1171). 1980'li yıllarda Bayvera Başbakanı Strauss'un Doğu Almanya'ya yaptığı mali yardımı protesto etmek amacıyla kurulan Cumhuriyetçiler, politik alanda ufak bir etki yaratsalar da asla Federal Meclis'e girmeyi başaramamıştır (Berbuir vd., 2014: 158). Siyasi kültüründen kaynaklı olarak Almanya'da aşırı sağcılığa karşı büyük bir tabu bulunurken, merkez sağda güçlü bir şekilde bulunan Birlik Partisi (CDU/CSU) Cumhuriyetçiler gibi partilerin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır (Van Der Brug vd., 2005: 564). Benzer bir aşırı-sağ partisi Almanya Ulusal Demokratik Partisi (NPD)

de 1960'lı yıllarda kısa bir yükselişin sonunda seçimlerde aldığı yüzde 4,3 oy oranı sonrasında bir daha ulusal düzeyde başarı gösterememiştir (Berbuir vd., 2014: 158). Bu partiler Almanya'nın Nazi geçmişiyle de ilgili olarak sıkıca gözetilirken, sosyokültürel olarak da toplumun geniş kesimleri tarafından tercih edilmemektedir.

Siyasi kültür tarihsel bir yükten kaynaklı olarak Almanya'yı bu tür partilere yönelik kısıtlamalara iterken, aşırı-sağcılar hem yasal hem de sosyal olarak diğer Avrupa ülkelerine göre daha fazla damgalanmaktadır. Militan Demokrasiyle uyumlu bir şekilde bu tür partilere Anayasayı Koruma Dairesi aracılığıyla baskı uygulanırken, aşırı-sağcı bir parti bu anlamda medyadan da herhangi bir destek alamamaktadır (Decker, 2008: 125). Bu bağlamda Alman siyasal sistemi milliyetçi partileri ana akımlaşmaya zorlarken, diğer siyasi partileri dışlamakta ve daha ılımlı seçmenlerin bu partilere katılmasını caydırmaktadır (Arzheimer, 2015: 540). Anayasa Koruma Dairesi her yeni kurulan sağ popülist partiyi sıkı bir şekilde denetlerken, aşırı-sağcılar damgalanmayı engellemek adına popülist olmayan partileri basamak olarak kullanma eğilimi göstermektedir. Diğer yandan Almanya'nın federal yapısına bağlı olarak seçim sistemi de bu tür partilerin büyümesini engellemektedir. Örgütsel olarak daha zayıf bir konumda bulunan sağ popülist partiler demokratik bir yapı ve belirli bir üye gerektiren parti yasası ile sınırlandırılırken, bölgesel düzeyde seçim başarısı kazansalar da bu başarılarını ulusal düzeyde gösterememektedir (Berbuir vd., 2014: 159).

Federal Cumhuriyet bu partilerin Almanya içerisinde varlık göstermesini engellemek adına birçok yasa ve sınırlama getirirken, toplumsal baskı da bu partilerin elle tutulur bir başarı yakalamasının önüne geçmektedir. Caramani ve Manucci'ye göre Almanya'da İkinci Dünya Savaşı sırasındaki rolü nedeniyle pişmanlık, sorumluluk ve suçluluk yükü kültürü gelişirken, bu kültür siyasi kültüre de egemen olmuştur (2019: 1172). Diğer yandan Avusturya bu süreci sorumluluk aktarımı yoluyla Nazizmin ilk kurbanı olarak tasvir ederken bir mağduriyet anlatısı geliştirmiştir (Caramani ve Manucci, 2019: 1172). Bu bağlamda Almanya gibi güçlü damgalamaya maruz kalan ülkeler popülist partiler için erkenden önlem alırken, en yüksek sağ popülizme sahip Avusturya ve İtalya gibi mağduriyet anlatısı geliştiren ülkelerde popülist performans aktif bir etkiye neden olmaktadır (Caramani ve Manucci, 2019: 1176-8). Bu bağlamda Almanya'da sağ popülizmin parlamentoza girmesine karşı yüksek oranda bir tabu bulunmakta ve bu tabunun korunması için mücadele edilirken, sağ popülist aktörler siyasi eşitler olarak

muamele görmemektedir (Berbuir vd., 2014: 161). Diğer yandan sol popülist partiler herhangi bir damgalamaya maruz kalmadıkları için Alman siyasi sisteminin içerisinde başarılı bir şekilde rekabet edebilmektedir. Özellikle Sol Parti (Die Linke) 2005 yılından itibaren büyük bir çıkış yakalayarak parlamentodaki yerini kalıcı hale getirmiştir.

Diğer Avrupa ülkeleri gibi Almanya da 2008 krizinden büyük oranda etkilenirken, akabinde gelen 2015 göçmen krizi bütün bir siyaset alanını değiştirmiştir. Bu durum sağ popülist bir parti olan AfD'nin kurulduktan kısa bir süre sonra meclise girmesini sağlarken, göç, entegrasyon ve AB karşıtlığı gibi konular daha fazla ön plana çıkmıştır.

3.2.1. AfD

2013 yılının Nisan ayında kurulan AfD, Alman siyasi tarihine hızla dahil olarak kısa sürede Federal Meclis'e girmeyi başarmıştır. Kurulmasından birkaç ay sonra gerçekleşen 2013 genel seçimlerinde yüzde 4,7 oy oranıyla yüzde 5 olan seçim barajının küçük bir farkla altında kalan AfD, 2017 yılındaki genel seçimlerinde yüzde 12,6 oyla en büyük üçüncü parti konumuna gelerek Federal Meclis'te 94 sandalye kazanmıştır. 2013 ile 2017 arasındaki seçimlerde de başarı sağlayan AfD, 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde yedi sandalye kazanmış ve Avrupalı Muhafazakârlar ve Reformcular (European Conservatives and Reformists) üyeliğine alınmıştır.

AfD'nin kurulma süreci bir grup muhalif eski Almanya Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) üyesi olan Konrad Adam, Alexander Gauland ve Bernd Lucke gibi isimlerin 2013 seçimlerine girebilmek için oluşturduğu "Seçim Alternatifi 2013" (Wahlalternative 2013) siyasi grubunun harekete geçmesiyle başlamıştır. Bu grup yayınladıkları manifesto ile Almanya'nın herhangi bir yabancı devlet borcunu garanti etmemesini, Euro ortak para biriminden çıkılmasını ve AB'ye aktarılan yetkilerin referanduma bağlı olmasını talep ederken (Arzheimer, 2015: 540-1), en başından beri AB karşıtı bir politika izlemiştir. Diğer yandan AfD'nin kuruluşu sonrası 2013 genel seçimleri için hazırlanan yeni manifestoya ordoliberal bir ekonomi politiğin eşlik ettiği AB karşıtlığının yanına özellikle aile yapısını ve toplumsal düzeni hedef alan muhafazakâr ve göçmen karşıtı politikalar da eklenmiş (Berbuir vd., 2014: 162) ve AfD'nin o dönem için ılımlı sayılabilecek sağ popülist politik tutumu açıkça ortaya konmuştur.

Kuruluşunda ana politikalarını Almanya'nın AB ile entegre olan ekonomik modelinin eleştirisine dayandıran AfD, kısa sürede yakaladığı başarılı seçim sonuçlarını 2008 ekonomik krizinin tüm Batı ülkelerinde yoğun bir şekilde artmasına neden olduğu popülist gündemin etkisine borçludur. Bu bağlamda AfD 2008 krizinin yol açtığı ekonomik problemleri ve harekete geçirdiği toplumsal kırılmaları politik alana yansıtan ve artmış olan yerelci hassasiyetleri popülist bir zeminde genişlemekte olan AB şüpheliğiyle başarılı bir şekilde birleştiren popülist partilerin örneklerinden birini oluşturmaktadır. Diğer yandan AfD organizasyon modeli olarak klasik anlamda bir sağ popülist parti özelliği göstermemektedir. Sağ popülist partilerin organizasyon modeli karizmatik liderliğin gücü merkezileştirmesine dayanırken, AfD özellikle federal düzeyde gücü kolektif liderlik yapıları içinde paylaşmaktadır (Heinze ve Weisskircher, 2021: 271). Bu durum ise parti içerisinde büyük oranda birbiriyle rekabet halinde olan hiziplerin oluşmasına ve parti politikalarının bu rekabetin etkisi altında kalmasına neden olmaktadır. Nitekim 2013 genel seçimlerinin sonrasında Saksonya (Sachsen), Thüringiya (Thüringen) veya Hamburg gibi eyaletlerde devam eden yerel seçim başarıları parti içi hiziplerin rekabetini sertleştirirken, AfD 2015 yılında kurucu kadrosunda yaşanan bir çatışma sonrasında ilk büyük kırılmasını yaşamıştır.

Almanya'daki sağ popülist partilerin içerideki ılımlı sağcılar ve aşırı sağcılar arasındaki örgütsel rekabetten gördüğü zararın bir örneğini AfD de yaşamış ve ulusal liberaller ile ulusal muhafazakârlar arasında bir bölünme gerçekleşmiştir (Dostal, 2015: 530). 2013 Federal Seçimlerinden beri devam eden bu çatışma seçim başarılarıyla birlikte giderek hızlanmış ve AfD'nin Batı Alman ordoliberal Avrupa şüphelileri ile Doğu Alman milliyetçi muhafazakârlar arasında bölünmesine neden olmuştur (Jankowski vd., 2016: 714). Partiyi daha ekonomi odaklı ve liberal bir çizgiye taşımak isteyen Lucke ve parti içerisindeki milliyetçi muhafazakâr hizbi temsil eden Petry arasında yaşanan rekabeti, Petry kazanırken (DW, 2015), bu süreç AfD'yi AB karşıtı ama yine de ana akıma yakın bir muhafazakâr partiden göçmen karşıtı ve yerelci temaları ön planda tutan popülist bir radikal sağ partiye dönüştürmüştür (Hansen ve Olsen, 2018: 15). AfD'nin savunduğu ordoliberal ekonomi yaklaşımı da hem bireyi ekonomik büyüme adına kendini feda etmeye zorlamasıyla hem de yaratmayı öngördüğü sosyal hiyerarşiyle rekabetçi sağ popülizmle yakından ilişkiliyken (Havertz, 2018: 15) milliyetçi muhafazakâr kanadın kimlik eksenli popülizmine göre daha ılımlı kalmaktadır. Bu bağlamda AfD çeşitli

toplumsal kesimlerden gelen başta ekonomik problemlere yönelik eleştirileri dikkate alarak bu problemleri ana akım politikanın konusu haline getiren bir parti olmak yerine, dönemin yerelci, dışlayıcı ve içe kapalı kimlik politikaları ekseninde yükselmekte olan popülist gündemini takip etmekte ısrar etmiştir.

Alman siyaset geleneğinde sağ popülist partilerdeki bu tür parti içi hiziplerin ayrılmaya veya bölünmeye varan rekabeti partinin zayıflamasına yol açarken (Berbair vd., 2014), 2015 yılındaki liderlik kriziyle birlikte göç krizinin başlaması sağ popülist gündemi ön plana çıkartmış ve AfD'ye olan desteği büyük oranda arttırmıştır (Arzheimer ve Berning, 2019: 8). AfD açısından 2008 krizi ilk harekete geçirici ivmeyi sağlarken, 2015 göçmen krizi radikalleşerek büyümesini sağlamıştır (Lees, 2018: 307). İlk kuruluş aşamasında ana akım partilerin AB mali kriziyle başa çıkma biçiminden bıkmış olan CDU/CSU veya Hür Demokratik Parti (FDP) gibi sağda yer alan partilerin seçmenlerine hitap eden AfD, milliyetçi muhafazakâr hizbin zaferiyle birlikte aşırı sağda temsil sorunu yaşayan seçmenlere de yönelmiştir (Jankowski vd., 2016: 714). Diğer yandan AfD yalnızca sağın merkezinden aşırı ucuna kadar oy devşirmekle kalmamış, Sol Parti'den de önemli ölçüde oy geçişi sağlamıştır (Olsen, 2017). Hem gelir ve zenginlik düzeyi açısından Avrupa ölçeğinde AB'nin daha yoksul bölgeleri arasında yer alan hem de Almanya'nın diğer bölgelerine göre daha fazla İslamofobik tutumlara sahip olan Doğu Almanya'da (Kalmar, 2019: 10) özellikle göç krizi Sol Parti'den AfD'ye olan oy geçişini hızlandırmıştır. Düzen karşıtı tutumların ve mevcut demokratik işlevlerden duyulan memnuniyetsizliğin yaygın olduğu Doğu Almanya'da AfD'ye olan destek giderek artmış ve mevcut durumu protesto eden seçmenlerin çoğu Sol Parti'yi terk etmiştir (Weisskircher, 2020: 7). Mevcut göç politikalarına yönelik eleştiriler Pegida (Batının İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar) gibi gruplar aracılığıyla sokak protestolarına kadar yansımış ve özellikle AfD bu protestolar aracılığıyla popülist eğilimli seçmene daha rahat ulaşmıştır.

2014 yılında hükümeti hedef alan protestolar ve gösteriler düzenlemeye başlayan Pegida ve Pegida benzeri mülteci karşıtı ve İslam düşmanı gruplar kültürel kutuplaşmayı tetiklerken (Häusler, 2017: 71) birçok aşırı sağcı grubu da medyanın odak noktası haline getirmiştir. Büyük ölçüde lidersiz sağ popülizm olgusunun bir örneği olan Pegida özellikle dezavantajlı grupların geniş kesimlerinin yaşadığı siyasi temsil krizinin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır (Dostal, 2015: 530). AfD ise Pegida gibi grupları bir fırsat olarak görmüş ve partinin bazı kesimleri bu tür parti dışı aktörlerle güçlü bağlar

kurarak aşırı sağcı toplumsal hareketlere ulaşmıştır (Heinze ve Weisskircher, 2021: 271). Parti içi çatışmaları besleyen Pegida ile bağlantılar Lucke ve Petry arasındaki ideolojik anlaşmazlığın da ortaya çıkmasını sağlarken, Petry çıkarların örtüştüğünü düşündüğü Pegida'yı desteklemiştir (Berning, 2017: 17). Yaşanan bu tür parti içi çatışmalar AfD'nin politikaları üzerinde etkili olduğu kadar AfD'li siyasetçilerin konumunu da önemli derecede etkilemektedir. Pegida gibi gruplarla yakınlaşma AfD'nin yalnızca aşırı-sağ grupların örtülü desteğini almasını sağlamamakta, bu tür protesto gruplarıyla iş birliği AfD'li politikacıların partideki konumlarını arttırmasına da neden olmaktadır (Heinze ve Weisskircher, 2021: 269). Fakat özellikle Pegida gibi aşırı sağ gruplarla olan bu yakın ilişki Almanya'daki Militan Demokrasi bağlamında AfD'nin aşırı sağ partileri gözetleyen Anayasal Koruma Dairesi'nin dikkatini çekmesini sağlamıştır.

Lucke ve Petry arasında gerçekleşen ordoliberal ve milliyetçi muhafazakâr kanatlar arasındaki yaşanan çatışmadan kısa süre sonra milliyetçi muhafazakâr ve aşırı sağ kanatlar arasında da benzer bir çatışma patlak vermiştir (Dilling, 2018: 100). Özellikle AfD'nin Thüringiya'daki şefi olan Björn Höcke'nin Berlin'deki Holokost Anıtı'nı "utanç anıtı" olarak adlandırmasıyla (Meisner ve Hofmann, 2017) gün yüzüne çıkan bu çatışma, gizli servisin aşırı sağ kanadı yakından izleme kararıyla daha da şiddetlenmiştir (Arzheimer ve Berning, 2019: 8). Parti içi çatışmanın temeli hiziplerin AfD'nin gelecekte nasıl bir politika izlemesi gerektiğine dair farklı düşüncelerden kaynaklanırken, 2017 Federal Seçimleri öncesinde açıklamalarda bulunan Petry, AfD'nin daha az radikal bir seçmen grubuna hitap ederek uzun vadede CDU/CSU ile koalisyona giden daha ılımlı bir politika tercihinin yapılması gerektiğini savunmuştur (Berning, 2017: 18). Partiyi radikal konumundan uzaklaştırmak isteyen Petry, Höcke'yi açıklamalarıyla parti için bir yük haline gelmekle suçlarken, aşırı sağ kanadın temsilcileri olan Gauland ve Weidel Höcke'yi desteklemiş (Kamann, 2017) partiyi bölmekle suçlanan Petry ise seçimlerden hemen sonra liderlik adaylığından çekilerek AfD'den ayrılmıştır. Bu bağlamda Petry AfD'yi koalisyon ortağı yapabilmek adına daha pragmatik bir çizgiye çekmeye çalışırken, parti üyeleri AfD'nin ana akıma yakınlaşmasını reddetmiş (Hagen, 2017) ve liderliği kazanan aşırı sağ kanadın temsilcileri Gauland ve Weidel partinin büyümeyi sürdürmesi için tamamıyla popülist politikalara bel bağlamıştır. Bu tercih partinin sahip olduğu düzen karşıtı konumu daha da derinleştirerek partiyi daha fazla sağa yerleştirirken, parti içindeki radikal gruplar da gücünü daha fazla arttırmıştır.

AfD 2008 ekonomik krizi ve 2015 göçmen krizinin yarattığı tepkilerle yükselişe geçen popülist dalgayı siyasi alanda kendine yer açmak için bir fırsat olarak kullanırken, parti içerisindeki daha ılımlı kanatlar giderek zayıflamıştır. Başlangıçta yalnızca Hristiyan Demokratlara karşı muhafazakâr bir rakip olarak düşünülen AfD, kısa süre içerisinde popülizm ve yerlilerin ağır basmasıyla giderek popülist radikal sağa doğru kaymıştır (Dilling, 2018: 99). AB karşıtlığını Avrupa'daki daha radikal popülist sağ partilere benzer şekilde yerelcilik ve güçlü bir göçmen karşıtlığıyla birleştiren AfD (Hansen ve Olsen, 2018: 15) 2017 yılındaki Federal Seçimlerde popülist oy çekiciliğiyle birlikte oy oranını yüzde 12,6'ya yükseltmiş ve en büyük üçüncü parti konumuna gelmiştir. AfD 2017 seçimlerinde diğer aşırı sağcı partileri de bünyesinde toplarken (Berning, 2017: 18) özellikle uygulanan göç politikalarından memnun olmayan CDU/CSU seçmenlerini de kendisine çekmeyi başarmıştır (Hansen ve Olsen, 2018: 15). Bu bağlamda hem aşırı sağ ile uzlaşmacı kanatların yaşadığı hizip çatışmalarının hem de gizli servisin aşırı kanadı yakından izleme kararının AfD'yi zayıflatması beklenirken (Arzheimer ve Berning, 2019: 8), göçmen kriziyle birlikte artan tepkiler AfD'nin popülist politikalarına destek bulmasını sağlamıştır.

AfD'nin yakaladığı seçim başarıları yalnızca liderin veya önde gelen politik aktörlerin göçmen karşıtlığı ve yerelci politikalarla şekillenen popülist performansına dayanmamakta, politikaların şekillenmesinde merkez ve taban arasındaki etkileşimi dikkate alan parti organizasyon modeli ve iletişim biçimleri de bu başarıya katkıda bulunmaktadır. AfD üyelik, işe alım ve seferberlik için yerel ofisler, etkinlikler, bilgi stantları, normal posta ve çevrimiçi reklamlar gibi klasik yaklaşımları kullanmakla birlikte, özellikle parti içindeki aşırı sağ kanat Pegida gibi organize protesto gruplarıyla yakın ilişkiler kurmakta ve muhafazakâr, milliyetçi ve aşırı sağ toplumsal kesimlere ulaşarak aktivist tabanını genişletmeye çalışmaktadır (Heinze ve Weisskircher, 2021:267). Diğer yandan AfD düzen karşıtı duyguların yayılmasında sosyal medyayı aktif olarak kullanırken, bu alanda Almanya'nın çevrimiçi siyasi iletişiminin değişimini tetikleyecek bir hâkimiyet kurmuştur (Serrano vd., 2019: 222). Bu anlamda Facebook üzerinden yapılan bir araştırmada incelenen tüm AfD'li hesapların paylaşımlarında yoğun biçimde popülist mesajlar kullandığı tespit edilmiştir (Gründl, 2020: 12). AfD hem politik alanda diğer partilerle yarışabilmek için klasik yöntemleri kullanmış hem de sosyal medyayı etkin kullanarak ve sokak protestolarına katılım göstererek parti politikalarının

çeşitli toplumsal kesimlerle etkileşim içerisine girmesini sağlamıştır. Özellikle sosyal medya ve sokak protestoları aracılığıyla göçmen politikalarını eleştiren seçmenler arasında popülist politikalar yaygınlaştırılırken, kendisinin temsil edilmediğini ve dışlandığını düşünen toplumsal kesimleri de oy vermeye teşvik etmiştir.

Aşırı sağ kanadın parti içi hâkimiyetiyle daha fazla radikalleşen AfD, Gauland ve Wiedel liderliğinde politik söylemlerini daha fazla sertleştirmiş ve buna bağlı olarak AfD içerisinde de göçmen karşıtı veya yabancı düşmanı açıklamalar giderek yaygınlaşmıştır. Petry Almanca “halk” anlamına gelen “volk” kelimesini Nazi çağrışımları nedeniyle kullanmaktan çekinerek “halk” retoriğinin çoğunu başkan yardımcılara bırakırken (Kim, 2017: 7), Gauland Merkel’i avlamak istediğini belirttiği Facebook üzerinden ““toprağımızı ve halkımızı geri alacağız” mesajını paylaşmakta (Hammerstein, 2019), Wiedel ise Federal Meclis’te yaptığı bir konuşmada “başörtülü kızlar” tanımlamasını “mide bulandırıcılar ve diğer işe yaramazlar” ifadeleriyle birlikte kullanmaktadır (Lehmann, 2020). Özellikle doğrudan Müslümanları hedef alan AfD, yayınladığı parti programında Almanya’ya ait olmayan İslam’ın açıkça dışlanması gerektiğini vurgularken (Wieland, 2016) göçmen karşıtlığını yaygınlaştırmak için İslamofobik eğilimleri kışkırtmaktadır. Aynı nedenlerle Almanya’daki en büyük göçmen gruplarından biri olan Türkleri de hedef alan AfD’li politikacılar, Türklerden “çamurdan kulübelerine ve çokeşliliğe geri dönmeleri” gereken “deve sürücülerini” ve “vatansever olmayan ayaktakımı” olarak bahsetmektedir (Art, 2018: 84).

Yerelci ve son derece dışlayıcı unsurlara sahip olan AfD popülizmi göçmen karşıtlığını ve yabancı düşmanlığını basit bir etno-kültürel indirgemeciliğin ötesinde açık bir “Müslüman” öteki üzerinden kurgulamaktadır (Kim, 2017: 8). Özellikle İşid kaynaklı terör saldırıları nedeniyle artan İslamofobik tutumları araçsallaştıran AfD, popülist gündemlerini yaygınlaştırmak isteyen diğer Batılı sağ popülist partiler gibi İslam düşmanı söylemleri hem göçmenlerin haklarını, kabul edilme kotalarını ve inanç özgürlüğünü kısıtlamak hem de aile, toplum ve hukuk gibi konularda politikalarını genişletmek için kullanmıştır. Diğer yandan çoğu Batılı sağ popülist partinin aksine lider merkezli bir popülist performansa dayanmayan AfD, özellikle yaşadığı parti içi çatışmalarla giderek aşırı sağa kaymış ve popülizmi de bir bütün olarak kadro popülizmi veya kurumsal bir popülizm olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda parti içi hizip çatışmaları diğer sağ popülist partilerde olduğu gibi AfD’yi zayıflatmazken, ekonomi ve göç konularından kaynaklı ana

akım partilere olan güvensizlik, mevcut partilerle hali hazırda bir temsil sorunu yaşayan toplumsal kesimler ve partisiz veya diğer başarısız radikal parti seçmeni olan aşırı sağcılar üzerinde yarattığı çekim nedeniyle önemli derecede kan kaybetmemiştir.

Avrupa borç krizi ve Göçmen krizinin yarattığı politik boşluğu popülist politikalarla başarılı bir şekilde dolduran AfD, birden fazla AfD'li popülist politikacının ön planda olmasıyla birbirinden farklı toplumsal kesimlere ulaşabilmektedir. 2021 yılındaki genel seçimlerde, büyük oranda göçmen krizinin şekillendirdiği 2017 seçimlerine göre yüzde 2,3'lük bir düşüş yaşayarak yüzde 10,3 oy oranıyla beşinciliğe gerilemesine rağmen, belirli toplumsal kesimler tarafından yalnızca kriz zamanlarında tercih edilen bir parti olarak kalmayacağını sinyallerini vermiştir.

3.2.2. Sol Parti

Söylemlerinde nativist unsurlar barındırmayan Die Linke (Sol Parti), Avrupa'da seçim başarısı gösteren ve istikrarlı bir şekilde parlamentoya girmeye hak kazanan sol popülist partilerden biridir (Mudde ve Kaltwasser, 2012: 155). Özellikle Almanya'nın tarihsel ve siyasal koşullarından dolayı sağ popülist partilere uygulanan baskının sol popülist partilere gösterilmemesi de bu istikrarlı seçim başarısının nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Sağ popülist partiler Anayasal Koruma Dairesi'nin gözetimi altında çeşitli zorluklar yaşarken, aynı sağ popülist partiler gibi halk-elit ikiliği üzerinden politikalarını geliştiren Sol Parti bu ikiliği başarılı bir seçim stratejisi olarak ortaya koymaktadır (Berbuir vd., 2014: 158). Bu bağlamda Sol Parti her ne kadar popülist veya ana akıma göre radikal bir parti olarak görülse de sağ popülist partilere göre daha fazla siyasal meşruiyet alanına sahiptir. Bu durum popülizmin daha yaygın olduğu çağdaş siyasal atmosferde Sol Parti için geçerli olduğu kadar, Sol Parti'nin selefi olan Demokratik Sosyalizm Partisi (PDS) için de geçerlidir. Sağ popülist partilerin veya aşırı-sağcıların aksine toplumun önde gelen isimleriyle bağlantılar kurmayı başarabilen PDS, 1990'lı yıllardan itibaren halk tarafından hızla kabul görmüş ve siyasal dışlamalarla mücadele etmek zorunda kalmamıştır (Decker ve Hartleb, 2007: 447). Diğer yandan PDS veya Sol Parti'nin Alman siyasi hayatı içerisindeki meşruiyetinin sağ popülistlerle karşılaştırılarak incelenmesi eksik bir yaklaşımı yansıtmaktadır. PDS Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte sancılı bir birleşme sürecine giren Batı ve Doğu Almanya arasında daha dezavantajlı toplumsal kesimlere sahip olan Doğu Almanya'daki vatandaşların

siyasal temsiline ağırlık veren bir parti olmakla birlikte sınırlı şekilde doğrudan popülist unsurlar barındırmaktadır.

Rooduijn ve Pauwels çeşitli Batı Avrupa ülkeleri arasında karşılaştırmalı olarak popülizmi inceledikleri çalışmalarında PDS ve Sol Parti'nin diğer Batılı ülkelerdeki popülist partilere göre daha az popülist olduğunu tespit etmektedir (2011). Sol Parti'ye bu anlamda sıradan bir sosyalist parti olarak yaklaşanlar olduğu gibi parti Doğu Almanya'da ana akım olarak kabul edilmektedir (Fawzi vd., 2017: 121). Diğer popülist partiler gibi büyük çoğunluğun elitler tarafından mağdur edildiğini savunan Sol Parti, bu mağduriyete mali konularla siyasi alan arasındaki yakın bağlantılardan kaynaklanan sorunlara vurgu yaparak dikkat çekmektedir (Rooduijn ve Akkerman, 2015: 200). Seçim manifestolarında elitleri topluma ihanetle suçlarken, "elitist arka oda siyaseti" olarak tanımlanan dar kapsamlı siyasi süreçler ise kınanmaktadır (Bakker vd., 2015: 304). Bu bağlamda Sol Parti açıkça solcu olan ve yabancı düşmanı olmayan bir parti olarak Avrupa popülizmin güncel örnekleri arasında gösterilse de (Kaltwasser, 2012: 203) söylemlerinde klasik popülistler gibi Almanca "halk" anlamına gelen "Volk" kelimesini kullanmaktan kaçınmaktadır (Hough ve Keith, 2019: 136). Bu bilinçli tercih daha çok "Volk" kelimesiyle Nazi Almanyası arasındaki bağlantıdan kaynaklansa da Sol Parti'nin klasik bir popülist partiden daha çok radikal bir sol parti özelliği göstermesiyle de ilgidir. Başta elit karşıtlığı olmak üzere çoğu popülist sayılabilecek unsurlar öncelikle sol bir perspektiften ekonomi-politik üzerinde temellenmektedir.

Radikalizm ve popülizm arasında yaşanan yakınsamanın sağ popülist partileri incelerken çıkardığı zorluk, neyin popülizm ve neyin ilgili ideolojinin radikalleşmiş bir unsuru olduğunun ayırımında sol popülist partiler açısından da yaşanmaktadır. Bu zorluk ise özellikle çağdaş politik alanda radikalizm ve popülizm arasında yaşanan yakınsamanın popülizmin lehine olacak şekilde radikalizmi kuşatmasından kaynaklanmaktadır. Çoğu radikal parti siyasal meşruiyetini sağlamak ve daha fazla seçmene ulaşmak için söylemlerine giderek popülist bir çerçeve hazırlamıştır (Rydgren, 2017). Bu bağlamda partilerin popülist unsurları ideolojik olarak sağ veya sol konumlarından önce sağ veya sol radikalizm dereceleriyle ilişkiliyken, Sol Parti gibi diğer radikal sol partiler de popülist fikirleri bir dereceye kadar desteklemektedir (Rooduijn ve Akkerman, 2015: 201). Seçmen tercihleri açısından da Sol Parti öncelikle popülist değil sol bir parti görüntüsü sergilemektedir. Sol Parti seçmenleri arasında solcu ekonomik tutumlar son

derece güçlüyken, sosyal tutumlar zayıf kalmakta ve bağımsız olarak popülist partilere verilen destek negatif olarak ilişkilenebilmektedir (Bakker vd., 2015: 314). Sol Parti seçmenleriyle kurduğu ilişkiyi popülizmle benzerlik gösteren radikal bir sol söylemle kurarken, popülizm partinin genel bir görüntüsü olmaktan çok liderlerin performansına dayanmaktadır.

Sol Parti'nin popülist dönüşümü selefi PDS'nin Sosyal Demokrat Parti'den (SPD) ayrılan bir grup olan Çalışma ve Sosyal Adalet – Seçim Alternatifi (WASG) ile girdiği ittifak sayesinde gerçekleşmiştir (Decker ve Hartleb, 2007: 435). PDS birleşme öncesinde popülist bir partiden çok Doğu Almanları temsil eden ve Batı demokrasisinin işleyiş biçimlerini eleştiren aşırılıkçı bir parti olarak görülmektedir. PDS'yi Alman demokrasisi için ciddi bir tehdit olarak görenler olsa da hem anayasal sınırlar içerisinde kalması hem de aşırı solu demokratik siyasete entegre etme becerisi (Hough ve Keith, 2019: 129) partinin siyasal alandaki yerini sağlamlaştırmıştır. Almanya'nın birleşmesinden sonra Doğu bölgesinin zayıf ekonomik performansının devam etmesi ve eski Batı Alman elitlerinin egemenliği PDS'nin sosyalist ilkeler üzerine kurulu bölgesel bir parti olmasını sağlamış ve partiyi önemli bir Doğu Alman aktörü olarak ortaya çıkartmıştır (March, 2011: 123-4). Her ne kadar PDS ve WASG birleşimiyle kurulan Sol Parti giderek eski Doğu Almanya'yı temsil eden bölgesel parti kimliğinden uzaklaşmış olsa da (Taggart, 2017: 326) hala Doğu Alman bölgesindeki gücünü korumaktadır (Dostal, 2015).

Sol Parti için popülizm parti kadroları açısından olmasa da PDS ve WASG'nin 2007 yılındaki birleşimiyle liderlik düzeyinde daha fazla netleşmiştir. Birleşme öncesinde de partinin liderlik tarzı Gregor Gysi gibi güçlü bir şekilde popülist tarza sahip olan kişilere dayansa da birleşmeyle birlikte Oskar Lafontaine gibi önde gelen kişiler bu etkiyi arttırmıştır. Gysi ve Lafontaine özellikle etkili ve karizmatik medya yıldızları haline gelerek ön plana çıkarken, ikili kendilerini basit ve anlaşılır terimlerle mağdurların savunucuları olarak sunmuştur (March, 2011: 126). Birleşmeyle birlikte Sol Parti'de popülizm retorik olarak yetenekli politikacılar tarafından kolayca kullanılabilen programatik bir ağırlık kazanmıştır (Hough ve Koß, 2009: 87). Diğer yandan Lafontaine gibi saygın Batılı bir liderin eklenmesi ve SPD'nin sağa kayması da Sol Parti'ye Batı Almanya'daki işçi sınıfı seçim bölgelerinde de önemli bir meşruiyet sağlamıştır (Doerschler, 2015: 395). Bu bağlamda hem retorik ağırlıklı bir popülizm hem de sol siyasette ortaya çıkan boşluk Sol Parti'yi daha fazla radikalleştirmek yerine Doğu

bölgelerine sıkışmaktan kurtarmış ve Almanya'nın tümünde seçmen kitlesine ulaşmasının önünü açmıştır.

Sol Parti'nin birleşmeyle ortaya çıkan dönüşümü onu Almanya'daki en güvenilir popülist parti haline getirirken, parti içerisinde bölünmüş olan ideolojik yönelimli ve pragmatik kanatların anlaşmazlıkları son bulmuş ve ittifak uyumlu bir statüko kurmayı başarmıştır (Van Kessel, 2015:47). Karizmatik liderler tarafından ortaya konan Sol Parti popülizmi seçkin karşıtı protesto hareketleri, medyanın etkin kullanımı ve sosyal korumacılık temelinde şekillenirken, özellikle Lafontaine sıradan insanlar için bir sözcü gibi hareket ederek Hartz IV reformlarını destekleyen partilere popülist bir performansla karşı çıkmıştır (Decker ve Hartleb, 2007: 449). Popülizmi üslupsal ve taktiksel bir şekilde araçsallaştıran Sol Parti için popülizm çekirdek bir bileşen olmaktan çok liderlik tarzını yansıtmakta ve farklı parti eğilimlerini pekiştirmeye yardımcı olmaktadır (March, 2011: 126). Bu bağlamda Sol Parti popülist bir parti olmaktan çok popülist bir performans sergileyen liderliğe dayanırken, parti de Gysi örneğinde olduğu gibi (Moreau ve Lang, 1996: 72) popülist figürle özdeşleşmekte ve parti başarısı popülist figürün siyasal iletişim becerilerinden, üslubundan ve retorik yeteneğinden ayrışamamaktadır.

Sol Parti ve popülizm ilişkisi bakımından liderin aktif rolü 2015 ve 2019 yılları arasında partinin Federal Meclis eş başkanlığını yürüten Sahra Wagenknecht örneğinde de görülmektedir. 2017 yılındaki Almanya Federal Seçimleri sırasında partideki tüm diğer aktörlerden daha fazla popülist söylem kullanan Wagenknecht, parti içindeki daha radikal sol grupların da savunuculuğunu üstlenmiştir (Gründl, 2020: 15). Popülist performansın radikal sol siyasetle birleşimi Wagenknecht'i partisine göre daha fazla ön plana çıkartırken, ulusal anketlerde de en popüler politikacılardan biri haline getirmiştir (Slobodian ve Callison, 2019: 41). Fakat popülist performansa dayalı bu popülerlik partinin geneli bakımından popülist bir söylem benimsenmemesine rağmen partiyi doğrudan popülist bir rekabetin içine sokmaktadır. Gründl (2020: 12) Facebook paylaşımları üzerinden gerçekleştirdiği analizde Sol Parti'nin yüzde 0,6 ve parti yetkililerinin yüzde 1,3-1,5 aralığında popülist mesajlar yayınladığını, Wagenknecht'in ise Facebook paylaşımlarının yüzde 4'ünün popülist mesajlar içerdiğini belirtmektedir. AfD için bu oranın incelenen hesaplar arasında en az yüzde 3,9 ve kurumsal olarak çok daha yüksek olduğu belirtilirken (Gründl, 2020: 12), Wagenknecht Sol Parti'nin AfD ile yetersiz bir popülist cephaneye sahipken popülizm üzerinden rekabete girmesine neden

olmuştur. Partinin geri kalanına göre Wagenknecht'in yüksek düzeydeki popülist performansı parti kurumsallığından çok politik bir aktörü daha görünür hale getirerek popülarlığını arttırsa da bu başarı parti oy oranlarına yansımamaktadır.

Sol Parti 2017 Almanya Federal Seçimlerinde bir önceki seçimlere göre oyunu yüzde 0,6 arttırarak yüzde 9,2 oranında oy almış fakat bu artışa rağmen üçüncü en büyük oy alan parti konumunu AfD'ye bırakarak beşinciliğe gerilemiştir. 2015 Göçmen Krizinin gölgesinde yapılan seçimlerde CDU ve SPD gibi ana akım partiler büyük oranda oy kaybederken en büyük çıkışı AfD gerçekleştirmiş ve Doğu Almanya'da orantılı olarak en fazla Sol Parti'den oy geçişi sağlamıştır (Olsen, 2018: 71). PDS ve WASG ittifakıyla ortaya çıkan Sol Parti her ne kadar bu birleşmeyle birlikte yüzde 5'lik seçim barajından uzaklaşmış ve 2007 yılından beri Batı'da Doğu'ya göre daha fazla oy almaya başlamış olsa da (Hough ve Keith, 2019: 131) kendisini Almanya'nın tamamı için radikal bir sol partiye dönüştürdüğü ölçüde Doğu Almanya'daki desteği de önemli oranda azalmıştır (Olsen, 2018: 80). PDS'ye göre Doğu Alman çıkarları üzerine daha az söylem üreten Sol Parti, giderek o bölgeye özgü popülist nostalji unsurlarına da daha az vurgu yapmaya başlamıştır (Hough ve Keith, 2019: 136). Bölgesel bir parti olmaktan çıktıkça eski ana üssü olan Doğu Almanya'da giderek etkisi azalan Sol Parti, Göç Kriziyle birlikte ciddi bir rakip olarak ortaya çıkan AfD karşısında popülist rekabeti kaybetmiştir.

Sol Parti popülizmi temelinde ekonomik faktörlere dayansa da 2008 Ekonomik Krizinin aksine 2015 Göç krizi daha çok kimlik temelli politikaları ön plana çıkartmıştır. Her ne kadar Wagenknecht gibi politik aktörler aracılığıyla Sol Parti göç politikaları nedeniyle merkezden uzaklaşan oyları yalnızca AfD'ye bırakmamak için mevcut politikalara karşı çıkan protestolar ve söylemler geliştirse de (Slobodian ve Callison, 2019) partinin göç politikaları öncelikle İnsan Hakları ve ucuz iş gücü, refah seviyesi ve mali destekler gibi ekonomik nedenler üzerinden şekillendiği için göç politikalarını öncelikle kimlik üzerinden şekillendiren AfD kadar başarılı olamamıştır. Sol Parti'nin yalnızca lider merkezli popülist performansı popülizme yönelen seçmene yeterince cazip gelmemiş, popülist gündemin yükselişte olmadığı bir dönemde kendi popülist karizmasını parti oylarına dönüştürebilen ve tek politik aktörü merkeze alan sol popülizmi, kimlik temelinde yükselen bir popülist gündemde yeterince çekicilik yaratamamıştır. Diğer yandan liderin veya önde gelen politik figürün popülist performansı olmadığına ise Sol Parti'nin sıradan bir radikal sol partiden farkı kalmamaktadır. Sol Parti kurumsal olarak

politik alanın aşırı solunda yer alırken, partinin popülizmle ilişkisi birkaç veya diğerlerine göre sivrilen tek bir politik aktörün performansına dayanmakta, genel tutumu veya politikalarının tamamını kapsamamaktadır. Bu bağlamda 2021 yılındaki genel seçimlerde önde gelen popülist bir politikacının eksikliğinde Sol Parti büyük bir düşüş yaşamış ve yüzde 4,9 oy oranıyla barajı geçememiştir.

SONUÇ

Popülizmin yükselişi kavramın ne olduğuna ve kimleri kapsadığına yönelik birçok akademik çalışmayı beraberinde getirmiştir. Gerek akademik gerek kamusal alanda popülizmin hararetle tartışılması ise popülizme yönelik farklı yaklaşımların geliştirilmesine yol açmıştır. Bu tez çalışması popülizmi bu yaklaşımlardan en açıklayıcı olduğu düşünülen politik bir tarz veya bir performans olarak ele almakta ve Batı Avrupa siyaseti bağlamında İngiltere ve Almanya örnekleri üzerinden incelemektedir.

Politik bir performans olarak popülizm yaklaşımı popülist politikacılarla destekçileri arasındaki etkileşime odaklanırken, popülizmi söylemler olduğu kadar davranış kalıpları üzerinden ele almaktadır. Diğer yaklaşımlara benzer şekilde politik bir performans yaklaşımı da kavramın merkezine halk-elit karşıtlığını konumlandırırken, siyasetin medya mantığı tarafından dönüştürülerek giderek stilize olmasını dikkate almakta ve kaba davranışlar ve kriz, çöküş veya tehdit vurgusu çerçevesinde popülizmi icra edilen veya sahnelenen bir tarz olarak incelemektedir (Moffitt, 2016). Bu bağlamda bir kriz performansına dayanan popülizm, düzen karşıtı politikalarını yalnızca söylemleri üzerinden değil, ana akım siyasetten farklı bir şekilde davranışları, giyinişi ve karar alma süreçlerinde de ortaya çıkarmaktadır.

Siyaset bilimi için popülizm kavramının önemi, çağdaş politik alanı kuşatmış olmasından gelmektedir. Popülizmin ne olduğuna yönelik farklı yaklaşımların ötesinde bu kuşatma, çağdaş politik alanın içine girdiği kriz sarmalından kaynaklanmaktadır. Nitekim popülizm de sıklıkla çeşitli krizler bağlamında ele alınmaktadır. Örneğin popülizmi demokrasiden bir sapma olarak görenler için popülizmin yükselişi bir krize işaret ederken, popülizmi gerçek demokrasinin inşa edilmesi için bir fırsat olarak görenler de popülistlere sistemin krizlerini ortadan kaldıracak politik aktörler olarak yaklaşmaktadır. Popülizmin krizlerle olan bu doğrudan etkileşimi, temsil krizinden ekonomik eşitsizliklere, göçmen krizinden kültürel çatışmalara kadar bu kriz sarmalına sızmasını sağlamakta ve popülizmi şekillendiren bir unsur olarak çağdaş politik alanı kuşatmasına neden olmaktadır. Bu tür bir kriz sarmalını ortaya çıkartan nedenlerin başında ise 1990'lı yıllardan itibaren tüm dünyada ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda hızla hâkimiyet kurmaya başlayan neoliberal küreselleşme ve onun bu alanlar üzerinde yarattığı değişimler gelmektedir.

Her ne kadar küreselleşme ve neoliberalizm birbirinden bağımsız iki ayrı kavram olarak farklı olgulara işaret etse de neoliberalizm devletlere, toplumlara, kurumlara veya şirketlere küreselleşmenin bir parçası olmayı teşvik etmiş, küreselleşme de neoliberalizmin hâkim bir ekonomi politik olarak daha fazla yaygınlaşmasını sağlamıştır. Neoliberal küreselleşme bu bağlamda küreselleşme ve neoliberalizmin hem birbirini beslediği hem de karşılıklı olarak etki alanlarını genişlettiği bir sürecin sonucunda ortaya çıkmıştır. Küreselleşme özellikle iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin ve ulaşım maliyetlerindeki düşüşlerin etkisiyle hız kazanarak bireylerin ve malların olduğu kadar finansın ve üretimin de hareket kabiliyetini arttırırken, neoliberalizm hareket kabiliyeti artan finansın ve üretimin yarattığı yeni pazarın bir parçası olanlar için malların olduğu kadar emeğin de maliyetlerini düşürmüştür ve her ikisinin de bolluşmasını sağlamıştır.

Neoliberal küreselleşmeyle birlikte üretim aşamaları gelişmiş ülkelerden daha ucuz iş gücüne sahip gelişmekte olan ülkelere kayarken, gelişmiş ülkelerdeki emek-yoğun sektörlerde çalışan düşük vasıflı veya vasıfsız emeğin payı ve ücretleri giderek azalmış ve bu durum belirli toplumsal kesimlerin ve eski sanayi bölgelerinin fakirleşmesine neden olmuştur. Neoliberal ekonomi politikalarıyla çoğu sendikal haklarını ve sosyal güvencelerini kaybeden işçilerin birçoğu işsiz kalırken, birçoğu da hizmet sektörüne geçiş yapmak zorunda kalmıştır. Finansallaşmayı yaygınlaştıran bu uygulamalar, kredi genişlemesi ve ucuz mallara dayalı bir tüketim bolluğu sağlamış fakat çokuluslu şirketlerle maliyet rekabetine giremeyen orta ölçekli yerel firmaların ve orta sınıfın gelir paylarına da ciddi bir baskı uygulamıştır. Gelişmiş ülkelerin gelir dağılımını bozan neoliberal küreselleşme, güvencesiz bıraktığı toplumun büyük çoğunluğu için ekonomik eşitsizlikleri derinleştirmiş ve belirli toplumsal kesimlerin dışlanmışlık hissine kapılmasına neden olmuştur. Popülizmin elit karşıtlığıyla da doğrudan ilişkili olan bu dışlanmışlık duygusu ise yalnızca ekonomik değil, neoliberal küreselleşmenin sosyal ve kültürel alanlarda neden olduğu dönüşümlerden de etkilenmiştir.

Yerel ve küresel olan arasındaki rekabet ekonomide olduğu kadar kültürel alanda da kendini göstermiştir. Bu bağlamda özellikle göçmenler dışlayıcı bir kimlik politikasına sahip olan sağ popülist partiler tarafından sürekli gündeme getirilmektedir. Bir yandan yerelin kültürel olarak bozulmasının bir yandan da ucuz iş gücü veya sosyal ve mali destekler nedeniyle ekonomik problemlerin sorumlusu olarak suçlanan göçmenler,

toplumun belirli kesimlerinin statü kaygılarını ve buna bağlı olarak dışlanmışlık hislerini güçlendirmekte aracı bir rol oynamaktadır.

Statü kaygısı ve dışlanmışlık hissi özellikle sağ popülist seçmen grubunun önemli bir kesimiyle yakından ilişkilidir. Göçmenlerle benzer şekilde azınlık gruplarına gösterildiği düşünülen pozitif ayrımcılıklar ve geleneksel değerlerin giderek zayıflaması bu kesimlerde çevrecilik, feminizm, LGBT hakları ve çokkültürlülük gibi küresel kültürel değerlere karşı bir tepkiye yol açmıştır. Bu tepkiler popülizmin hem yerelci politikalarıyla hem de “nostalji” özlemiyle doğrudan etkileşim içerisinde. Küresel kültürel değerlerin yerelin kendine özgü değerlerini aşındırdığını düşünen yerelcilere göre kültür bir çatışma alanı haline gelmekte ve küresel kültürü benimseyen elitler de öncelikle azınlıkların lehine hareket ederek yerele ihanet etmektedir. Kriz anlarında daha geniş bir toplumsal tabana yayılarak yükselişe geçen bu tepkiler ise elitlere olduğu kadar merkez siyasete olan güveni de sarsmaktadır.

Merkezin solunda bulunan Sosyal Demokrat partilerin 1990’lı yıllardan itibaren neoliberal ekonomi politikalarını benimsemesi ve merkez sağ partilerden yalnızca küresel değerler etrafında şekillenen yeni toplumsal hareketlere yönelik politikalarıyla ayrışmaları, politik alanı kimlik politikaları çerçevesinde şekillendirmiştir. Neoliberal politikaların merkez partiler üzerinde hâkimiyet kurması ise bu politikalardan olumsuz etkilenen toplumsal kesimlerin giderek benzeşen mevcut partilerden uzaklaşmasına yol açmıştır. Liberal demokrasiye olan inancı azaltan bu süreç, demokratik kurumlara ve mevcut demokrasinin işleyiş biçimlerine karşı da şüpheleri arttırmıştır. Nitekim 2008 ekonomik krizi, Avrupa borç krizi ve 2015 Göçmen krizi bu şüpheleri büyük bir öfkeye dönüştürmüştür ve başta AB karşıtlığını güçlendirerek popülist partilere zemin hazırlamıştır.

2008 ekonomik krizi ve Avrupa borç krizi kimlik politikaları ekseninde şekillenen politik alanda neoliberal politikaların sorgulanmasına ve ekonomik eşitsizliklerin daha fazla ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu ekonomik krizler Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi Güney Avrupa ülkelerini borçlarını ödeyemeyecek hale getirirken, özellikle krizden olumsuz etkilenen ülkelerde sol popülist partiler daha fazla ön plana çıkmıştır. Diğer yandan sağ popülistlerin aksine politikalarını doğrudan ekonomik eşitsizlikler üzerinden şekillendiren sol popülist partiler, kimlik politikaları ekseninde şekillenen çağdaş politik

alandanda yalnızca büyük ekonomik krizler aracılığıyla etkili olabilmektedir. Syriza ve Podemos gibi sol popülist partiler yaşanan büyük ekonomik krizin politik alanı tıkamasıyla meclise girmeyi ya da çeşitli koalisyonlarla iktidara gelmeyi başarsa da istikrarlı bir seçim başarısı yakalayamamıştır.

2015 yılında başlayan Avrupa göç krizi de hâkim neoliberal politikalara göre radikal kalan ekonomi politikalarını savunan sol popülist partilerin etkisini azaltmıştır. Kaçak veya yasal yollarla yaklaşık iki milyondan fazla insanın Avrupa'ya göç ettiği bu süreç, büyük toplumsal huzursuzluklara neden olarak birçok AB üyesi devletin göçü engelleyen önlemler almasına ve sınırlarındaki kontrolü sıkılaştırmasına yol açmıştır. Yabancı düşmanlığının yükselmesine neden olan göç krizi, aşırı-sağ grupları harekete geçirmiş ve krize karşı yeterince önlem alınmamasına yönelik tepkiler mevcut hükümetleri hedef aldığı ölçüde sağ popülist partileri kamuoyu tartışmalarının merkezine taşımıştır.

Göçmenler sağ popülistler için öncelikli “öteki” konumunda bulunurken, Avrupa'daki sağ popülistler için bu durum göçmenleri de içerisine alacak şekilde bir “mutlak öteki” olarak “Müslüman” temsilinde birleşmektedir. El Kaide'nin 11 Eylül terör saldırılarının 2004 yılında Avrupa'ya sıçraması ve gerçekleşen bir dizi terör saldırısının 2015 yılından itibaren İşid'le devam etmesi, Avrupa'daki İslamofobinin yaygınlaşmasında ve sağ popülistlerin “düşman” veya “mutlak öteki” olarak “Müslüman” temsilinin güçlenmesinde büyük rol oynamıştır. Göçmen kriziyle birlikte artan belirsizlik ve ortaya çıkan kontrolsüzlük görüntüsüne ek olarak göçmenlerin çok büyük bir çoğunluğunun “Müslüman” olması, sağ popülist partilerin hali hazırda yaygınlaşmakta olan İslamofobiyi araçsallaştırmasında ve göçmen karşıtlığını kışkırtmasında yardımcı olmuştur.

Göçmen krizi özellikle rekabet baskısı üzerinden belirli toplumsal kesimlerde ekonomik anlamda bir huzursuzluk yaratsa da bu huzursuzluk merkez ya da popülist ekonomi politikalarına değil, büyük oranda dışlayıcı kimlik politikalarına yansımıştır. Sol popülist partiler kimlik politikaları ekseninde kutuplaşan siyasal alanda kamuoyu oluşturma becerilerini kaybederken, sağ popülist partiler göçmenlerle ilgili ekonomik problemleri de yabancı düşmanlığı üzerinden şekillenen kültürel çatışma alanına taşıyabilmiştir. Ekonomik krizlerin aksine neredeyse bütün Avrupa ülkelerindeki toplumsal kesimlerin tümü üzerinde etkili olan göçmen krizi, medyanın göçmenlere yönelik haberler üzerinde

daha çok durması ve özellikle sosyal medyada yalan haberlerin hızla yayılmasıyla daha fazla derinleşmiştir. Bu bağlamda ekonomik krize nazaran daha fazla korkuya ve endişeye neden olan göçmen krizi, ekonomik krize göre daha soyut bir tehlikeyi çağrıştırmış ve günlük hayatın hemen hemen tüm alanlarında kendini göstermiştir.

Göçmen krizinin daha fazla toplumsal tepkiye neden olması sağ popülist partilerin hem kendi tabanlarını genişletmesine hem de merkez siyaset üzerinde daha fazla etkili olmasına yol açmıştır. Politik alanı yerelcilik ve küreselcilik arasında kutuplaştıran sağ popülist partiler, sol popülist partilere göre dışlayıcı bir kimlik politikasını savunması nedeniyle politik alanda sol popülist partilere göre daha fazla ağırlık kazanmıştır. Politik alanda sağ popülistler dışındaki etkili olan tüm partiler ya küresel değerlerle uyumlu bir halde bulunmakta ya da bu politikaları doğrudan reddetmemektedir. Bu anlamda popülist antagonizmayı daha fazla temellendirebilen sağ popülistler, sol popülistlere göre daha fazla karşıtlık üretebilmekte ve krizleri daha etkin kullanarak politik alanı daha fazla dönüştürebilmektedir. Bu tez kapsamında ele alınan Büyük Britanya ve Almanya örneklerinden de benzer sonuçlar elde edilmiş, sağ popülist partilerin merkez siyaseti daha fazla etkilemesine ek olarak ana akım partilerin de sağ popülist performansı daha uyumlu bir şekilde sergileyebildiği görülmüştür.

Küçük partilerin parlamentoya girmesini engelleyen bir seçim sistemine sahip olan Büyük Britanya siyaseti, iki ana akım parti olan Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi arasında şekillenirken, popülist politikalarından diğer Batı Avrupa ülkelerine göre daha fazla etkilenmiştir. Üst üste gelen krizler her iki partide de büyük oy kayıplarına neden olmuş, popülist bir performansın eşlik ettiği ılımlı popülist politikaların merkeze taşınması ise bu partilerin seçmenlerini tekrar konsolide etmesini sağlamıştır. Birbirleriyle rekabet içerisinde olan her iki parti de popülist performans aracılığıyla en yüksek oyu alan tek adayın seçildiği seçim bölgelerinde diğerine karşı avantaj sağlamaya çalışmış, özellikle Muhafazakâr Parti, kendisiyle benzer bir seçmen grubuna sahip olan ve göçmen kriziyle birlikte yükselen sağ popülist gündemi lehine kullanan UKIP nedeniyle bu anlamda daha fazla baskı hissederek popülist politikaları daha çok benimsemiştir.

Muhafazakâr Parti içerisinde bulunan AB karşıtı hizip, yaşanan krizlerin AB şüphesini arttırmasıyla güçlenirken, Brexit süreciyle birlikte hem popülist performansa tam olarak uyum sağlamış hem de parti içi gücünü tam olarak pekiştirmiştir.

Referandum sürecinde Johnson liderliğinde yürütülen ‘ayrılma’ kampanyası hem elitler üzerinden hem de kurumlar üzerinden merkezine aldığı AB karşıtı ve egemenlik söylemlerinin yanında Türkiye üzerinden “Müslüman” bir öteki olarak göçmenleri de hedef almıştır. Özellikle “kontrolü geri al” sloganıyla şimdiki zaman bir “kriz” üzerinden yansıtılmış ve “nostalji” unsurlarına olduğu kadar çeşitli toplumsal kesimlerde farklı anlamlara gelen bu krizden çıkışa toptan bir vurgu yapılmıştır.

Muhafazakâr Parti ile popülizm arasındaki dışsal krizlere bağlı yakınlaşmadan farklı olarak İşçi Partisi’nin sol popülist politikalara yönelmesi içsel bir krizle de yakından ilişkilidir. Sosyal demokrat bir parti olarak neoliberal ekonomi politikalarının benimsenmesi ve üst üste gelen başarısız seçim sonuçları parti içindeki sol hizipler kadar tabanda da büyük rahatsızlıklara neden olmuş ve Avrupa’da büyük bir ivme yakalayan sol popülizm dalgası daha sol ekonomi politikalarını savunan Corbyn’in önünü açmıştır. Diğer yandan merkez sağ veya sağ popülist politikacıların aksine popülist tanımlamasını reddetmeyen Corbyn, “halk” vurgusuna dayanan antagonist bir söylem yerine, çeşitli toplumsal kesimlere ekonomik eşitsizlikler üzerinden ayrı ayrı seslenmeyi tercih etmiştir. Her ne kadar davranış kalıpları bağlamında popülist bir performans sergilese de elit karşıtlığını gayri meşrulaştırma üzerinden değil eleştirel bir düzeyde kuran Corbyn, sol popülizm ve sosyal demokrat politikalar arasında bir yerde konumlanarak, hem sol popülizmin teorik alt yapısını hem de popülist performansı başarılı bir şekilde yansıtamamıştır.

Popülist politikaların Büyük Britanya’ya göre merkez siyasette daha sınırlı etkisinin olduğu Alman siyasetinde de sağ popülizm, sol popülizme göre politik alanı daha fazla etkilemiştir. Önde gelen politik bir aktörün popülist performansı ile partiden ayrıştığı Sol Parti’nin aksine, tek bir liderin etrafında merkezileşmek yerine farklı toplumsal kesimlere hitap eden birçok politik aktöre sahip olan ve bir anlamda kadro popülizmi özelliği gösteren AfD, “biz” ve “onlar” ayrımını daha net bir şekilde politikalarına yansıtabilmiştir. Köklerinin ve popülist unsurlarının Doğu Almanya bölgesine dayandığı Sol Parti, SPD’den ayrılan WASG grubu ile birleşmesi sonrası Batı Almanya’da daha etkin hale gelmiş fakat bu durum partinin hem Doğu Almanya’daki etkisinin hem de Doğu Alman kimliği üzerinden şekillenen popülist unsurlarının giderek azalmasına yol açmıştır. Bu birleşme ile isimler daha fazla ön plana çıkarken, parti neoliberal ekonomi politikalarının eleştirisine dayanan radikal bir sol parti görünümü kazanmıştır. Bu

anlamda AfD'nin Doğu Almanya'da Sol Parti'yi geride bırakması yalnızca göçmen kriziyle yükselişe geçen yabancı düşmanlığından değil, AfD'nin Sol Parti'ye nazaran Doğu Alman kimliğini daha etkin kullanmasından da kaynaklanmaktadır.

Politikalarını yerel kimlik etrafında şekillendiren AfD yaşanan hizip çatışmalarıyla daha fazla dışlayıcı kimlik politikalarını benimserken, göçmen krizi bu dışlayıcı kimlik politikalarının merkezindeki “öteki” vurgusunun daha etkin kullanılabilmesini sağlamıştır. Sol Parti'ye göre toplumsal fay hatlarını daha başarılı bir şekilde araçsallaştıran AfD, halk-elit karşıtlığının ekonomik eşitsizliklere dayanan unsurlarını dahi kimlik politikaları ekseninde şekillendirebilmiştir. Bu bağlamda AfD farklı toplumsal tepkileri tek bir antagonist hat üzerinde toplamayı başarmış, Sol Parti ise Corbyn örneğinde olduğu gibi hem partinin eşlik edemediği tek bir aktörün popülist performansına dayanan hem de ekonomik kriz vurgusunu kapsayıcı da olsa bir kimlik politikası etrafında yeterince şekillendiremeyen popülist antagonizmayı derinleştirememiştir.

Herhangi bir kriz karşısında öncelikle kimlik politikaları ekseninde politikalarını şekillendiren sağ popülistler, ekonomik problemleri önceleyen ve doğrudan merkez siyaset üzerinde hâkimiyet kurmuş neoliberal ekonomi politikalarını hedef alan sol popülistlere göre daha geniş bir toplumsal destek bulmakta ve ana akım siyaset üzerinde de daha fazla etkili olmaktadır. Her ne kadar dışlayıcı kimlik politikaları birçok toplumsal kesim tarafından kabul edilemez görülse de sürdürülmesi zor radikal ekonomi politikalarının aksine, bu tür dışlayıcı politikalar kriz anlarında artan endişe ve korkuya cevap vermekte ve kültürel çatışma alanları kadar ekonomik eşitsizliklerden de beslenmektedir.

Siyaset ve medya arasındaki ilişkiden daha etkin yararlanan sağ popülizm, özellikle yalan ve dezenformasyona dayalı haberlerin hızlıca yayıldığı sosyal medyayı daha aktif kullanmaktadır. Bu tür yalan haberlerin yaygınlaşması sağ popülist partileri desteklemeyen kullanıcılar arasında da göçmenlere karşı bir ön yargı geliştirmekte ve yabancı düşmanlığı toplumsal tabanını genişlettiği ölçüde sağ popülist politikaları ilgi çekici hale getirmektedir. Medyanın sansasyonel haberleri daha sık dolaşıma sokma eğilimiyle birleşerek kamuoyundaki kriz algısını derinleştiren bu durum, merkezdeki politik aktörleri de popülist bir performans sergilemeye zorlamaktadır.

Kişilere ve sansasyonel olaylara odaklanan medya mantığının siyasetle etkileşimi, izleyiciler ve seçmenlerin kurumlardan çok kişilerle özdeşim kurmasını sağlamaktadır. Çoğu zaman tek bir liderde cisimleşen popülizm siyasetin medyatizasyona uğramasına oldukça iyi uyum sağlarken, krizler üzerinden gerçekleştirdiği popülist performansla diğer politikacıları kutuplar arasında bir “kişi” olarak taraf olmaya zorlamaktadır. Politik alanı popülist/anti-popülist kutuplar üzerine yerleştiren popülist performans, anti-popülist politikacıların da popülist performansın farklı unsurlarıyla etkileşime girmesini sağlamaktadır. Bu anlamda anti-popülistlerin de ahlakçı bir söylemle popülistleri “kötü” olana indirgemesi kutuplaşmayı derinleştirmekte ve kriz algısını her iki kutba yayarak kimlikleri sabitlemektedir.

Popülist politikalarla anti-popülist bir tarzda mücadele etmek, popülist partileri olmasa da popülizmin üzerine inşa edildiği alanı daha fazla güçlendirirken, anti-popülistleri de kişiselleştirmenin bir parçası haline getirmektedir. Popülistlerle girilen karşılıklı suçlamalar medyada dolaşıma girdikçe kişisel olarak ön plana çıkan anti-popülist politikacının kendisi, güçlendirmek veya korumak için mücadele ettiği kurumların geri plana atılmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda popülizm zeminini devamlı yeniden kuran anti-popülizm, popülizmi kendisi için de politik alanın başlıca unsuru haline getirmektedir. Diğer yandan birçok merkez parti popülist partilerin yükselişini engellemek için anti-popülist bir tarz belirlemek yerine popülist politikaların kendisini benimsemekte ve özellikle göç ve entegrasyon konularında daha sıkı politikalar takip etmektedir. Popülist partilerin veya popülist politikacıların güçlenmesinin önüne geçen bu politikalar, yine popülizmin kendisini politik alanın başlıca unsuru haline getirmektedir.

Popülizmin liberal demokratik değerleri hedef almasının yanında, neoliberal küreselleşmeyle şekillenen mevcut liberal demokrasilerin ürettiği krizler de popülizmi güçlendirmektedir. Liberal demokratik değerleri savunan merkez siyasetin ürettiği krizlerden çok bu krizlerin bir sonucu olan popülizme odaklanması ise popülizmin daha fazla yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Krizlerin nedenlerinden çok sonuçlarına odaklanması ise çağdaş politik alanın krizini daha fazla derinleştirmektedir.

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D., Autor, D., Dorn, D., Hanson, G. H. ve Price, B. (2016). Import competition and the great US employment sag of the 2000s. *Journal of Labor Economics*, 34(S1), 141-198. <https://doi.org/10.1086/682384>
- Adler, D., ve Ansell, B. (2019). Housing and populism. *West European Politics*, 43(2), 344-365. <https://doi.org/10.1080/01402382.2019.1615322>
- Akkerman T. (2017, Ağustos 8). Populism is overrated – if there is a threat to democracy, it's from authoritarian nationalism. *EUROPP*. <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2017/07/31/populism-is-overrated-if-there-is-a-threat-to-democracy-its-from-authoritarian-nationalism/>
- Akkerman, T., de Lange, S. L., ve Rooduijn, M. (2016). Inclusion and Mainstreaming? Radical Right-Wing Populist Parties in The New Millennium içinde Akkerman, T., de Lange, S. L., ve Rooduijn, M (Eds) *Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Into The Mainstream?*. Routledge.
- Akkerman, T., ve Hagelund, A. (2007). ‘Women and children first!’ anti-immigration parties and gender in Norway and The Netherlands. *Patterns of Prejudice*, 41(2), 197-214. <https://doi.org/10.1080/00313220701265569>
- Alesina, A., Miano, A., ve Stantcheva, S. (2018). *Immigration and redistribution* (No. w24733). National Bureau of Economic Research. <https://www.nber.org/papers/w24733>
- Alvares, C. ve Dahlgren, P. (2016). Populism, extremism and media: Mapping an uncertain terrain. *European Journal of Communication*, 31(1), 46-57. <https://doi.org/10.1177/0267323115614485>
- Anghie, A. (2007). *Imperialism, Sovereignty And The Making Of International Law*, Cambridge University Press.
- Ankersmit, F. (2017). *Representative Democracy And Populism*. Clingendael Spectator, 71(3), 1-13. Erişim: <https://www.clingendael.org/pub/2017/3/representative-democracy-and-populism/>
- Armingeon, K. ve Ceka, B. (2013). The Loss Of Trust İn The European Union During The Great Recession Since 2007: The Role Of Heuristics From The National Political System, *European Union Politics*, 15(1), 82-107. <https://doi.org/10.1177/1465116513495595>
- Arslanel, M. N., ve Eryücel, E. (2013). Küreselleşme Sürecinde Egemenlik Kavramının Dönüşümü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 23-36.
- Art, D. (2018). The AfD and the end of Containment in Germany?. *German Politics and Society*, 36(2), 76-86. DOI:<https://doi.org/10.3167/gps.2018.360205>

- Art, D. (2020). The myth of global populism. *Perspectives on Politics*, 1-13. <https://doi.org/10.1017/S1537592720003552>
- Artun, A. (2014). *Çağdaş Sanat ve Kültüralizm*. İletişim yayınları, İstanbul.
- Arzheimer, K. (2015). The AfD: Finally a successful right-wing populist Eurosceptic party for Germany? *West European Politics*, 38(3), 535-556. <https://doi.org/10.1080/01402382.2015.1004230>
- Arzheimer, K. ve Berning, C. C. (2019). How the alternative for Germany (AfD) And Their Voters Veered To The Radical Right, 2013–2017. *Electoral Studies*, 60, 102040. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2019.04.004>
- Arzheimer, K., ve Carter, E. (2006). Political Opportunity Structures And Right-Wing Extremist Party Success. *European Journal of Political Research*, 45(3), 419-443. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00304.x>
- Aslanidis, P. (2016). Is populism an ideology? A refutation and a new perspective, *Political Studies*, 64(1_suppl), 88-104. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12224>
- Atkinson, A., Piketty, T. ve Saez, E. (2009). Top Incomes In The Long Run Of History. *Journal of Economic Literature*, 49(1), 3-71 <https://doi.org/10.3386/w15408>
- Bajo-Rubio, O. ve Yan, H. (2019). Globalization and populism. *Contemporary Issues in International Political Economy*, 229-252. https://doi.org/10.1007/978-981-13-6462-4_10
- Bakker, B. N., Rooduijn, M. ve Schumacher, G. (2015). The psychological roots of populist voting: Evidence from the United States, The Netherlands and Germany. *European Journal of Political Research*, 55(2), 302-320. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12121>
- Baldini, G., Bressanelli, E. ve Gianfreda, S. (2019). Taking back control? Brexit, sovereignty and populism in Westminster (2015–17). *European Politics and Society*, 21(2), 219-234. <https://doi.org/10.1080/23745118.2019.1632584>
- Baldwin, R. (2016). *The Great Convergence*. Harvard University Press.
- Bale, T. (2013). More and more restrictive—But not always populist: Explaining variation in the British Conservative party's stance on immigration and asylum. *Journal of Contemporary European Studies*, 21(1), 25-37. <https://doi.org/10.1080/14782804.2013.766474>
- Bale, T. (2018). Who leads and who follows? The symbiotic relationship between UKIP and the conservatives – and populism and Euroscepticism. *Politics*, 38(3), 263-277. <https://doi.org/10.1177/0263395718754718>
- Bang, H. ve Marsh, D. (2018a). Populism: A major threat to democracy?, *Policy Studies*, 39(3), 352-363. <https://doi.org/10.1080/01442872.2018.1475640>

- Bang, H. ve Marsh, D. (2018b). Populism versus Neo-liberalism: Is there a way forward? *Policy Studies*, 39(3), 251-259. <https://doi.org/10.1080/01442872.2018.1475641>
- Bauman, Z. (2001a). Identity in the globalising world. *Social Anthropology*, 9(02). <https://doi.org/10.1017/s096402820100009x>
- Bauman, Z. (2001b). Parçalanmış hayat: Postmodern ahlak denemeleri. Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2006). *Liquid Modernity*. Polity Press.
- Bauman, Z. (2012). Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları. (Çev. Abdullah Yılmaz.), Ayrıntı Yayınları
- Bauman, Z. (2017). *Retrotopia*. Polity.
- Bauman, Z. ve Obarek, S. (2018). *Dünyaya ve Kendimize Dair*, (Çev. Burcu Halaç), Ayrıntı Yayınları.
- BBC. (2010, Nisan 5). Profile: Respect party. *BBC News*. https://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/election_2010/8592756.stm
- Bearce, D. H. ve Scott, B. J. J. (2019). Popular non-support for international organizations: How extensive and what does this represent? *The Review of International Organizations*, 14(2), 187-216. <https://doi.org/10.1007/s11558-019-09351-3>
- Beck, U. (2008). Cosmopolitanism: A critical theory for the twenty-first century. *The Blackwell Companion to Globalization*, 162-176. <https://doi.org/10.1002/9780470691939.ch8>
- Becker, S. O., Fetzer, T. ve Novy, D. (2017). Who voted for Brexit? A comprehensive district-level analysis. *Economic Policy*, 32(92), 601-650. <https://doi.org/10.1093/epolic/eix012>
- Beetham D. (2011). Unelected Oligarchy: Corporate and Financial Dominance in Britain's Democracy. *Democrtic Audit*. <https://democraticaudituk.files.wordpress.com/2013/06/oligarchy-1.pdf>
- Berbair, N., Lewandowsky, M. ve Siri, J. (2014). The AfD and its sympathisers: Finally a right-wing populist movement in Germany? *German Politics*, 24(2), 154-178. <https://doi.org/10.1080/09644008.2014.982546>
- Berdayes, V. ve Murphy, J. W. (2016). Introduction: Language, social order, and neoliberal violence. İçinde *Neoliberalism, economic radicalism, and the normalization of violence* (ss. 1-13). Springer.
- Berger, P. L., (2003). Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri. İçinde *Bir Küre, Bin bir Küreselleşme: Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik* Ed. Peter L. Berger ve S. Huntington, (çev. Ayla Ortaç) (s. 9-27). Kitap Yayınevi.

- Berger, S. (2017). Populism And The Failures of Representation. *French Politics, Culture & Society*, 35(2). <https://doi.org/10.3167/fpcs.2017.350203>
- Berman, S. (2016). The Lost Left, *Journal of Democracy*, 27(4), 69-76. <https://doi.org/10.1353/jod.2016.0063>
- Berning, C. C. (2017). Alternative Für Deutschland (Afd)–Germany’s New Radical Right-Wing Populist Party. *ifo DICE Report*, 15(4), 16-19. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/181255/1/dice-report-2017-4-5000000000855.pdf>
- Bezci, B. (2017). Avrupa'da Göç Politikaları, İslamofobi ve Aşırı Sağın Yükselişi. İçinde B. Bezci, S. Tauscher ve F. Topal (Eds.), *Avrupa'da Göç ve İslamofobi* (ss. 1-18). Karınca Yayınevi.
- Billiet, J., Meuleman, B., ve De Witte, H. (2014). The relationship between ethnic threat and economic insecurity in times of economic crisis: Analysis of European social survey data. *Migration Studies*, 2(2), 135-161. <https://doi.org/10.1093/migration/mnu023>
- Blyth, M. (2003). Globalization and the limits of democratic choice social democracy and the rise of political cartelization. *Internationale Politik und Gesellschaft*, (3), 60-82.
- Boas, T. C., ve Gans-Morse, J. (2009). Neoliberalism: From new liberal philosophy to anti-liberal slogan. *Studies in comparative international development*, 44(2), 137-161.
- Bølstad, J. (2014). Dynamics of European integration: Public opinion in the core and periphery. *European Union Politics*, 16(1), 23-44. <https://doi.org/10.1177/1465116514551303>
- Bonikowski, B. (2017). Ethno-nationalist populism and the mobilization of collective resentment. *The British Journal of Sociology*, 68, S181-S213. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12325>
- Boomgaarden, H. G., ve Vliegenthart, R. (2007). Explaining the rise of anti-immigrant parties: The role of news media content. *Electoral Studies*, 26(2), 404-417. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2006.10.018>
- Bos, L., ve Brants, K. (2014). Populist rhetoric in politics and media: A longitudinal study of The Netherlands. *European Journal of Communication*, 29(6), 703-719. <https://doi.org/10.1177/0267323114545709>
- Bourguignon, F. (2015). *The Globalization of Inequality*. Princeton University Press.
- Bovens, M. ve Wille, A. (2017). *Diploma Democracy: The Rise of Political Meritocracy*. Oxford University Press.

- Brown W. (2018). *Halkın Çözülüü: Neoliberalizmin Sinsi Devrimi*. (Çev. Barış Engin Aksoy). Metis Yayınları.
- Brown, W. (2009). Sovereign Hesitations. İçinde S. Guerlac & P. Cheah (Ed.), *Derrida and the Time of the Political* (s. 114-132). New York, USA: Duke University Press. <https://doi.org/10.1515/9780822390091-007>
- Brown, W. (2017). Apocalyptic Populism. *Published in German translation. Blätter für Deutsche und Internationale Politik*, 8, 46-60. <https://www.eurozine.com/apocalyptic-populism/>
- Brown, W. (2010). *Tarihten Çıkan Siyaset* (çev. Emine Ayhan), Metis.
- Broz, J. L., Frieden, J., ve Weymouth, S. (2021). Populism İn Place: The Economic Geography of The Globalization Backlash. *International Organization*, 75(2), 1-31. <https://doi.org/10.1017/s0020818320000314>
- Brubaker, R. (2017). Why populism? *Theory and Society*, 46(5), 357–385. <https://doi.org/10.1007/s11186-017-9301-7>
- Bruff, I. (2010). Germany’s Agenda 2010 Reforms: Passive Revolution at The Crossroads. *Capital & Class*, 34(3), 409–428 <https://doi.org/10.1177/0309816810378153>
- Bruff, I. (2013). The Rise of Authoritarian Neoliberalism. *Rethinking Marxism*, 26(1), 113–129. <https://doi.org/10.1080/08935696.2013.843250>
- Bugaric, B. (2019). The Two Faces of Populism: Between Authoritarian and Democratic Populism. *German Law Journal*, 20(3), 390-400
- Butterwegge, C. (2015). Hartz IV und die Folgen: Eine kritische Bilanz nach zehn Jahren. *Gesundheits- Und Sozialpolitik*, 69(1), 38-53.
- Canovan, M. (1999). Trust The People! Populism And The Two Faces Of Democracy. *Political Studies*, 47(1), 2-16. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00184>
- Caramani, D. ve Manucci, L. (2019). National Past And Populism: The Re-Elaboration of Fascism and Its Impact On Right-Wing Populism İn Western Europe. *West European Politics*, 42(6), 1159-1187. <https://doi.org/10.1080/01402382.2019.1596690>
- Cayla, D. (2021). *Populism and Neoliberalism*. London and New York: Routledge
- Cebeci, K. (2008). Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü. *Sayıştay Dergisi*, (71), 23-39.
- Colantone, I., ve Stanig, P. (2018). The Trade Origins of Economic Nationalism: Import Competition And Voting Behavior İn Western Europe. *American Journal of Political Science*, 62(4), 936-953. <https://doi.org/10.1111/ajps.12358>

- Connolly, W. E. ve Lekesizalın, F. (1995). *Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri*. Ayrıntı.
- Copsey, N. (2007). Changing course or changing clothes? Reflections on the ideological evolution of the British national party 1999–2006. *Patterns of Prejudice*, 41(1), 61-82. <https://doi.org/10.1080/00313220601118777>
- Corner, J., ve Pels, D. (2003). Introduction: The Re-styling of Politics. İçinde Corner, J., ve Pels, D. (Ed.), *Media and The Restyling of Politics* (s. 1-18). SAGE Publications.
- Corrias, L. (2016). Populism in a constitutional key: Constituent power, popular sovereignty and constitutional identity. *European Constitutional Law Review*, 12(1), 6-26. <https://doi.org/10.1017/s1574019616000031>
- Cosgrave, J., Hargrave, K., Foresti, M., Massa, I., Dempster, H., ve Rea, J. (2016, Eylül 14). *Europe's refugees and migrants: Hidden flows, tightened borders and spiralling costs*. ODI: Think change. <https://odi.org/en/publications/europes-refugees-and-migrants-hidden-flows-tightened-borders-and-spiralling-costs/>
- Coulibaly, B., Sapriza, H., & Zlate, A. (2013). Financial frictions, trade credit, and the 2008–09 global financial crisis. *International Review of Economics & Finance*, 26, 25-38. <https://doi.org/10.1016/j.iref.2012.08.006>
- Crines, A. S., Jeffery, D. ve Heppell, T. (2017). The British Labour Party and leadership election mandate(s) of Jeremy Corbyn: Patterns of opinion and opposition within the parliamentary Labour Party. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 28(3), 361-379. <https://doi.org/10.1080/17457289.2017.1403921>
- Crouch, C. (2004). *Post-democracy*, Cambridge: Polity.
- Dahrendorf, R. (2003). Acht Anmerkungen zum Populismus. *Transit*, (25), 156-163.
- Davidov, E. ve Meuleman, B. (2012). Explaining Attitudes Towards Immigration Policies In European Countries: The Role of Human Values. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(5), 757-775. <https://doi.org/10.1080/1369183x.2012.667985>
- Davidson, N. (2013). The neoliberal era in Britain: Historical developments and current perspectives. *International Socialism*, 139, 171-223.
- De Cleen, B., Glynos, J. ve Mondon, A. (2020). Populist Politics and the Politics of 'Populism': The Radical Right in Western Europe. İçinde *Populism in Global Perspective A Performative and Discursive Approach*, (s.155-177). Routledge.
- De Cleen, B., ve Stavrakakis, Y. (2017). Distinctions and articulations: A discourse theoretical framework for the study of populism and nationalism. *Javnost-The Public*, 24(4), 301-319. <https://doi.org/10.1080/13183222.2017.1330083>

- Dean, J. M. ve Maiguashca, B. (2017). Corbyn's Labour and the populism question. *Renewal: A journal of social democracy*, 25(3/4), 56-65.
- Decker, F. (2008). Germany: right-wing populist failures and left-wing successes. İçinde *Twenty-First Century Populism* (s. 119-134). Palgrave Macmillan, London.
- Decker, F. ve Hartleb, F. (2007). Populism on Difficult Terrain: The Right- and Left-Wing Challenger Parties in the Federal Republic of Germany. *German Politics*, 16(4), 434-454. <https://doi.org/10.1080/09644000701652466>
- Della Porta, D. (2017). Geç Neoliberalizmde İlerici ve Gerici Siyaset. içinde *Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma*. Ed. Heinrich Geiselberger. s. 44-58. (Çev. Merisa Şahin, Aslı Biçen, Ahmet Nüvit Bingöl, Orhan Kılıç), Metis Yayınları.
- Demata, M. (2020). Populism and Nationalism in Jeremy Corbyn's Discourse. içinde M. Kranert (Ed.), *Discursive Approaches to Populism Across Disciplines* (ss. 253-283). Palgrave Macmillan, Cham.
- Dennison, J. ve Geddes, A. (2018). Brexit and the perils of 'Europeanised' migration. *Journal of European Public Policy*, 25(8), 1137-1153. <https://doi.org/10.1080/13501763.2018.1467953>
- Deutsche Welle, (2015, Temmuz 4). *Germany's euroskeptic AfD elects conservative leader Petry*. DW. <https://www.dw.com/en/germanys-euroskeptic-afd-elects-conservative-leader-petry/a-18561912>
- DIW Berlin. (2018, Ocak 16). Gross Income Gap Has Increased Since Reunification, Erişim: https://www.diw.de/en/diw_01.c.575256.en/topics_news/gross_income_gap_has_increased_since_reunification.html
- Dilling, M. (2018). Two of the same kind? *German Politics and Society*, 36(1), 84-104. <https://doi.org/10.3167/gps.2018.360105>
- Dippel, C., Gold, R. ve Heblich, S. (2015). *Globalization and its (dis-) content: Trade shocks and voting behavior* (No. w21812). National Bureau of Economic Research. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w21812/w21812.pdf
- Disch, L. (2020). Reclaiming populism. *Contemporary Political Theory*, 19(2), 100-107. <https://doi.org/10.1057/s41296-019-00310-6>
- Doerschler, P. (2015). Die Linke: Still an eastern cultural icon? *German Politics*, 24(3), 377-401. <https://doi.org/10.1080/09644008.2015.1060413>
- Dostal, J. M. (2015). The Pegida Movement and German Political Culture: is Right-Wing Populism Here To Stay? *The Political Quarterly*, 86(4), 523-531. <https://doi.org/10.1111/1467-923x.12204>

- Drezner, D., & McNamara, K. (2013). International Political Economy, Global Financial Orders and the 2008 Financial Crisis. *Perspectives on Politics*, 11(1), 155-166. <https://doi.org/10.1017/S1537592712003660>
- Duménil, G. ve Dominique L. (2004), *Capitalism Resurgent: Roots of the Neoliberal Revolution*, Harvard University Press
- Duménil, G. ve Dominique L. (2011), *The Crisis of Neoliberalism*, Harvard University Press
- Dunleavy, P. (2018). “Build a wall”. “Tax a shed”. “Fix a debt limit”. The constructive and destructive potential of populist anti-statism and “naive” statism. *Policy Studies*, 39(3), 310-333. <https://doi.org/10.1080/01442872.2018.1475639>
- Dzur, A. W. ve Hendriks, C. M. (2018). Thick populism: democracy-enhancing popular participation. *Policy Studies*, 39(3), 334–351. doi:10.1080/01442872.2018.1478408
- Ekins, R. E. (2018). Restoring Parliamentary Democracy. *Cardozo Law Review*, 39(3).
- Elchardus, M. ve Spruyt, B. (2014). Populism, persistent republicanism and Declinism: An empirical analysis of populism as a thin ideology. *Government and Opposition*, 51(1), 111-133. <https://doi.org/10.1017/gov.2014.27>
- Facchini, G. ve Mayda, A. M. (2007). Does the welfare state affect individual attitudes towards immigrants? Evidence across countries. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.100264>
- Fassin, É. (2018) *Popülizm: Büyük Hınç*. (Çev. Güleener Kırnalı, İlker Kocael), Heretik Yay.
- Fassin, E. (2017). La gauche et la strategie populiste. *Après-demain*, 3(3), 12. <https://doi.org/10.3917/apdem.043.0012>
- Fawzi, N, Obermaier, M. ve Reinemann, C. (2017) Germany: Is the populism laggard catching up? In Aalberg, T, Esser, F, Reinemann, C, et al. (eds), *Populist Political Communication in Europe* (p. 111–126). Routledge.
- Fella, S. (2008). Britain: Imperial legacies, institutional constraints and new political opportunities. İçinde *Twenty-First Century Populism* (s.181-197). Palgrave Macmillan,
- Ferguson, N. (2016). Populism as a backlash against globalization. *Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development*, (8), 12-23. <https://www.jstor.org/stable/48573684>
- Flaherty, T. M. ve Rogowski, R. (2021). Rising inequality as a threat to the liberal international order. *International Organization*, 75(2), 495-523. <https://doi.org/10.1017/s0020818321000163>

- Flinders, M. (2020) Not a Brexit Election? Pessimism, Promises and Populism ‘UK-Style’, *Parliamentary Affairs*, Volume 73, 225–242, <https://doi.org/10.1093/pa/gsaa030>
- Flinders, M. (2019, Kasım 12). *UK election 2019: This is what populism looks like when done by the British*. The Conversation. Erişim <https://theconversation.com/uk-election-2019-this-is-what-populism-looks-like-when-done-by-the-british-126733>
- Follesdal, A. ve Hix, S. (2006). Why there is a democratic deficit in the EU: A response to Majone and Moravcsik. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 44(3), 533-562. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2006.00650.x>
- Ford, R. ve Goodwin, M. J. (2010). Angry white men: Individual and contextual predictors of support for the British national party. *Political Studies*, 58(1), 1-25. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2009.00829.x>
- Foster, C. ve Frieden, J. (2017). Crisis of trust: Socio-economic determinants of Europeans’ confidence in government. *European Union Politics*, 18(4), 511-535. <https://doi.org/10.1177/1465116517723499>
- Francis, D. (2017). From Utopia to Apology: The European Union and the Challenge of Liberal Supranationalism. *Cardozo L. Rev.*, 39, 849.
- Fraser, N. (2017). İlerici Neoliberalizme Karşı Gerici Popülizm: Bir Hobson Seçimi, içinde *Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma*. Ed. Heinrich Geiselberger. s. 59-68. (Çev. Merisa Şahin, Aslı Biçen, Ahmet Nüvit Bingöl, Orhan Kılıç). Metis Yayınları
- Frieden, J. (2021). International Cooperation in the Age of Populism. İçinde *Economic Globalization and Governance* (s. 303-314). Springer, Cham.
- Fuchs, C. (2016). Neoliberalism in Britain: From Thatcherism to Cameronism. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique. Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society*, 14(1). 163-188. <https://doi.org/10.31269/triplec.v14i1.750>
- Gandesha, S. (2018). Understanding Right and Left Populism. Morelock, içinde *Critical Theory and Authoritarian Populism* (s 49-70). University of Westminster Press.
- Garzia, D. ve Ferreira da Silva, F. (2021). Negativity and political behavior: A theoretical framework for the analysis of negative voting in contemporary democracies. *Political Studies Review*, 147892992110001. <https://doi.org/10.1177/14789299211000187>
- Geddes, M. (2006). Partnership and the Limits to Local Governance in England: Institutionalist Analysis and Neoliberalism. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(1), 76–97. doi:10.1111/j.1468-2427.2006.00645.x

- Georgiadou, V., Rori, L., ve Roumanias, C. (2018). Mapping the European far right in the 21st century: A meso-level analysis. *Electoral Studies*, 54, 103-115. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2018.05.004>
- Gerber, D. J. (1994). Constitutionalizing the economy: German Neo-liberalism, competition law and the "New" Europe. *The American Journal of Comparative Law*, 42(1), 25. <https://doi.org/10.2307/840727>
- Germann, J. (2013). State-led or capital-driven? The fall of Bretton Woods and the German currency float reconsidered. *New Political Economy*, 19(5), 769-789. <https://doi.org/10.1080/13563467.2013.849675>
- Gest, J., Reny, T. ve Mayer, J. (2018). Roots of the Radical Right: Nostalgic Deprivation in the United States and Britain. *Comparative Political Studies*, 51(13), 1694–1719. <https://doi.org/10.1177/0010414017720705>
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. (Çev. Ersin Kuşdil). Ayrıntı Yayınları
- Gidron, N. ve Hall, P. A. (2019). Populism as a problem of social integration. *Comparative Political Studies*, 53(7), 1027-1059. <https://doi.org/10.1177/0010414019879947>
- Goldstein, J. L. ve Peters, M. E. (2014). Nativism or economic threat: Attitudes toward immigrants during the Great Recession. *International Interactions*, 40(3), 376-401. <https://doi.org/10.1080/03050629.2014.899219>
- Goodwin, M. ve Heath, O. (2016). Brexit, populism and the 2016 UK Referendum to leave the EU. *Comparative Politics Newsletter*, 26(2), 113-116.
- Grinin, L. (2009). Transformation of Sovereignty and Globalization. İçinde. Grinin, L. E., Beliaev, D. D., and Korotayev, A. V. (ed.), (s. 191–224). *Hierarchy and Power in the History of Civilizations: Political Aspects of Modernity* (URSS).
- Grinin, L. (2012). State Sovereignty in The Age Of Globalization: Will It Survive? içinde L. Grinin Korotayev, I. V. Ilyin, & A. V. Korotayev (Eds.), *Globalistics and Globalization Studies* (ss. 211-237). ‘Uchitel’ Publishing House.
- Gründl, J. (2020). Populist ideas on social media: A dictionary-based measurement of populist communication. *New Media & Society*, 146144482097697. <https://doi.org/10.1177/1461444820976970>
- Grzymala-Busse, A. (2017). Global populisms and their impact. *Slavic Review*, 76(S1), S3-S8. <https://doi.org/10.1017/slr.2017.152>
- Güven, A. B., & Öniş, Z. (2010). The global economic crisis and the future of neoliberal globalization: Rupture versus continuity. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1676730>
- Habermas, J. (2012b), *The Crisis Of The European Union: A Response*, (çev Ciaran Cronin,) Cambridge: Polity Press

- Habermas, J. (2012a). The crisis of the European Union in the light of a Constitutionalization of international law. *European Journal of International Law*, 23(2), 335-348. <https://doi.org/10.1093/ejil/chs019>
- Hagen, L. (2017, September 22). *Germany's Far-Right Populists Have An Infighting Problem*. The Atlantic. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/09/germany-afd-petry-populist-merkel-election/540444/>
- Hall, S. (1988). The Toad in the Garden: Thatcherism among the Theorists. İnde, Cary Nelson and Lawrence Grossberg (Ed.), *Marxism and the Interpretation of Culture*, 35-73. Urbana, IL: University of Illinois Press
- Hall, S. (2010). Foreword. İnde Helmut Anheier & Yudıshthır Rajisar (Ed.), *The cultures and globalization* (s. ix-xii). SAGE Publications.
- Halla, M., Wagner, A. F., ve Zweimüller, J. (2017). Immigration and Voting for the Far Right. *Journal of the European Economic Association*, 15(6), 1341–1385. doi:10.1093/jeea/jvx003
- Halmı, G. (2019). Populism, authoritarianism and constitutionalism. *German Law Journal*, 20(3), 296-313. <https://doi.org/10.1017/glj.2019.23>
- Hammerstein, L. V. (2019, Ekim 23). "Wir Lassen uns deutsche Einwanderungsgeschichte nicht kaputt reden", *Deutsche Wellen*, Erişim: <https://www.dw.com/de/wir-lassen-uns-deutsche-einwanderungsgeschichte-nicht-kaputt-reden/a-50947288>
- Han, B.-C. (2020). *Psikopolitika: Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*. (Çev. Haluk Başaran). Metis Yayınları.
- Hansen, M. A. ve Olsen, J. (2018). Flesh of the same flesh: A study of voters for the alternative for Germany (AfD) in the 2017 federal election. *German Politics*, 28(1), 1-19. <https://doi.org/10.1080/09644008.2018.1509312>
- Harvey, D. (2004). *Yeni Emperyalizm*. (Çev. Hür Güldü). Everest Yayınları.
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*. (Çev. Aylin Onacak). Sel Yayıncılık
- Häusler, A. (2017). AfD, Pegida & Co. İnde *Muslims in Deutschland* (s 59-74). Springer VS, Wiesbaden.
- Havertz, R. (2018). Right-wing populism and neoliberalism in Germany: The AfD's embrace of Ordoliberalism. *New Political Economy*, 24(3), 385-403. <https://doi.org/10.1080/13563467.2018.1484715>
- Hayton, R. (2010). Towards the mainstream? UKIP and the 2009 elections to the European Parliament. *Politics*, 30(1), 26-35. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9256.2009.01365.x>

- Heinze, A. ve Weisskircher, M. (2021). No strong leaders needed? AfD party organisation between collective leadership, internal democracy, and “movement-party” strategy. *Politics and Governance*, 9(4), 263-274. <https://doi.org/10.17645/pag.v9i4.4530>
- Helleiner, E. (2011). Understanding the 2007–2008 global financial crisis: Lessons for scholars of international political economy. *Annual Review of Political Science*, 14(1), 67-87. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-050409-112539>
- Hirschl, R. (2018). Opting out of “Global constitutionalism”. *The Law & Ethics of Human Rights*, 12(1), 1-36. <https://doi.org/10.1515/lehr-2018-0003>
- Hobolt, S. B. ve Tilley, J. (2016). Fleeing the centre: the rise of challenger parties in the aftermath of the euro crisis. *West European Politics*, 39(5), 971–991. doi:10.1080/01402382.2016.1181871
- Hobsbawm, E. J. (2008). *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm*. (Çev. Osman Akınhay). Agora Kitaplığı.
- Hobsbawm, E. J., (2010). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: “Program, Mit, Gerçeklik”*. (Çev. Osman Akınhay). Ayrıntı Yayınları
- Hochschild, A. R. (2016). *Strangers In Their Own Land: Anger And Mourning on The American Right*. The New Press.
- Homola, J. ve Tavits, M. (2017). Contact Reduces Immigration-Related Fears for Leftist but Not for Rightist Voters. *Comparative Political Studies*, 1-32. <https://doi:10.1177/0010414017740590>
- Hostovsky Brandes, T. (2019). International law in domestic courts in an era of populism. *International Journal of Constitutional Law*, 17(2), 576-596. <https://doi.org/10.1093/icon/moz031>
- Hough, D. ve Keith, D. (2019). The German left party: A case of pragmatic populism. İçinde, *The Populist Radical Left in Europe* (s. 129-144). Routledge.
- Hough, D. ve Koß, M. (2009). Populism personified or reinvigorated reformers? The German left party in 2009 and beyond. *German Politics and Society*, 27(2), 76-91. <https://doi.org/10.3167/gps.2009.270206>
- Howse, R. (2019). Epilogue: In defense of disruptive democracy—A critique of anti-populism. *International Journal of Constitutional Law*, 17(2), 641-660. <https://doi.org/10.1093/icon/moz051>
- Huntington S. P., (2015). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. (Çev. Mehmet Turhan, Cem Soydemir). Okuyan US Yayınları.
- Huq, A. Z. (2018). The people against the constitution. *Michigan Law Review*, 116(6), 1123-1144.

- Inglehart, R. ve Norris, P. (2016). Trump, Brexit, and the rise of populism: Economic have-nots and cultural backlash. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2818659>
- Inglehart, R. ve Norris, P. (2017). Trump and the Populist Authoritarian Parties: The Silent Revolution in Reverse. *Perspectives on Politics*, 15(2), 443-454. doi:10.1017/S1537592717000111
- Iosifidis, P. ve Wheeler, M. (2018). Modern Political Communication and Web 2.0 in Representative Democracies. *Javnost- The Public*, 25(1-2), 110-118. doi:10.1080/13183222.2018.1418962
- Issacharoff, S. (2018). Populism Versus Democratic Governance. İçinde, Graber, M. A., Levinson, S., ve Tushnet, M. (Ed.), *Constitutional Democracy in Crisis?*, Oxford University Press.
- Ivarsflaten, E. (2008). What Unites Right-Wing Populists in Western Europe?: Re-Examining Grievance Mobilization Models in Seven Successful Cases. *Comparative Political Studies*, 41(1), 3-23. <https://doi.org/10.1177/0010414006294168>
- Jameson, F. (1998). Notes On Globalization As A Philosophical Issue. İçinde Fredric Jameson, Masao Miyoshi (Ed.), *In The cultures of globalization* (s. 54-78). Duke University Press.
- Jankowski, M., Schneider, S. ve Tepe, M. (2016). Ideological alternative? Analyzing alternative fur Deutschland candidates' ideal points via black box scaling. *Party Politics*, 23(6), 704-716. <https://doi.org/10.1177/1354068815625230>
- Jennings, W. ve Stoker, G. (2016). The bifurcation of politics: Two englands. *The Political Quarterly*, 87(3), 372-382. <https://doi.org/10.1111/1467-923x.12228>
- Jessop, B. (2005) *Hegemony, Post-Fordizm ve Kureselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet*, (ev. Betl Yazar, Alev .Özkazan), İletişim yayınları
- Jowitt, K. (1992). *New World Disorder: The Leninist Extinction*. University of California Press
- Kalmar, I. ve Shoshan, N. (2020). Islamophobia in Germany, east/West: An introduction. *Journal of Contemporary European Studies*, 28(1), 1-14. <https://doi.org/10.1080/14782804.2020.1727867>
- Kalmar, I. (2019). The east is just like the west, only more so: Islamophobia and populism in eastern Germany and the east of the European Union. *Journal of Contemporary European Studies*, 28(1), 15-29. <https://doi.org/10.1080/14782804.2019.1673704>
- Kaltwasser, C. R. (2012). The ambivalence of populism: Threat and corrective for democracy. *Democratization*, 19(2), 184-208. <https://doi.org/10.1080/13510347.2011.572619>

- Kaltwasser, C. R. (2014). The responses of populism to dahl's democratic dilemmas. *Political Studies*, 62(3), 469-469. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12165>
- Kamann, M. (2017, Ocak 18). *AfD: Was Björn Höcke mit "Denkmal der Schande" -Rede bezweckt*. DIE WELT. <https://www.welt.de/politik/deutschland/article161286915/Was-Hoecke-mit-der-Denkmal-der-Schande-Rede-bezweckt.html>
- Karakaş, I. (2005). Ulusalüstü Anayasada Temel Haklar Problematığı: Teorik ve Pratik Sorunlar. *Anayasa Yargısı*. 1/21. ss. 31-38.
- Katsambekis, G. ve Kioupiolis, A. (2019). Introduction: The Populist Radical Left in Europe, (s 1-20), İçinde, *The Populist Radical Left in Europe*. Routledge
- Kim, S. (2017). The populism of the alternative for Germany (AfD): An extended Essex school perspective. *Palgrave Communications*, 3(1). <https://doi.org/10.1057/s41599-017-0008-1>
- Kissas, A. (2019). Performative and ideological populism: The case of charismatic leaders on Twitter. *Discourse & Society*, 31(3), 268-284. <https://doi.org/10.1177/0957926519889127>
- Ku, J. G. ve Yoo, J. (2013) *Globalization and Sovereignty*. 31 Berkeley J. Int'l L. 210. https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/faculty_scholarship/574
- Kunovich, R. M. (2004). Social structural position and prejudice: An exploration of cross-national differences in regression slopes. *Social Science Research*, 33(1), 20-44. [https://doi.org/10.1016/s0049-089x\(03\)00037-1](https://doi.org/10.1016/s0049-089x(03)00037-1)
- Küpper, B., Wolf, C. ve Zick, A. (2010). Social status and anti-immigrant attitudes in Europe: An examination from the perspective of social dominance theory. *International Journal of Conflict and Violence (IJCV)*, 4(2), 205-219.
- Kyle, J. ve Gultchin, L. (2018). Populism in Power Around the World. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3283962>
- Lacey, N. (2019). Populism and the Rule of Law. *Annual Review of Law and Social Science*, 1, 79–96. <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-101518-042919>
- Laclau, E. (2005). *On populist reason*. Verso
- Landau, D. (2013). Abusive Constitutionalism. *U.C. Davis Law Review*, 47(1), 189-260. <https://ir.law.fsu.edu/articles/555>
- Larner W. (2003) Neoliberalism? Environment and Planning D. *Society and Space*. 21(5) 509-512. <https://doi:10.1068/d2105ed>

- Larner, W. (2000). Neo-liberalism: Policy, ideology, Governmentality. *Studies in Political Economy*, 63(1), 5-25. <https://doi.org/10.1080/19187033.2000.11675231>
- Lees, C. (2018). The ‘Alternative for Germany’: The rise of right-wing populism at the heart of Europe. *Politics*, 38(3), 295-310. <https://doi.org/10.1177/0263395718777718>
- Lehmann, A. (2020, Şubat 21). Gaulands Sprache ist Der Schlecht verkleidete jargon von Gangstern, Der *Tagesspiegel*, <https://www.tagesspiegel.de/politik/gefahrlische-rhetorik-der-afd-gaulands-sprache-ist-der-schlecht-verkleidete-jargon-von-gangstern/25569590.html>
- Lehndorff, S. (2012). Man spricht Deutsch: Eine trügerische Erfolgsgeschichte. *PROKLA. Zeitschrift für kritische Sozialwissenschaft*, 42(166), 7-28. <https://doi.org/10.32387/prokla.v42i166.15>
- Lutz, P. (2018). Variation in policy success: Radical right populism and migration policy. *West European Politics*, 42(3), 517-544. <https://doi.org/10.1080/01402382.2018.1504509>
- MacAskill, E. (2016, Ocak 13). *Revealed: How Jeremy Corbyn has reshaped the Labour Party*. the Guardian. <https://www.theguardian.com/politics/2016/jan/13/revealed-how-jeremy-corbyn-has-reshaped-the-labour-party>
- Mahnkopf, B. (2012). The euro crisis: German politics of blame and austerity – A neoliberal nightmare. *International Critical Thought*, 2(4), 472–485. doi:10.1080/21598282.2012.730374
- Mahnkopf, B. (2008). Privatisation of public services in the EU: An attack on social cohesion and democracy. *Work Organisation, Labour and Globalisation*, 2(2). <https://doi.org/10.13169/workorgalaboglob.2.2.0072>
- Maignashca, B. ve Dean, J. (2019). Corbynism, populism and the re-shaping of left politics in contemporary Britain. İçinde *The populist radical left in Europe* (s. 145-167). Routledge.
- Manucci, L. (2017). Populism and the Media. İçinde, *The Oxford Handbook Of Populism*, 467-488.
- March, L. (2017). Left and right populism compared: The British case. *The British Journal of Politics and International Relations*, 19(2), 282-303. <https://doi.org/10.1177/1369148117701753>
- Mason, P. (2017). Özgürlük Korkusunu Aşmak. içinde Heinrich Geiselberger (Ed.) *Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma*. . s.111-127. (Çev. Merisa Şahin, Aslı Biçen, Ahmet Nüvit Bingöl, Orhan Kılıç). Metis Yayınları

- McGinnis, J. O. ve Somin, I. (2007). Should International Law Be Part of Our Law? *Stanford Law Review*, 59(5), 1175–1247. <http://www.jstor.org/stable/40040354>
- McGrew, A. (2007). Globalization in Hard Times: Contention in the Academy and Beyond. içinde G. Ritzer (Ed.), *The Blackwell Companion to Globalization* (ss. 29-53). Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/9780470691939.ch1>
- McNally, D. (2009). From financial crisis to world-slump: Accumulation, Financialisation, and the global slowdown. *Historical Materialism*, 17(2), 35-83. <https://doi.org/10.1163/156920609x436117>
- Meisne, M. ve Hofmann, L. (2017, Ocak 18), Der totale Höcke, *Der Tagesspiegel*, Erişim: <https://www.tagesspiegel.de/politik/brandrede-in-dresden-der-totale-hoecke/19267154.html>
- Meléndez, C. ve Rovira Kaltwasser, C. (2017). Political identities: The missing link in the study of populism. *Party Politics*, 25(4), 520-533. <https://doi.org/10.1177/1354068817741287>
- Menon, A. (2016). Taking Control: Before and After the British EU Referendum. *Comparative Politics Newsletter*, 26(2), 117-119.
- Miessner, M. (2018). Spatial planning amid crisis. The deepening of neoliberal logic in Germany. *International Planning Studies*, 25(1), 52-71. <https://doi.org/10.1080/13563475.2018.1517038>
- Moffitt, B. (2016). *The Global Rise Of Populism: Performance, Political Style, And Representation*. Stanford University Press.
- Moffitt, B. (2020). *Populism; Key concepts in political theory*. Cambridge: Polity Press.
- Moffitt, B. (2018). The populism/anti-populism divide in Western Europe. *Democratic Theory*, 5(2), 1-16. <https://doi.org/10.3167/dt.2018.050202>
- Moffitt, B. ve Tormey, S. (2013). Rethinking populism: Politics, mediatisation and political style. *Political Studies*, 62(2), 381-397. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12032>
- Mondon, A. ve Winter, A. (2018). Whiteness, populism and the racialisation of the working class in the United Kingdom and the United States. *Identities*, 26(5), 510-528. <https://doi.org/10.1080/1070289x.2018.1552440>
- Moreau, P. ve Lang, J. (1996). *Linksextremismus: Eine unterschätzte Gefahr*. Bouvier.
- Mouffe, C. (2005). The "End Of Politics" and The Challenge Of Right-Wing Populism. içinde Panizza, F. (ed.) *Populism and The Mirror Of Democracy*. (ss. 72-98). Verso.

- Mouffe, C. (2016, April 29). In defence of left-wing populism. *The Conversation*. <https://theconversation.com/in-defence-of-left-wing-populism-55869>
- Mouffe, C. (2019). *Sol Popülizm*. (Çev. Aybars Yanık). İletişim Yayınları
- Moyn, S. ve Priestland, D. (2017, August 11). *Trump isn't a threat to our democracy. Hysteria is. The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2017/08/11/opinion/sunday/trump-hysteria-democracy-tyranny.html>
- Mudde, C. (2002). *The Ideology of the Extreme Right*. Manchester Univ. Press.
- Mudde, C. (2007). *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge University Press
- Mudde, C. (2019). *The Far Right Today*. Cambridge: Polity Press.
- Mudde, C., ve Kaltwasser, C. R. (2019). *Popülizm Kısa Bir Giriş*. (Çev. S. Erdem Türközü). Nika Yayınevi
- Mudde, C. (1996). The paradox of the anti-party party. *Party Politics*, 2(2), 265-276. <https://doi.org/10.1177/1354068896002002006>
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541-563. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>
- Mudde, C. (2012). Three decades of populist radical right parties in Western Europe: So what? *European Journal of Political Research*, 52(1), 1-19. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2012.02065.x>
- Mudde, C. ve Rovira Kaltwasser, C. (2012). Exclusionary vs. Inclusionary populism: Comparing contemporary Europe and Latin America. *Government and Opposition*, 48(2), 147-174. <https://doi.org/10.1017/gov.2012.11>
- Mudde, C. ve Rovira Kaltwasser, C. (2018). Studying populism in comparative perspective: Reflections on the contemporary and future research agenda. *Comparative Political Studies*, 51(13), 1667-1693. <https://doi.org/10.1177/0010414018789490>
- Müller, J. (2014). “The people must be extracted from within the people”: Reflections on populism. *Constellations*, 21(4), 483-493. <https://doi.org/10.1111/1467-8675.12126>
- Müller, J. W. (2017) *Popülizm Nedir?*. (Çev. Onur Yılmaz). İletişim Yayınları.
- Neuner, F. G. ve Wratil, C. (2020). The populist marketplace: Unpacking the role of “Thin” and “Thick” ideology. *Political Behavior*. <https://doi.org/10.1007/s11109-020-09629-y>
- Norris, P. (2005). *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*. Cambridge University Press

- Norris, P. ve Inglehart, R. (2019). *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. Cambridge University Press
- Noury, A. ve Roland, G. (2020). Identity Politics and Populism in Europe. *Annual Review of Political Science*, 23(1). doi:10.1146/annurev-polisci-050718-033542
- Nurse, K. (2010). Diasporic Spaces: Migration, Hybridity and the Geocultural Turn. içinde H. Anheir ve Y. R. Isar (Eds.), *Cultural Expression, Creativity and Innovation* (ss. 78-85). SAGE Publications. <http://dx.doi.org/10.4135/9781446251010>
- Osuna, J. J. (2021). From chasing populists to deconstructing populism: A new multidimensional approach to understanding and comparing populism. *European Journal of Political Research*, 60(4), 829-853. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12428>
- Ostiguy, P. (2017). A Socio-Cultural Approach, İçinde Rovira-Kaltwasser, C, Taggart, P. ve Ochoa-Espejo, P. (Ed.), *The Oxford Handbook of Populism* (ss. 73-97). Oxford University Press.
- Ostiguy, P., Panizza, F. ve Moffitt, B. (2020). Introduction. İçinde Pierre Ostiguy, Francisco Panizza, Benjamin Moffitt (Eds.), *Populism in Global Perspective; A Performative and Discursive Approach*. (ss. 1-18). Routledge.
- Ostiguy, P., ve Moffitt, B. (2020). Who Would Identify With An “Empty Signifier”? The Relational, Performative Approach to Populism. İçinde *Populism in Global Perspective; A Performative and Discursive Approach*. (s. 47-72). Routledge.
- Ostiguy, P. (2009). *The High and The Low in Politics: A Two-Dimensional Political Space For Comparative Analysis And Electoral Studies* (# 360). Kellogg Institute. https://kellogg.nd.edu/sites/default/files/old_files/documents/360_0.pdf
- Ostiguy, P. ve Roberts, K. M. (2016). Putting Trump in Comparative Perspective: Populism and the Politicization of the Sociocultural Low. *the Brown Journal of World Affairs*, 23(1), 25-50. <https://bjwa.brown.edu/23-1/putting-trump-in-comparative-perspective-populism-and-the-politicization-of-the-sociocultural-low/>
- Ötsch, W. O. ve Pühringer, S. (2017). Right-wing populism and market-fundamentalism. *Right-Wing Populism in Europe & USA*, 16(4), 497-509. <https://doi.org/10.1075/jlp.17027.ots>
- Pagden, A., (2010). Giriş, İçinde Ed. Anthony Pagden, *Avrupa Fikri* (s. 13-46)., Ayrıntı Yayınları.
- Panayotakis, C. (2020). Neoliberalism, the left and the rise of the far right. *Democratic Theory*, 7(1), 48-72. <https://doi.org/10.3167/dt.2020.070104>
- Panizza, F., Ostiguy, P. ve Moffitt, B. (2020) Conclusions; Reflections on the Lessons Learned. İçinde Pierre Ostiguy, Francisco Panizza, Benjamin Moffitt (Eds.),

- Populism in Global Perspective; A Performative and Discursive Approach.* (ss. 255-274). Routledge.
- Pappas, T. S. (2019). Populists in power. *Journal of Democracy*, 30(2), 70-84. <https://doi.org/10.1353/jod.2019.0026>
- Peters, M. A. (2017). The end of neoliberal globalisation and the rise of authoritarian populism. *Educational Philosophy and Theory*, 50(4), 323-325. <https://doi.org/10.1080/00131857.2017.1305720>
- Pieterse, J. N. (2009). *Globalization and culture: Global melange*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Pin, A. (2019). The transnational drivers of populist backlash in Europe: The role of courts. *German Law Journal*, 20(2), 225-244. <https://doi.org/10.1017/glj.2019.14>
- Pirro, A. L. (2013). Populist radical right parties in central and Eastern Europe: The different context and issues of the Prophets of the patria. *Government and Opposition*, 49(4), 600-629. <https://doi.org/10.1017/gov.2013.32>
- Poddar, S. (2016). *European migrant crisis: Financial burden or economic opportunity?* ScholarlyCommons. <https://repository.upenn.edu/sire/43/>
- Poletti, M. (2016, Eylül 24). *Why Labour Party members still back Jeremy Corbyn as their leader*. The Conversation. <https://theconversation.com/why-labour-party-members-still-back-jeremy-corbyn-as-their-leader-65974>
- Pühringer, S. ve Ötsch, W. O. (2018). Neoliberalism and right-wing populism: Conceptual analogies. *Forum for Social Economics*, 47(2), 193-203. <https://doi.org/10.1080/07360932.2018.1451765>
- Rajan, R. G. (2010). *Fault lines: How hidden fractures still threaten the world economy*. Princeton University Press
- Ritzer G., (2007). Introduction to Part I., İçinde, (Ed.) G. Ritzer, *The Blackwell Companion to Globalization*. (p. 16-28). Blackwell Publishing.
- Ritzer, G., (2011). *Toplumun McDonaldlaştırılması: Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme*. (Çev. Şen Süer Kaya). Ayrıntı Yayınları
- Ritzer, G. (2003). The globalization of nothing. *SAIS Review*, 23(2), 189-200. <https://doi.org/10.1353/sais.2003.0053>
- Roberts, K. (2005). Populism, Political Mobilizations, and Crises Of Political Representation. İçinde C. de la Torre (Ed.), *Promise and Perils of Populism: Global Perspectives* (s. 140–158). The University Press of Kentucky.
- Robertson R. ve White K. E. (2007). What Is Globalization?, İçinde G. Ritzer (Ed.), *The Blackwell Companion to globalization* (s. 54-66). Blackwell Publishing.

- Rodriguez, J. F. (2016). Paris, Berlin, Ankara: A Deal Driven by Populism. Institute of European Democracies. Haziran, 21, 2017 <https://www.iedonline.eu/download/2016/schengen/FERRO-RODRIGUEZ.pdf>
- Rodrik, D. (2018). "Populism and the economics of globalization," *Journal of International Business Policy*, vol 1(1-2), pages 12-33.
- Rodrik, D. (2000). How far will international economic integration go? *Journal of Economic Perspectives*, 14(1), 177-186. <https://doi.org/10.1257/jep.14.1.177>
- Rodrik, D. (2007). How to save globalization from its cheerleaders. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1019015>
- Rodrik, D. (2016a, Haziran 13). Brexit and the globalization trilemma. *Dani Rodrik's weblog*. https://rodrik.typepad.com/dani_rodriks_weblog/2016/06/brexit-and-the-globalization-trilemma.html
- Rodrik, D. (2016b, Mart 11). More on the political trilemma of the global economy. *Dani Rodrik's weblog*. https://rodrik.typepad.com/dani_rodriks_weblog/2016/03/more-on-the-political-trilemma-of-the-global-economy.html
- Rooduijn, M. ve Akkerman, T. (2015). Flank attacks. *Party Politics*, 23(3), 193-204. <https://doi.org/10.1177/1354068815596514>
- Rooduijn, M. ve Pauwels, T. (2011). Measuring populism: Comparing two methods of content analysis. *West European Politics*, 34(6), 1272-1283. <https://doi.org/10.1080/01402382.2011.616665>
- Rooduijn, M., De Lange, S. L., ve Van der Brug, W. (2012). A populist zeitgeist? Programmatic contagion by populist parties in Western Europe. *Party Politics*, 20(4), 563-575. <https://doi.org/10.1177/1354068811436065>
- Rydgren, J. (2005). Is extreme right-wing populism contagious? Explaining the emergence of a new party family. *European Journal of Political Research*, 44(3), 413-437. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2005.00233.x>
- Rydgren, J. (2017). Radical right-wing parties in Europe. *Right-Wing Populism in Europe & USA*, 16(4), 485-496. <https://doi.org/10.1075/jlp.17024.ryd>
- Sandel, M. J. (2018). Populism, liberalism, and democracy. *Philosophy & Social Criticism*, 44(4), 353-359. <https://doi.org/10.1177/0191453718757888>
- Schwöbel-Patel, C. (2019). Populism, international law and the end of keep calm and carry on lawyering. İçinde J. E. Nijman ve W. G. Werner (Eds), *Netherlands Yearbook of International Law 2018*. (ss. 97-121). TMC Asser Press, The Hague.
- Sen, A. (2006). *Kimlik ve Şiddet Kader Yanılsaması*. (çev. Ahmet Kardam), Türk Henkel Yayınları.

- Sennett, R. (2008). *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerine Etkileri*. (Çev. Barış Yıldırım). Ayrıntı Yayınları
- Serrano, J. C., Shahrezaye, M., Papakyriakopoulos, O. ve Hegelich, S. (2019). The rise of Germany's AfD. *Proceedings of the 10th International Conference on Social Media and Society*. <https://doi.org/10.1145/3328529.3328562>
- Seymour, R. (2014) *Against Austerity*, Pluto Press
- Shehaj, A., Shin, A. J. ve Inglehart, R. (2019). Immigration and right-wing populism: An origin story. *Party Politics*, 27(2), 282-293. <https://doi.org/10.1177/1354068819849888>
- Sides, J., ve Citrin, J. (2007). European Opinion About Immigration: The Role of Identities, Interests and Information. *British Journal of Political Science*, 37(3), 477-504. doi:10.1017/S0007123407000257
- Slobodian, Q. ve Callison, W. (2019). Pop-Up Populism: The Failure of Left-Wing Nationalism in Germany. *Dissent*, 66(3), 41–47. <https://doi:10.1353/dss.2019.0046>
- Sørensen, R. J. (2016). After the immigration shock: The causal effect of immigration on electoral preferences. *Electoral Studies*, 44, 1–14. <https://doi:10.1016/j.electstud.2016.06.009>
- Spruyt, B., Keppens, G. ve Van Droogenbroeck, F. (2016). Who Supports Populism and What Attracts People to It?. *Political Research Quarterly*, 69(2), 335–346. <https://doi:10.1177/1065912916639138>
- Sputnik. (2021, August 10). Son 13 yılda Avrupa'yı sarsan terör saldırıları. *Sputnik Türkiye*. <https://tr.sputniknews.com/20170818/avrupa-teror-saldirlari-1029756400.html>
- Stanley, B. (2008). The Thin İdeology Of Populism. *Journal of Political Ideologies*, 13(1), 95–110. <https://doi:10.1080/13569310701822289>
- Stavrakakis, Y. (2014). The return of “the people”: Populism and anti-populism in the shadow of the European crisis. *Constellations*, 21(4), 505-517 <https://doi.org/10.1111/1467-8675.12127>
- Stavrakakis, Y. (2017). Discourse theory in populism research. *Journal of Language and Politics*, 16(4), 523–534. <https://doi:10.1075/jlp.17025.sta>
- Stavrakakis, Y. ve Katsambekis, G. (2014). Left-wing populism in the European periphery: the case of SYRIZA. *Journal of Political Ideologies*, 19(2), 119–142. <https://doi:10.1080/13569317.2014.909266>
- Stavrakakis, Y., Katsambekis, G., Kioukiolis, A., Nikisianis, N. ve Siomos, T. (2017). Populism, anti-populism and crisis. *Contemporary Political Theory*, 17(1), 4-27 <https://doi.org/10.1057/s41296-017-0142-y>

- Steenvoorden, E., ve Hartevelde, E. (2017). The appeal of nostalgia: The influence of societal pessimism on support for populist radical right parties. *West European Politics*, 41(1), 28-52. <https://doi.org/10.1080/01402382.2017.1334138>
- Stockemer, D. (2015). Structural data on immigration or immigration perceptions? What accounts for the electoral success of the radical right in Europe? *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 54(4), 999-1016. <https://doi.org/10.1111/jcms.12341>
- Straubhaar, T., Wohlgemuth, M., ve Zweynert, J. (2009). Rückkehr des Keynesianismus: Anmerkungen aus ordnungspolitischer Sicht. *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 20, 19-26.
- Streeck, W. (2017). Neoliberal Kapitalizm İçin Sonun Başlangıcı: Bastırılanların Geri Dönüşü. içinde Geiselberger H. (Ed.), *Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma* (Çev. Şahin M., Biçen A., Bingöl A. N., & Kılıç O.) (ss. 182-197). Metis Yayınları.
- Strömblad, P., ve Malmberg, B. (2016). Ethnic segregation and xenophobic party preference: Exploring the influence of the presence of visible minorities on local electoral support for the Sweden Democrats. *Journal of Urban Affairs*, 38(4), 530-545. <https://doi.org/10.1111/juaf.12227>
- Taggart P. (2000). *Populism*. Open University Press.
- Taggart, P. (2002). Populism and the Pathology of Representative Politics. içinde Y. Mény & Y. Surrel (Eds), *Democracies and the Populist Challenge* (ss. 62–80). Palgrave.
- Taggart, P. (2004). Populism and representative politics in contemporary Europe. *Journal of Political Ideologies*, 9(3), 269–288. <https://doi:10.1080/1356931042000263528>
- Taguieff, P. (1995). Political science confronts populism: From a conceptual mirage to a real problem. *Telos*, 1995(103), 9-43. <https://doi.org/10.3817/0395103009>
- Tindall, C. (2021). Populism, culture and class: Articulation and performance in contemporary British populism. *Contemporary Politics*, 1-23. <https://doi.org/10.1080/13569775.2021.1953766>
- Tournier-Sol, K. (2014). Reworking the Eurosceptic and conservative traditions into a populist narrative: UKIP's winning formula? *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 53(1), 140-156. <https://doi.org/10.1111/jcms.12208>
- Troulis M. (2019, Kasım 29). *Populism and state sovereignty in the European context*. Turkish Policy Quarterly. <https://turkishpolicy.com/article/991/populism-and-state-sovereignty-in-the-european-context>
- Turner, G. (2008). *The credit crunch: Housing bubbles, globalisation and the worldwide economic crisis*. Pluto Press.

- Tushnet, M. (2019). Varieties of populism. *German Law Journal*, 20(3), 382-389. <https://doi.org/10.1017/glj.2019.27>
- University of Cambridge. (2017, Kasım 30). 'Populism' revealed as 2017 word of the year by Cambridge University Press, Erişim: <https://www.cam.ac.uk/news/populism-revealed-as-2017-word-of-the-year-by-cambridge-university-press>
- Urban, H. (2012). Crisis corporatism and trade union revitalization içinde Europe. In Lehndorff S. (Ed.), *A triumph of failed ideas: European models of capitalism in the crisis* (ss. 219-241). European Trade Union Institute.
- Urbinati N. (2014). *Democracy Disfigured: Opinion, Truth and the People*. Harvard Univ. Press
- Uygun, O. (2003). Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi. *Anayasa Yargısı*, 19(1), 11-45. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anayasayargisi/issue/52003/678147>
- Van Der Brug, W., Fennema, M., ve Tillie, J. (2005). Why some anti-immigrant parties fail and others succeed. *Comparative Political Studies*, 38(5), 537-573. <https://doi.org/10.1177/0010414004273928>
- Van Hauwaert, S. M., ve Van Kessel, S. (2017). Beyond protest and discontent: A cross-national analysis of the effect of populist attitudes and issue positions on populist party support. *European Journal of Political Research*, 57(1), 68-92. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12216>
- Van Kessel, S. (2015). *Populist parties in Europe: Agents of discontent?*. Springer.
- Vrhoci, D. (2019). Paradise lost: Explaining populism as a response to the fragmentary nature of time, space, and the rapid pace of technological advancement. *Debats. Revista de cultura, poder i societat*, 4, 149-159. <https://doi.org/10.28939/iam.debats-en.2019-12>
- Walker, N. (2019). Populism and constitutional tension. *International Journal of Constitutional Law*, 17(2), 515-535. <https://doi.org/10.1093/icon/moz027>
- Wallerstein, I. (2007), *Avrupa Evrenselciliği: İktidarın Retoriği*, (çev. Sinan Önal), Aram Yayınları
- Wallerstein, I., (2003). *Liberalizmden Sonra*. (çev. Erol Öz.) Metis Yayınları
- Walter, S. (2021). The backlash against globalization. *Annual Review of Political Science*, 24(1), 421-442. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-041719-102405>
- Watts, J., ve Bale, T. (2019). Populism as an intra-party phenomenon: The British Labour Party under Jeremy Corbyn. *The British Journal of Politics and International Relations*, 21(1), 99–115. <https://doi.org/10.1177/1369148118806115>

- Weakliem, D. L. (2002). The Effects of Education on Political Opinions: An International Study. *International Journal of Public Opinion Research*, 14(2), 141–157. <https://doi.org/10.1093/ijpor/14.2.141>
- Weiler, J. H. (2011). The Political and Legal Culture Of European İntegration: an Exploratory Essay. *International Journal of Constitutional Law*, 9(3-4), 678-694. <https://doi.org/10.1093/icon/mor054>
- Weisskircher, M. (2020). The strength of far-right AfD in eastern Germany: The east-west divide and the multiple causes behind ‘Populism’. *The Political Quarterly*, 91(3), 614-622. <https://doi.org/10.1111/1467-923x.12859>
- Weyland, K. (2017). Populism: A Political-Strategic Approach. içinde C. R. Kaltwasser, P. Taggart, P. O. Espejo, & P. Ostiguy (Eds.), *The Oxford Handbook of Populism* (ss. 48-73). Oxford Universty Press.
- Weyland, K. (2020). Populism’s threat to democracy: Comparative lessons for the United States. *Perspectives on Politics*, 18(2), 389-406. <https://doi.org/10.1017/s1537592719003955>
- Weyland, K. (2021). Populism as a political strategy: An approach’s enduring — and increasing — Advantages. *Political Studies*, 69(2), 185-189. <https://doi.org/10.1177/00323217211002669>
- Wielend, J. (2016, Mayıs 6), *Glaubensfreiheit a la AfD*, *Legal Tribune Online*, Erişim: <https://www.lto.de/recht/hintergruende/h/afd-wahlprogramm-religion-islam-glaubenfreiheit-grundgesetz-verfassung/>
- Wodak, R. (2017). The “Establishment”, the “elites”, and the “People”. *Right-Wing Populism in Europe & USA*, 16(4), 551-565. <https://doi.org/10.1075/jlp.17030.wod>
- Wojczewski, T. (2019). ‘Enemies of the people’: Populism and the politics of (in)security. *European Journal of International Security*, 5(1), 5-24. <https://doi.org/10.1017/eis.2019.23>
- Zunes, S. (2017). Europe's refugee crisis, terrorism, and Islamophobia. *Peace Review*, 29(1), 1-6. <https://doi.org/10.1080/10402659.2017.1272275>

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Buğra Kadir Koçer	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Siyasal Bilgiler Fakültesi
Bölümü	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Makale ve Bildiriler	
1. Koçer, B. K. (2021). Hakikat ve Kanaat Arasında Badiou'nun Demokrasi Yaklaşımı. <i>Journal of Political Administrative and Local Studies</i> , 4 (2) , 154-170 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/jpaljournal/issue/65712/940786	